image
not
available

Casparis Contareni
patricii Veneti

DE REPVBLICA VENETORVM

Libri quinque.

Item synopsis reip: Venetæ, et alii de eadem discursus politici.

LVGD: BATAVORVM,
Ex officina Elzeviriana.
cIↄ Iↄc XXVI.

*Clariſſ. ac Doctiſſ. I. C*to
D. VIGLIO ZVICHEMO
Cæſareo Senatori apud
Machliniam,

SIGISM. GELENIVS S.

SI huius commentationis autor ipſe editionem maturaviſſet, Vigli amicorum doctiſſime, quemcumque eius inſcriptione dignatus eſſet, ei profecto haud mediocre ornamentum inde contigiſſet. Erat enim (ut conſtans fama eſt) Caſpar Contarenus, ſi quis unquam Veneti nominis, genere, opibus, prudentia, literatura denique ornatiſſimus, ad ſummas dignitates & natus, & ſuis precipue virtutibus provectus: magnamque de ſe ſpem concitaverat apud quotquot reipublicæ Chriſtianæ tranquillitati conſultum cupiunt: eique ſatisfacturus videbatur, modo licuiſſet non per fatorum malignitatem, ut iſti loquuntur, ſed per quoſdam qui nihil pro-

bant nisi quod ipsi faciunt, quum tamen nihil unquam boni faciant. Cæterum post hominem magno bonorum dolore ne dicam indignatione sublatum, nactus hunc tam bene nati ingenij fœtum, quasi suo parente orbatum ac per hoc nemini nuncupatum, arrepta tam parata occasione tibi gratificandi, nolui omni patrocinio destitutum in publicum emittere: sed tibi ex more iam pervulgato dedicandum duxi: non alio nomine mihi hoc vendicans, nisi quod quantum in me fuit operam dedi, ne quid per operas typographicas detrimenti acciperet. Alioqui erat Contarenus suapte vel virtute vel dignitate à Momorum genuinis sat tutus: apud nostrates tamen per quos publici iuris fit, aliquanto erit favorabilior Viglij calculo comprobatus, hominis non solum apud universam Germaniam merito gratiosi, sed qui etiam de rebus Italicis æstimationem

face-

facere possit: ut qui olim in celeberrimo Venetorum ditionis gymnasio Iuris interpretationem profitens, suam industriam magno auditorum applausu approbaverit. Spero itaque tuum, vir doctissime, nomen cum Contareni æque docti nomine coniunctum in eam exspectationem lectores erecturum, ut nihil me amplius de lectionis fructu polliceri opus sit. Illud tamen non vane mihi præsagire videor, unumquemque aut senatorem aut qui alioqui in parte reipublicæ administranda versetur, non solum ex inclytæ huius urbis politiæ cognitione eximiam voluptatem percepturum: verum etiam ex tam absoluto exemplari, ceu Polycleti canone, aliquid excerpturum ad commodum suæ reipublicæ, duntaxat pro ipsius ratione & natura: quandoquidem ex triplici administrandi publica genere talem mixturam hic agnoscere licet, quali

nulla concinnior in hanc usque diem vel excogitari à sapientibus potuit, vel memoria prodita à scriptoribus reperitur. Vale & fruere, meque amare perge.

CASPA-

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM

LIBER PRIMVS.

SÆPENVMERO animadverti complures advenas, prudentes homines, nec bonarum artium ignaros: quum primum Venetias venissent, ac amplitudinem ejus urbis contemplati essent, adeò sunt admiratione & veluti stupore quodam perculsi, ut nihil mirandum magis, aut illustrius se unquam vidisse præ se tulerint, ac totius oris significatione ostenderint. Non tamen omnes admiratio eiusdem rei capiebat. nam quibusdam mira quædam res, ac prorsus incredibilis esse videbatur, tam magnam mercium omnium copiam, ex omnibus terrarum oris ac regionibus, perpetuo quodam ac constanti tenore, in hanc unam civitatem invehi indeque in longe diversissimas gentes terra marique deduci. At alios detinebat urbis frequentia, & omnium propemo-

dum gentium conventus, ac si commune orbis emporium, Veneta civitas esset. Nonnulli mirabantur magnitudinem imperii, latamque & terra & mari ditionem. At plerique omnes politioris & acrioris ingenij homines, hanc novam situs urbis rationem, atque adeò ad omnia oportunam ut deorum immortalium potius, quam hominum opus atque inventum fuisse putare soliti sint, ac ob hanc potissimum causam Venetam urbem omnibus aliis præstare, quæ usquá gentium sunt, aut unquam fuerunt. Ac nimirum, si superiora perspexeris, etiam hac tempestate nonnullas urbes invenire facile poteris, quas cum hac nostra conferas. Non paucas vero seculis retroactis, quæ & imperij magnitudine, & frequentia populi, rerumque omnium copia & magnificentia urbi Venetæ longe præstitere. Verum post hominum memoriam, nulla unquam gentium civitas extitit, quæ tam oportuno, tam tuto, ac tandem tam alieno ab hominum fide, situ condita fuerit. Plerique in condenda civitate satis se fecisse arbitrati sunt si locum delegissent, ad quem difficilis & incommodus hostibus accessus esset ad invadendam obsidendamque urbem. inde evênit, ut complures civitates conditæ sint, aut in montium salebris,

lebris, aſpero difficilique acceſſu, aut locis paluſtribus. diverſa quadam ratione nonnulli nihil præferendum cenſuere commodo oportunoque ſitui ad importanda exportandaque omnia, ſine quibus ſufficere civitas ſibi nequeat, tum ad neceſſitatem, tum ad molliorem quendam vitæ luxum. Qui vero utrique rei ſtuduerint, paucos admodum invenias, pauciores vero qui id præſtiterint, nullos autem quos ſciam, qui omni ex parte id fuerint aſſequuti. At Venetiarum ſitus divino potius quodam conſilio, quam humana induſtria præter fidem eorum omnium, qui eam civitatem non vidère, & ab omni impetu terra marique tutiſſimus eſt, nec non etiam aptiſſimus omnium, ad cujuſque rei copiam, ſive ex mari, ſive ex continente civibus ſuggerendam, atque ad commercia omnis generis mercium, cum omnibus penè nationibus habenda. Nam in receſſu penetralique Adriatici pelagi eſt ſita, ubi quà mare attinet ad continentem terram, magna æſtuaria panduntur, miro artificio naturæ munita. Nam XII. milibus paſſuum à continente mare incipit eſſe vadoſum, intra vada breviaque littus aſſurgit velluti agger quidam. Hæc fluctibus fremituique marino obſiſtentia, univerſam

eam ſtationem internam, longe lateque fuſam adeò tutam reddunt, ut non tantùm maris impetus, quum aſſurgit etiam valida tempeſtate, ad interiora non niſi fractus penetrare poſſit, verumetiam neque navibus adventantibus liber aditus pateat. Quin potius opus eſt, niſi leves admodum fuerint, ut his in locis, ubi venientibus occurrunt vada, in anchoris conſiſtant: nactæ deinde tranquillam tempeſtatem à peritiſque gubernatoribus, ſeu potius vadorum exploratoribus circumactæ anguſta quadam & implicata via, quà ſcilicet altior eſt unda, (hæc uěro ſingulis ferè diebus æſtu maris mutatur & variat) tandem ad urbem perveniant. Littus illud quod aſſurgit poſt vada, ſexaginta fermè milibus paſſuum extenditur, atq; interiora æſtuaria concludit. Non ita tamen continuum eſt, quin ſeptem locis diruptum mari aditum ad internam ſtationem præbeat. Diſtat autem à continente ſex milibus paſſuum. Hac ergo ratione Venetæ urbis æſtuaria partim continente terra, partim littore ac vadis concluſa ſunt. in quibus mediis, ea regione quæ Rivoaltus dicta à majoribus, in hunc uſque diem nomen ſervavit, condita fuit urbs Veneta: quo tempore Hunni duce Attila totam oram Venetam, inſignem

Italiæ provinciam, quæ hiſce æſtuariis finitima eſt, igne ac cædibus devaſtabant. In qua calamitate Patavii, Aquileiæ, Opitergii, Concordię atque Altini illuſtrium Venetiæ urbium cives, qui & nobilitate, & divitiis aliis præſtitere, primum ſe cum familiis recepere in nonnullas inſulas, ſeu potius tumulos, qui in ęſtuariis iiſce paululum è mari eminebant: ibidemque oppida extruxere in quibus tanquam in tutiſſimo portu turbulentiſſimam illam Attilæ tempeſtatem effugerent. necnon eodem tempore in littore (de quo ſupra meminimus) nonnulla oppida fuere, eo convenientibus eiuſdem oræ incolis, qui primas item ſedes reliquerant, ab Hunnis direptas, ac dirutas: tutumque locum quæſierant uxoribus, liberiſque, ac (ut ita dicam) diis penatibus. Poſtmodum Caroli Pipinique regum temporibus communi conſilio omnes in Rivoaltum convenere, veluti in locum omnium tutiſſimum, & maxime commodum: ſicque eo loci convenientibus omnibus, quicunque vexationem & devaſtationem eam Italiæ illatam ab omni barbarorum illuvie effugere potuerunt, in eam magnitudinem quam nunc cernimus excreverunt Venetiæ. Vrbis igitur Venetæ ſitum maxime tutum eſſe liquere omnibus poteſt, vel ex ipſa ratione ejus urbis conſti-

tuendæ,

tuendæ, quum ſibi homines illam condiderint, qui eam Italiæ cladem atrociſſimam effugêre: ibique incolumes cum familiis in tantis calamitatibus perſtitere. quin poſt ea tempora (quod nulli unquam civitati legimus contigiſſe) à prima urbis origine ad hæc uſque tempora per mille fere ac centum annos immunis ſemper ab hoſtili vi urbs Veneta perſeveravit, quum tamen opulentiſſima ditiſſimaque auri argentique ac rerum omnium civitas ab extremis etiam orbis regionibus barbaros ad prædam potuerit invitare. Quo fit, ut non male ſentire exiſtimem eos, qui una hac ratione Venetias cæteris civitatibus præſtare cenſuere. Verum aliud quiddam eſt in hac civitate, quod longe omnium præſtantiſſimum cenſuerim ego: mecumque omnes, qui civitatem, non tantum mœnia ac domos eſſe putant, ſed exiſtimant civium conventum ac ordinem potiſſimum hoc ſibi nomen vendicare: reipublicæ ſcilicet ratio & forma, ex qua beata vita hominibus contingit. hoc ego reor eſſe eximium illud ac præclarum, quo Venetiæ maxime eniteant, atq; omnem antiquitatem ſuperare videantur. nam etſi compertum eſt, nonnullas reſpublicas extitiſſe, quæ imperio, ditione, necnon militiæ ac bellorum gloria reipubli-

cæ Ve-

quæ Venetæ longe præstiterint, nulla tamen institutione ac legibus ad bene beateq; vivendum idoneis, cum hac nostra conferri potest: quo effectum esse perspicimus, ut neque adeo diuturna ulla unquam perstiterit. Quam rem cum mecum ipse considero, magnopere mirari soleo majorum nostrorum sapientiam, industriam, excellentem animi virtutem, atque adeo incredibilem erga patriam charitatem. Fuere Athenis, Lacedæmone ac Romæ nonnulli cives vitæ probitate, atq; in rempublicam insignes pietate viri: sed adeo pauci, ut multitudine obruti non multum rei patriæ profuerint. At majores nostri, à quibus tam præclaram rempublicam accepimus, omnes ad unum consensere in studio patriæ rei formandæ, & amplificandæ, nulla prope privati commodi & honoris habità ratione. Hujusce rei conjecturam facere quivis facile poterit, minime inquam ambitiosos fuisse Venetos homines, sed patriæ commodo tantum studuisse: quod nulla, aut admodum pauca, antiquorum monumenta Venetiis extant, alioquin domi forisque præclarissimorum hominum, & qui de republica bene meriti fuerint, non sepulchra, non equestres statuæ, non rostra navium, aut vexilla ab hostibus direpta, ingen-

ingentibus prælìis ſuperatis. Vnum ex innumeris gentilis mei Andreæ Contareni Ducis exemplum adferam. Genuenſi bello graviſſimo ac longe omnium periculoſiſſimo, cum dux hic noſtræ reipublicæ præeſſet, incredibili ſapientia animique magnitudine ſingulari rem patriam ſervavit, hoſteſque jam victores maxima clade illata profligavit: omneſq; ad unum, aut trucidavit, aut captivos fecit. conſervata patria re, aucta firmataque republica diem extremum clauſit, ac teſtamento cavit, ne ejus ſepulchro, quod ad hunc uſque diem viſitur juxta templum divo Stephano dicatum, ulla ducis inſignia, ullave gentis noſtræ affigerentur. quin neque tam magni ducis nomen inſcriptum ibidem videas: quin eius modeſtia effectum eſt, ut viri celeberrimi illuſtriſſimique principis monumentum plerique omnes ignorent. certiſſimum hoc reor ego argumentum eſſe, non ambitionis ventoſæq; famæ majores noſtros ſtudioſos fuiſſe, ſed patriæ tantum bono, communiq; utilitati conſuluiſſe. hac ergo incredibili virtute animi majores noſtri hanc rempublicam inſtituêre, qualem poſt hominum memoriam nullam extitiſſe, ſi quis hanc noſtram cum celeberrimis antiquorum conferat, meridiana luce clarius intueor:

quum

quum adſerere auſim, neque monumentis inſignium philoſophorum, qui pro animi voto formas reipublicæ effinxere, tam recte formatam atque effictam ullam contineri. Quamobrem putavi ego exteris hominibus rem minime ingratam me facturum, ſi tam præclaræ reipublicæ inſtitutionem literis mandarem, quum præſertim nullum iiſce temporibus videam, ex quamplurimis doctiſſimis viris, qui multum valent ingenio, eruditione rerum omnium, ac eloquentia, hanc rem literis illuſtraviſſe. Cui licet nihil luminis ex oratione noſtra afferri poſſe certo ſciam, per ſe tamen eſt adeo illuſtris, ut non tantum ſibi, verum etiam orationi alioquin tenui multum ſplendoris & dignitatis ſit allatura. Quamobrem cum de hac noſtra republica ſcribere inſtituerim, ut quilibet facile dignoſcere queat, rectene an perperam ſe habeat, hinc mihi potiſſimum exordium ſumendum reor. Hominem ſcilicet à natura civile animal effectum eſſe, ſolum vero nedum recte vivere, ſed nec vivere poſſe: id quod quotidiana neceſſitas ac victus veſtituſque ratio plane oſtendit: ac ob eam cauſam, & à principio homines conveniſſe in hanc civilem ſocietatem, ac deinde perſeveraſſe, ut bene beateque viverent, hoc

eſt,

eſt, ut mutuo adjumento ac opera ſummum hominis bonum aſſequerentur, quoad fieri poteſt, donec mortalem hanc vitam degimus. Quamobrem etiam univerſa ratio civilis inſtitutionis eo pertinet, ut qua faciliori via id fieri queat, cives faciat felicis vitæ compotes. At felix beataque vita uſu virtutis præcipue contineri à ſummis philoſophis perhibetur, quod etiam probant certiſſimis rationibus & argumentis evidentiſſimis. Verum uſus virtutis & in muneribus bellicis elucet, & in functionibus pacis. Atqui quamvis laus bellica, totaque militaris ratio tum neceſſaria ſit civitatibus pro conſervanda libertate, ac finibus tuendis, tum etiam dignitatis & ſplendoris plurimum habeat; nihilominus reſpuit communis hominum ſenſus, officia bellica, quibus cædes ac mortalium detrimenta inprimis procurantur, eſſe per ſe expetenda, atque ad ea cætera omnia civilia munera eſſe referenda. ac quidem crudelis ingenij, quin potius ab humanitate abhorrentis hominis eſſet, optare prælia, cædes, incendia, hac duntaxat de cauſa, ut in re militari clarus ſit, adde etiam ſi libeat, ut ſummi imperatoris laudem conſequatur. Quare omnes philoſophi inſigniores notæ in hanc ſententiam conſenſere, bellum propter pacem expe-

expetendum eſſe, omnemque functionem virtutis militaris atque univerſam laudem bellicam ad pacis officia eſſe referendam. Quamobrem is reipublicæ institutor, qui laude dignus haberi, & ut dici ſolet, omne punctum tuliſſe videri vult, eam moderationem adhibeat, ac eum ordinem tueatur, ut ad virtutem accommodata tota reipublicæ inſtitutio videatur: ad idq; ut ad pacis functiones magis quam ad bellica munia ſpectare exiſtimetur, bellicis interim & militaribus non neglectis. Nam plerunq; & finibus tuendis & propagandis (dummodo id ſine injuria fiat) neceſſaria eſt militaris virtus. Cæterum iis quæ diximus, conſtitutis, illud ſtatim in controverſiam revocari ſolet, gubernationi civitatis unus rectiusne, an pauci præſideant, an potius univerſa multitudo: qualem plerique effingunt ſtatum illius, quæ proprie reſpublica vocari debeat. At quidem egregie ſtatutum, ſapienterque dictum mihi videri ſolet, hominum gubernationem perperam homini cuipiam demandari, ſed divinius aliquid eſſe oportere, cui officium iſtud incumbat: quod cognoſci facile poteſt ex pleriſque generibus animantium. gregem enim ovium ovis non regit, nec equorum aut boum armentum bos equuſve aliquis moderatur, ſed animal

longe eximium tuetur, ac regit brutas animantes: homo inquam, qui quantum brutis antecellat, est omnibus compertissimum. Itaque non diversa ratione hominem moderari ac regere debet quippiam homine præstantius & divinius, si ex animi sententia res successura sit. Sed cum in mundanis rebus, quæ sensu percipiuntur, inveniri minime possit melius ac præstantius homine, ac homo varium quoddam sit animal, & longe diversis partibus constet: inferioribus quippe animi viribus cum belluis communionem habet, ac supremis quodammodo deos immortales attingit: id recte inter homines gubernatoris atque moderatoris locum tenere debet, quod est in homine divinum. id vero omnium consensu est mens, divini tanquam splendoris radius quidam à natura insitus hominum animis. Non ergo satis reipublicæ consultum erit, si gubernatio homini committatur, quem brutæ illæ vires sæpe perturbant, atque à recta semita revocant rationis, sed menti puræ ac motionum animi immuni, id munus conferendum est. Quamobrem divino quodam consilio cum alia ratione id fieri non posset, inventis legibus hoc assequutum humanum genus videtur, ut menti tantum ac rationi nullis perturbationibus

nibus obnoxiæ hoc regendi hominum cœtus officium demandatum sit. Quod sane Deorum munus, nescio an ullo inferius existimari debeat, si quis accurate secum putet legum commoda. Primo namque in sanciendis, plurimi sapientes viri conveniunt, qui multarum rerum experientia docti inventis aliorum, exemplisque veterum collatis, tandem post diuturnam consultationem decernunt id quod optimum visum fuerit: neque odio tunc, aut amicitia, aliave animi perturbatione à virtute deduci possunt, quum nullius privati causa agatur in legibus constituendis, quemadmodum in forensibus judicijs semper accidit. Post vero leges sancitas, si quis contra eas fecisse deprehendatur, isque pœnas dederit, quas leges jusserint, iure nullum habere odio poterit. Proindeque metuendum non erit, ne qua seditio aut simultas inter cives contrahatur, maxima & periculosissima rerum publicarum labes. Contra plerunque in judiciis hominum, ni vi legum quispiam plectitur, discordiæ inimicitiæque graves proveniunt. Nam est prope impossibile quin male affecti in eum simus, qui nobis detrimentum attulerit. quo fit ut nesciam an à natura omnium parente hominum generi majus quippiam concessum fuerit hac

legum inventione, quæ etiam jure diis immortalibus fuit ab antiquitate consecrata. quin quod magis mirum videatur, Aristoteles philosophorum facile princeps in eo libello, quem De mundo ad Alexandrum Macedonum Regem scripsit, nil aliud reperit, cui similem Deum optimum faceret, præter antiquam legem in civitate recte instituta: ut id propemodum tam magni philosophi sententia sit Deus in hac rerum universitate, quod antiqua lex in civili societate. Ac in libris in quibus de republica tractat, legem inquit esse mentem sine appetitu: ac si diceret mentem puram, lucidam, nullis affectuum morbis infectam. ex quibus effici illud, quod superius diximus maxime opportunum atque optimum esse, quilibet perspiciat homo etiam tardioris ingenii, ut scilicet divinius quippiam homine cœtus hominum moderetur ac regat. Quod si huic gubernationis muneri præficiatur homo, quum rari admodum sint & prudentia & probitate præditi, hiq; plerunque ob affectuum animi vim cum in judicando errent, tum maxime à recta animi sententia dimoveantur, non sine turbatione magna ingentique periculo res processura sit. quod etiamsi fieri posset, ut hominem inveniremus, adeo sapien-

tem

tem atque probum, atq; adeo propositi tenacem, ut nullâ animi perturbatione ab officio revocaretur: utique hac conditione minime optandus esset pro legum principatu hominis dominatus, qui mortali fragilique natura præditus, diutius eó munere fungi nequiret, quum leges æternitatem (ut ita dixerim) æquare possint. Ex his jam persuasum esse reor, summam imperii commendandam esse legibus, non homini: quam paucissima vero, quando legibus comprehendi non possunt, hominis arbitrio permittenda. Verum necesse est, ut custos quispiam ac veluti vicarius & minister legibus constituatur, qui pro legis imperio rempublicam regat, & quoniam neque legibus comprehendi quæcunque possunt, quæ in judicium veniunt, tum quæ consultanda sunt, arbiter sit hujusmodi omnium. Rursusque eadem controversia redit, quæ ex legum sanctione soluta esse alicui videri potuisset: an scilicet unus melius, an pauci, an potius multitudo tuendis legibus, & his dijudicandis ad quæ satis esse leges non possunt, præferenda sit. At quamvis multorum sententia regius dominatus alijs habeatur præstantior, crediderim tamen ego, tametsi unius principatus, qui vere regiam dignitatem ac jure me-

rito vendicaret ſibi, ſi res per ſe conſideretur, optimus omnium eſt: nihilominus propter ſæpius in deteriorem partem labile ingenium hominis ac vitæ brevitatem optimum omnium ſtatum minime eſſe ſub regio principatu, ſed multitudinis gubernationem civili ſocietati magis convenire: quod experientia rerum omnium magiſtra luculenter docet. Nam nullum regium principatum apud veteres extitiſſe unquam legimus, neque noſtra tempeſtate conſpeximus, qui non brevi in tyrannidem lapſus ſit. Contrà plurimas reſpublicas multis ſeculis perduraſſe ac pace & bello floruiſſe. At quidem multitudo omnis gubernationi per ſe inepta eſt, niſi in unum quodam modo coaleſcat: quandoquidem neque multitudo ulla eſſe queat, niſi unitate aliqua contineatur. Qua de re civilis quoque ſocietas diſſipabitur, quæ unitate quàdam conſtat, niſi quapiam ratione multitudo unum efficiatur. Quo fit ut præclari philophi, qui de reipublicæ inſtitutione præclare accurateque ſcripſerunt, temperandam rempublicam cenſeant ex optimatium & populari ſtatu, eo adhibito temperamento, ut incommoda utriuſque gubernationis vitentur, commoda vero comparentur. Quocirca rempublicam Lacedæmo-

dæmoniorum summopere laudant, in qua reges & Ephori effecerint mixtionem quandam, ut bene dignosci nequeat sub quanam gubernationis specie fuerit ea Respublica collocanda. Id tamen reprehendunt, quod duntaxat ad belli munera instituta fuerit, nulla interim habita ratione officiorum pacis, atque ocij: indeque effectum esse, ut quamprimum in ocio esse cœperunt, respublica illa insignis in deterius labi cœperit: quod etiam Romanis accidisse eadem prope causa compertum est, nec eventurum latuit præcipuos Romanos senatores. ex quibus Nasica censuit, Carthaginem, tametsi Romani nominis æmulam, quin potius inimicam sempiternam, minime diruendam esse: ut semper Romanus hostem haberet, cum quo agendum armis esset: ne inimico atque æmulo sublato, ea Respublica instituta ad bellum juventusq; in armis educata in sese arma converteret. Quod Nasicæ consilium, quamvis à senatu tunc repudiatum fuerit contraq; ejus sententiam decretum, rerum tamen ipsarum eventus prudentissimum fuisse ostendit. nam eversa Carthagine continuo fere bella civilia exarsere, quibus tandem florentissima ac potentissima omnium quæ unquam fuerunt respublica concidit, ac

demum in Barbarorum prædam cessit opulentissima, seu potius rerum domina civitas. Sed ut aliquando ad institutum opus veniamus, majores nostri qui Venetam rempublicam instituerunt, mira quadam sapientia atque egregia probitate præditi extitere, à quibus nihil prætermissum sit, quod facere videri potuerit ad rectam reipublicæ institutionem. Primum namque ad usum muneraque virtutis instituêre omnem vitam functionemque suorum civium, semperque iis fuere potiora studia pacis quam belli. Et in eam curam incubuere, ne qua ratione concordia civilis solvi posset, non neglectis interea officiis bellicis, his inquam quæ nostræ civitati maxime convenirent. nam is est urbis situs, qui valde idoneus sit maritimæ militiæ, terrestri vero satis ineptus. Neque enim huic urbi aliquo pacto accommodari queunt, aut equitum turmæ, aut peditum acies, ut ex his quæ supra de urbis situ à nobis accurate descripto diximus, perspicue conjici potest. Enimvero hac in re temperiem adhibuere, eamq; mixtionem omnium statuum, qui recti sunt, ut hæc una respublica; & regium principatum & optimatium gubernationem, & civile item regimen referat: adeo ut omnium formas pari quodam libramento

mento commiſcuiſſe videantur, quod clare ex operis proceſſu liquebit. Verum ut tandem reipublicæ Venetæ inſtitutionem aggrediamur, illi, apud quos ſumma eſt totius civitatis authoritas, & ex cujus decretis ac legibus pendet tum ſenatus tum etiam omnium magiſtratuum authoritas, conſilium illud eſt, in quo nobiles cives omnes conveniunt, qui annum XXV exceſſere, aut plerique alii qui nondum id ætatis habent quum tamen annum XX peregerint, quod jus ſortis beneficio adipiſcuntur: de cujus rei univerſa ratione inferius dicemus. Nunc à nobis ejus ratio eſt explicanda, probe à majoribus noſtris cautum fuiſſe ne plebs admitteretur ad conventum hunc civium, in quo eſt ſumma poteſtas reipublicæ. Deinde non minore prudentia factam fuiſſe civium hanc diffinitionem generis nobilitate potius quam facultatum cenſu, quemadmodum fieri conſueverat in priſcis rebuſpublicis, uti plerique veteres philoſophi præcipiunt eſſe faciendum. Civitas namque civium ſocietas eſt: nec tamen omnes hi homines, quibus indiget civitas, aut qui intra mœnia urbis habitant, ſunt habendi pro civibus, neque jure in civium numero ſunt collocandi. Opificibus enim cuilibet civitati eſt opus, necnon mercenariis plu-

rimis, ac privatis demum servis, qui operam locant: at nullus horum civis vere dici potest. nam civis liber est homo: hi vero omnes servitutem serviunt, vel privatam, vel publicam. Mercenarij namque & opifices omnes veluti servi publici haberi debent. Etenim non dissimili modo à natura constitutum fuisse animal putandum est, ac civitatem ab hominibus constitui oportere. In animante vero multæ sunt partes, quæ animatæ non sunt, illis tamen indiget animal, ut vivat: sic in civium cœtu multis hominibus est opus, qui tamen minime partes civitatis aut esse aut haberi debeant, nec in civium numero collocari. Quamobrem sapienter à majoribus nostris cautum est, ne universus populus summam potestatem habeat in hac republica, quam longe optimam voluerunt. Summa namque turbatio popularesq; tumultus frequenter concitantur in illis civitatibus, in quibus summa rerum est apud populum: quod etiam à quibusdam rebuspublicis observatum fuisse legimus, & à nonnullis philosophis præceptum. hoc tamen recte se posse assequi arbitrati sunt, si jus hoc administrandæ reip. definiretur censu atq; copia rei familiaris. verũ in maximas difficultates nec mediocria incommoda incidêre.
nam

nam frequenter evenit, ut infimæ plebis homines comparent ſibi ingentes facultates: quippe qui plerunque ſordidis artibus ac officiis minime liberalibus dant operam augendæ rei cauſa, neque unquam ſibi parcunt, quin potius genium fraudant, ut opes accumulent. Contra ingenui cives ac liberaliter educati pauperes fiunt, ſeu adverſa fortuna (ut frequenter accidit) ſeu quod liberalibus ſtudiis addicti univerſam hanc augendæ rei familiaris operam negligunt. qua ratione fit ut ſordidi homines, qui nil aliud ſapiunt quam lucrum, bonarum vero artium expertes ſunt, paulatim rempublicam capeſſant: ingenui vero ac liberaliter educati opibus ſenſim deficientibus à jure civium decidant. Inde maximas ſeditiones oriri ac rempublicam turbari neceſſum eſt. Ideo majores noſtri ſapientiſſimi homines ne ſua reſpublica quandoque in has calamitates incideret, hanc definitionem publici juris, generis nobilitate longe melius fieri cenſuerunt, quam magnitudine cenſus: ea tamen temperatione, ne tantum ſupremæ nobilitatis viri hoc ius haberent (illud enim paucorum potentiæ fuiſſet, non reipublicæ) ſed etiam quicunque alij cives non ignobiles. Itaque omnes qui aut genere nobiles extitere, aut virtute

insignes, aut de republica bene meriti, principio hoc jus civitatis regendæ adepti sunt. Quod si post eum primum conventum aliqui extiterint, qui tum opibus, tum strenuis gestis rempublicam auxerint, nimirum illis omnibus jus administrandæ reipublicæ concessum fuit, quod & temporibus nostris vidimus. nam nonnulli etiam advenæ externique homines in hunc numerum civium asciti sunt, vel ob eam causam, quod nobilissimi, vel quod officiosi erga rempublicam fuerint, eamque insigni quopiam facinore honestarint. Vniversus ergo hic civium conventus, seu (ut dicitur) magnum hoc consilium penes quod summum totius reipublicæ jus est, à quo etiam senatus magistratuumque omnium autoritas, in republica vicem refert popularis status. Dux vero qui præfinitum imperandi tempus non habeat, sed dum vixerit, præsideat, regiam præ se fert potestatem, præsertim cum regiam speciem habeat, ac gravitatem dignitatemque regis servet. Reliqui vero cives regia veneratione ducem prosequuntur, omniaque decreta & leges, tum etiam publicæ literæ, sub ducis nomine prodeunt. At senatus, decemviri, seniorumque seu præconsultorum collegium, qui apud nos vulgo sapientes solent dici, eorum inquam

quam qui præconſulunt, ac de republica ad ſenatum referunt, oſtendunt quandam optimatium ſpeciem. Quæ cum ſint pręcipuæ reipublicæ hujus partes, antequam ad inferiores magiſtratus deveniamus, de iis primo ſigillatim dicendum eſt. Majus ergo conſilium eſt, à quo univerſa pendet reſpublica. Omnes ordinis patricii juvenes, qui xx annum exegere, ad magiſtratum, qui vulgo Advocatorius dicitur, accedunt: cui præcipue legum tutela demandata eſt. coram quo conſtituti cum patre, aut matre, ſi pater deceſſerit, aut proximiore generis cognato, ſi utroque parente orbati fuerint, adhibitis duobus teſtibus honeſtis viris, probant ſe natos ex eo parente, quem patrem profitentur, non ſpurios, ſed matrimonio, legibus, & ex matre honeſta muliere natos. Teſtes vero in hæc verba jurant, ſibi id compertum eſſe ex omnium quos novere atteſtatione, atque ex omnium aſſenſu. Deinde pater ſeu mater vel conſanguineus genere proximus, ſi fuerit is juvenis utroque parente orbatus, jurejurando aſſerit adoleſcentem xx annos exceſſiſſe. Quæ quum rite à ſcriba magiſtratus illius in codicem fuerint relata, diem quartam menſis Decembris operiuntur: eademque die omnium horum

adole-

adolescentum nomina, qui nondum sortis beneficio jus civis adepti sunt, & XX annum excesserunt, in urnam committuntur, & ad principem deferuntur: ibiq; coram consiliariis constituitur. Penes quam est & altera, in qua tot sunt pilulæ seu globuli, quot nomina in priori fuerint suis quæq; notata syngraphis. Pilularum quinta pars aurea est, reliquæ omnes argenteæ. Extrahit princeps ex priori urna nomen, mox & ex altera pilulam: quæ si aurea fuerit, juvenis is cujus nomen exierat, confestim publicæ potestatis jus habet, & in majus consilium admittitur: sin argentea, sorte decidit, ac insequentis anni sortem operitur, nisi eo temporis spacio XXV annum exegerit. nam quicunque patricius ad id ætatis pervenerit, continuo jus habet civis, publicæque potestatis est particeps. Hac igitur ratione quinta pars candidatorum juvenum quoquo anno recipitur ad jus suffragii ferendi cum aliis civibus. Quod si accidat ut cujuspiam patricii pater atque avus, vel propterea quod absentes fuerint, vel ob aliam causam nunquam hoc jure suffragii ferendi sint usi, eorumq; nomina nunquam fuerint relata in publicos codices, in quibus patriciorum omnium nomina sunt descripta: ne qua fraus confici posset, neve quispiam degener

furtim

furtim obrepat in hunc nobilitatis cœtum: noluerunt arbitrio tantum Advocatorii magiſtratus eam rem conſtitui ac decerni: ſed lege cautum eſt, ut hi referentibus Advocatoribus ad xxxx viros agnitionem patritiam probent, atque teſtibus & ſcripturis publicis: ſicque cauſa cognita diſceptantibus quadraginta viris decernitur, an ad ordinem patricium admittendus ſit. Ne autem quiſpiam impune tentare hujuſmodi judicium audeat, itidem quicunque referre de nobilitate ſua voluerit ad eos judices, prius ad magiſtratum deferat quingentos aureos: qui in ærarium referuntur, ſi ille deciderit à cauſa. Ea fuit majorum noſtrorum diligentia, ne qua labe nobilium hic cœtus inficeretur. qua de cauſa etiam illi cives, qui vigeſimum quintum annum exceſſerunt, non prius adipiſcuntur jus ſuffragij ferendi, quam coram Advocatoribus conſtituti jurejurando patris ſeu matris aut proximioris conſanguinei probaverint, ſe ad id ætatis adveniſſe, ac duobus item teſtibus, ſe ex eo patricio genitos quem parentem profitentur, non ſpurios nec matre pudenda. Poſtquam omnis fere ratio à nobis expoſita eſt, qua civibus ad jus publicæ poteſtatis aditus fiat, illud animadvertendum exiſtimo, majores noſtros ſen-

ſenſiſſe plurimum ad amicitiam & unionem civium conciliandam & conſervandam conferre, ſi ſæpius in unum convenirent: quare veteri conſuetudine inolevit mos ille, ut octavo fere quolibet die, interdum etiam frequentius, conſilium magnum cogeretur. Hujus præcipuum munus eſt, ut omnes magiſtratus creet, tum eos, qui in urbe jus dicunt & aliis reipublicæ muneribus funguntur, Senatum quoque & decemviros, tum etiam prætores, præfectos, quæſtoreſque oppidorum atque urbium quæ in ſocietatem Veneti imperii ſunt aſcitæ, nec non cuſtodes arcium, claſſis imperatorem, legatos item claſſis triremium præſides, ac demum (ut uno complectar verbo) quoſcunque qui domi vel foris jus habeant publicæ poteſtatis. Leges item omnes quæ ad conſtitutionem reipublicæ pertinent, hujus conſilii authoritate ſanciuntur. quod præcipue fieri conſuevit tempore interregni, cum ſcilicet mortuo duce nondum alius ei ſuffectus ſit. ſed inferius de interregno. Nunc omnis comitiorum habendorum ratio à nobis exponetur. Circa meridiem, quibuſque fere diebus feſtis conſilium hoc agitur, ſub amploſpatioſoque tecto, quod liceat appellare comitium. in eo decem ſunt ſedilia longiſſima,

ma, utpote quæ longitudinem comitij pene æquent. cives omnes, ut quiſque eò loci pervenerit, ſeſſum eunt, ut cuique libuerit. nulli namque ſtatutus eſt locus, præterquam quibuſdam magiſtratibus, qui comitijs præſunt. ij vero ſunt dux, conſiliarij, & XXXX virorum præſides tres, qui in clariori ſuggeſtu ſedent, atque ſoli jus habent referendi ad magnum conſilium. Poſt hos in medijs ferè ſubſelliis, quæ paulo elatiora ſunt ad parietes comitij poſita, certis ſtatutiſq; ſedibus, Advocatores ſedent, treſq; decemvirũm præſides, ac demumque longiſſime à ſuggeſtu Ducis ſunt ſubſellia Auditorum, veterum ac recentium. de quibus omnibus magiſtratibus à nobis infrà dicetur. cæteri vero cives omnes (ut dicebam) promiſcue pro animi arbitrio ſedēt. ſtatuta deinde hora fores comitij clauduntur, feruntur que claves ad ſuggeſtum principis, & ad ejus pedes locantur. tunc ſcriba primus, qui honos eſt non patriciorum, maximæ tamen dignitatis, aſſurgit, atque elatiore loco conſtitutus voce magna pronunciat magiſtratus, quibus ſunt eo die habenda comitia. pronunciatis magiſtratibus, continuo ex eo loco confert ſe ad ſuggeſtum in quo eſt princeps, altaque voce citat magiſtratus, præſides comitiorum quos

ſupra memoravimus, ut ad principem & conſiliarios accedant. juſſi confeſtim accedunt, ibiq; jurejurando interpoſito pollicentur operam ſe daturos ut leges comitiorũ ſerventur, non pronunciaturos civem eum, qui contra decreta aliquid egerit, ſed pœna legibus conſtituta punituros. His peractis ad ſua quiſq; loca revertitur, præter unum ex Advocatoribus, ac unũ ex præfectis decemvirûm, qui ad extremam partem atrij ſe conferunt adverſam principis ſuggeſto, ibique deſtinatis ſedibus conſident. reliqui vero Advocatores in dextro latere comitij, duo vero reliqui decẽvirûm præſides ſiniſtro latere è regione Advocatorũ ſe item locant. Conſimili ratione veteres & recentes extremo loco comitij, quem dicimus longiſſime diſtare à ſuggeſtu principis, oppoſitis lateribus conſident, dextro inquam ac ſiniſtro: ut hujuſmodi magiſtratuum univerſo civium conſilio omni ex parte oppoſiti cuſtodes eſſe videantur, ne quis impune quippiam agere poſſit, contra leges & comitiorum decreta. Magiſtratibus hunc in modum diſpoſitis tres urnæ juxta principis ſuggeſtum ſarciuntur, in quibus conduntur globuli aurei argenteiq;: hocq; modo diſpoſitæ, ut in medio ſuggeſtu una, ex utroque latere itidem una, in quarum utraque xxx. tantum ſunt globu-

globuli aurei, innumeri vero argentei. aſt in media urna LX. tantum globuli conduntur, quorum triginta ſex aurei, argentei vero viginti quatuor: ſuntque aurei omnes globuli, certis literarum notis inſcripti, quas ſingulis comitijs ſorte educunt, ne qua poſſet ſubeſſe fraus. Locatis urnis tres conſiliarij juniores cæteris è ſuis ſedibus ſurgunt, ac ad extremam partem ſuggeſtus juxta tres urnas ſeſſum eunt, ea ratione ut ſinguli ſingulis conſiliarijs aſſideant. ijs ita actis & diſpoſitis ſortes ducuntur, ac is ordo civium, cujus ſors exierit, conſurgit ex utroque comitij latere. Per atrium namq; quod longum eſt, decem ſunt ſedilium ordines diſpoſiti, in quibus pro cujuſque arbitrio conſidere cives ſupra diximus, unaque tantum ſors duobus ordinibus inſervit, his ſcilicet qui ex utroque latere comitij ſibi reſpondent. is itaque ordo cujus ſors exierit, magna præconis voce citatur, & ex utroque latere comitij, eo etiam ordine quo ſorti libuerit, conſurgitur, civeſque eo quo ſederint ordine, ad eas ſe urnas conferunt, quibus juxtà ſuggeſtum principis conſtitutis conſiliarii aſſident: ac manu impoſita quiſque globulum unum educit. qui ſi argenteus ſit, diverſo itinere ad ſedile, unde ſurrexerat, revertitur. at qui

aureum eduxerit, confeſtim conſiliario, qui urnæ illi præeſt, conſpiciendum tradit. ille diligenter notam agnoſcit. illa notæ inſcriptio ea ratione eſt inventa, ne quiſquam afferre domo ſecum poſſit aureum, quem manu furtim impoſitum videretur ex urna eduxiſſe, ſicque per fraudem elector fieret. Is ergo cui ſors aurei obtigerit, continuo ad mediam urnam ſe confert, indeque globulum extrahit. qui ſi argenteus fuerit, inops voti ad ſuum ordinem revertitur: ſin vero aureus fuerit, ſuggeſtum aſcendit, ac è regione principis deſtinato loco ſeſſum it. Secundus qui eadem ſorte uſus fuerit, eodem etiam ſe recipit, ac item tertius: ſicque deinceps cæteri, quouſque novem fuerint. qui optimum electorum ordinem complent, ac ita eo in ordine diſponuntur, ut ſolius ætatis ratio habeatur, præterea nullius rei. Hoc loco inſtitutum illud minime prætereundum eſt, illos qui ſortis beneficio electores ſunt facti, ſtatim alta voce à ſcriba pronunciari ſolere, adeo ut omnes audiant: neque amplius facultatem eſſe cuipiam eius conſanguineo, aut affini arcta neceſſitudine conjuncto, tentandi ſortem, qua elèctor fieri queat: neque etiam pluribus quam duobus gentilibus aditus patet ad ordines electorum. quod ſumma prudentia majo-

majores nostri instituêre, ut scilicet ad plures agnationes ac familias hoc munus eligendi perveniat, publicumque hoc beneficium latius pateat inter cives: satis enim esse debet, si ex una familia fors duobus contingat, qua publicæ authoritatis compotes efficiantur. Sed eo revertatur unde nostra divertit oratio. Primus hic ordo electorius evestigio ut completus fuerit, comitio egreditur, simulque novem illi se in certum conclave recipiunt. Hic scriba unus à secretis reipublicæ adest: primum electoribus nunciat ea quæ legibus præscripta sunt, & quæ in magistratibus eligendis servari debeant. leguntur item senatusconsulta, quibus cavetur, ne pecunia corrupti electores, seu quapiam mala arte & fraude eligant, vel, ut rectius dixerim, nuncupent eos, qui competitores futuri sunt, ac consilij proponendi judicio disponuntur. Deinde novem illi electores, prout cujusque ætas fuerit, seniores scilicet, digniori loco ac patrio sedent. nullum namque aliud descrimen præterquam ætatis inter cives Veneti esse volunt, quod nullius simultatis causa fuerit: neque à summis philosophis, Aristotele inquam in Politicis, & Zenone in Cyri Persarum regis institutione opere longe celeberrimo, est prætermissum. E-

lectoribus eo ordine dispositis, novem item globuli in urnam conjiciuntur, numeris quisque notati, ab uno ad novenarium. In pagina vero paululum longiore inscripti sunt magistratus, quorum habentur comitia suo ordine. Maximus natu electorum, ex urna sortem educit. numerus sorti inscriptus inspicitur, ac quotus fuerit numero descriptus, pronunciandi quem *voluerit civem jus habet*. Idem contingit secundo, idem tertio, & sic de cæteris, ut scilicet ducta sorte quisque electorum privati ac proprii magistratus beneficio & arbitrio sortis sit pronuntiator effectus. Postmodum is, cui primi magistratus sors obtigerit, eum civem pronuntiat quem voluerit. Itur in suffragia à novem electoribus. si sex suffragia vel plura tulerit electus ab eo electorum ordine, in eo magistratu renunciatur, ac ejus nomen in pagina ea oblonga inscribitur, in qua magistratus omnes, quorum habentur comitia, sunt inscripti. quod si pauciora quam sex suffragia tulerit, quod rarissime evenit, iterum alius ab eodem electore proponitur. Ad eandem rationem res deinde peragitur, & sic deinceps quousque aliquis proponatur, qui approbetur sex electorum judicio. Idem eligendi modus in secundo, tertio, omnibusque

busque aliis servatur, quoad ille electorum ordo in singulos magistratus singulos cives elegerit. Interim vero dum hęc in conclavi aguntur, reliqui cives ordinem sortium in comitio cœptum non intermittunt, sed ad urnas se conferunt, prout cuique ordini sors contingit: deinde globulos educunt, donec novem alii sortem utramque auream ex urna extraxerint: & hi complent secundum electorum ordinem, qui habita (ut dictum est) ætatis ratione, & ipsi in conclave destinatum seorsum secedunt: quo in loco adest & alius scriba à secretis, qui ratione in nullo dispari à priore, tum decreta ac senatusconsultum quæ servanda illis sunt, recitat palam, tum suo quemque loco collocat: paginamque defert eisdem magistratibus, eademque serie, qua prior illa, quam in conclavi primi electorum ordinis delatam fuisse supra diximus. Itidem sortes ab electoribus educuntur: ut quisque suam educit, à singulis pronuntiantur cives singuli in magistratibus quorum comitia fiunt, prout cujusque electoris sors tulerit. ac eodem ferme modo post hos tertii novem eadem ratione tertium ordinem complentes, in privatum quoque conclave secedunt, in quo eadem ad amussim observantur. Sic etiam quarti novem in

ſuum : atque hoc pacto explent numerum triginta ſex civium; totidem namque fuerant globuli aurei in urna medio ſuggeſtu conſtituta. Quamobrem ex ſexaginta civibus quibus ex primis urnis ſexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta ſex electores fiunt,in quatuor claſſes diſtributi : quatuor vero & viginti, qui ex media urna globulos argenteos eduxerunt, ſpe fruſtrati rediguntur in ordinem. Non me latet, perquam arduum eſſe minuta hæc à veterum Romanorum uſu longe remota literis illuſtrare , ſed potius inepti culpam mihi cenſeo ſubeundam , quam parum diligentis. ideo quæcunque etiam minutiora accurate ſane à nobis memorabuntur, adeo ut nihil amplius etiam ab homine diligenti deſiderari queat.Nunc revertamur unde digreſſa eſt oratio. Cum ergo in quolibet magiſtratu ,cujus eo die habentur comitia,à claſſibus quatuor electorum quatuor item cives electi ſunt, à ſingulis inquam ſinguli , niſi forte contingat unum aliquem à duobus aut tribus ordinibus electorum renunciari,quod interdum accidit,ſed plerunque cujuſque magiſtratus quatuor ſiunt competitores : in nonnullis tamen parvæ dignitatis ac inferioris notæ magiſtratibus duo tantum fiunt competitores:

tores : duæ namque priores electorum classes jus habent eligendi , ac pronunciandi competitores ; in illis minoribus magistratibus, cum posteriores classes eo jure sint privatæ. Postquam magistratuum omnium competitores electi fuerint, ea quam supra exposuimus ratione, confestim electores dimittuntur ; neque suffragari ea die cuipiam possunt, nec etiam comitiis interesse. ac scriba magnus, qui (ut dixi) patricius honos non est, maximæ æstimationis, ex suggestu magna voce pronuntiat competitores primi magistratus : ac sigillatim recitat, quis & à quo electorum ordine electus sit, necnon quo electorum authore, & in quo ordine unusquisque competitorum electorum fuerint. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundum existimo, legibus sancitum esse, ut elector ille, quo auctore quisque competitorum pronunciatus ac electus sit, veluti fidejussor ejus habeatur: ut si contingat pronunciatum civem superatis competitoribus voti compotem magistratum eum adipisci quem petebat, ac in eo magistratu pecunię publicæ quippiam averterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec solvendo sit, is elector, quo autore pronunciatus est, in ærarios referatur. Competitoribus igitur elata voce à ma-

gno ſcriba pronuntiatis,primi magiſtratus continuo pronuntiati, ſi adfuerint, cum gentilibus quiſque ſuis ac maxime neceſſariis cognatis è comitio egrediuntur, & in conclave deſtinatum ſe conferunt, ibique operiuntur donec illius magiſtratus habeantur comitia. Poſt id item magnus ſcriba omnes admonet: divinis atq; humanis legibus unumquemque teneri,ut ei ſuffragetur,qui omnium optimus ac reipublicæ utiliſſimus fore videatur: deinde primum competitorem nominat,à primo ſcilicet electorum ordine electum,pro quo in ſuffragia eundum ſit.continuo juvenes tot exurgunt, ut unicuique ſedilium ordini bini inſerviant. Hi urnas quaſdam manibus geſtant, miro artificio coagmentatas: exterior pars eſt viridis,interior alba,unico fornice ſuperius tectæ: in quem cum manum injeceris, liceat tibi in utrum volueris ſuffragium dimittere: cum tamen nullus, etiamſi adſit ac diligenter inſpiciat, dignoſcere queat in utram urnam ſuffragium ſive calculum jeceris. nec fabis ſuffragantur, ſed pilulis quibuſdam linteis, ne qua ratione ex ſono, quem cadentes in urnam fabę facturæ erant,dignoſci poſſit,in utram urnam calculus ſit jactus. nam majores noſtri maxime reipublicæ intereſſe exiſtimavere,ſi

libera

libera judicia fierent: idcircoque summam operam dedere, ut suffragia quam occultissima essent. Iuvenes ergo illi cum suis quisque urnis invicem coagmentatis ad sedile concedunt, ac cuique civium eo quo sederunt ordine, urnas offerunt. quilibet vero civis palam ostenso calculo manum in fornicem imponit, ac in utram voluerit urnam eum dimittit: si suffragari velit, in interiorem albam: si vero refragari, in exteriorem viridem. simul in unoquoque sedilium hac ratione eo quo diximus modo in suffragia itur. Quo fit ut brevi admodum temporis spatio ab universo conventu civium suffragatum sit. tunc urnæ deferuntur ad suggestum principis, ibique collecta suffragia effunduntur in duo vasa patula: ea videlicet quæ fuerunt in urnis albis, in vas candidum; at quæ in viridibus urnis collecta sunt suffragia, itidem in viride vas conjiciuntur. Deinde ad consiliarios numeranda deferuntur, inter quos medius sedet princeps. candidi vasis suffragia competitori faventia ab eis consiliariis numerantur, qui dextro principis latere assident. At collecta in vase viridi, quæ scilicet refragantur, ab his qui ad lævam principis sederint, recognoscuntur. scribæ publici consiliariis adstant, statimque scrip-
tis

tis mandant numerata ſuffragia. Interea dum primi ſuffragia recenſentur, eadem fermè ratione pro ſecundo in ſuffragia itur, qui à ſecunda electorum claſſe fuerit electus. deferuntur itidem ſuffragia ad conſiliarios. numerant illi, ac numerum ſcribæ mandant in ſcriptis. ſic pro tertio ac demum pro quarto ſi tot fuerint competitores, ad ſuffragia itur. Numeratis ſuffragijs, is qui plurima tulerit, dummodo dimidia excedant, pronunciatur electus à magno ſcriba, quum peractis omnium magiſtratuum comitijs conſilium dimittendum eſt. Sin autem eius magiſtratus competitorum nullus plura ſuffragia quàm dimidia omnium tulerit, præteriti hi omnes habentur, differturque electio ad altera comitia. Poſt primi magiſtratus comitia peracta pronunciant nomina electorum in ſecundo: recedunt è concilio competitores cum gentilibus ac cognatis. At illi qui concluſi erant, primorum ſcilicet gentiles atque cognati, in comitium recedunt. Eadem ratione in nullo diſpari à priori, eodem ordine itur in ſuffragia pro ſecundi hujuſce magiſtratus competitoribus. ac item numerantur à conſiliarijs. is electus habetur qui ſuffragiis alios ſuperavit; dummodo plura dimidiis ſint. ſic pro tertio, item deinceps pro quarto,

quarto, hoc demum in omnibus alijs magiſtratibus ſervatur. Poſt completa comitia electorum nomina magna voce pronunciantur à ſcriba magno, poſtea dimittitur conſilium: non tamen ultra ſolis occaſum protrahi comitia queunt. Quòd ſi ea ſolis occaſus interceperit, ſtatim renunciantur, qui ad eam horam fuerint electi: eorum, qui reſtant, nulla ratio haberi poteſt. Itaq; beneficio, quod eis cum ſors tum electorum claſſes attulerant, ſpe fruſtrati, minime frui queunt. fuitque hoc ſumma ratione decretum. nam facile admodum eſſet, ſi res in noctē protraheretur, ne tam magna civium multitudo à magiſtratibus, qui comitijs præfecti ſunt, in officio contineri poſſit, quin tenebris faventibus aliquid contra leges agant. iccirco maiores noſtri ſapientiſſimi viri, qui eximia prudentia & animi ſolertia omnia proſpexiſſe videntur, ſtatuêre ultra ſolis occaſum comitia protrahi non poſſe, neque aliquo pacto lucernam ullam in atrium illud inferri, dum comitia habentur. Hæc eſt omnis comitiorum ratio, in qua minime eſt prætereundum, ita inter cives diſtribui magiſtratus, ut tamen duo eiuſdem gentis, aut etiam conſanguinei maxime neceſſarij in eodem magiſtratu eſſe non poſſint. Quemadmodum neque iiſdem

comi-

comitijs duo gétiles, aut agnati maxime necessarij, sortis beneficio electores esse nequeunt, ut suprà ostendimus. quod summa quidem ratione statutum est, ut scilicet jus publicæ potestatis ad plures pertineat, non auté ad paucos contrahatur necessarios, nam hi potestatem adepti facile possent aliquid moliri, ac rempublicam turbare. præterea quum plurimi expertes fuerint honorum, necesse etiam est, ut hi plurimi eam rempublicam oderint, ac rebus novis studeant. Eam vero rempublicam diutius consistere ferè impossibile est, quam multi civium nolunt. adde quod proprium reipublicæ est, publicam potestatem ad plures pertinere: idque æquissimum sit, ut consimiles inter se cives, ex quibus respublica constare solet, non dispares sint in honoribus consequendis. paucorum vero statum, quem Græci ὀλιγαρχίαν dicunt, facile constituunt, qui jus publicum contrahunt ad paucos necessarios. Quamobrem in republica Veneta ita magistratus inter cives distribuuntur, ut quoad fieri possit omnes familiæ agnationesque honorum sint participes: ea tamen ratione, ut non quivis, sed hi tantum viri qui & probitate & prudentia excellunt, rempublicam administrent, ac muneribus publicis fungantur. Prior illa institutio populare
quid-

quiddam ſapit: altera vero optimatium gubernationem. quare luce clarius intueri licet, omnes rectas gubernationes civitatum in hac una republica eſſe commiſtas. nam quamvis hoc magnum conſilium ſpeciem quandam referat popularis ſtatus, nihilominus in eo perſpicitur commixtam eſſe rationem optimatium gubernationis cum populari. nam ſorte eligi magiſtratus populare eſt. in eo etenim ſtatu civitatis juſtum atque æquum æqualitate arithmetica metiuntur: ac reputant, quum unuſquiſque populi unus ſit civis, & liber, ac paribus paria debeantur, unumquenque ex populo pari jure ac commodo frui debere in republica, ut magiſtratus conſequi poſſit. & quum omnes ſimul nequeant imperare, ſed per vices, exiſtimant, æquam hanc eſſe diffinitionem, inter cives ſorte fieri debere, ut hi imperent, quibus ſors faverit. Contra in paucorum potentia, quæ aberrat à republica optimatium, arbitrantur æquum, cum imparibus imparia debeantur, diviteſque ſuperent alios cives copia rei familiaris, eis quoque ſupremos honores deberi. In qua exiſtimatione utrique longe à vera ratione recedunt, licet veriſimili nitantur. nam quod inquiunt, paribus paria, aut imparibus imparia deberi, recte ſtatuunt. In eo vero quod

ro quod paritatem priores numero tantum, ac posteriores imparitatem solum divitiis metiantur, hi nimirum utrique egregie falluntur. Etenim qui numero pares sunt, aliqua in parte pares sunt, non omnino pares. Et qui divitiis impares, non omnino impares censendi sunt, sed aliqua tantum ratione impares. Verum cum civilis societas ad bene vivendum sit instituta, virtus sola discrimen hoc efficit. his ergo qui virtute pręstant, tanquam imparibus ac potioribus supremi etiam honores in republica debentur: æqualibus vero virtute ac civili industria æquales etiam honores. hic modus, hæc norma optimatium est. Sicuti ergo populare est, uti sorte in electoribus constituendis: ita est optimatium, ut is qui virtute præstare judicio consilii existimatus fuerit, potior habeatur, ac reliqui repulsam ferant, qui indigniores habiti sint. Qua ex re facile perspici reor, in hac comitiorum habendorum ratione commixtam esse cum populari specie optimatium formam: eo tamen temperamento, ut id quod est optimatium, superet rationem popularem. nam sors in electoribus tantum constituendis dominatur: cujus potestatis nequam etiam homines reipublicæ absque detrimento compotes esse queunt, parque jus habere

habere cum optimis civibus. at in adipiscendis honoribus nil sortis est, totum in electione & existimatione positum est. Quo in loco non omittendum censeo illud institutum, in comitiis magistratuum, qui exigunt viros præcipua quadam bonitate ac solertia præditos, quatuor ordinibus electorum, de quibus supra memini, senatum velut quintum ordinem explere. nam dum ordines illi in conclavibus ad hoc munus destinatis eos pronunciant, quos voluerint competitores, si fiant comitia cujuspiam horum, quos dixi, magistratuum, cogitur senatus in minus atrium: ibique unicuique senatori licet eum quem voluerit in certis illis magistratibus nominare, pro quibus in suffragia itur. at is qui plura attulerit, pronunciatur electus senatus scrutinio, fitque quintus competitor. quamobrem evidentissimum est, præstantiorem esse in nostra republica legem reipublicę optimatium, ea quæ est popularis status. Cæterum hujuscemodi comitiorum modus ac ratio satis hactenus diligenter à nobis exposita est. Accedamus ad eam reipublicæ partem, quæ veluti in fidibus ad constituendam διαπασῶν consonantiam vox gravis acutæ proportione quadam respondet, sic etiam specie quadam re-

gia parti populari respondeat, ac demum in unum concentum optimæ reipublicæ injectis mediis magistratibus coalescat.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM
LIBER SECVNDVS.

NVllus est, qui ignoret Principem in urbe Veneta personam regis ac speciem regiæ gubernationis præ se ferre. ideo non absque ratione postquam is à nobis conventus civium est descriptus, qui populi formam habeat, etsi non satis pro rei ipsius dignitate, pro tenuitate tamen nostra non indiligenter: nunc à nobis aggrediendum est, qua ratione ducti majores optimi atque sapientissimi homines principem unum reipublicæ præesse voluerunt: necnon etiam dicendum, quibus temporibus ac qualis fuerit hujus principis præficiendi origo. Neminem puto latere, id quod à nobis sæpius hoc opusculo est repetendum, civitatem civilem quandam societatem

tatem esse, quæ per se sufficiat ad bene beateque vivendum. Omnem vero societatem unitate quadam contineri, quis ambigat? contra autem distractione dissolvi. Quo effectum est, ut discordia civilique dissidio, maximæ & opulentissimæ civitates brevi corruerint, funditusque eversæ sint. unitas vero commodo contineri non potest, nisi ab uno, qui multitudini civium ac universis magistratibus, quibus privatæ quædam functiones sint demandatæ, præsit, atque multitudinem quodammodo diffluentem colligat, ac in unum conciliet. quod philosophi summi ac præcipui naturæ indagatores, cum in universi constitutione, tum etiam in microcosmo, id est animali, animadvertêre. Nam prospexerunt, in hac rerum universitate multos ac difformes, prout scilicet uniuscujusque natura fert, motus ab uno, cœlesti inquam, contineri, ac diuturno: omnes etiam causas ab una prima omnium causa: demum in uno animali plurima ac longe diversa membra, quorum functiones variæ difformesque sint: una tamen anima & unico membro, corde scilicet, comprehendi, atque in unitatem quandam colligi. pari propemodum ratione in multitudo civiũ ita fuerit legibus instituta, ut unum quempiam prȩsidem velit,

 cui

cui bonum commune omnium ac unionis civilis conservandæ cura præcipue incumbat, quo uniuscujusque civis tum privati tum magistratu fungentis actiones tanquam ad ultimum finem & præcipuum finem referri debent: nimirum diutius non potest conservari, sed in diversas partes distracta decidet. quod ut nullius civis culpa aut injuria contingat, ex singulorum quidem sedulitate circa proprium privatumque munus accidere necessarium erit, quum commune bonum nulli præcipue sit demandatum. Cape rei frumentariæ præfectos, hi potissimum in hanc curam incumbent, ut eorum opera magna frumenti copia ex omnibus partibus invehatur in urbem, sitque tritici annona vilis. At hoc fortasse publicis vectigalibus officiet. Navalis quoq; rei præsides, quod pulcherrimum habemus, non dissimili ratione maxime studebunt, ut quamplurimas triremes ædificent, omnibusque bellicis & nauticis instrumentis exornent egregie, atque pecunias publicas undique coactas in eum usum expendant: ex qua forsitan sedulitate reliqui reditus publici, & reficiendis arcium & oppidorum mœnibus & custodibus regionum satis esse non poterunt. quamobrem solutis compagibus respublica distracta dilabitur, non

non culpa, ſed ſtudio civium, dum quiſque perquam egregie munus ſuum obire ſtudet. quod ſi hiſce incommodis effici videtur, ut operæprecium ſit boni communis curam alicui præcipue demandare, cujus officium nullum privatum ſit, ſed ſolum moderetur ac dirigat cujuſque functionem ad commune bonum, & ad reipublicę unionem: pluribus æque hoc negotium committi non reor è re civitatis eſſe. Etenim id quod pariter plures curant, omnes pariter negligunt (quod inquit Ariſtoteles) dum nulli præ aliis fraudi dari poteſt, ſi quid perperam agatur: ut interim omittam æmulationem ac ſimultates, quæ inter pares plerumque eſſe ſolent. ſin vero unus huic rei præficiatur, qui temporaneum hunc magiſtratum gerat, ut puta annuum aut ſemeſtrem, non autem quoad vixerit: hic nimirum bene ſecum agi putabit, ſi tantiſper reſpublica fœliciter agat, donec defunctus fuerit magiſtratu, ſecurus quid poſt modum ſit eventurum, ac quo res caſura ſit. Quare contingit, ut male plerumque res cedat. Id quod certiſſimo experimento compertum eſſe poteſt, à pleriſque rebuſpublicis ſumpto, quæ hoc gubernationis genere noſtris temporibus uſæ ſunt. Ideo à noſtra civitate ſapientiſſime inſtitu-

tum fuit, ut in hac republica constitueretur quædam species regiæ gubernationis, adeo legibus temperata, ut quovis incommodo ac periculo, quæ reipublicæ imminere possent, amotis, utilitate vero & commodo, quod regia gubernatio habere solet, accito, nihil relictum esse videretur, quod sit desiderandum, ac simul rempublicam liberrimam, & regem præsidem haberemus. Vnus ergo princeps eligitur, qui etiam habeat ducis nomen. is quoad vixerit, reipublicæ præest, præcipue curam boni communis habet, quo maximę civitates contineri superius à nobis efficaci ratione probatum esse reor. Hujus nulla est privata functio, nulla etiam est in universa republica, cujus expers esse debeat. hic cum unumquemque privatum, tum etiam quoscunque magistratus ita debet in officio continere, atque ea ratione moderari, ut veluti quadam harmonia omnia consonent communi bono, atque ad unionem civilem referantur: ne qua scilicet functio sive nimia sedulitate magis quam opus sit intenta, aut negligentia remissa utilitati communi officiat. hoc igitur est principis munus, ut tanquam in quadam reipublicæ specula positus conspicetur, quid unusquisque rerum agat, eorum præsertim qui fuerint præditi

dit publica authoritate: ac ſi quem perſpiciat qui officio ſuo deſit, accerſitum coram univerſo collegio verbis primum caſtiget, ac, ſi res ita tulerit, adhibitis Advocatoribus, ſeu decemvirûm præfectis, mandet culpam ejus dignoſci, ac de conſilii ſententia puniri. Ipſe quoque dux ſi velit, cum Advocatoris tum præfecti decemvirûm authoritate uti poteſt, atq; de cujuſque crimine & de mulcta infligenda ad conſilium referre. Id quod more fieri ſoleat, infra docebimus, quum de judiciis criminum agemus. Eam enim princeps obtinet poteſtatem, ut in quovis civium collegio ſeſe adjungere collegam magiſtratui præſidi, parque cum aliis præfectis jus habeat: ut hac potiſſimum ratione omnibus conſulere queat. verum poteſtas hæc adeo eſt legibus contracta, ut nihil ſolus poſſit, aliis magiſtratibus adjunctis non amplius authoritatis obtineat, quam quivis unus eorum, qui eo magiſtratu funguntur. Quin etiam magiſtratuum jus adeo modicum eſt, ut nullus tametſi ſummus quicquam ſtatuere poſſit, quod alicujus momenti haberi debeat, niſi de conſilii ſententia. ſed de his ſuo loco luculenter dicetur. In quovis preterea conſilio princeps tanquam illorum unus unius tantum ſuffragii jus habet. in magno item

consilio in conventu omnium civium dum comitia magistratuum fiunt, neque gentili, neque consanguineo competitori suffragari potest, verum eodem parique jure cum omnibus utitur. Ex his igitur puto quemcunque facile intellecturum, Venetorum principi omnem ademptam esse facultatem principatu abutendi, & pro tyranno se gerendi. Quæ res diuturna, quin potius vetustissima consuetudine, vel à primis originibus urbis ad hæc usque tempora perducta adeo inolevit, ac confirmata est, ut nihil minus urbi Venetæ timendum sit, quam principem reipublicę libertati ullum unquam negocium facessere posse. Verum enimvero cum maximos labores ac ingentem sollicitudinem animi absque mercede ulla universi rejecturi essent, potestatis dispendium principi repensum est adhibitis honore, dignitate, ac specie regia. Nam ornatus corporis regius est, purpurea enim veste aut aurea semper utitur. Capite gestat velamen linteum pro regio Diademate, supra quod & gestat capitium purpureũ limbo aureo ornatum, cujus pars quæ occiput tegit, in cornu formam assurgit. sedem in suggestu habet veluti regiam. omnes cives cum privati tum magistratum gerentes detecto capite ac stantes sedentem principem

consilio in conventu omnium civium dum comitia magistratuum fiunt, neque gentili, neque consanguineo competitori suffragari potest, verum eodem parique jure cum omnibus utitur. Ex his igitur puto quemcunque facile intellecturum, Venetorum principi omnem ademptam esse facultatem principatu abutendi, & pro tyranno se gerendi. Quæ res diuturna, quin potius vetustissima consuetudine, vel à primis originibus urbis ad hæc usque tempora perducta adeo inolevit, ac confirmata est, ut nihil minus urbi Venetæ timendum sit, quam principem reipublicę libertati ullum unquam negocium facessere posse. Verum enimvero cum maximos labores ac ingentem sollicitudinem animi absque mercede ulla universi rejecturi essent, potestatis dispendium principi repensum est adhibitis honore, dignitate, ac specie regia. Nam ornatus corporis regius est, purpurea enim veste aut aurea semper utitur. Capite gestat velamen lineum pro regio Diademate, supra quod gestat capitium purpureũ limbo aureo ornatum, cujus pars quæ occiput tegit, in cornu formam assurgit. sedem in suggestu habet veluti regiam. omnes cives tum privati tum magistratum gerentes tecto capite ac stantes sedentem principem

cipem alloquuntur: honoris
pestare præcipuum signum.
ceps assurgit. Cunctæ epistol
cæ sub nomine ipsius prod
gnanturque. Orator quivis, p
fectus, aut quilibet alius qui a
scribere voluerit literas, ad
destinat: decretorum, legum
tusconsultorum promulgatio
ne principis fiunt. Nummi
aurei quam argentei cum no
gura principis excuduntur.
paucis absolvam, ubique re
intueri possis, potestatem ver
sapientissime & hoc quidem
ca Veneta, ut cætera omnia
tum fuisse, nullus sanæ men
ri ausit. Nam hac honoris
boriosum alioquin principis
pendere, quod solum virtuti
esse vulgus prædicat, & sum
phi prodidere. Ex quibus Ar
Ethicis inquit: Quum hi q
sanctè magistratum gerant,
aliorum utilitati consulant
ratione æquum eis præmium
se, præterquam ut honore a
lant. Præterea magnopere f
principis dignitas, ut quic
& castigationem ejus maxin
& injuncta munera major

perficiat. Adjuncti sunt principi sex consiliarii, ex senis tribubus in quas divisa est universa civitas, delecti, ex singulis scilicet singuli. hi octimestrem magistratum gerunt, perpetuoque principi assident, omnia cum principe audiunt, nullæ literæ publicæ exeunt, nisi ex sententia quatuor consiliariorum, qui etiam nomina sua literis ascribunt: non his tamen quæ prodeunt, sed illis quas scribæ reipublicæ primum scripserunt, atque post exempla edita servant. In qua quidem re illud haudquaquam est prætereundum, hasce literas, quæ non ex decreto consilii, sed jussu principis & consiliariorum datæ sunt ad quempiam, ut res parvi momenti & modicæ esse autoritatis. Illud namque sæpius est nobis repetendum, omne jus omnemque potestatem consiliis esse duntaxat attributam: nullum vero magistratum per se amplam potestatem obtinere. sed de consiliariis infra dicetur. Nunc ad principem, seu ducem malueris appellare, oratio redeat. Hac igitur specie regia principi adfixa, cum plerumque privatę opes satis futuræ non essent ad tuendam eam dignitatem atque ad eum locum honestandum, ex publico ærario constituta sunt in singulos annos duci tria millia & quingenti aureorum nummûm. ac ne

perficiat. Adjuncti sunt principi sex con-
siliarii, ex senis tribubus in quas divisa
est universa civitas, delecti, ex singulis
scilicet singuli. hi octimestrem magistra-
tum gerunt, perpetuoque principi as-
sident, omnia cum principe audiunt,
nullæ literæ publicæ exeunt, nisi ex sen-
tentia quatuor consiliariorum, qui et-
iam nomina sua literis ascribunt: non
his tamen quæ prodeunt, sed illis quas
scribæ reipublicæ primum scripserunt,
atque post exempla edita servant. In qua
quidem re illud haudquaquam est præ-
tereundum, hasce literas, quæ non et
decreto consilii, sed jussu principis &
consiliariorum datæ sunt ad quempiam,
ut res parvi momenti & modicæ esse au-
toritatis. Illud namque sæpius est nobis
repetendum, omne jus omnemque po-
testatem consiliis esse duntaxat attribu-
tam: nullum vero magistratum per se
amplam potestatem obtinere. sed de
consiliariis infra dicetur. Nunc ad prin-
cipem, seu ducem malueris appellare, o-
ratio redeat. Hac igitur specie regia prin-
cipi adfixa, cum plerumque privatę opes
satis futuræ non essent ad tuendam eam
dignitatem atque ad eum locum hone-
standum, ex publico ærario constituta
sunt in singulos annos duci tria millia
& quingenti aureorum nummûm. ac ne
fortasse

fortasse quisquam pau
familiarem neglecta d
litate publica, eam
converteret, injunct
quædam, quæ suis im
bus & dignitati ipsius
consuleretur. quæ si u
negligat, hęredibus ad
mulcta est imposita, u
ri augendæ princeps
& hæredibus prodest
jacturam facturus sit
dignitati suæ defuer
quod hæreditariam c
niam & dedecus pos
Complures stipatores
men, sericis vestibus
mum habitat aulæi
ctam, supellectilis arg
bet: cæteraque id g
pi viro conveniunt.
ter prandium parat,
plius civibus, laute
structum. qua in re
dæmoniorum morem
(quorum respublicæ
deratum tamen maj
nostram rempubl.
cum summopere fac
tiam civium concili
civium frequens, con

lica impensis ærarii fieri statuerunt tum Lacedęmonii tum Cretenses. ad quę cum cives convenirent, & unusquisque facile quemcunque dignoscere poterat, & necessitudine quadam arctiori ex consuetudine illa communi invicem vinciebantur. verum cum omnes promiscue convenirent, necesse erat plerunque in conviviis illis tumultus & turbationes suscitari: quumque ii quorum ea cura erat, pro se quisque cives laute excipere vellet, pecuniæ publicæ magnam jacturam faciebant. Quapropter castigatione & modo adhibito vetus illud institutum & ad Venetos deductum est, omneque id negotium principi demandatum. Quater ergo singulis annis cives à principe adhibentur, lautis sane sed non invidiosis epulis. nec unusquisque promiscue accedit, sed hi tantum quos princeps asciverit, præter consiliarios & Advocatores præfectos quadragintavirûm ac decemvirûm præsides, qui jure quodam eorum magistratuum semper conviviis principum intersunt. cæteri cives omnes invitati accedunt. Hac autem ratione quatuor hæc convivia distributa sunt, ut seniores dignioresque cives invitati, circa brumam die divo Stephano protomartyri dicato summo mane conveniant in ædes publicas,

habi-

lica impensis ærarii fieri statuerunt tum Lacedęmonii tum Cretenses, ad quę cum cives convenirent, & unusquisque facile quemcunque dignoscere poterat, & necessitudine quadam arctiori ex consuetudine illa communi invicem vinciebantur. verum cum omnes promiscue convenirent, necesse erat plerunque in conviviis illis tumultus & turbationes suscitari: quumque ii quorum ea cura erat, pro se quisque cives laute excipere vellet, pecuniæ publicæ magnam jacturam faciebant. Quapropter castigatione & modo adhibito vetus illud institutum & ad Venetos deductum est, omneque id negotium principi demandatum. Quater ergo singulis annis cives à principe adhibentur, lautis sane sed non invidiosis epulis. nec unusquisque promiscue accedit, sed hi tantum quos princeps asciverit, præter consiliarios & Advocatores præfectos quadragintavirûm ac decemvirûm præsides, qui jure quodam eorum magistratuum semper conviviis principum intersunt. cæteri cives omnes invitati accedunt. Hac autem ratione quatuor hæc convivia distributa sunt, ut seniores dignioresque cives invitati, circa brumam die divo Stephano protomartyri dicato summo mane conveniant in ædes publicas

habi-

habitationi principum de
lenni pompa domo princi
in ædem divi Marci: simu
intersunt, quibus peractis
principem reducunt, ibic
lantur. Aprili etiam me
Evangelistæ, cujus numen
puum habent, & quem
asciverunt, posteaquam ej
Alexandria Ægypti civita
netias delatæ sunt, cives a
tate minores invitati à pr
more ac pompa celebratis
cipis prandium se conferu
nis quoque festo, quo di
netiis fiunt, adhibentur
qui virilem ætatem attige
summo mane deducunt
simul conscendunt navem
tissime ad hos usus constr
Veneti Bucentaurum voc
que egressi cum primum
tumque mare intueri licet
Pontificum beneficio, qui
licam pro rebus quamplu
& egregie contra comm
Christiani hostes gestis ho
runt, princeps jacto an
mare inquit, totidem fer
signum veri perpetuique
nulo mare desponsare.

ab urbis præſule cærimoniæ quædam, quibus peractis deſcendunt in ædem divo Nicolao dicatam, vetuſtam ſane, & quæ in littore condita eſt, quod mare ab æſtuariis diſterminat. ibi ſacra myſteria celebrantur: quibus rite peractis conſcenſa rurſus navi Venetias reverſi principem domum reducunt, ſimulque convivantur. Quarto epulæ pertinent ad juvenes cives, qui duodecimo Calendas Iulias die dicata Vito & Modeſto martyribus, ſolenni pompa cum principe ad eorum templum accedunt, quod quidem templum ultra rivum magnum, qui urbem mediam dividit, eſt ſitum, qui quidem rivus jungitur ponte ſupra triremes ędificato, pro temporis ratione, ne immenſo fere circuitu iter illud conficiendũ foret. Templum igitur inviſunt, ſacris interſunt, ac demum à principe domum reducto lauto ſane excipiuntur convivio. Atque convivio frequenter adhibentur & ſaltatores & mimi, necnon cantores egregii, qui convivas oblectant: intermiſcentur interdum ludi nonnulli, qui mirifice capiant ſpectatores. ſic igitur vetus illud inſtitutum in Venetam rempublicam conceſſit, moderatum tamen. nam hac ratione cujuſcunque fere ordinis cives, pares tamen cum paribus ad epulas

ab urbis præsule cærimoniæ quæ-
dam, quibus peractis descendunt in æ-
dem divo Nicolao dicatam, vetuſtam
ſane, & quæ in littore condita eſt, quod
mare ab æſtuariis diſterminat. ibi ſacra
myſteria celebrantur: quibus rite pera-
ctis conſcenſa rurſus navi Venetias re-
verſi principem domum reducunt, ſi-
mulque convivantur. Quarto epulæ
pertinent ad juvenes cives, qui duode-
cimo Calendas Iulias die dicata Vito &
Modeſto martyribus, ſolenni pompa
cum principe ad eorum templum acce-
dunt, quod quidem templum ultra ri-
vum magnum, qui urbem mediam di-
vidit, eſt ſitum, qui quidem rivus jun-
gitur ponte ſupra triremes ędificato, pro
temporis ratione, ne immenſo fere cir-
cuitu iter illud conficiendū foret. Tem-
plum igitur inviſunt, ſacris interſunt, ac
demum à principe domum reducto lau-
to ſane excipiuntur convivio. Atque
convivio frequenter adhibentur & ſal-
tatores & mimi, necnon cantores egre-
gii, qui convivas oblectant: intermiſ-
centur interdum ludi nonnulli, qui mi-
rifice capiant ſpectatores. ſic igitur ve-
tus illud inſtitutum in Venetam rem-
publicam conceſſit, moderatum tamen.
nam hac ratione cujuſcunque fere or-
dinis cives, pares tamen cum paribus ad
epulas

epulas accerſuntur. ſicque cum dignita-
ti principis, tum etiam maxime conci-
liandis invicem civibus egregie conſul-
tum eſſe videtur. Cæterum quoniam ci-
ves patricii ſingulo quoque anno hiſce
epulis honeſtari non queunt, ne ullus
præteritus videatur, veteri inſtituto ac
lege conſtitutum eſt, ut hyeme unicui-
que civi, qui in majori conſilio ſuffra-
gandi jus habeat, à principe mittantur
quinque marinæ anates, veluti convivii
quædam publici portio, quod etiam ad
conciliandos cives duci non parum face-
re cenſeri poteſt. hiſce impenſis inſumi-
tur magna pecuniæ pars, quæ ex ærario
principi quotannis numeratur. Quo fit,
ut etiamſi velit dux avarus, nequeat ta-
men ullis avaritiæ ſordibus fœdare di-
gnitatem atq; amplitudinem loci quem
tenet. Hoc loco quoniam fere omnis po-
teſtas atque authoritas principis eſt à no-
bis explicata, referre operæprecium eſt,
quo initio quibuſve temporibus ducis
hujuſce creandi Venetiis conſilium ini-
tum fuerit: ac demum, quænam ſit ra-
tio comitiorum in duce eligendo. A pri-
ma ſtatim urbis origine cum quique no-
biliſſimi Venetæ provinciæ cives, Aqui-
leia, Altino, Concordia, Opitergio, Pata-
vio ac pleriſq; aliis civitatibus ampliſſimis
atq; opulentiſſimis Hunnorum impetu
everſis,

eversis, qui rege Attila duce maximam Italiæ cladem attulêre, in ea æstuaria maris Adriatici convenissent, in quibus postea Veneta urbs condita est, ac in vicinioribus locis patriæ, quam liquerant, unusquisque sedes suas posuissent, ædificata fuere circiter duo & viginti oppida, partim in littore eo quod interiora æstuària claudit, partim in tumulis quibusdam, qui ex æstuariis eminebant. ac primis initiis cum ea oppida neque per se satis munità essent, neque navigiorum copia alicui oppido tanta suppeteret, ut piratis ac prædonibus pro se quisque obsistere posset, optimum fore censuêre, si de omnibus in communi consulerent, cum omnium eadem etiam fortuna esset: ac communi consilio prospicerent, cum annonæ, tritici, vini, frugumque omnium, quæ victui necessàriæ sunt, tum maxime propriorum larium securitati: ne quam injuriam seu detrimentum acciperent à piratis, quibus oppidis nondum satis munitis expositi erant. Quamobrem cum prius unumquodq; oppidum præfectum ac prȩsidem sibi ex suis civibus delegisset, quem tribunum vocabant, constitutum est inter omnes, ut certis diebus tribuni hi convenirent, ac de re communi decernerent. Paulo post experientia compertum
est,

eversis, qui rege Attila duce maximam
Italiæ cladem attulère, in ea æstuaria
maris Adriatici convenissent, in quibus
postea Veneta urbs condita est, àc in vi-
cinioribus locis patriæ, quam liquε-
rant, unusquisque sedes suas posuissent,
ædificata fuere circiter duo & viginti op-
pida, partim in littore eo quod interiora
æstuaria claudit, partim in tumulis qui-
busdam, qui ex æstuariis eminebant.
ac primis initiis cum ea oppida neque
per se satis munita essent, neque navigio-
rum copia alicui oppido tanta suppete-
ret, ut piratis ac prædonibus pro se qui-
que obsistere posset, optimum fore cen-
suêre, si de omnibus in communi consu-
lerent, cum omnium eadem etiam for-
tuna esset: ac communi consilio prospi-
cerent, cum annonæ, tritici, vini, fru-
gumque omnium, quæ victui necessa-
riæ sunt, tum maxime propriorum la-
rium securitati: ne quam injuriam se
detrimentum acciperent à piratis, qui-
bus oppidis nondum satis munitis expo-
siti erant. Quamobrem cum prius u-
numquodq; oppidum præfectum ac pra-
sidem sibi ex suis civibus delegisset, quem
tribunum vocabant, constitutum est
inter omnes, ut certis diebus tribuni hi
convenirent, ac de re communi decerne-
rent. Paulo post experientia compertum
est,

cum nulli ex aliis præcipue cura hæc
incumberet, ac propterea multa incom-
moda paterentur, commodissimam &
utilissimam rem omnibus fore, si uni
cuipiam præ cæteris communis boni
procuratio demandaretur, quem omnes
alii uti principem agnoscerent. Itaque
decretum est omnium oppidorum con-
sensu, ut dux seu princeps unus elige-
retur: huic principio constituta est se-
des in oppido Heraclea nuncupato. situm
id erat in intimis æstuariis, in insula qua-
dam juxta Planis fluminis ostium, quæ
nostris temporibus alluvione fluvii con-
tinenti conjuncta est. Postmodum vero
cum locus is non satis idoneus videretur:
nam cum in recessu eo esset, sępenumero
priusquam mali fama eo pervenisset, pi-
ratæ jam intra æstuaria penetrarant, ac
vel imprudentes oppidanos oppresse-
rant, vel navigia diripuerant: idcirco
statuerunt, satius fore, principem relicta
Heraclea Melamocum concedere, oppi-
dum in medio littore situm, ex quo dux
facile præsentire poterat, si quid insidia-
rum à piratis strueretur, ac parvo nego-
cio adesse ubicunq; opus fuisset. Demum
quo tempore Pipinus cladem & servi-
tutem elementis illis Venetæ urbis mi-
naretur, omnesque Rivoaltum, ex qui-
buscunque oppidis concessissent, princi-

pis etiam ſedes eo loci tranſlata eſt: quo cunctis oppidanis convenientibus in eam amplitudinem quam cernimus Venetiæ excrevere. ſic igitur perpetuo quodam tenore à primis ſtatim urbis originibus unus princeps reipublicæ Venetæ præfuit. primi illi aliquàm majoris authoritatis fuere. poſtea vero uſu docente paulatim inſtitutis ac legibus poteſtas principis ad hanc quam cernimus temperationem deducta fuit. Ratio vero eligendi ducis, qui priori vita functo ſucceſſurus ſit, primum quidem ſimplex fuit. nàm cum majores noſtri ſingulari quadam bonitate præditi fuerint, atque ab ambitione penitus alieni, unuſquiſque pro ſe eam ſollicitudinem recuſabat. quapropter acclamatione populi, is qui omnium optimus ac prudentiſſimus haberetur, princeps renunciabatur. Poſt prima ea tempora aucta civitate & populo ampliore effecto, inutile fore reipublicæ viſum eſt, ſi temeritati atque auræ populari res tam magna commiſſa eſſet. decretum itaque eſt, ut eligerentur undecemviri omnium probatiſſimi, qui creandi ducis poteſtatem haberent. demum quum aliquantùm ſimul cum imperio etiàm ambitio excreviſſet, inſtituta ſunt ſingularia quædam comitia, ac perplexa quædam ducis eligendi

pis etiam ſedes eo loci tranſlata eſt: quo
cunctis oppidanis convenientibus in
eam amplitudinem quam cernimus Ve-
netiæ excrevere. ſic igitur perpetuo quo-
dam tenore à primis ſtatim urbis origi-
nibus unus princeps reipublicæ Vene-
tæ præfuit. primi illi aliquàm majoris
authoritatis fuere. poſtea vero uſu do-
cente paulatim inſtitutis ac legibus po-
teſtas principis ad hanc quam cernimus
temperationem deducta fuit. Ratio ve-
ro eligendi ducis, qui priori vita functo
ſucceſſurus ſit, primum quidem ſim-
plex fuit. nàm cum majores noſtri
ſingulari quadam bonitate præditi fue-
rint, atque ab ambitione penitus alieni,
unuſquiſque pro ſe eam ſollicitudinem
recuſabat. quapropter acclamatione
populi, is qui omnium optimus ac pru-
dentiſſimus haberetur, princeps renun-
ciabatur. Poſt prima eà tempora aucta
civitate & populo ampliore effecto, inu-
tile fore reipublicæ viſum eſt, ſi temeri-
tati atque auræ populari res tam magna
commiſſa eſſet. decretum itaque eſt, ut
eligerentur undecemviri omnium pro-
batiſſimi, qui creandi ducis poteſtatem
haberent. demum quum aliquantum ſi-
mul cum imperio etiam ambitio excre-
viſſet, inſtituta ſunt ſingularia quædam
comitia, ac perplexa quædam ducis eli-
gendi

gendi ratio inventa. hanc nos ne quid in-
cœpto operi deſit, paucis exponemus.
Defuncto principe ac juſtis actis pie ho-
norificeque, conſiliarii qui interregni
illius tempore ſe in ſedes publicas habi-
tationi principis deſtinatas continuo,
poſt principis obitum receperunt, ma-
gnum conſilium vocant. in eo primo
poſt interitum ducis conventu ea ratio-
ne comitiorum quam ſupra narravi-
mus, quinque cives creantur, qui de-
functi principis res geſtas diligenter ſcru-
tari debeant, ac de conſilii ſententia, ſi
quid ab eo contra leges ac decreta ſit fa-
ctum, reſcindant. ſi à quopiam etiam
munus acceperit, ac ſtatutæ pepercerit
impenſæ, ea hiſce referentibus irroga-
tur hæredibus à conſilio mulcta quam
leges juſſerint. Pecuniaria ea eſt, eaque
ſumma æris de hæreditate principis pu-
blicatur, atque in ærarium refertur.
Eiſdem comitiis eliguntur quinque alii
cives, qui eodem momento quo renun-
ciati ſunt, recipiunt ſe in conclave co-
mitio adjunctum: neque inde diſcedunt
ante quam inter eos re conſultata, quid
ipſis poteſtati principis immutandum,
tollendum, aut addendum videatur. Re
inter eos diſcuſſa iterum cogitur conſi-
lium, quo coacto egrediuntur illi è con-
clavi (nam prius non licet) ac ſuam

 quiſque

quisque sententiam ad consilium refert de principis jure: ac universis civibus disceptantibus suffragiis decernitur, id quod maxime reipublicæ usui fore visum fuerit. Id decretum inter leges, quas principes servare debeant, statim constituta principis potestate reponitur. Postridie initur perplexa illa comitiorum ratio, quibus princeps creari solet. conveniunt itaque cives omnes, qui triginta annos excesserint. nam juniores eaque ætate minores veteri reipublicæ instituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde universi cives, ac totidem globuli in urnam conjiciuntur, quot cives fuerint. ex his triginta sunt aurei, cæteri omnes argentei. ea urna statuitur ante suggestum comitii ubi consiliarii resident. astat urnæ puerulus educendis sortibus: subsellia civium vocantur. ad eam urnam accedunt omnes, eo quo sederunt ordine. nullus autem, quod tamen in aliis comitiis fieri consuevit, in urnam manum imponit, sed puer qui astat pro singulo quoque globulum unum educit. Ii quibus argenteus obtigerit, statim egrediuntur comitium. at is cui sors faverit, educto aureo globulo, à scriba alta voce pronunciatur. Continuo ille in certum conclave recedit: ejus vero gentiles & consangui-

nei

quisque sententiam ad consilium refert
de principis jure: ac universis civibus di-
scepantibus suffragiis decernitur, id
quod maxime reipublicæ usui fore vi-
sum fuerit. Id decretum inter leges, quas
principes servare debeant, statim con-
stituta principis potestate reponitur.
Postridie initur perplexa illa comitio-
rum ratio, quibus princeps creari sole-
conveniunt itaque cives omnes, qui tri-
ginta annos excesserint. nam juniores
eaque ætate minores veteri reipublicæ
instituto ad ea comitia non admittun-
tur. numerantur deinde universi cives,
ac totidem globuli in urnam conjiciun-
tur, quot cives fuerint. ex his triginta
sunt aurei, cæteri omnes argentei. ea
urna statuitur ante suggestum comitii in-
bi consiliarii resident. astat urnæ puer-
lus educendis sortibus: subsellia civium
vocantur. ad eam urnam accedunt om-
nes, eo quo sederunt ordine. nullus au-
tem, quod tamen in aliis comitiis fieri
consuevit, in urnam manum imponit,
sed puer qui astat pro singulo quoque
globulum unum educit. Ii quibus argen-
teus obtigerit, statim egrediuntur comi-
tium. at is cui sors faverit, educto aureo
globulo, à scriba alta voce pronuncia-
tur. Continuo ille in certum conclave
[se]cedit: ejus vero gentiles & consangui-
nei

nei omnes arcta necessitudine conjun-
cti ex suo quisque loco assurgit: consi-
dentque in partem atrii universi. nume-
rantur ibidem, ac totidem globuli ar-
gentei ex urna extrahuntur: excedunt-
que hi ex comitio. hoc pacto triginta,
quibus sortis beneficio aureus globulus
obtigerit, deliguntur ex universo civium
cœtu. quo peracto consilium dimitti-
tur. Postquam omnes discessere, trigin-
ta illi è conclavi egrediuntur, ac coram
consiliariis denuo sortem subeunt, ac ex
triginta iisce novem quibus sors faverit
electores fiunt, cæterisque dimissis in
conclave secedunt, huic muneri destina-
tum: ibique soli concluduntur, nullo
prorsus, nec ministro admisso: nulli
copia fit eos alloquendi, neque inde dis-
cedere possunt, priusquam quadraginta
viros elegerint: nullusque referri potest
ab eis electus, nisi sex suffragia tulerit.
quo fit, ut quatuor refragantibus nullus
electus pronunciari queat. quum pri-
mum quadraginta hosce viros elegerint,
per internuncium custodem ac janito-
rem publicum certiores consiliarios fa-
ciunt, se munus suum obiisse. evesti-
gio consiliarii, nisi hora diei fuerit val-
de intempestiva, consilium magnum
vocant. Postquam cives omnes in cu-
riam convenere, profertur syngrapha ex

conclavi, in qua nomina descripta sunt civium electorum. Ac scriba primus ascenso suggestu magna voce pronunciat quadraginta designatos cives. horum quisque si interfuerit, cum primum audierit se pronunciari, à loco ubi consederat surgit, & ad suggestum consiliariorum considit, indeque in conclave destinatum. sin autem eorum quispiam absens fuerit, confestim à consiliario uno ac item ab uno quadragintavirûm præfecto vel per totam urbem conquiritur. Inventus ab iisdem magistratibus primum in comitium, ac deinde in conclave ad collegas deducitur, nulla interius prestita facultate aliquē conveniendi aut alloquendi, ne ulla ambitioni occasio, aut aditus in his comitiis concedatur, quæ sanctissima omnium majores nostri esse voluerunt. hac ratione quadraginta cives designati improvisi conveniunt, cum primumque id faciunt, e-vestigio dimittitur consilium. tunc quadraginta hi egrediuntur conclave, ac in atriū comiti iamplissimum consiliarios adeunt: ibique eodem sortium modo quem suprà retulimus, duodecim ex ipsis decernuntur, viginti & octo qui supersunt ex quadraginta viris repudiatis. hi XII viginti quinque viros eligunt, quorum quisque necesse ut octo suffragia ferat,

conclavi, in qua nomina deſcripta ſunt
civium electorum. Ac ſcriba primus
aſcenſo ſuggeſtu magna voce pronun-
ciat quadraginta deſignatos cives. ho-
rum quiſque ſi interfuerit, cum primum
audierit ſe pronunciari, à loco ubi con-
ſederat ſurgit, & ad ſuggeſtum conſilia-
riorum conſidit, indeque in conclave de-
ſtinatum. ſin autem eorum quiſpiam
abſens fuerit, confeſtim à conſiliario-
no ac item ab uno quadragintavirûm
præfecto vel per totam urbem conquiri-
tur. Inventus ab iiſdem magiſtratibus
primum in comitium, ac deinde in con-
clave ad collegas deducitur, nulla inte-
rius præſtita facultate aliquẽ convenien-
di aut alloquendi, ne ulla ambitioni oc-
caſio, aut aditus in his comitiis conceda-
tur, quæ ſanctiſſima omnium majores
noſtri eſſe voluerunt. hac ratione qua-
draginta cives deſignati improviſi con-
veniunt, cum primumque id faciunt, e-
veſtigio dimittitur conſilium. tunc qua-
draginta hi egrediuntur conclave, ac in
atriũ comiti iampliſſimum conſiliarios
adeunt: ibique eodem ſortium modo
quem ſuprà retulimus, duodecim ex ip-
ſis decernuntur, viginti & octo qui ſu-
perſunt ex quadraginta viris repudiatis.
hi XII viginti quinque viros eligunt, quo-
rum quiſque neceſſe ut octo ſuffragia fe-
rat,

rat, paucioribus nanque nullus eligi po-
teſt. re expedita conſiliarios per inter-
nuncium admonent. hi ſi tempeſtiva
hora fuerit, conſilium cogunt, modoq;
in nullo à ſuperiori diſpari XXV illi im-
proviſi coguntur. ac dimiſſo conſilio eo-
dem genere ſortis novem eliguntur, ſex-
decim reliqui deſcendunt. novem hi
quadraginta quinque creant, ſex item
ſuffragiis, qui pari pacto coacto cõnſilio
à ſcriba pronuntiantur, & in conclave
coguntur. ii ſortis ejuſdem beneficio re-
diguntur ad undecim, qui eligunt qua-
draginta unum viros ex primariis ſena-
toribus. qui continuo quum pronun-
ciati fuerint, ſecedunt in atrium deſti-
natum: hiq; ducis deligendi facultatem
obtinent. non tamen duos ejuſdem fa-
miliæ aut arcta neceſſitudine conjunctos
in hanc electorum claſſem admitti leges
ſinunt, qui mos perpetuus eſt apud Ve-
netos in omnibus magiſtratibus. tam
perplexam & multiplicem eorum comi-
tiorum rationem majores noſtri ſapien-
tiſſimi atque optimi homines eſſe volue-
runt, ne civium multitudo omnino ex-
pers eſſet poteſtatis ducis creandi. Nam
primi ordinis electores ſorte fiunt, quæ
omnibus civibus par eſt: poſt eum ordi-
nem miſcuere ſorti electionem, ita ta-
men ut electio ſortem antecelleret. nulli

namque favere ſors poteſt, niſi judicio prioris ordinis fuerit comprobatus. at in poſtremo ordine nihil ſortis eſſe ſciverunt: non enim putavere omnes qui principem electuri eſſent, ſortium temeritati eſſe committendos. ideoque neque multitudo omnino expers eſt hujuſce autoritatis, neque etiam omnino jus hoc tributum eſt multitudini imperitæ, apud quam plerunque inanis quædam aura plus poteſt, quam optimorum ac ſapientiſſimorum judicium. Præterea cum nulli certi ſint principis electores, ſed res omnis ex eorum ſententia pendeat, qui ſortis beneficio uſi ſint, nullus ambitioni eſt locus. nam fieri facile poteſt ut hi nullum jus ſint habituri, quos tu egregie ambieris. Nunc ad rem redeo. Peracta tandem ratione comitiorum, quum jam creati fuerint quadraginta unus viri principis electores, ſtatim omnes nullo interea civium ſalutato, nedum compellato conveniunt in eam curiam, in qua cogi ſenatus ſolet. ibi primum omnium ſancte ac pie divina myſteria celebrantur, univerſique tactis altaribus jurejurando deo opt. ac reipublicæ pollicentur, eum ſeſe ducem electuros, quem ſanctitate, in patriam charitate, ſolertia, ac prudentia alijs præſtantiorem eſſe duxerint. amoris de-

namque favere sors potest, nisi judicio prioris ordinis fuerit comprobatus. at in postremo ordine nihil sortis esse sciverunt: non enim putavere omnes qui principem electuri essent, sortium temeritati esse committendos. ideoque neque multitudo omnino expers est hujusce autoritatis, neque etiam omnino jus hoc tributum est multitudini imperitæ, apud quam plerunque inanis quædam aura plus potest, quam optimorum ac sapientissimorum judicium. Præterea cum nulli certi sint principis electores, sed res omnis ex eorum sententia pendeat, qui sortis beneficio usi sint, nullus ambitioni est locus. nam fieri facile potest ut hi nullum jus sint habituri, quos tu egregie ambieris. Nunc ad rem redeo. Peracta tandem ratione comitiorum, quum jam creati fuerint quadraginta unus viri principis electores, statim omnes nullo interea civium salutato, nedum compellato conveniunt in eam curiam, in qua cogi senatus solet. ibi primum omnium sancte ac pie divina mysteria celebrantur, universique sanctis altaribus jurejurando deo opt. ac reipublicæ pollicentur, eum sese ducem electuros, quem sanctitate, in patriam charitate, solertia, ac prudentia aliis præstantiorem esse duxerint. amoris

inde

inde sacerdotibus s
duntur, neque famu
alio ministro accito.
ros ætate antecesse
resident ad paratan
ad hoc munus: sup
est constituta, ac unu
tat in syngrapha n
cem pronunciat, a
pham in urnam jac
syngraphis una educ
manum venerat ext
fectis syngrapha, is
si præsens fuerit, ut p
continuo egreditur
eorum existimaveri
idoneum, qui tam
sustineat, aut ob qu
sam, non fore è repu
se, consurgit: ac p
tus ingenue profert,
tiat, & quamobre
rem patriæ, eum du
is fecerit, præfecti
bent: ac statim à s
tuntur, quæ ei ob
tamen suppresso. n
omnes perpetuo se
refellit ille objecta
iterum recedit è cu
alius quispiam no

arguere & accusare hominem velit, potestatem habet. novis criminationibus rursus accersitus ille respondet, sicque vicissim res tractatur, donec accusatoribus nihil amplius relictum sit. tum demum in suffragia itur. ante hæc tempora, si is vigintiquinque suffragia tulisset, nulla amplius aliorum ratio habebatur, sed statim ille dux renunciabatur. nostra tempestate in comitiis, quibus Andreas Grittus amplissimus senator creatus est dux, hæc ratio immutata est. nam licet nullus electus princeps habeatur, nisi suffragia vigintiquinque tulerit, nihilominus non sistunt in eo qui primus eum numerum suffragiorum explicaverit, ut antea fieri solebat: sed progrediuntur ad alios, ut si quispiam eum numerum suffragiorum excesserit, non prior, sed hic dux renuncietur. Postquam itum est in suffragia pro primo cujus nomen exierat, alia item syngrapha ex urna educitur, ac omnia pari procedunt passu, quo in priori servata sunt. sic in tertio, quarto, ac omnibus deinceps. quod si nullus ad eam summam suffragiorum pervenerit, nisi hora diei fuerit intempestiva, iterum eadem ratione comitia repetuntur. ac ut paucis res omnis expediatur, electoribus inde haudquaquam exire licet, neque etiam ullam copiam habent

con-

arguere & accusare hominem velit, po-
testatem habet. novis criminationibus
rursus accersitus ille respondet, sicque
vicissim res tractatur, donec accusatori-
bus nihil amplius relictum sit. tum de-
mum in suffragia itur. ante hæc tempo-
ra, si is vigintiquinque suffragia tulisset,
nulla amplius aliorum ratio habebatur,
sed statim ille dux renunciabatur. nostra
tempestate in comitiis, quibus Andreas
Grittus amplissimus senator creatus est
dux, hæc ratio immutata est. nam licet
nullus electus princeps habeatur, nisi
suffragia vigintiquinque tulerit; nihilo-
minus non sistunt in eo qui primus eum
numerum suffragiorum explicaverit, ut
antea fieri solebat: sed progrediuntur ad
alios, ut si quispiam eum numerum suf-
fragiorum excesserit, non prior, sed hic
dux renuncietur. Postquam itum est in
suffragia pro primo cujus nomen exie-
rat, alia item syngrapha ex urna educi-
tur, ac omnia pari procedunt passu, quo
in priori servata sunt. sic in tertio, quar-
to, ac omnibus deinceps. quod si nullus
ad eam summam suffragiorum pervene-
rit, nisi hora diei fuerit intempestiva, i-
terum eadem ratione comitia repetun-
tur. ac ut paucis res omnis expediatur,
electoribus inde haudquaquam exire li-
cet, neque etiam ullam copiam habent

con-

conveniendi, aut alloquendi extra-
neum, donec vigintiquinque eorum in
principe eligendo convenerint. quo re-
nunciato confestim consiliarii in cu-
riam vocantur: hi omnium primi no-
vum ducem salutant, ac venerantur.
Post id fama per urbem vagatur, ubique
discurritur, cives gaudentes conspicias:
omnes supplices à deo optimo maximo
petunt, ut reipublicæ felix faustumque
id sit. familiares ac consanguinei ducis
in curiam properant, novo duci gra-
tulantur. eodem temporis vestigio num-
mi cuduntur, cum facie ac nomine prin-
cipis: parantur omnia quibus ad pom-
pam opus est. interea dux electoresque
omnes ibidem operiuntur. instructis
omnibus descendunt è curia, ædemque
divi Marci ei loco propinquam adeunt,
augustum templum magnisque opi-
bus ornatum: deum optimum maxi-
mum primo venerantur, & suggestum
ex porphyritide lapide confectum om-
nes ascendunt. Electorum senior verba
ad populum facit, denunciat creatio-
nem novi ducis, eumque modeste lau-
dat. Post illum item dux orationem ha-
bet, ac pauca de se pudenter præfatus,
servaturum se pollicetur omnia quæ bo-
num principem deceant, bonoque rei-
publicæ, nullius privati commodi habita

ratione

ratione consulturum: ac inprimis justitiam curaturum, daturumque operam, ut æquum jus omnibus sit. non rei familiari, non labori ulli, non denique vitæ parciturum, si reipublicæ usui suis incommodis prospici possit. demum deum optimum maximum, divum Marcum (sub cujus numine civitas Veneta est) atque divos omnes precatur, ut sibi faveant aspirentque læti, in tam magni muneris functione. Verba ducis universus populus magno plausu excipit. Postquam dux peroravit, descendunt omnes ex eo suggestu, ducemque ad aram maximam templi statuunt: ibique tactis evangeliis jurejurando diis immortalibus ac reipublicæ fidem suam astringit, se nil eorum omissurum, quæ legibus dux Venetus præstare teneatur. His actis electores, qui eatenus cum duce perstiterunt, discedunt omnes: at ipse ligneum pulpitum conscendit, adscito consanguineo quopiam inprimis charo. Nautæ qui in precio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoque plausu insidentem ducem per totum forum divi Marci deferunt. Dux vero ex pulpito pecuniam suo nomine excusam jacit: summa nulla statuta est, sed pensatur rei familiaris copia, angustiave. ac novi ducis liberalitate jactam plebs studiose colligit. tandem cir-

ratione consulturum: ac inprimis justi-
tiam curaturum, daturumque operam,
ut æquum jus omnibus sit. non rei fami-
liari, non labori ulli, non denique vitæ
parciturum, si reipublicæ usui suis in-
commodis prospici possit. demum deum
optimum maximum, divum Marcum
(sub cujus numine civitas Veneta est) ac
que divos omnes precatur, ut sibi fave-
ant aspirentque læti, in tam magni mu-
neris functione. Verba ducis universus
populus magno plausu excipit. Postquam
dux peroravit, descendunt omnes ex
suggestu, ducemque ad aram maximi
templi statuunt: ibique tactis evangeliis
jurejurando diis immortalibus ac reipu-
blicæ fidem suam astringit, se nil eorum
omissurum, quæ legibus dux Venetus
præstare teneatur. His actis electores
qui eatenus cum duce perstiterunt, disce-
dunt omnes: at ipse ligneum pulpitum
conscendit, adscito consanguineo quo-
piam inprimis charo. Nautæ qui in pre-
cio habentur, pulpitum humeris attol-
lunt, magnoque plausu insidentem du-
cem per totum forum divi Marci defe-
runt. Dux vero ex pulpito pecuniam suo
nomine excusam jacit: summa nulla sta-
tuta est, sed pensatur rei familiaris co-
pia, angustiave. ac novi ducis liberalitate
jactam plebs studiose colligit. tandem
cir-

circumacto foro cum ad scalas ædium publicarum principis ventum est, pulpitum sistunt, è quo descendit princeps. mos invaluit, ut vestes quibus dux est indutus, vasque argenteum, in quo populo effundenda pecunia congesta fuerat, nautis qui pulpitum humeris sublatum gestaverunt concedantur. Dux scalis ascensis excipitur à consiliariis, qui ibidem operiebantur, & capitio, quod principis insigne supra esse diximus, coronatur. hæc series est totius pompæ. Postridie senatu in curiam coacto dux orationem habet, deo ac patribus gratias agit, quod ad id munus evectus fuerit, simulque operam suam pollicetur nullo reipublicæ commodo defuturam. ejusmodi ferè orationem habet coram universis civibus, primis statim comitiis, quæ post se creatum ducem fiunt. Hactenus de principe seu duce reipublicæ nostræ dictum sit. Illud proximum est, ut de consiliarijs pauca perstringamus, quæ tamen satis exploratam facient omnem illius magistratus autoritatem. Assident principi consiliarii sex, quod supra quoque diximus, singuli inquam ex unaquaque urbis regione. in sex etenim regiones sive tribus divisa est universa civitas. harum tres sunt citra magnum rivum, qui mediam urbem dividit, tres
vero

vero aliæ ultra. ex unaquaque urbis regione conſiliarius unus eligitur, ea comitiorum ratione qua omnes magiſtratus creari ſuprà abunde ſatis explicuimus. magiſtratus iſte octimeſtris: ſimulque cum principe omnium quæ ad rempublicam rerum ſpectant curam habet. verum veteri admodum inſtituto univerſa comitiorum ratio conſiliariis potiſſimum incumbit. ſi qua etiam de re ad magnum conſilium referendum ſit, ejuſque autoritate ſanciendum ſit, res tota conſiliariis referentibus decernitur, utpote qui ſoli id juris obtineant. his tamen interdum adjunguntur quadragintavirûm præfecti, quibus tamen ſolis referendi jus non eſſet. nulli præterea magiſtratui, dempto duce quem ſemper excipio, conceſſa eſt ea poteſtas. poſſunt etiam ſi eis libeat de re omni & ad ſenatum & ad decemviros referre. Cæterum præconſultoribus ea præcipue cura demandata eſt, ut & ſenatum cogant & ad ſenatum referant: quemadmodum & decemvirûm præfectorum officium eſt & decemviros cogendi & ad eos referendi: de quibus à nobis infrà tractabitur. At conſiliarii ampliore autoritate ſunt præditi, utpote qui in ſenatu par jus habeant cum præconſultoribus, & in collegio decemvirûm cum illius collegii

præfe-

vero aliæ ultra. ex unaquaque urbis re-
gione consiliarius unus eligitur, ea co-
mitiorum ratione qua omnes magistra-
tus creari suprà abunde satis explicui-
mus. magistratus iste octimestris: simul-
que cum principe omnium quæ ad rem-
publicam rerum spectant curam habet.
verum veteri admodum instituto uni-
versa comitiorum ratio consiliariis po-
tissimum incumbit. si qua etiam de re
ad magnum consilium referendum sit,
ejusque autoritate sanciendum sit, re
tota consiliariis referentibus decernitur,
utpote qui soli id juris obtineant. his ta-
men interdum adjunguntur quadragin-
tavirûm præfecti, quibus tamen solis re-
ferendi jus non esset. nulli præterea ma-
gistratui, dempto duce quem semper ex-
cipio, concessa est ea potestas. possunt
etiam si eis libeat de re omni & ad sena-
tum & ad decemviros referre. Cæterum
præconsultoribus ea præcipue cura de-
mandata est, ut & senatum cogant & ad
senatum referant: quemadmodum &
decemvirûm præfectorum officium est
& decemviros cogendi & ad eos referen-
di: de quibus à nobis infrà tractabitur.
At consiliarii ampliore autoritate sunt
præditi, utpote qui in senatu par jus ha-
beant cum præconsultoribus, & in col-
legio decemvirûm cum illius collegii
præfe-

præfectis. Octo mensibus duci assident, eoque munere funguntur quod jam explicui. Quatuor vero menses intersunt, quin potius præfecti sunt quadragintaviris quibus capitis graviores causæ sunt demandatæ, eisque decernentibus judicantur, de quibus suo quoque loco dicetur. Nunc postquam de magno consilio quod popularem statum in hac republica refert, & de principe qui regiam personam gerit, si non eleganter satis, tamen diligenter tractatum est: institutum opus poscere videtur ut de reliquis partibus hujusce gubernationis referamus, quæ optimatium regimen repræsentant. hujusmodi namque gubernatio in Veneta civitate cæteris facile præstat, quam sequenti volumine deo annuente integre explicabimus.

Libri secundi finis.

CAS-

CASP. CONTARENI Patricii Veneti De REPVBLICA VENETORVM

LIBER TERTIUS.

OMnis hominum inſtitutio, ni prępoſtera futura ſit, naturam optimam rerum omnium parentem imitari debet. quæ cum ita totius mundi ordinem diſpoſuerit, ut res ſenſus intellectuſque expertes, ab his quæ mente præditæ ſunt, gubernentur, ac in hominum hoc cœtu, quem civitatem appellamus, ſeniores junioribus prudentia antecellant, utpote qui neque perturbationibus animi ita obnoxii ſunt ut juvenes, rerumque plurimarum quas in longiori vita experti ſunt peritiores exiſtant: ideo, quod Ariſtoteles in Politicis ait, in unaquaque republica quæ naturæ ſolertiam & ſapientiam æmulari voluerit, ſenes præficiendi ſunt ſummæ rerum: juvenum vero officium eſſe debet, ea facere quæcunque juſſerint ſenes. neque quando hoc inſtitutum maxime ſecundum naturam eſt, ſeniorum imperium juniores detrectare poſſunt,

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM
LIBER TERTIVS.

OMnis hominum institutio, ni
prepostera futura sit, naturam o-
ptimam rerum omnium paren-
tem imitari debet. quæ cum ita totiu
mundi ordinem disposuerit, ut res sen
sus intellectusque expertes, ab his quæ
mente præditæ sunt, gubernentur, ac in
hominum hoc cœtu, quem civitatem
appellamus, seniores junioribus pruden-
tia antecellant, utpote qui neque pertur-
bationibus animi ita obnoxii sunt ut ju-
venes, rerumque plurimarum, quas in
longiori vita experti sunt peritiores ex-
stant: ideo, quod Aristoteles in Poli-
cis ait, in unaquaque republica quæ na-
turæ solertiam & sapientiam æmulari
voluerit, senes præficiendi sunt summa
rerum: juvenum vero officium esse de-
bet, ea facere quæcunque jusserint se-
nes. neque quando hoc institutum ma-
xime secundum naturam est, seniorum
imperium juniores detrectare possunt,
aut

aut ob hanc rem seditionem ullam concitare, quoniam in discrimine hoc quod ætas facit, nullus invidiæ locus est, nullaque querela esse potest, quandoquidem juniores certo sperent sibi à minoribus vicem repensum iri. Quamobrem in rebuspublicis omnibus quæcunque alicujus nominis unquam fuerunt, gubernationi civitatis, rerumque omnium publicarum, seniorum consilium præfectum est, quem senatum etiam à senioribus nominarunt. hac in parte adducerem Romanorum, Atheniensium ac reipublicæ Carthaginensium & Lacedæmoniorum nec non plurimarum civitatum leges, ni res notior esset, quam ut ullius testimonio comprobari egeat. Pari igitur ratione in nostra republica institutus fuit senatus ac decemviri: qui in Veneta civitate, cujus rempublicam mixtam esse dixi ex regio, populari & optimatium statu, referunt optimatium statum: ac media quædam sunt, quibus extremæ partes, status scilicet popularis, magnum consilium, ac princeps qui regis personam gerit, invicem vinciuntur. Sic inquit Plato in Timæo extrema elementa, terram ac ignem, mediis elementis vinciri: sic in diapason consonantia extremæ voces mediis diatessaron ac diapente vocibus invicem nectuntur. Vt ergo

 go

go cœptum iter peragamus, senatus Venetus centum & viginti legitimos senatores habet, multi tamen præterea magistratus obtinent jus senatorium, adeò ut nostra tempestate ducenti & viginti & amplius jus habeant ferendi suffragium in senatu. Senatores legitimi singulis annis ab universo civium cœtu (quem magnum consilium nominari sæpius est repetitum) creantur. Nec tamen hic honos vacationem ullam habet, quemadmodum omnes alij magistratus. sed iidem si ita sors tulerit, & magno consilio libuerit, quod plerumque fit, singulis quibusq; annis in eo munere versari queunt. Modus & ratio electionis suprà à nobis exposita est, cum formam omnem comitiorum explicaremus. Eo igitur pacto augusto ac septembri singulis comitiis sex senatores eliguntur, quæ decies repetita summam sexaginta electorum explent. sexaginta reliqui adjuncti, seu adscripti sunt prioribus, omnesque hi simul propriis quibusdam comitiis eliguntur. Nam ad tertium Calendas Octobris cogitur senatus. Vnusquisque senatorum & quivis alius, cui suffragii jus est, in senatu unum civem nuncupat. Postridie vero illius diei mane ad horam diei tertiam conveniunt universi cives comitiis: prælectisque à scriba magno

omnium

go cœptum iter peragamus, ſenatus Ve-
netus centum & viginti legitimos ſena-
tores habet, multi tamen præterea ma-
giſtratus obtinent jus ſenatorium, adeò
ut noſtra tempeſtate ducenti & viginti
& amplius jus habeant ferendi ſuffra-
gium in ſenatu. Senatores legitimi ſingu-
lis annis ab univerſo civium cœtu (quem
magnum conſilium nominari ſæpius eſt
repetitum) creantur. Nec tamen hic ho-
nos vacationem ullam habet, quemad-
modum omnes alij magiſtratus. ſed ii-
dem ſi ita ſors tulerit, & magno conſilio
libuerit, quod plerumque fit, ſinguli[s]
quibuſq; annis in eo munere verſari q[ue]-
unt. Modus & ratio electionis ſupra [à]
nobis expoſita eſt, cum formam om[nium]
comitiorum explicaremus. Eo igitur
pacto auguſto ac ſeptembri ſingulis co-
mitiis ſex ſenatores eliguntur, quæ de-
cies repetita ſummam ſexaginta electo-
rum explent. ſexaginta reliqui adjuncti[s]
ſeu adſcripti ſunt prioribus, omneſq[ue]
hi ſimul propriis quibuſdam comitiis e-
liguntur. Nam ad tertium Calendas
Octobris cogitur ſenatus. Vnuſquiſque
ſenatorum & quivis alius, cui ſuffragii
jus eſt, in ſenatu unum civem nuncupat.
Poſtridie vero illius diei mane ad horam
diei tertiam conveniunt univerſi cives
comitiis: prælectiſque à ſcriba magno
omnium

omnium civium nominibus, quos pridie
ſenatores nominaverint, conjecta in ur-
nam omnium nomina ſorte educuntur.
At in ſuffragia pro unoquoq; itur ex om-
nibus his ſexaginta: qui plura ſuffragia tu-
lerunt quam cæteri, dummodo etiam di-
midia exceſſerint, eo anno adſcripti ſena-
tui ſunt, ea tamen lege, ne plures quam
duo gentiles in eorum numero ſint: ſicq;
tres tantum ejuſdem gentis in numero
legitimorum ſenatorum eſſe queunt,
præterea nullus. qua lege optime conſul-
tum fuiſſe reipublicæ exiſtimari debet.
nam nulla pernicioſior peſtis in rempu-
blicam obrepſerit, quam ſi quæpiam ejus
pars cæteris prævaluerit. ſic namque
quoniam æquum jus non ſervatur, im-
poſſibile eſt ſocietatem inter cives conſi-
ſtere: quod uſu evenire ſolet ubicunque
plura in unum conveniunt. ſic ſolvitur
mixtum, ſi quodpiam elementorum, ex
quibus corpus conſtat, alia ſuperaverit: ſic
omnis conſonantia diſſonans fit, ſi fidem
unam ſeu vocem plus intenderis quam
par ſit. Non impari ratione, ſi civita-
tem aut rempublicam conſtare volue-
ris, neceſſe eſt id inprimis ſervari, ne qua
pars aliis efficiatur potentior, ſed om-
nes quoad fieri poſſit, publicæ poteſta-
tis participes ſint. Quocirca perquam
egregie majores noſtri ſancitum eſſe

voluere perpetuum hoc jus in republica nostra, non tantum in senatu, sed neque in aliis magistratibus pluribus gentilibus locum esse, quàm ad servandam æqualitatem opus esse videatur. Nec minus prudens institutio eligendi senatus habenda est, ut scilicèt sexaginta senatores more comitiorum solito, sorte inquam electioni ac judicio admixta eligerentur: sexaginta vero adjuncti ratione diversa, in qua scilicet nil esset sortis. Etenim si in omnibus par sorti locus esset, facile accidere posset, ut aliquando precipuorum civium ratio non haberetur, atque in eligendo senatu præterirentur non sine reipublicæ detrimento. Idcirco sexaginta patres ascriptos nulla sorte singulis tamen annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iisce centum ac viginti constat, quorum sexaginta proprio vocabulo senatores appellantur, at reliqui adjuncti, quorum comitiis integra dies consumitur. præter hos centum & viginti legitimos senatores pari jure in senatu cum senatoribus vivunt (ut ducem & consiliarios prætereami) decemviri, quadragintaviri, judices capitalium causarum & criminum graviorum, salis & annonæ frumentariæ præ[illegible] divi Marci procuratores, multique [illegible] magistratus, adeo ut nostris tem-

voluere perpetuum hoc jus in republica nostra, non tantum in senatu, sed neque in aliis magistratibus pluribus gentilibus locum esse, quàm ad servandam æqualitatem opus esse videatur. Nec minus prudens institutio eligendi senatus habenda est, ut scilicet sexaginta senatores more comitiorum solito, sorte inquam electioni ac judicio admixta eligerentur: sexaginta vero adjuncti ratione diversa, in qua scilicet nil esset sortis. Etenim si in omnibus par sorti locus esset, facile accidere posset, ut aliquando præcipuorum civium ratio non haberetur, atque in eligendo senatu præterirentur non sine reipublicæ detrimento. Idcirco sexaginta patres ascriptos nulla sorte singulis tamen annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iisce centum ac viginti constat, quorum sexaginta propriè vocabulo senatores appellantur, at reliqui adjuncti, quorum comitiis integ[illegible] dies consumitur. præter hos centum & viginti legitimos senatores pari jure in senatu cum senatoribus vivunt (ut decem & consiliarios prætercam) decemviri, quadragintaviri, judices capitalium caussarum & criminum graviorum, salis & annonæ frumentariæ præ[illegible] divi Marci procuratores, multi[illegible] rea magistratus, adeo ut no[illegible]

[illegible]

temporibus summa omnium ducentos ac viginti excedat. hi jure senatorum funguntur, universa gubernandæ reipublicæ ratio ad senatum pertinet. quicquid senatus authoritate decretum fuerit, id sanctum & ratum habetur. eo disceptante & decernente & paces fiunt & bella suscipiuntur: pecunia etiam omnis reipublicæ ejus jussu exigitur & impenditur. si res postulat, nova etiam tributa & decimæ, tamen ex decreto senatus, tum imponuntur civibus, tum etiam exiguntur. si quando etiam contingat è republica esse ut novus quispiam magistratus pro tempore instituatur, is à senatu eligitur. Præterea senatus quibuscunque temporibus perpetuum jus obtinuit eligendi oratores, qui ad principes exteros à republica destinantur, necnon etiam creandi collegium eorum, qui jus habent & cogendi senatum & ad ipsum referendi. hos Aristoteles præconsultores nominat, nostrates vero Sapientes vocant, arrogantiore vocabulo usi: quo interdum nobis quoque utendum esse duximus, ne à communi loquendi usu penitus abhorrere videamur. Comitia tamen hæc senatus, quibus & oratores & præconsultores eliguntur, minus habent sortis, quam ea quæ supra descripsi, magni sci-

 licet

licet consilii universique civium cœtus. unusquisque enim senatorum nominat quem voluerit, deinde pro singulis in suffragia itur: isque cui plura contigerint quam reliquis, dummodo dimidium totius, summa excedant, electus renunciatur. Quod si quandoque necessitas & usus reipublicæ popoſcerit ut invito cuipiam munus aliquod publicum injungatur, unusquisque senatorum clam in syngrapha ejus nomen notat, quem maxime idoneum duxerit: deinde in urnam ad id paratam schedulam eam jacit. inde à scriba extrahuntur, palamque leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in suffragia: isque pronunciatur electus cui plures suffragati fuerint, dummodo etiam sint plures dimidiis. Hic scedularum modus inventus est, ne quispiam veritus inimicitias sive alterius civis odium comparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus sit, nolit tamen, abstineat ab eo nominando: sicque privati commodi gratia respublica detrimento afficiatur. Nunc is est à nobis recensendus modus quo senatus consulatur, eaque decernat & sanciat quæ facienda sunt: aut quonam modo senatusconsulta fieri consueverint. Non latuit majores nostros, si unusquisque senator promiscue tum referre ad sena-
tum

licet consilii universique civium cœtus, unusquisque enim senatorum nominat quem voluerit, deinde pro singulis in suffragia itur: isque cui plura contigerint quam reliquis, dummodo dimidium totius, summa excedant, electus renunciatur. Quod si quandoque necessitas & usus reipublicæ poposcerit ut invito cuipiam munus aliquod publicum injungatur, unusquisque senatorum clam in syngrapha ejus nomen notat, quem maxime idoneum duxerit: deinde in urnam ad id paratam schedulam eam jaciunt, inde à scriba extrahuntur, palamque leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in suffragia: isque pronunciatur electus cui plures suffragati fuerint, dummodo etiam sint plures dimidiis. Hic scedularum modus inventus est, ne quispiam veritus inimicitias sive alterius civis odium comparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus sit, nolit tamen, abstineat ab eo nominando: sicque privati commodi gratia respublica detrimento afficiatur. Nunc is est à nobis recensendus modus quo senatus consulatur, eaque decernat & sanciat quæ facienda sunt: aut quonam modo senatusconsulta fieri consueverint. Non latuit majores nostros, si unusquisque senator promiscue tum referre ad senatum

tum tum sententiam dicere posset, atque hoc officium proprium nullius esset, magnam semper in senatu turbationem fore. Præterea ita usu compertum esse, ut id quod omnes pariter curant, omnes etiam pariter negligant. Ideo legibus nostris statutum est, ut à senatu sedecim cives eligantur, quos vulgus propterea quod maxime omniũ sapere videantur, Sapientes appellat. nos Aristotelem imitati, eo quod præconsultant illa de quibus consulendus est senatus, præconsultores merito appellare possumus. hi jus habent & cogendi senatum, & ad senatum referendi. magistratus hic semestris est. Cæterum hi Sapientes in tres ordines sunt distributi, qui longissimo intervallo inter se differunt. In primo enim ordine sex sunt senatores primarii cives, qui cum rerum experientia tum dignitate atque æstimatione alios facile antecellunt. his præcipue id muneris incumbit, ut de administranda republica, de bello, de pace, atque aliis majoribus, præconsultent atque senatum consulant. In secundo autem ordine quicunq; sunt cives, qui tametsi parem authoritatem referendi ad senatum habeant de omnibus cum illis qui sunt primi ordinis, nihilominus sunt dignitate atque æstimatione superio-

perioribus longe inferiores. Officium horum pręcipuum eſt, cura militum qui reipublicæ ſtipendio aluntur & merent ſub Veneto imperatore. Tertii quoque ordinis quinque ſunt quibus demandata eſt rei maritimæ cura, neque præterea de quacunque re jus habent ad ſenatum referendi. hic ordo apud majores noſtros in precio habebatur, quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verum re maritima diminuta, noſtrorumque ſtudiis ad continentis imperium converſis, cœpit hic quoque magiſtratus in parvo precio haberi: adeo ut ætate noſtra adoleſcentes ac primæ lanuginis homines ad eum ordinem eligantur. hi ergo cives ſedecim quorum conventus apud Venetos proprio vocabulo collegium appellari conſuevit, ſummo mane conveniunt cum principe ac conſiliariis: primumque ad tertiam uſque diei horam privatos homines audiunt, quibus aliquid rei eſt, aut cum republica aut cum quopiam magiſtratu: eaſque cauſas decernunt omnes ſimul, vel ſi ita res poſcere videatur, ad ſenatum de illis referunt. ſub tertiam diei horam omnes privati è curia dimittuntur, confeſtimque ab aliquo ſcribarum qui à ſecretis reipublicæ ſit, leguntur omnes epiſtolæ ad ſenatum miſſæ. Poſt-

modum

perioribus longe inferiores. Officium horum precipuum est, cura militum qui reipublicæ stipendio aluntur & merent sub Veneto imperatore. Tertii quoque ordinis quinque sunt quibus demandata est rei maritimæ cura, neque præterea de quacunque re jus habent ad senatum referendi. hic ordo apud majores nostros in precio habebatur, quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verum re maritima diminuta, nostrorumque studiis ad continentis imperium conversis, cœpit hic quoque magistratus in parvo precio haberi: adeo ut ætate nostra adolescentes ac primæ lanuginis homines ad eum ordinem eligantur. hi ergo cives sedecim quorum conventus apud Venetos proprio vocabulo collegium appellari consuevit, summo mane conveniunt cum principe ac consiliariis: primumque ad tertiam usque diei horam privatos homines audiunt, quibus aliquid rei est, aut cum republica aut cum quopiam magistratu: easque causas decernunt omnes simul, vel si ita res poscere videatur, ad senatum de illis referunt. sub tertiam diei horam omnes privati è curia dimittuntur, confestimque ab aliquo scribarum qui à secretis reipublicæ sit, leguntur omnes epistolæ ad senatum missæ. Post-
modum

modum, nisi ab oratore alicujus principis, qui ad ducem & collegium admitti velit, aut à quopiam majoris momenti negocio, quam ut ad aliud tempus differri possit, interpelletur, secedunt hi Sapientes sive præconsultores, in certum conclave, consultaturi de publicis negocijs. Postquam conventum est, & consederunt omnes, is qui præfectus est (nam per vices eorum quilibet septenus præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit, de qua sit consilium ineundum. Deinde singulos sententiam rogat, eo servato ordine, ut primæ classis consultores primarij cives, primi etiam sententiam rogentur: dicantque post eos, quinque illi quos in secundo ordine constituimus. Postremi, si res proposita maritima sit, sententiam dicunt tertiæ classis præconsultores, quibus earum rerum cura demandata est. Quòd si res proposita ad maritimum negocium non spectet, hi postremi silent. in unaquaque vero classe primus sententiam dicit, qui septem proximis diebus præfuit. Deinde maxime senex, deinceps alij prout ætate præstiterint. Postremus omnium, qui alios rogat, remque deliberandam proposuit, quique per eos septem dies præfectus fuerit, sententiam suam adfert. Re tandem inter ipsos propè discussa ac

 delibe-

deliberata, ſive omnes in eandem ſententiam convenerint, ſive in duas aut tres, prout diverſa ſunt hominum ingenia, diviſi fuerint, principem & conſiliarios conveniunt, priuſquam ſenatum cogant. Ibique omnium ſententiæ recitantur, quibus ſi princeps aut conſiliarius quiſpiam adhærere voluerint, ſuaque autoritate favere, aut aliam novam invenerint, re iterum inter eos tractata, tandem omnium ſententiæ ſcriptis mandantur. Id muneris eſt ſcribarum, qui ſunt à ſecretis ſenatus. ſic negociis, quæ ſenatus autoritate decernenda ſunt, conſultatis, ſenatum cogunt, coram quo primum recitantur omnes literæ, quæ alicujus ſint momenti, quæve poſt dimiſſum proximum ſenatum principi & præconſultoribus redditæ fuerint. poſtea in his rebus, quæ à collegio præconſultorum deliberatæ fuerint, primum ſententiæ leguntur, ſive illæ concordes ſint, ſive inter ſe diverſæ, eodem ferè pacto quo Plato innuit apud Athenienſes rogationes populi fieri ſolitas fuiſſe. Nullus vero præter eos, quos à Venetis Sapientes vocari admonui, referendi ad ſenatum jus habet, ſuamque ſententiam illius ordinis autoritate confirmandi & ſanciendi: ſemper ducem, conſiliarios & quadragintavirum præfectos,

deliberata, sive omnes in eandem sen-
tentiam convenerint, sive in duas aut
tres, prout diversa sunt hominum inge-
nia, divisi fuerint, principem & consilia-
rios conveniunt, *priusquam* senatum
cogant. Ibique omnium sententiæ reci-
tantur, quibus si princeps aut consilia-
rius quispiam adhærere voluerint, sua-
que autoritate favere, aut aliam novam
invenerint, re iterum inter eos tractata,
tandem omnium sententiæ scriptis
mandantur. *Id muneris est scribarum,*
qui sunt à secretis senatus. sic negociis,
quæ senatus autoritate decernenda
sunt, consultatis, senatum cogunt, co-
ram quo primum recitantur omnes li-
teræ, *quæ alicujus sint momenti,* quæ-
ve post dimissum proximum senatum
principi & præconsultoribus redditæ
fuerint. postea in his rebus, quæ à colle-
gio præconsultorum deliberatæ fuerint,
primum sententiæ leguntur, sive illæ
concordes sint, sive inter se diversæ, eo-
dem ferè pacto quo Plato innuit apud
Athenienses *rogationes populi* fieri so-
litas fuisse. Nullus vero præter eos, quos
à Venetis Sapientes vocari admonui, re-
ferendi ad senatum jus habet, suamque
sententiam illius ordinis autoritate con-
firmandi & sanciendi: semper ducem,
consiliarios & quadragintavirum præ-
fectos,

fectos, de quibus infra dicemus, excipio.
Lectis in senatu omnium sententiis præ-
fectus collegii (si voluerit) surgit. sin mi-
nus, maxime senex, aut is cui dicere vo-
lenti, alii concesserint. elatioremque sug-
gestum ad id factum conscendens ver-
ba ad senatum facit: rationes omnes qui-
bus sententiam suam adstruat, dissiden-
tesque refellat, in medium affert: mode-
ste tamen & graviter, ut senatorii ordi-
nis virum decet. qui postquam perora-
verit, surgit præconsultor alius, qui à
priori dissentiat, suamque ipse sententi-
am confirmat, priorem vero confutat, a-
liasque, si quę sunt præter priorem, quæ à
sua discrepant. surgit deinde tertius, si tot
sententiæ fuerint, eaq; in medium addu-
cit, quæ secum facere videntur: sicq; de-
inceps res inter eos discutitur, quoad nul-
lus eorum sit, qui verba facere velit: nulli
namq; senatori locus dicendi datur, quo-
usq; præconsultores omnes qui id mune-
ris subire voluerint, dicendi finem fece-
rint. sed postquam ultro citroque quan-
tum libuerit, & orationibus & argumē-
tis hi contenderint, alijs quoq; senatori-
bus dicendi facultas datur. quod si sena-
torum aliquis cuipiam ex dictis senten-
tiis contradicere, aut earum quampiam
astruere sive etiam novam adferre velit,
dicendi copiam habet. nullus tamē sena-
torum

torum de nova ſententia, quam ipſe invenerit, & ad ſenatum propoſuerit, jus ad ſenatum referendi habet: ſed plerunque contingit, ſi conſilium ejus ſenatoris è republica eſſe videatur, ut aliquis ex collegio ſive conſiliarius ſive quadragintavirûm præfectus de ea ſententia ad ſenatum referat. Hoc ergo pacto re bene diſcuſſa & deliberata, ſuffragiis univerſis ſenatus decernit, quam nam ſententiam potiſſimum probet. non tamen pedibus in ſententiam eunt, aut recedunt, quem morem Romanos ſervaſſe memoriæ proditum eſt, neque palam ſententiam dicunt: ſed urnis ac ſuffragiis rem decernunt, non diſſimili ratione ab ea quam in comitiis ſervari ſupra docuimus. Scribæ qui ſunt à ſecretis ſenatus, ferunt totidem urnas quot fuerint ſententiæ, de quibus conſulitur ſenatus: unamque viridem, quæ eorum ſuffragia excipiat, qui ſententias eas omnes repudiant. Præterea unam rubei coloris, in quam jaciunt ſuffragia ſenatores, quibus nondum liqueat. unuſquiſque autem ſenatorum ſuffragium in ejus urnam demittit cujus ſententiam præ aliis probaverit: ſi vero omnes rejiciat, in viridem urnam. quod ſi nondum liqueat, ac dubitet, urna rubea præſto eſt. Conſiliarji ſuffragia numerant. Id vero pro

decreto

torum de nova ſententia, quam ipſe in-
venerit, & ad ſenatum propoſuerit, jus
ad ſenatum referendi habet: ſed plerun-
que contingit, ſi conſilium ejus ſenato-
ris è republica eſſe videatur, ut aliquis ex
collegio ſive conſiliarius ſive quadragin-
taviràm præfectus de ea ſententia ad ſe-
natum referat. Hoc ergo pacto re be-
ne diſcuſſa & deliberata, ſuffragiis u-
niverſis ſenatus decernit, quam nam
ſententiam potiſſimum probet. non ta-
men pedibus in ſententiam eunt, aut re-
cedunt, quem morem Romanos ſervaſ-
ſe memoriæ proditum eſt, neque palam
ſententiam dicunt: ſed urnis ac ſuffragiis
rem decernunt, non diſſimili ratione il-
ea quam in comitiis ſervari ſupra docui-
mus. Scribæ qui ſunt à ſecretis ſenatus,
ferunt totidem urnas quot fuerint ſen-
tentiæ, de quibus conſulitur ſenatus: u-
namque viridem, quæ eorum ſuffragia
excipiat, qui ſententias eas omnes repu-
diant. Præterea unam rubei coloris, in
quam jaciunt ſuffragia ſenatores, qui-
bus nondum liqueat. unuſquiſque au-
tem ſenatorum ſuffragium in ejus ur-
nam demittit cujus ſententiam præ aliis
probaverit: ſi vero omnes rejiciat, in vi-
ridem urnam. quod ſi nondum liqueat,
ac dubitet, urna rubea præſto eſt. Con-
ſiliarii ſuffragia numerant. Id vero pro
decreto

decreto habetur, cui plures quam dimidii
ſenatores fuerint ſuffragati. quod ſi nul-
lius ſententia dimidium ſummæ exceſſe-
rit, primum ea rejicitur, cui pauciſſimi
fuerint aſſenſi, repetunturque ſuffragia
pro cæteris ſententiis: eodemque modo
poſtrema ſemper rejecta, controverſia
ad duas deducitur, quarum altera neceſ-
ſe eſt ut plura dimidiis ſuffragia ferat, in
quam ſenatuſconſultum factum fuiſſe
pronunciatur. Re una expedita de aliis
refertur, niſi hora diei intempeſtiva fue-
rit: idemque modus in aliis ſervatur. Si
vero cujuſpiam principis orator ad rem-
publicam Venetam acceſſerit, à princi-
pe, conſiliariis, univerſo collegio excipi-
tur, auditurque ab eis. deinde conſultan-
di tempus petunt, quo dimiſſo, reque à
præconſultoribus eo quem ſupra dixi-
mus modo deliberata, ſenatus coſulitur.
princeps primum ſenatui narrat, quæ
petierit orator. deinde omnium qui jus
referendi ad ſenatum habent ſententiæ
leguntur. eadem ratione fit ſenatuſcon-
ſultum, quo petitioni oratoris reſpon-
detur. quo accito legitur ei ſenatus de-
cretum, ſicque dimittitur. Hæc ferè
ſumma eorum quæ tum ad ſenatuſcon-
ſulta tum ad univerſam rationem atque
ordinem conſulendi ſenatum pertine-
re videantur. Nunc & temporis & loci
videtur

videtur esse, ea de decemviris paucis recensere, quæ facere ad institutum opus videri possunt. decemvirûm hoc collegium apud Venetos summæ est authoritatis, & à quo non immerito quis asserat reipublicæ incolumitatem præstari: cujus origo, ut ejus magistratus ratio omnis facilius intelligi possit, longius à nobis est repetenda. Divina quadam animi prudentia majores nostri perspexere, quemadmodum in corpore humano putrescente humore quopiam innumeri ac periculosissimi plerunque morbi accidunt, qui sæpe etiam interitum adferunt: ita etiam in rebuspublicis insurgere interdum improbos cives, qui negocium reipublicæ facessant, dum potius prave imperare volunt, quam legibus parere, sive adducti ambitione ac regnandi cupiditate, sive ære alieno gravati, seu etiam scelerum conscii, ac metuentes ne pœnas daturi sint: quales Romæ legimus fuisse, Catilinam, Syllam, Marium, ac demum Iulium Cæsarem, qui tyrannide potitus rempublicam penitus evertit. In Græcorum etiam rebuspublicis alioqui illustribus nonnullis ejusmodi cives præditos extitisse memoriæ proditum est. Nostris vero temporibus compertum est omnibus, omnes ferè civitates Italiæ quæ populari statu aut etjam

videtur esse, ea de decemviris paucis re-
censere, quæ facere ad institutum opus
videri possunt. decemvirûm hoc colle-
gium apud Venetos summæ est authori-
tatis, & à quo non immerito quis asse-
rat reipublicæ incolumitatem præstari:
cujus origo, ut ejus magistratus ratio
omnis facilius intelligi possit, longius à
nobis est repetenda. Divina quadam ani-
mi prudentia majores nostri perspexere,
*quemadmodum in corpore humano
putrescente humore quopiam innumeri
ac periculosissimi plerunque morbi acci-
dunt, qui sæpe etiam interitum adfe-
runt: ita etiam in rebuspublicis insurge-
re interdum improbos cives, qui nego-
cium reipublicæ facessant, dum potius
prave imperare volunt, quam legibus
parere, sive adducti ambitione ac re-
gnandi cupiditate, sive ære alieno grava-
ti, seu etiam scelerum conscii, ac metuen-
tes ne pœnas daturi sint: quales Roma-
legimus fuisse, Catilinam, Syllam, Ma-
rium, ac demum Iulium Cæsarem, qui
tyrannide potius rempublicam penitus
evertit. In Græcorum etiam rebuspubli-
cis alioqui illustribus nonnullis ejusmo-
di cives præditos extitisse memoriæ pro-
ditum est.* Nostris vero temporibus
*compertum est omnibus, omnes ferè ci-
vitates Italiæ quæ populari statu aut e-*
jam

jam optimatium utebantur, tandem in cujuspiam suorum civium tyrannidem devenisse. Quamobrem omnibus viribus majores nostri nitendum statuêre, ne pulcherrime instituta respublica optimisque legibus confirmata, à quopiam hujusmodi monstro vexaretur. Nil enim magis sibi metuendum esse duxerunt, quam intestinum hostem & civium inter se simultatem. Cæterum cum animadvertissent, in republica Lacedæmoniorum Ephoros summæ authoritatis fuisse, Romæque decemviros, qui etiam leges condiderunt: operæprecium se quoque facturos crediderunt, si horum exemplum imitati, in dispari tamen causa magistratum summæ potestatis in hac nostra civitate instituerent, cui providendi præcipue cura esset, ne qua inter cives discordia, quæ seditionem faciat, oriatur: ne qua factio, aut ne *quis* perniciosus *civis* reipublicæ insidias moliatur. Quod si quispiam hujusmodi morbus malo fato in civitatem obreperet furtim, summam haberet authoritatem in eos animadvertendi, ac procurandi ne respublica quippiam detrimenti patiatur. tam magna vero potestas, neque paucissimis committi poterat sine periculo: neque formidabilis si multis committeretur, futura erat. quocirca ut ab

utroque

utroque incommodo caverent, instituerunt hoc decemvirale collegium. annuum hi gerunt magistratum, eamque vacationem habent, ut is qui vel per diem in eo magistratu fuerit, non tantum eo anno sed futuro etiam ejus muneris vacationem habeat, neque fas sit de eo in comitiisdecemviralibus mentionem haberi. quibus decemviris principem quoque & consiliarios adjunxere, ut universum collegium summam decem & septem civium expleret, quibus hæc summa potestas tributa sit. ex decemviris, singulis mensibus tres dicuntur ab illis quibus sors obtigerit, qui principes collegii sunt, quique materna lingua capita decemvirûm appellari consueverunt: & hi jus cogendi decemvirale collegium habent, referendique ad illud. privatum conclave habent, in quod quotidie conveniunt:privatos etiam ministros habent, janitores, apparitores ac stipatores, adeo ut nullius magistratus subsellia cum majori observantia adeas.adeunt vero omnes illi quibus cum decemviris negocium est. literas quoque ad collegium scriptas legunt, & de illis ad idem referunt. ne tamen temere senatus ille consulatur, unus tantum ex his principibus referendi jus nequaquam habet, sed duo sint opus

utroque incommodo caverent, institue-
runt hoc decemvirale collegium. an-
nuum hi gerunt magistratum, eamque
vacationem habent, ut is qui vel per
diem in eo magistratu fuerit, non tan-
tum eo anno sed futuro etiam ejus mu-
neris vacationem habeat, neque fas sit
de eo in comitiis decemviralibus mentio-
nem haberi. quibus decemviris princi-
pem quoque & consiliarios adjunxere,
ut universum collegium summam de-
cem & septem civium expleret, quibus
hæc summa potestas tributa sit. ex de-
cemviris, singulis mensibus tres dicun-
tur ab illis quibus sors obtigerit, qui
principes collegii sunt, quique materna
lingua capita decemvirûm appellari
consueverunt: & hi jus cogendi decem-
virale collegium habent, referendique
ad illud. privatum conclave habent, in
quod quotidie conveniunt: privatos et-
iam ministros habent, janitores, ap-
paritores ac stipatores, adeo ut nullius
magistratus subsellia cum majori obser-
vantia adeas. adeunt vero omnes illi qui-
bus cum decemviris negocium est. lite-
ras quoque ad collegium scriptas legunt,
& de illis ad idem referunt. ne tamen
temere senatus ille consulatur, unus
tantum ex his principibus referendi jus
nequaquam habet, sed duo sint opus
est,

est, qui referre de eadem re velint, seu
quatuor consiliarii. ob eam etiam cau-
sam ne quid temere à paucissimis civibus
immutari possit, illud institutum est, ne
si quippiam quod jam sancitum sit ab-
rogare voluerint, decretum id habere-
tur, nisi duæ collegii partes suffragatæ
essent. Hunc quoque morem observant,
ne reum cum de eo judicium laturi sint,
in judicium admittant, neque cogna-
tum aut oratorem quempiam, qui ejus
causam agat: quod tamen jus reis con-
cessum est, cum apud quemcunque a-
lium magistratum causam dixerint. Ve-
rum hujusmodi institutum in judiciis
servant. à principibus collegii reus au-
ditur, ejusque dicta omnia scriptis man-
dantur. Cum autem causa ad collegium
defertur, ipsi collegii principes aliique ju-
dices qui intersunt, & accusatoris & rei
vicem agunt: resque maxima semper ad-
hibita judicii ratione decernitur. Initio
decemviri huic tantum rei operam im-
pendebant, ne scilicet reipublicæ civili
concordiæ quicquam officeret. Postea
vero gravissima quædam crimina & e-
normia facinora hujusce judicii severi-
tati ac censuræ commissa fuere, ut hi qui
rei facti essent quod nummos adulteri-
nos cudissent, vel quod venere mascula
usi essent. sed nostris temporibus decem-

virûm authoritas longius ſerpſit. nam jam nonnulla maxime arcana, quæ ad reipublicæ gubernationem attinent, ad decemviros deferuntur: licet nihil majoris ſit momenti, niſi è ſententia totius ſenatus decernant. ſed & jam pleræque pecuniariæ res ab ipſis adminiſtrantur. Quocirca ne in tot tamque arduis negociis pauciſſimis jus eſſet civibus, accerſiti ſunt in hoc collegium Sapientes primi ac ſecundi ordinis, Advocatores quoque & Procuratores ſancti Marci, qui magiſtratus ſummæ eſt venerationis: ſuntque præter hos huic collegio quindecim ſenatores, quos adjunctos vocant, aſcripti. univerſi tamen hi jus ſuffragii non habent, ſed tantummodo decem & ſeptem priores, & quindecim his adjuncti, adeò ut omnes ſummam expleant XXXII ſuffragantium. Cæteri hoc jure etſi omnibus negociis interſint, privati ſunt. adjuncti quindecim neque à ſenatu neque comitiis magni conſilii eligi ſolebant: ſed decemviri quos voluiſſent ſenatores, quindecim collegas ſibi adjungere conſueverant, qui tamen neque gentiles eorum, neque arcta neceſſitudine conjuncti fuiſſent. Nunc vero hi comitiis magni conſilii eliguntur. Maximam ex decemvirali collegio reipublicæ Venetæ utilitatem extitiſſe, ipſa expe-
rientia

virûm authoritas longius serpsit. nam
jam nonnulla maxime arcana, quæ ad
reipublicæ gubernationem attinent, ad
decemviros deferuntur: licet nihil ma-
joris sit momenti, nisi è sententia totius
senatus decernant. sed & jam pleræque
pecuniariæ res ab ipsis administrantur.
Quocirca ne in tot tamque arduis nego-
ciis paucissimis jus esset civibus, accersi
sunt in hoc collegium Sapientes primi ac
secundi ordinis, Advocatores quoque &
Procuratores sancti Marci, qui magistra-
tus summæ est venerationis: suntque
præter hos huic collegio quindecim se-
natores, quos adjunctos vocant, ascrip-
ti. universi tamen hi jus suffragii non ha-
bent, sed tantummodo decem & sep-
tem priores, & quindecim his adjun-
cti, adeò ut omnes summam expleant
XXXII suffragantium. Cæteri hoc jure
etsi omnibus negociis intersint, priva-
ti sunt. adjuncti quindecim neque à se-
natu neque comitiis magni consilii eligi
solebant: sed decemviri quos voluissent
senatores, quindecim collegas sibi ad-
jungere consueverant, qui tamen neque
gentiles eorum, neque arcta necessitudi-
ne conjuncti fuissent. Nunc vero hi co-
mitiis magni consilii eliguntur. Maxi-
mam ex decemvirali collegio reipublicæ
Venetæ utilitatem extitisse, ipsa expe-
rientia

rientia expertum est. nam anno ab hinc decimo supra ducentesimum, Martinus Phaletrus dux, qui tyrannidem moliebatur magnamque reipublicæ turbationem allaturus fuerat, continuo decemvirûm authoritate ac prudentia oppressus, temeritatis simul & sceleris pœnas dedit: disceptanteque hoc collegio capite truncatus est, una cum plerisq; nobilissimis civibus, qui cum eo in perniciem libertatis conspiraverant, perpetuaque ignominiæ nota fuit affectus. Eo enim in loco, in quo imagines omnium principum depictæ sunt, cum elogiis rerum quas optime pro republica gesserint, Martini Phaletri sedes imagine vacua, versiculis quibusdam inscripta est, quibus legentibus significatur eum ducem pro criminibus (ut nihil immutem) securi percussum fuisse. Perniciosissima certe, & quæ facile perniciem & exitum reipublicæ allatura fuerat conspiratio, ni decemviralis collegii authoritate oppressa fuisset. Nonnulli quoque cives, qui ambitione ducti periculosas quasdam leges promulgaverant, ut auram popularem aucuparentur, continuo decemvirûm authoritate compressi reipublicæ pœnas temeritatis ac immodicæ ambitionis dederunt. Qua ratione effectum est deo optimo favente, ut nullus hujusmo-

di morbus in hac civitate nostra hoc pacto collegii hujus authoritate confirmata invalescere possit. Iam præcipuæ reipublicæ Venetæ partes, quibus universa ferè gubernatio continetur, à nobis expositæ sunt. Verum ut omni ex parto institutum à nobis opus perfectum sit, de reliquis quoque magistratibus docebimus, à quibus tum jura dicuntur, tum pecuniæ publicæ administrantur: necnon de gubernationibus civitatum, quæ sub Veneta ditione sunt, deque classium, exercituumque præfectis. Postremo nonnulla instituta exponam quibus optime meo quidem judicio cautum est, ne populus & plebs minutior ægre ferat nullam sibi in hac republica gubernationis partem esse. Docebimus item haudquaquam omissam fuisse, ut plerique existimant, publicam ad rempubl. juventutis institutionem. Verum antequam ad hanc rerum institutionem explicandam veniam, non ab re esse existimo, si lectorem admonuero, in ea ratione, qua suprà dixi senatum consuli solere, necnon & decemvirûm collegium, apparere perspicue mixtionem quandam legum popularis status, & reipublicæ optimatium. Nam quod nihil possit senatus decernere nisi prius de eo ad ipsum senatum à præconsultoribus relatum sit, sta-

tus

di morbos in hac civitate nostra hoc pa-
cto collegii hujus authoritate confirma-
ta invalescere possit. Iam præcipuæ rei-
publicæ Venetæ partes, quibus universi
ferè gubernatio continetur, à nobis ex-
positæ sunt. Verum ut omni ex parte in-
stitutum à nobis opus perfectum sit, de
reliquis quoque magistratibus docebi-
mus, à quibus tum jura dicuntur, tum
pecuniæ publicæ administrantur: nec-
non de gubernationibus civitatum, quæ
sub Veneta ditione sunt, deque classium,
exercituumque præfectis. Postremo
nonnulla instituta exponam quibus op-
time meo quidem judicio cautum est, ne
populus & plebs minutior ægre ferat
nullam sibi in hac republica gubernatio-
nis partem esse. Docebimus item haud-
quaquam omissam fuisse, ut plerique ex-
istimant, publicam ad rempubl. juven-
tutis institutionem. Verum antequam
ad hanc rerum institutionem explican-
dam veniam, non ab re esse existimo, si
lectorem admonuero, in ea ratione, qua
suprà dixi senatum consuli solere, nec-
non & decemvirûm collegium, apparere
perspicue mixtionem quandam legum
popularis status, & reipublicæ optima-
tium. Nam quod nihil possit senatus de-
cernere nisi prius de eo ad ipsum sena-
tum à præconsultoribus relatum sit, sta-
tus

tus optimatium est. Quod vero præcon-
sultores nullam habeant potestatem, nisi
consulant senatum, eorumque sententia
illius authoritate confirmata sit, est uti-
que popularis gubernationis institutum.
Itaque non tantum in universa hac no-
stra republica, verumetiam in quacun-
que ejus parte, qui recte perpendet, inve-
niet hanc quam dixi, mixtionem & tem-
periem, cum qua rectæ illæ gubernandi
rationes, in unam formam atque spe-
ciem reipublicæ nostræ coaluerint. sed
nostra unde egressa est revertatur ora-
tio. Omnium ergo prima nobis ea pars
sit exponenda, quæ ad jus pertinet. Uni-
versum igitur jus, quod à magistratibus
reddi solet, bifariam divisum est. Nam
aut in suppliciis, quæ sumenda sunt de
hominibus facinorosis, qui patriam aut
civem aliquem insigni injuria affecerint,
vel in deos immortales impii extiterint,
constitutum est. Aut positum est in cau-
sis forensibus judicandis. Idcirco etiam
Venetiis duo genera judicum sunt, ho-
rum alterum causis forensibus, alterum
vero judiciis rerum capitalium præfici-
tur. Primum itaque de criminosorum
hominum judicibus, mox de forensibus
dicemus. Delictorum quædam minutio-
ra, vel suapte natura vel peccantium ho-
minum conditione habentur. Nonnulla

graviora & majoris momenti, aut genere ipſo peccati aut peccantiū nobilitate. qua de re duplices quoq; ſunt capitalium rerū magiſtratus inſtituti. ad horum alteros graviores cauſæ & inſigniora facinora deferuntur, ad alteros vero leviora. Hac ergo ratione judicia univerſa in republica Veneta perquam egregie diviſa atque conſtituta videri poſſunt : nos de inſignioribus primo, ſubinde de aliis dicemus. Præter delicta quæ decemvirûm cenſuræ commiſſa eſſe ſuprà diximus, graviora omnia crimina Advocatoribus referentibus collegioque quadrageſimovirali diſceptante diſcerni ſolent: pœnaque conſtitui his qui in eis deprehenſi fuerint pro criminis qualitate. quadraginta hi viri, qui criminum cauſis præfecti ſunt, criminales vulgo appellari conſueverunt. Advocatorius magiſtratus priſcis temporibus magnæ fuit authoritatis incredibiliſque exiſtimationis: cujus præcipuum munus eſt, legum cuſtodia, ne aliqua ſcilicet in parte legibus officiatur. Quamobrem quilibet eorum, qui in eo ſunt magiſtratu, eam propè intercedendi poteſtatem habet, quam apud Romanos tribuni plebis obtinebant: ſed illi ut tuerentur libertatem plebis Romanæ, noſtri vero ut vim legum tueantur: quare non immerito tribuni

legum vocari poſſent. Nos vero ne perſpicuitati, cui præcipue operam damus, ulla in parte officiamus, à communi uſitatoque vocabulo non recedemus. Illi ad populum ſeu plebem referebant, noſtri vero Advocatores ad quadraginta viros de levioribus cauſis referunt. De majoribus autem ad ſenatum, & de maximis interdum, ſi ita eis viſum fuerit, ad majus conſilium referunt. Quamobrem antiquitus magna erat hujus magiſtratus authoritas. Nunc vero quoniam decemvirûm authoritas latius evagata eſt, ideo Advocatorum exiſtimatio obſcurata eſt, eorum authoritate imminuta. Cęterum quum is magiſtratus tam amplam obtineat intercedẽdi poteſtatem in omnibus, legumque cuſtodia ad eum potiſſimum pertineat: atque hi qui facinus aliquod perpetrarint, maxime contra leges feciſſe videantur, præcipue illuſtres cives quorum intereſt præter alios reipublicæ conſervandæ operam dare: idcirco peculiari quodam modo hujuſmodi delicta cenſura Advocatorum viſa ſunt eſſe corrigenda, licet ipſi nullam habeant poteſtatem quippiam contra reos ſtatuendi, præterquam in parvis quibuſdam cauſis. cætera omnia de conſilii ſententia ſtatuuntur. Hoc in loco non ab re futurum duco, ſi omnem judiciorum ca-

pitalium rationem explicuero, quæ Advocatoribus referentibus fiunt: quandoquidem nullibi quod sciam modus hic servari soleat: simulque (ut arbitror) satis perspicuum faciemus, quamnam authoritatem habeat hic Advocatorius magistratus. Quum crimen aliquod ad Advocatores delatum fuerit, si res digna censeatur eorum censura, confestim vel ab omnibus vel etiam ab uno tantum, nam tres ei muneri præfecti sunt, interdicitur, & reus efficitur ille; cujus nomen delatum sit. Deinde ab intercessore refertur de eo crimine ad consilium illud quod maluerit Advocator qui intercesserit, quamvis plerunque consulatur xxx-virale collegium, quod judiciis capitalium criminum præfectum est. Ibique causa recitata, de consilii sententia decernitur, an reus sit in carcerem conjiciendus, & quæstioni adhibendus, an potius solutus causam dicere debeat. Post id juxta decretum consilii accersitur reus, vel clam capitur ab apparitoribus Advocatorum magistratus: ibique sive solutus sive in vinculis coactus de eo crimine rogatur, respondet, testes utrinque citantur, omnia scriptis mandantur, sive pro reo sive contra reum faciunt. Hac ratione tota caussa in codicem publicum relata, omnium quæ scrip-

ſcriptis mandata ſunt reo fit copia: conſtituiturque tempus, quo docere cauſam poſſit advocatos atque oratores, quos ſibi adhibuerit, illique poſſint omnia diligenter perſpicere, quæ reo patrocinentur; necnon etiam cogitare, quo pacto objectum crimen teſtimoniaque reo adverſantia diluere poſſint. tandem cauſa incipit agitari. Hac in parte non eſt reticendus mos majorum ad noſtra uſque témpora perductus. ſi enim fortè quiſpiam reus factus tam tenui re familiari fuerit, ut ſumptum facere nequeat in conducendis advocatis, qui partes ſuas tueantur, orator, qui conductus reipub. ſtipendio eſt, id munus habet, ſuſcipit inopis illius rei partes tuendas. ſic enim lege cautum eſt, ne ullus indicta cauſa puniatur. Poſtquam vero ſatisfactum fuiſſe reo videtur, neque ad ſui defenſionem quippiam amplius deſiderandum fuerit, Advocatores conſilium indicunt, diemque reo conſtituunt, quo cauſam dicturus ſit. Conſilio coacto magiſtratus hic Advocatorius accuſatoris vice fungitur: eoſque qui in eo ſunt magiſtratu maxime decet, ut accuſatores acerrimos agant, qualis (dummodo id aſſequi poſſint) fuit Cicero in Verrem, in M. Antonium, dum tamen illi maledicere parcant, neque extra cauſam maledicen-

 do va-

do vagentur. Nam is qui maledictis indulget, potius inimici & pravi hominis officium facere, quam reipublicæ causam agere videtur. Hac enim parte apud Venetos longe secus res se habet, quá apud Romanos. Olim Romæ quivis civis alteri diem dicere poterat, eumq; quam acerrime accusabat apud judices. Venetiis vero nemo privatus hoc munus obire potest, sed ex reipublicæ lege officium illud est Advocatorii magistratus. Qua in re magis naturam rerum imitati, sapientiusque concordiæ civium consuluisse majores nostri videri solent quam Romani. Nam quoniam qui facinus aliquod perpetravit, maxime leges & rempublicam læsit, ideoque præcipue reipublicæ pœnas dare debet, jure magistratus is qui tuendis legibus præest, à facinoroso homine pœnas poscere, atque ad id omni studio eniti debet. Contra privati officium est illatas sibi injurias oblivisci, facileque reo concedere. Præterea nullus privatus civis potest accusatoris personam sibi sumere absque maxima invidia & incredibili odio ejus, cui diem dixerit: ex qua re facile seditiones oriuntur inter cives: atque id incommodum à nostris perquam egregie vitatum est, universo hoc accusandi munere magistratui demandato, qui non privata simultate du-

ctus, sed ex legis instituto id agat. quo effectum est, ut nunquam fere auditum sit Advocatorum cuipiam vicio datum fuisse, quod vehementius in reum sit invectus, aut nimis acrem accusatorē se gesserit. imò qui acriter in hoc officio versatur, magnam sibi laudem comparat apud universos cives. Sed ad inceptam judiciorum rationem redeamus. Agit ergo coacto consilio Advocator partes accusatoris, orationemq; in reum habet acerrimā. crimina & facinora objicit primum, deinde testibus objecta confirmat ac verisimilibus conjecturis astruit. Postquam dicendi finem fecerit, agitur causa rei ab eo patrono, quem sibi asciverit. deinde si Advocatorum quispiam antequam judices sententias rogentur, dicere voluerit, locum dicendi habet: similiter advocati rei respondendi & objecta crimina diluendi facultatem habent: eaque ratione causa utrinque agitatur, donec alter eorum, sive reus sive Advocator, cui dicendi locus, succumbens se amplius dicere nolle pronunciaverit. Perorata causa reus ejusque patroni discedunt è curia judicum: cum judicibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumque scribæ, præterea nullus. Advocatores primum de puniendo reo ad judices referunt, sententiasque rogant, an pu-

an puniendus videatur, nulla tamen adhuc constituta certa pœna, quem morem Athenienses ferè servabant. Athenis namque judices sententias duplices ferebant, primas an reum absolverent aut condemnarent. secunda deinde, si priore condemnaretur, pœna constituebatur, ut ex Apologia Socratis apud Platonem perspicue intueri licet. Consimili judiciorum ordine & propè pari mos utitur ratione. Refertur igitur primum ab Advocatoribus, de condemnando reo judices in suffragia eunt. omnia namque consilia apud Venetos res omnes suffragiis decernunt. tres urnæ deferuntur, quarum una reus condemnatur, altera absolvitur penitus absq; mulcta, tertia colliguntur suffragia eorum quibus nondũ liquet utrum sit statuendum. Prima urna qua condemnatur reus albi coloris est, secunda qua absolvitur viridis, tertia rubei. unusquisque judicum, sive causa disceptantibus x x x x viris (ut plerunque) agatur: sive senatus consulatur, quod raro accidit, in gravioribusque causis tantum fieri solet: sive ad magnum consilium ab Advocatoribus relatum sit, quod rarissime accidit, gravissimisque in causis fieri consuevit, clam, ne quis videatur, suffragium suum dimittit, seu pilulam linteam in eam

eam urnam, quam maluerit. Poſtea à præfectis conſilii ſuffragia numerantur. Quod ſi plures dimidiis reum abſolverint, confeſtim pronunciatur abſolutus: eſtque Advocatorum rogatio repudiata. ſin vero plures dimidiis damnaverint, ilico pronunciant damnatum. At ſi neutri dimidium excedant, puta quod multi ſint judicum quibus nondum liqueat, pronunciant reum comperendinatum fuiſſe, judiceſque cauſam amplius diſcuti velle. ſi abſolvitur, nihil amplius negocii habet, ſed eveſtigio liber dimittitur. ſi comperendinatur, judicibus & reo dies ſtatuitur, qua denuo cauſa Advocatoribus accuſantibus patroniſque objecta crimina diluentibus agatur. Poſt dictam & peroratam cauſam judicum ſuffragia repetuntur. Quod ſi ex numero ſuffragiorum, qui in neutram venerant partem, dimidium ſummæ non excedant, nihilque decretum ſit, iterum pronunciant reum comperendinatum, & tertio conſilium dicitur. Conſtituta die, qua tertio quoque cauſa eodem modo repetatur, demum in ſuffragia itur, nec tamen amplius ratio ulla eorum habetur, quibus nondum liqueat. Idcirco niſi paria fuerint ſuffragia, neceſſe eſt reũ vel damnari vel abſolvi. ſi abſolvatur, já dici nihil amplius ei negocii eſſe. ſin vero pro-

ro pronunciatur damnatus, decernit quanam pœna in eum sit animadvertendum. de genere pœnæ referunt, tum Advocatores, tum præfecti collegio judicum. mos tamen est, ut Advocatores eam pœnam proponant, quæ pro genere criminis videatur acerbissima. etenim hujus magistratus officium est, ut ad severitatem inclinet. Alii leviores pœnas proponere consueverunt, nisi crimen fuerit adeo atrox ut clementiæ nullus sit locus, seu advocatores lenius egerint quam eum magistratum deceat. propositis omnium sententiis eodem ferme modo decernitur pœna qua reus ille sit afficiendus, quo supra diximus senatusconsultum fieri solere ubi præconsultorum sententiæ variant. quam rationem si hoc in loco repetere vellem, importuneq; tædio afficere lectorem, merito ineptus haberi possem. hoc tamen dixisse satis est, eam sententiam judicum pronunciari, quæ rejectis aliis plura dimidiis suffragia tulerit. Hoc in loco mihi videor non ab re facturus, si bina instituta annotavero prudentissime à majoribus nobis tradita. Primum est quod nullius rei seu judicii quempiam magistratum nedum civem sine provocatione arbitrum esse voluerunt, sed omni in re summum jus atque arbitrium esse con-

consiliis seu collegiis tributum. Alterum vero non minus utile superiori, quod voluere judices non ore sententias dicere aut palam statuere quidnam sentiant, sed clam suffragiis discernere quod maluerint. utrumque sanè meo judicio prudentissime institutum. nam quod summa authoritas nulli magistratui concessa sit, rectè se habet. etenim tum periculosum est paucis civibus summam cujusque rei concedi & committi: tum illud cavetur, ne si fortè res deliberata male cesserit, civitas de paucis civibus queri posset. Quod vero clam decreta judiciaq; fiant, non minore prudentia sancitum est. nã & judices liberius judicant. quod si palam sententiam dicerent, interdum vel ambitione abducerentur ab æquitate judicii, vel amici ac bene meriti de se cujus offensionem vererentur, & quandoque potentioris indignationem extimescerent. Illud quoq; provisum est ut quisque judicum judicio suo nitatur, nec ab alterius judicis authoritate pẽdeat: quod facile accidere posset si ille qui prior dixisset sententiam prudentissimus ac scientissimus haberetur. quo circa nec etiã ab excellentissimis philosophis genus hoc judiciorum omissum est. sed ad rem redeo. Postquam omnis judiciorum ratio à nobis exposita est, ad xxxx capitalium

lium caufarum judices de quibus dicendum inftitueram revertar. Horum collegium à civitate noftra creatum eft, ad quod Advocatores de caufis capitalibus referant: eoque deliberante fontes puniuntur. Ideoque non nifi caufis graviffimis, ubi etiam reipublicæ interfit in utram partem judicium cefferit, Advocatores fenatum confulunt. Verum omnes capitales caufæ ad hoc quadragintavirale collegium deferuntur: cujus fententia rata eft nullufque ab ea amplius eft provocationi locus. gerunt hi magiftratum octimeftrem, poftquam fedecim menfes expleverint in forenfibus caufis judicandis. Tria namque collegia in republica Veneta funt, quodlibet ex XXXX judicibus conftat. duo forenfibus caufis judicandis præfecta funt, tertium de quo agitur capitalibus. hac tamen diftributa ratione funt ut quamprimum magiftratu functi funt capitales hi judices ipfi in ordinem redigantur, aliique XL-viri magnis confilii comitiis fufficiuntur. Non tamen hi fuffecti confeftim ad judicandas capitales caufas accedunt, fed collegium illud XXX X-virale quod urbanis caufis decernendis octimeftri eo temporis fpatio præfectum fuit, fubit in locum capitalium qui jam defuncti funt magiftratu. his vero forenfibus atque urbanis judi-

judicibus tertii x x x x-viri, qui item eo octimestri intervallo externorum causas judicarunt, in eorumque locum illi nuper suffecti subeunt. sicque per vices iidem judices & de forensibus causis tum urbanis tum exteris & de capitalibus decernunt, ac totum biennium in judiciis iis versantur. Tria hæc collegia judicum proprias habent appellationes. Primum, ad quod exteræ causæ deferuntur, novum nominatur. Secundum, quod urbanis præficitur, vetus dicitur. Tertium, quod de capite sontium judicat, criminale à criminibus dicitur. hi quadraginta-viri criminales nuncupati præterquam quod in causis criminalibus sive capitalibus summam judiciorum habent, admittuntur etiam in senatum & jus suffragii in eo ordine continent. Habent præterea triumviros ex suo ordine, qui singuli quibusque binis mensibus sorte educuntur, ac per vicès semper assident duci & consiliariis, paremque illis autoritatem ad senatum referendi de quacumque re voluerint habent, necnon ad magnum consilium, eo tamen modo quo supra tetigi. nec absque ratione x x x x hi juniores viri senatoribus, qui plerunque senes esse solent, admixti sunt, ut scilicet naturalis senum frigiditas juvenum calore temperetur. Non tamen

juniores hi ſenibus numero pares ſunt, ſed longe pauciores, tot tamen ut aliquod caloris veſtigium in ſenatuſconſultis apparere atque ineſſe queat: quod quandoque in rebus agendis perquam neceſſarium eſt. necnon etiam ſenatoria authoritate xxxx his viris conceſſa reipublicæ adminiſtratio aliqua in parte inferioris notæ civibus communicata videri poteſt, quales plerunque hi ſunt qui quadragintaviratum gerunt, in quo ordine populari quadam lege majores noſtri uſi ſunt. Nam tribus his xxxx-virûm collegiis ſingulis quibuſque diebus quibus conveniunt certum ex ærario ſtipendium conſtitutum eſt. Ideoque raro admodum divites cives hunc magiſtratum petunt, facileque ſi petierint repulſam ferunt. verum egenis civibus, probis tamen hominibus facilis eſt ad hunc honorem acceſſus. Qua ratione tum inopiæ proborum civium aliqua in parte conſulitur: tum etiam reipublicæ adminiſtratio non tantum divitibus & inſignioribus civibus, quod optimatium eſt ſtatus & paucorum potentiæ, commiſſa eſt: verum etiam aliqua in parte, mediocri tamen, cives inferioris ordinis ad rempublicam acceſſum habent: qui mos pertinet ad popularem ſtatum. Ex his compertum cuilibet eſſe poteſt, in omni par-

ni parte reipublicæ Venetæ temperationem illam apparere, quam in exordio opusculi hujus jampridem diximus majores nostros plurimum studuisse, ut scilicet popularis status ratio optimatium gubernationi permixta esset: eo tamen temperamento adhibito, ut plures optimatium partes essent. satis itaque jam à nobis cum de Advocatoribus tum de XXXX-viris dictum arbitror qui criminales judices dicuntur: & qui instituti sunt ut in crimina seu genere peccati seu peccantium insigniora animadverterent. Nunc tempus postulat ut de nonnullis inferioribus magistratibus qui ulciscendis delictis & maleficiis præsunt minutioribus & genere ipso peccati & personæ fortuna pauca quædam perstringamus. Hi quoque duplices sunt. nam quidam jus capitis habent. unus vero omnium minimus de capite judicium ferre non potest: sed in vilissimos homines atque meretrices animadvertit, atque id genus hominum vel virgis cædi jubet vel in carcerem conjici, prout quemque peccasse constiterit. Prior vero magistratus qui capitis judicium ferre potest, bipartitus est. Nam non iidem judices quærunt de crimine & quæstioni reum adhibent ac sententiam ferunt, sed priores noctis præfecti totam

prius causam reorum agitant ac scriptis mandant quæ testes dixerint quæque vel sponte vel coacti tormentis rei confessi fuerint. Demum omnem causam ad judices proprietatum deferunt. Diversus à priori hic est magistratus, hique sententiam ferunt, ubi de causa capitis agitur. quod si levius fuerit delictum ut tantum virgis cædendus aut carcere aliquot menses coercendus reus esse videatur, noctis præfecti totam causam expediunt neque collegium quadragintavirale consulunt, sive conjicere quempiam in carcerem voluerint, sive quæstioni adhibere: qui tamen Advocatorius magistratus jus minime habet.verum opus est ut prius collegium consulat, auctoritateque illius decreti collegii nitatur. neque sine magna ratione hoc ita institutum fuisse videtur. Nam si pro quolibet crimine etiam reis hominibus qui nihili sunt consilium consulendum esset, incredibile negocium reipublicæ administrationi facesserent: sontibus etiam viris major peccandi licentia tributa esset, majori impunitatis spe proposita. Vt ergo judicia hujusmodi expeditiora essent, Præfecti noctis eam autoritatem qua Advocatores privati sunt obtinent. Præfecti noctis sex sunt: sex item in minimo eo magistratu cui in infimos tantum homines

nes levibusq; criminibus jus est. Capita tribuum civitatis appellantur, hi qui eum magistratum gerunt: quoniam ex unaquaque tribu, in sex enim tribus tota civitas divisa est, tum eos præfectos noctis, tum caput, tribus eligunt: quo more etiam in consiliariis eligendis uti solemus, quod superius à nobis minime omissum fuit. Vtriusque præterea magistratus officium est, ut vicissim modo præfectus noctis, modo caput tribus, suam tribum circumeant ad gallicinium usque, cum publicis stipatoribus & apparitoribus armatis, provideantque ne per nocturnas tenebras quæ majorem licentiam præstare hominibus scelestis solent, cuipiam fiat injuria: neve fur clam domum quampiam fodiat, aut ne latro ullas per vias grassetur in quemquam. Inprimis Venetæ urbis originibus uterq; hic magistratus magnæ æstimationis erat. Postmodum adjunctis novis reipublicæ magistratibus, prout ratio temporum & commoditas exigebat, horum dignitas & authoritas est obscurata: summaque potestate ad novos magistratus translata parva quædam & viliora negocia veluti feces in eorũ subselliis residere. Hactenus de magistratibus qui capitales causas decernunt dixisse sufficiat. De forensibus in sequenti volumine dicetur.

CASP. CONTARENI Patricii Veneti De REPVBLICA VENETORVM

LIBER QVARTVS.

MOS ille in republica Veneta perpetuus ſemper fuit ne quiſquam magiſtratus in majoribus cauſis ſummam authoritatem haberet: ſed ſummum illud jus collegiorum & conſiliorum ut uſitatius loquar eſſe voluerunt. Ideo in forenſibus quoque cauſis, quæ ſummam quinquagintaquinque nummorum aureorum exceſſerint, nullus magiſtratus eſt à quo non ſit provocatio ad auditores urbanarum cauſarum qui lingua vernacula veteres appellantur, & ad collegia quadragintavirûm de quibus ſupra meminimus. At ut perſpicue tota hæc judiciorum forenſium ratio intelligatur, ab auditoribus, qui quidem duplices ſunt, ordiemur. novi etenim ſive recentes atque veteres ſunt. Veteres à vetuſtate nomen ſortiti, quod hic magiſtratus apud Venetos multo vetuſtior ſit quam alter, qui nō prius in hanc rempublicam inductus eſt quam continentis imperium habuerit, multis ſeculis

poſt

post urbem conditam. Veteres hi auditores eandem ferè authoritatem obtinent in judiciis causarum forensium quæ urbanis judicibus disceptantibus dijudicãtur, quam Advocatores in plerisque omnibus rebus, si qua in parte viderentur officere legibus, intercedendi inquam. cum ergo à judicibus urbanis contra aliquem sententia lata fuerit, licet illi ab eorum judicio ad auditores provocare. Causa ad eorum subsellia deducta, & ultro citroque agitata ab his inter quos controversia fuerit, nisi summam excedat quinquaginta aureorum nummûm, omnesq; judices in eandem sententiam convenerint, possunt ipsi absque quadragintavirûm collegio rem decernere. quod si inter se dissenserint: vel eorum unus authoritatem habet intercedendi, causaque illa apud minimum quoddam collegium agitatur, in quo uterque auditorum magistratus tresque alii judices conveniunt: ibique minores hæ causæ dijudicantur. Quod si universa causa eam summam excedebat, ante nostram ætatem non poterat ad Quadraginta-virûm collegium res deduci, nisi aliquis auditorum latæ sententiæ à judicibus intercessisset, de eaque ad quadragintaviros retulisset. Nostra vero tempestate lata lex est, qua conceditur illi contra

quem priores judices ſententiam pronunciaverint, ut poſt tres exactos menſes quamvis nullus auditorum interceſſerit, poſſit diem adverſario dicere, & ad collegium provocare. qua lege auditorum authoritas valde eſt imminuta, quamvis ejus magiſtratus cum intercedunt nonnihil ad cauſam obtinendam valeat. Nam neque tres menſes operiri oportet, eorumque interceſſio velut prærogativa judici videatur eſſe. Si auditor interceſſerit, prioribus judicibus diem dicit, collegium quadraginta-virûm aditur. Ante noſtram ætatem uterque magiſtratus orabat coram collegio, ſententiamque uterque ſuam tuebatur. ſenſim vero per ſegnitiem judicum in deſuetudinem abiit, ut priores judices quorum ſententiæ interceſſum ſit interſint quum apud quadraginta-viros cauſa agitatur, ne dum orent: ſed die eis per tabellionem dicto reſpondent jus fieri debere. Mos vero ille ut auditores primum referrent ad collegium de cauſa cui interceſſiſſent, orationemque haberent, ad noſtra uſque tempora deductus eſt. Nunc vero penitus intercidit. ſed patroni tantum eorum inter quos controverſia fuerit, hoc munus defunguntur, tuenturque ſuorum clientum cauſas: quibus rebus effectum eſt, ut di-

gnitas auditorii magistratus, quæ diu illustris erat, nostris temporibus obscura admodum & imminuta sit. Quadraginta hi urbanarum causarum judices eundem ferè morem servant in judicando, quem à judicibus quadraginta capitalium causarum servari solere diximus. hoc tantum discrimen est, quod in causis in quibus de capite agitur & fortunis rerum, nullum certum orandi tempus statutum est. In his vero urbanis litibus præscriptum est temporis intervallum ultra quod orationem protendere non possunt: id est, hora cum dimidia tantum cuilibet oranti concessa est. neque in forensibus iis causis judicandis variæ referuntur sententiæ ut eam collegium eligat quam maluerit, quemadmodum in sumendis pœnis à nequam hominibus fieri solere superius dictum est: sed tantum refertur an lata prius à judicibus sententia confirmanda sit vel potius abroganda. de abrogatione refertur, si auditor quis intercesserit. quod si non fuerit intercessum, sed sine intercessore causa ad collegium fuerit deducta, præfecti collegii perorata utrinque causa non de abroganda sed de confirmanda sententia lata referunt. Iurati judices omnes in suffragia eunt. Tres item urnæ deferuntur. viridi abrogatur

id de quo relatum fuerit. candida approbatur. rubea vero eis destinata est quibus nondum liqueat, sed velint causam ampliari. nihilque decretum habetur nisi plures quam dimidii abrogaverint aut approbaverint. quod si tot judicibus nondum liqueat, ut in neutram partem judicium factum sit, causa ampliata pronunciatur ad alteram diem, qua eadem fere repetuntur. quod si etiam eadem die judicium pendeat, tertio cogitur collegium, causa repetitur. qua perorata utrinque itur in suffragia, neque amplius ulla eorum judicum quibus nondum liqueat habetur ratio. quare nisi paria fuerint suffragia, in alteram partem fit decretum, sive de abroganda sive de confirmanda sententia lata. Abrogata sententia nequaquam adimitur potestas actori, quin de eadem re judicium repetere possit. Nihil enim abrogatione statuitur, sed tantum lata sententia antiquatur. Confirmatione vero & approbatione rata fit sententia quam priores judices pronunciaverunt, neque amplius provocationi est locus, neque judicium repeti potest super eadem re, nisi causæ quippiam novi accedat. Atque satis hactenus de auditoribus veteribus dictum sit: nunc pauca de recentioribus perstringamus. Hic magistratus in nostra

repu-

republica non fuit prius institutus, quam in continente æstuariis iisce finitima Venetum imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorum judiciis provocatio est, aliorumve magistratuum qui extra urbem populis qui in nostram venerunt societatem jus dicunt. Veteres enim auditores utrisque, urbanis scilicet & exteris causis, haudquaquam satisfacere poterant. Quamobrem eam appellationem etiam sortitus est, ut novorum sive recentium diceretur. Nam post constitutam rempublicam imperium Venetum extendi incœpit in Venetiam oram, quæ ad veteres dominos veluti quodam postliminio volens ac libens rediit. Etenim ut in exordio operis ostendimus, nobilissimi quique provinciæ Venetæ barbarorum impetum Italiæque totius devastationem fugientes se in nostra æstuaria receperunt, urbemque hanc opulentissimam condidere. Cui etiam nomen Venetiæ indiderunt multitudinis numero: ut significatum posteris esset eo omnium civitatum Venetiæ regionis nobilitatis florem convenisse. Igitur cum brevi imperium Venetum crevisset in immensum, unus haudquaque magistratus urbanis & exteris causis satis esse poterat. Iccirco novus hic institutus est, novumque quadragintavirale collegium.

Pro-

Provocatio quoque, quæ ab aliis qui extra jus dicunt fit, ad horum subsellia defertur. atque hoc demum collegio disceptante omnes ejusmodi causæ discernuntur. eadem in omnibus ratio est, parque modus hujus magistratus & collegii, quẽ modo ab auditoribus veteribus & collegio quadragintavirali urbanarum causarum judice servari solere docuimus. illud tantum jus auditoribus recentibus additum est, quod in causis quæ summam quadraginta nummorum aureorum non excesserint latam sententiam, à qua ad eos sit provocatum, moderari queunt, ejusque partem si ita ipsis videatur, abrogare, partem vero comprobare, dum modo omnes in eandem sententiam conveniant. quod ea de causa institutum, ne exteris hominibus & advenis, quorum præcipue rationem haberi debere summi philosophi tradidere, majus negocium fieret, sed sine magno rei familiaris dispendio litium exitum invenirent. Hoc jure veteres privati sunt. necesse enim illis est ut aut totam sententiam approbent, vel totam rescindant, atque irritam faciant. Sic novi hi intercedendo reliquis omissis parti intercedere possunt: at veteres contra. aut enim toti intercedunt, aut universam integram dimittunt. Hocque pacto extero-

terorum lites breviori ſpacio dirimuntur, quam cauſæ urbanæ: quamvis patronorum & juriſconſultorum verſutia, quæ nihil etiam contra fas intactum relinquit, in immenſum quævis lites protrahuntur. quod ubique gentium fieri ſolet, ubi non temere ſed ſtatuto ordine judicia fiunt. Explicata ferè à nobis eſt judiciorum ratio, ſupereſt ut paucis perſtringamus eos magiſtratus qui primi in cauſis urbanis jus dicunt, à quibus ad veteres auditores provocationes fiunt & ad collegium quadraginta virorum: quorum judicum ſex ſunt ſubſellia pro qualitate cauſarum & perſonarum diſtributa. nam aut lites ſunt de mercatura rebuſque ad negociatores ſpectantibus, vel de ædibus & fundis quæ intra æſtuaria fuerint: aut de poſſeſſionibus & agris quæ in terra continenti ſunt, aut de quibuſvis aliis contractibus ſtipulationibuſque: perſonæque quæ lites interſe conferunt, aut ſunt cives, aut exteri, ſeu cives cum exteris: vel demum cum pupillis res habetur, aut agunt viduæ fœminæ poſt obitum mariti de dotibus recuperandis. ne ergo inter tot diverſorum generum judicia turbatio eſſet, neve aliud alii impedimentum afferret, plura inſtituta fuere judicum ſubſellia: ita ut quantum fieri poſſet unuſquiſque pro

ratione

ratione negocii & litis suos judices cognosceret. quæ enim lites ad ædes sive fundos intra fines Venetiarum positos, id est in æstuariis existentes pertinent, hæ omnes à judicibus qui proprietatum nominantur dijudicantur: quos etiam adeunt viduæ dotes ab hæredibus maritorum defunctorum repetere volentes. Hancq; appellationem habuerunt quod majores nostri ea tantum civium suorum propria existimarunt, quæ in æstuariis essent posita, utpote quæ ad alienos dominos non facile transferri possent. Cætera vero in continenti existentia, sive agri sive domus fuissent, utpote quæ facile invito à dominis possent auferri, injuriæque magis exposita essent, mobilia dici voluerunt. quod si de fundis continentis oræ controversia fuerit, iudices procuratorum sunt adeundi. iisdem judicibus cum pupillis, qui adhuc tutores habeant, contendas oportet. qua de re ii judices id quoque nomen obtinuerunt. nam apud Venetos curatores & tutores, procuratores appellari consueverunt. Si item lis de mercimoniis interciderit & ad mercaturam spectet, subsellia judicum adeuntur qui ex ea re judices seu consules mercatorum nominantur. hi majori quodam compendio judicant quam alii forenses magistra-

gistratus: quod ea ratione institutum est, ne longioribus litibus impedimentum morave fieret negociis mercatorum, quæ assiduam quandam operam exigunt. At si inter exteros homines lis fuerit, vel quispiam civium hospiti diem dixerit, opus est accedat judices qui ab advenis nomen habent. Cæteræ vero omnes causæ contractus ac stipulati, ex quibus quispiam ab alieno sibi aliquid deberi contendat, idque judicio petat, judicibus veniunt qui petitionum nuncupantur: hique prætoris urbani vicem gerunt. Sunt præterea minimæ quædam, quibus dijudicandis præfecti sunt judices mobilium dicti. Est & præter hos magistratus alius, qui si quid inventum fuerit aut olim reconditum aut nuper amissum, an ad ærarium aut ad privatum quempiam, an vero ad eum qui reperit, res ea pertineat, decernit, omnesq; huiusmodi controversias dijudicat. Expedita universa judiciorum ratione ad eos magistratus accedamus, qui ærarii curam habent, quibusve pecuniæ publicæ administratio commissa est. Hi fortasse alicui plures esse videbuntur quam par sit, paucioribusq; universæ rei pecuniariæ satisfieri posse. Verum hac in parte id est animadvertendum, patres nostros summam diligentiam adhibuisse ne in

admini-

administrandis pecuniis publicis aliqua fraus fieret. arbitrati enim sunt ex ærario veluti alimentum universis reipublicæ partibus suppeditari, quo deficiente seu imminuto deficere quoque rempublicam aut minui opus esse. Quocirca legẽ etiam fecerunt, qua sancitum est, ut si quis civis peculatus damnatus fuerit, perpetua ignominiæ nota singulo quoq; anno repetita inureretur. Majori enim consilio coacto in concione civium omnium statuta die ab Advocatore omnes illo crimine damnati pronunciantur: ut qui tantum scelus ausi sunt, perpetuæ ignominiæ pœnas luant. Sed ne ab instituto longius digrediamur, magistratus qui ærarii curam habent, duorum veluti generum sunt. Qua ratione publicæ quoque pecuniæ divisæ sunt. nam vel ex publicis vel ex vectigalibus in ærarium conferuntur: vel interdum cum reditus reipublicæ impensis minime satisfacere posse videatur, à civibus pro cujusque censu solvitur. sæpe etenim id necessum mari aut terra ingruentibus bellis, quibus civitas nostra frequenter vexari solet: sive Turcis in nostram ditionem irruentibus, quorum impetum non sine maximo detrimento complures annos sustinuimus, acerbissimumque hostem in universam rempublicam Chri-

Christianam sævientem continuimus. Aut Christianis principibus quibus imperii Veneti amplitudo quandoque officit, in perniciem nostram conspirantibus: ut anno ab hinc xv. cum omnes ferè Christiani principes inito inter se fœdere in exitium imperii nostri conspirassent. sed diis bene juvantibus impetus omnium sunt repressi, resque pene collapsa in integrum restituta est. Duplex ergo cum sit publicæ pecuniæ genus, duplices quoque magistratus ei rei sunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex censu civium collatæ præficiuntur: alii vero reditibus & vectigalibus reipublicæ. Vectigalia quidem exiguntur ab his quæ exportantur ex urbe, aut in urbem importantur. Quædam vero ex civitatibus quæ in societatem imperii Veneti sunt adscitæ. Vrbana vectigalia cum propter maximam mercium copiam mercatorumque conventum, tum ob ingentem hominum multitudinem qui hanc civitatem incolunt, majora sunt quam quæ sibi quis persuaserit. mercium rerumque urbanarum varia sunt genera: ideo diversi quoque magistratus sunt instituti, prout scilicet commodum visum fuit his qui locandis exigendis hisce vectigalibus præsunt: quos si singulatim enumerarem, fastidio potius afficerem quam

bem ſeu in urbe pecuniæ publicæ exigendæ curam habent, pervenit. at urbani hi quæſtores eam pecuniam ex ſenatus decreto in uſus publicos impendunt, in codicibuſve ſuis & acceptum referunt & expenſum ferunt. quod munus quum operoſum, laboris non exigui ſit, ideo civibus junioribus committi conſuevit: qui tamen tum nobilitate generis, tum innocentia vitæ clari ſunt, ne ſcilicet æs publicum quapiã ratione in rem privatam avertatur. Quocirca urbanis quæſtoribus ius ſenatoriũ datum, propemodum idem quod legitimi ſenatores habent. pecunia vero quæ in reipublicæ anguſtiis ex cenſu à civibus confertur, quávis tandem ad quæſtores urbanos omnis confluat, proprios tamen quoſdam magiſtratus habet. Interdum enim de conferenda ex cenſu pecunia ea ratione fit ſenatuſconſultum, ut nulla mentio habeatur neq; de reſtituendo eo ære, nec de aliquo emolumento civibus erogando, qui ex ſua re privata eam pecuniam contulerint. Quod tamen raro admodum fieri conſuevit: nam plerunq; imo potius ſemper niſi res contrarium poſtulet, ſenatus reipublicæ ita conſultum eſſe vult ut privatorum res non negligantur. Promulgato igitur ſenatuſconſulto de pecunia ex cenſu conferenda facto,

temporeque quod commodum fuerit visum constituto, unusquisque civium infra id tempus eam summam persolvit, quam ex censu debet. exigunt autem gubernatores redituum deferuntque ad quæstores urbanos. sæpenumero tamen ea ratione fit senatusconsultum de pecunia ex censu conferenda, ut post certum temporis spatium civibus qui eam persolverint restitui incipiat aliquo etiam emolumento adjuncto: certaque in eam rem delegantur vectigalia. Interdum vero senatusconsultum de collatitia ex censu pecunia ante nostram tempestatem fieri solebat, ut de reddenda nulla fieret mentio, neque ullum certum tempus constitueretur nisi id commodum reipublicæ fuisset. sed magistratus qui præfectus mutuis dicebatur, quod nomen adhuc quoque retinet, acceptam ab unoquoque civium eam vim pecuniæ in codices referebat: interimque donec restitueretur singulo quoque anno quinque nummi aurei pro centum collatis, veluti in vicem reditus privatis civibus creditoribus numerabantur: in quem usum multa vectigalia erant quoque designata. Qua ratione priscis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex censu solvebatur. neque iniquum existimari debet, civibus qui rem familiarem in tempori-

bus

bus reipublicæ neceſſariis conſumpſerant, aut magna ex parte imminuerant, viciſſim aliquid impendi ex reditibus publicis. Nam quemadmodum partes totius incolumitati conſulere debent; ita natura comparatum eſt ut totum curam habeat ne partes magnum incommodum patiantur, ſed pro viribus provideat ut incolumes perdurent, alimentaque impartiantur quibus reficiantur & conſerventur. Verum noſtra ætate hoc æs alienum reipublicæ adeo ingens erat, ut in eo emolumento quod diximus civibus erogari, trecenta ferè nummorum aureorum milia ſingulis quibuſque annis expenderentur. Quorum ſolutio proximis annis propter anguſtiſſima reipublicæ tempora quum intermiſſa fuiſſet, tandem quarto ab hinc anno, referentibus Dominico Triviſano ſenatore ampliſſimo, atq; Andrea Gritto, cujus ducis auſpiciis nunc reſpublica Veneta regitur, ſapientiſſimo atque integerrimo ſenatore, factum eſt ſenatuſconſultum ut nulla amplius emolumenti erogandi mentio fieret, neque in codicibus publicis poſt id tempus id æris acceptum à civibus referretur. verum ne omnino à republica fraudati eſſe viderentur capitis reſtitutione, necnon etiam emolumenti quod ad eam diem eis debebatur, cum

multa vectigalia designata sunt, tum reipublicæ possessiones omnes in agro Rodigiensi positæ sunt distributæ. Cujus muneris maxima parte nos functi sumus, qui illo tempore magistratum gerebamus, qui ante nostra tempora institutus præcipue fuerat ad hujusmodi æs alienum reipublicæ minuendum, aut si fieri posset extinguendum: de quo pauca infra dicemus. sicque magna pars ingentis ac incredibilis ferè publici æris alieni imminuta fuit, necnon privatorum civium facultatibus satis commode consultum: ita tamen ut prior ac potior semper fuerit reipublicæ ratio, quam privati commodi. quod institutum à majoribus nostris ad hæc usque tempora per manus deductum est. Vt ergo redeamus unde divertit oratio, Præfecti mutuis eam pecuniam exigunt, quæ à privatis ex censu in reipublicæ usus necessarios confertur: acceptamque in suos codices referunt, ac demum urbanis quæstoribus numerant: iidemque præfecti curam habent exigendi à quæstoribus urbanis eam summam pecuniæ, quæ quotannis erogari solebat, in vicem reditus civibus privatis: eamque & acceptam & expensam in suos codices referebant. Pecunia vero quæ ea lege ex senatusconsulto erogatur à privatis ut certo tempore restitui debeat, à pro-

à proprio quodam magiſtratu & exigi & reſtitui ſolebat. nunc univerſum hoc munus gubernatoribus reditus demandatum eſt. Alius etiam præter hos eſt pecuniarius magiſtratus minime prætereundus, qui in eam curam incumbit, ut cives ærarios factos, eoſque qui conſtitutam non perſolverunt pecuniam quam ex cenſu debent, inveſtiget: eorumque bona publicet, & tandem ſub haſta vendat. Nonnulli ſunt præterea magiſtratus pecuniarii, à quibus ærarii cives inveſtigantur: rationeſque in publicis codicibus privatorum ac reipublicæ diligenter inſpiciuntur, ne qua fraus publicis reditibus atque ærario fieri poſſit: quos conſulto prætereundos exiſtimo, ne tædio lectorem afficiam. neque enim momenti quippiam habent ad eam quam potiſſimum hoc opere mihi exponendam reipublicæ gubernationem inſtitui. Præter hos magiſtratus nonnulli etiam ſunt qui multum faciunt ad civitatis commodum, & ad bene beateque vivendum, ideoque à nobis minime ſunt omittendi. Primi nobis ſe offerunt monetæ aureæ argenteæque præſides: qua maxime civium commercia continentur cum externis hominibus, & ſecum viciſſim. Dein annonæ triticeæ præfecti, itemque ſalubritati Venetæ civitatis præfecti,

ſine quibus vita conſtare non poteſt. Necnon etiam præſides ampliſſimi navalis. Aediles quoque, qui viarum, pontium & hujuſmodi rerum reſarciendarum curam habent, perquam neceſſarii ſunt. Ac demum ampliſſimus magiſtratus, quem procuratorum Veneti appellant, maxime eſt civitati noſtræ oportunus. De præfectis monetæ nihil eſt quod amplius dicamus, niſi quod ejus magiſtratus intereſt providere, ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius, quam id quod lex ſtatuit cudi debere, aliquo pacto cudatur: neve excuſi nummi pondere ſint minores quã lex jubeat. quod ſanctiſſime apud nos obſervatum fuit. quamobrem maximo in precio apud omnes nationes barbaras, nedum apud Chriſtianos, Veneti nummi ſemper fuerunt, hodieque ſunt. Cæteri namque principes plerique omnes impurius aliquanto argentum & aurum cuderunt, ut facilius impenſis ſatisfacere poſſent. At noſtri conſtantiſſime ſemper hac in parte dignitatem à majoribus acceptam retinuere. Magiſtratus vero, qui annonæ triticeæ præfectus eſt, civitati Venetæ perquam neceſſarius eſt. etenim cum nulla propè frumenti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æſtuariis ampliſſimis ambiatur, civitaſque popu-

pulo-

pulosissima existat, opus est rei frumentariæ magnam haberi curam: ne quando populus, cujus commodo majores nostri maxime consultum esse voluerunt, rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur. Idcirco rei frumentariæ tres sunt præfecti, qui XVI mensibus magistratum gerunt. horum est officium providere ne civitas unquam frumenti inopia laboret. quæ si quando timeatur, Principem Sapientumque collegium adeunt, reque inter eos discussa decernunt quæ ad frumenti copiam comparandam præcipua esse videantur. Quandoque etiam solet certa merces ex ærario his constitui, qui ex longinquioribus provinciis frumentum Venetias advexerint. Interdum ære publico triticum mercantur à negociatoribus, qui polliceantur certam vim frumenti statuto tempore ex destinatis etiam provinciis se Venetias delaturos: quod nisi præstent, pecuniaria mulcta taxantur. Emitque respublica magno precio, & vili vendit. ut commodo populi ac inopiæ consulatur: qua in re magnam interdum jacturam ærarium facit. De re frumentaria præterea plurimæ sunt leges pulcherrimaque instituta: quæ si in præsentia recenserem, longius quam par sit ab instituto digrederer. sequitur

I 5 magi-

magiſtratus is, cui urbis ſalubritas eſt curæ. hujus præcipuum munus eſt, providere ne aliquo pacto ex contagione tabes ſerpat in civitatem. quod ſi clam quandoque obrepſerit, ut nonnunquam ſolet accidere, ſedulo operam dat, ne longius vagetur. Qua de re ædes publicæ ampliſſimæ ſunt ædificatæ in æſtuariis, intervallo trium milium paſſuum ab urbe: quibus finitimi ſunt horti pulchre conſtituti: in quas ſi quis ex plebe eo morbo ægrotare cœperit, confeſtim cum tota familia defertur. hi vero qui cum ægrotante conſuetudinem aliquam habuerant, opus eſt, ne alios inficiant, ut proprios lares deſerant, concedantque ad alias ædes publicas, itidem extra urbem in eum uſum conditas, regione à prioribus longe diverſa. ibique x x x x dies detinentur, in quibus ſi ſani perſtiterint, civitati ac domeſticis laribus reſtituuntur. ſuppellectilis quoque magna cura habetur, ne ejus contagione quiſpiam inficiatur. hic quoque magiſtratus providet ne quid putridum aut quod incolumitati civitatis officere poſſit vendatur. demum id ſedulo curat ut quam ſaluberrime Venetiis agatur. Nam non multo ante noſtram tempeſtatem hoc præfectorum genus inſtitutum fuit: & cum ſæpius antea civitas peſtilentia labo-

boraſ-

horaſſet, adeo ut plerique omnes quandoque proprios deſeruiſſent lares ob ingruentem vim tabis, & in continentem proximam ſeceſſiſſent: nunquam tamen, poſtquam hæc cura novo huic magiſtratui demandata eſt, divino munere favente civitas hæc hujuſmodi hoc morbo vexata eſt gravius: licet interdum quod in magna hominum undique convenientium frequētia evitari non potuit, nonnullæ domus fuerint infectæ: cura vero hujus magiſtratus atque ope à deo præſtita malum latius vagari non potuit. Nunc de ampliſſimi navalis præfectis dicendum eſt: quod certè non ſolum Venetæ urbi magno eſt ornamento, ſed etiam univerſæ Italiæ reiq; publicæ noſtræ non mediocrē dignitatem affert. immenſum namq; opus eſt & admiratione digniſſimum. Nam in ea urbis regione quæ præ aliis mari vicina eſt, & præterea maxime commoda, navale ædificatum eſt, ac in tres ſinus, ſeu ſi malueris receſſus, excavatum: intra quos mare recipitur unico tantū oſtio tam lato ut etiam ſatis ſit ad maximas triremes capiundas. Munitum eſt oſtium duabus turribus ex utraque parte, ſuntque hæ ponte ſublicio junctæ portiſque cancellatis, quę nunquam reſerantur niſi quum opus ſit triremes educere, ſeu in navale inducere. nullibi etiam

aditus

aditus ad interiora navalis patet, præterquam hoc uno ostio ingredientibus. Primus sinus occurrit omnium minimus, amplus tamen. hic undique circum tecta habet in fornicis modum ædificata contignationibus ac tegulis tecta. sub hæc triremes è mari subducuntur, ibique ab omni ventorum ac pluviarum injuria tutæ perdurant, quoad illis uti libeat. ea ratione multos annos incolumes & illæsæ permanent. Novas item sub eisdem tectis ædificant, atque veteres subducunt & resarciunt: magnum sanè opus, quod & maximo ornamento sit, & ad navium fabricam utilissimum. Post hunc sinum alius est interior amplissimus, circum omni ex parte ejusmodi tectis ut dixi instructus: nec ullum ex eis inspicias triremibus vacuum, sed binis si tecta fuerint latiora, aut singulis si angustiora. Tertius vero non minor secundo, paulo ante nostram ætatem superioribus additus fuit, circumseptusque mœnibus pulcherrimis. in eo autem plura sunt tecta ædificata, quamvis non sint omni adhuc ex parte perfecta: verum summa cum diligentia opera datur ut ei fabricæ extrema imponatur manus. Tres hi recessus invicem sunt pervii, ac unico muro ambiuntur nonnullis turribus distincto, in quibus vigiles noctu excubias a-
gunt,

gunt, ne quid detrimenti tam insigne opus vi ignis injecti, seu dolo facinorosi cujuspiam, seu casu quopiam, ut interdum evenire solet, accipiat. Intraque mœnia tabernæ sunt armamentorum amplissimæ, universæque nauticæ supellectilis: ac fabri cujuscunque generis quod ad rem navalem pertineat, suas officinas ibidem habent. Ibi etiam æs funditur ad tormenta conficienda: magna quoque ibidem fit tormentarii pulveris copia, adeo ut nihil quidem quod ad rem nauticam faciat, in eo navali desiderari queat. ibidem videre licet ingentem fabrorum multitudinem, quorum quisque suo munere fungitur. Sunt præterea nonnulla atria bene ampla, in quibus ingens armorum vis, tormentorum scilicet ac telorum, ad usus bellicos servatur: necnon magna velorum copia, remorum, armamentorumque omnium, in suis quæque cellis condita: ut cum senatus armandam classem decreverit, omnia in promptu sint, quæ ad eam rem requiruntur. His rebus officiisque omnibus, de quo dicere institueram, præfectus est: omniaque providet curatque quæ in usum navalis fuerint. hic seligit fabros cum lignarios tum etiam ærarios cæterosque opifices qui ad opus faciundum admitti debeant: diligentem quoque

que impendit operam ne quiſpiam officio ſuo deſit. Huic magiſtratui numeratur pecunia ex ærario in uſus navalis, non prius tamen quam collegium conſulatur, ac rationes à patribus illis videantur. Apud majores noſtros, penes quos res maritimæ magno in precio erant, hic honos magnus habebatur: temporibus tamen noſtris magiſtratus hujus dignitas eſt imminuta, ac penè intercidit. quo fit ut ſi quando opus fuerit in ea re opera diligentiori, alios ſenatores primæ exiſtimationis cives navali ſenatus præficiat, qui jus in priores habeant, eiſque veluti miniſtris utantur. Poſtremo loco ſunt à nobis recenſendi divi Marci procuratores, ampliſſimus omnium præter ducem magiſtratus: quippe qui præfinitum tempus non habeat, ſed cum vita perduret. Huic honori conjuncta eſt perpetua ſenatorii ordinis dignitas, ac jus ſuffragii ferendi æquum cum legitimis ſenatoribus. illud etiam præ aliis omnibus magiſtratibus obtinuerunt. nam cum cæteris non cedatur à ſenioribus civibus certiſque locis certiſque ſubſelliis, procuratoribus ubique idem honor præſtatur. quocumque enim loco ſedeatur, illis ſemper ceditur, digniorique ſede ſemper honeſtantur: non ſecus ac ſi quovis in loco magiſtratus eorum

rum munere fungerentur. horum officium eſt tutelam pupillorum habere, quibus minori ætate exiſtentibus nullus defuncto parente ex teſtamento tutor eſt inſtitutus. veluti ergo publici quidã tutores à republica ſunt inſtituti. hi divi Marci procuratores dicuntur, quod munus cum egregiam fidem ac ſanctitatem vitæ præcipuam exigat, hi cives huic officio delegantur qui jam publicis ferè omnibus muneribus defuncti ſint, ſpectatæq; ſunt probitatis : in quo verſantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinẽt reipublicæ, adminiſtrationem. Priſcis temporibus tam magna fuit non tantum Venetiis, verum etiam apud exteras nationes, hujus magiſtratus exiſtimatio, ut plerique exteri homines, nedum indigenæ teſtamento ſuo hoſce procuratores hæredum ſuorum tutores ac totius rei domeſticæ curatores inſtituerint : quorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commiſſa fuerit. adeo ut noſtris quoque temporibus ingentes opes ab hoc magiſtratu adminiſtrentur, ac pro eorum arbitrio in uſum pauperum diſtribuantur. hic magiſtratus initio inſtitutus fuit, ne hæreditates civium qui pro tuenda ſeu etiam pro amplificanda republica apud exteras nationes excederent, aut ſtudio rei familiaris

nego-

negociis ac mercimoniis occupati peregre morerentur, nullove condito testamento, per fraudem quampiam ab hæredibus pupillis averterentur. Qua de causa effectum est, ut civibus illis publice ea cura demandata sit, de quorum probitate omnibus compertum sit. Principio tres fuere. deinde aucta civitate tres alii additi, hac tamen ratione distributi, ut veteres pupillorum, qui citra rivum magnum qui urbem mediam interfluit habitant, curam habeant: tres item curent eos qui ultra rivum magnum proprios habent lares: ut dimidiam urbem alteri, item dimidiam posteriores curent. Tres vero præter hos patroni sunt amplissimi atque augustissimi templi, quod divo Marco Evangelistæ dicatum est, sub cujus numine Veneta respublica bonis legibus aucta est, ditionemque imperii crevit. ab his postremis tanquam à nobilioribus nomen in omnes deductum est, ut divi Marci procuratores appellentur. De structura hujus templi impræsentiarum nihil dicere costitui, deque marmorum copia, columnarum frequentia, ex porphyritide ac prasio lapide opere tessellato atque aurato, quo tamen laquearia fornicesque omnes templi confecti sunt, tum demum pavimentum universum stratum: cum multi-mor-

ti mortalium fereque omnes fama perceperint. Templi hujus inſtaurationi ſi qua in parte labaſcit, necnon ſacerdotibus ipſius, hi tres procuratores præſunt, ac provident ut pro civitatis dignitate & illuſtriſſimi patroni noſtri Marci Evangeliſtæ deus optimus in eo templo pie colatur. hi ſunt qui præter cæteros magiſtratus meo judicio per quam neceſſarii videri debent ad bene beateque vivendum. Nam & monetæ cudendæ cura nequaquam negligenda eſt, qua omnium commercia civium contineantur, annonæque triticeæ copia ſedulo procuranda eſt: nec minor bonæ valetudinis civium cura habenda eſt: minimeque prætereunda fuit viarum ac pontium idquegenus ædificiorum inſtauratio. hæc communia cuique civitati. iſta vero ad Venetias magis attinent, rei ſcilicet maritimæ procuratio ac pupillorum tutela, cum multi civium cum propter publica negocia, tum propter mercaturæ induſtriam peregre profecti diem obeant. idcirco magiſtratus qui his muneribus incumbant publice inſtituti ſunt, ut nulla in parte majores noſtri communi bono defuiſſe videantur, ſi quis diligenter omnem hujus reipublicæ inſtitutionem animadvertat.

CASP. CONTARENI Patricii Veneti De REPVBLICA VENETORVM LIBER QVINTVS.

POSTQVAM omnis ferè ratio gubernationis rei-publicæ à nobis expoſita eſt, omneſque recenſiti magiſtratus urbani, non importunam alienamve ab opere rem facturus videbor, ſi de magiſtratibus exteris verba fecero: his ſcilicet quibus civitates quæ in noſtram venerunt ſocietatem regi ſoleant: necnon de militaribus imperiis, ac demum de muneribus aliorum civium, qui patricii non ſunt ordinis. His etenim expoſitis extrema manus commode operi inſtituto impoſita videri poterit. Inſignioribus civitatibus quæ ſub ditione noſtra ſunt, quatuor magiſtratus præficiuntur. prætor unus omnibus jus dicit, & forenſes litès dijudicat, atque in ſontes animadvertit. habet is prætor in judiciis proferendis aſſeſſores homines juriſperitos, quorum conſilio utitur. & licet apud prætorem ſit omnis authoritas, præter hunc eſt præfectus, qui militibus præeſt, qui urbem vel agros urbis coluerint. in hos nullum eſt jus prætoris, ſed præfectus

tan-

tantum jus in eos habet. Arcis præterea,
mœnium portarumque cura præfecto
eſt demandata, necnon vectigalium, ac
redituum omnium, tum urbis, tum agri
totius. præter hos quæſtor unus, aut duo.
hic magiſtratus pecuniam publicam ad-
miniſtrat, impendit & exigit, habetque
codices rationum publicarum. nihil ta-
men ferè agit niſi ex mandato præfecti,
ac interdum utriuſque, ſcilicet prætoris
& præfecti. Ea enim ratio adminiſtrandę
utilior viſa eſt, quam ſi penes eundem eſ-
ſet & authoritas & adminiſtratio ærarii.
facilius namque liceret per fraudem æra-
rium peculari. id vero pecuniæ quod re-
liquum fuerit ab impenſis, Venetias ad
quæſtores urbanos defertur, ad quos ut
ſuprà diximus undique pecuniæ publicæ
conferuntur. Quartus qui in unaquaque
urbium magiſtratum obtineat, eſt cu-
ſtos arcium. alibi unus, alibi plures ſunt:
hique militibus præſident qui arcem tu-
entur, curamq; habent armorum, com-
meatus, & tormentorum quæ ad muni-
tionem contra hoſtes in arce poſita ſunt.
Neque tamen cuſtos ita præeſt arci, quin
præfecti imperio ſubjectus ſit: cui quidem
omne jus omniſque poteſtas in hujus ge-
neris rebus curandis tributum eſt. In mi-
noribus vero civitatibus ſeu urbibus
nullus eſt præfectus, ſed prætor utriuſ-

que partes agit. in oppidis quoque quæ in agris majorum urbium frequentia ſunt: ſolus prætor eſt qui jus oppidanis dicat, nullus præterea magiſtratus. nam quæſtores ac præfecti principum urbium in univerſo quoque agro jus obtinent. A prætoribus omnibus ad auditores novos provocatio eſt. Advocatores etiam quandoque ſententiis capitalibus prætorum intercedere ſolebant: ſed quoniam uſu plerumque evenire ſolitum erat ut judicia protraherentur, neq; ſontes criminum ac ſcelerum pœnas darent: lata fuit lex à decemvirûm collegio, minime id juris Advocatoribus amplius in ſententiis eſſe, quæ à prætoribus aſſidentibus juriſperitis quos ſecum comites ducunt, ut ſupra dixi, pronunciatæ eſſent. Et hactenus quidem ſatis de magiſtratibus quibus reſpublica tum domi tũ foris adminiſtratur. Verum quoniam non tantũ pacis, ſed etiam belli gerendi ratio habenda eſt, quam univerſam, qui neglexere, ut inquit Plato in Politico, nequaquã libertatem diutius tueri queunt: ideo qui recte reipublicæ inſtitutionem poſteris tradiderunt, illud inprimis admonitos eſſe voluerunt, ut cives inſtituantur ad utrumque munus: ut ſcilicet bello gerendo idonei ſint, & in pace domi ſubjecti legibus inſtitutiſque patriis in præclara

aliqua

aliqua functione vivant: ita tamen virtutes arteſque bellicæ referantur ad ſtudia pacis, tanquam ad potiora. unaquæq; etenim res eam habet à natura inſitam vim, ut primum bonum ſibi quiſq; conveniens appetat: deinde ut contrario obſiſtat, nitaturque quantum poſſit à ſe injuriam propulſare: quæ res in animante natura omnium perfectiſſima, dilucidius dignoſcuntur. Nam unicuique animali tributa eſt vis appetendi, qua proſequatur id quod naturæ ſuæ conſentaneum fuerit. præter hanc unicuique adjecta fuit vis iraſcendi, quam Plato in corde atque in præcordiis collocavit, ut ſcilicet animal quodcunque, ejus virtutis ſtimulis actum, contrarium naturæque repugnans repelleret. Vtriuſque igitur partis virtutes, quarum ſemina in animis hominum natura indidit, civilem virum fovere oportet, & ad frugem perducere, ſic ve & belli & pacis gerendæ rationem habere. Quæ ratio à majoribus noſtris non fuit neglecta, ut quibuſdam videri ſolet: ſed quoniam initio in mari ædificata civitas, quæ multis annis imperium contempſit, continentis terreſtris belli ſtudiis detineri non potuit, univerſam ſe ad maritimum bellum convertit: in quo egregiam operam navavit, & pro tuenda libertate & in hoſtibus ulciſcendis: mul-

taque præclara Venetorum gesta priscis monumentis memoriæ prodita sunt, plurimique triumphi ex de victis hostibus et eorum classibus superatis reportati: ex quibus facile quivis intellexerit Venetos in re maritima longe aliis præstitisse. Victa tandem post longum tempus pertinacia precibus finitimorum populorũ, quorum quisque sui reguli tyrannidem, quam diutius passus fuit, amplius tolerare non poterat, adhibuit animum senatus ad continentis imperium: universamque Venetiæ regionem pulsis tyrannis, ac passim civibus deditionem facientibus veluti postliminio recuperavit: quæ libenti animo redibat ad veteres incolas, ejectis & tyrannis exteris, qui ex reliquiis barbarorum in tota regione consederant, durissimaque servitute victos eos populos premebant. Prolato igitur imperio in continentem terram, præterquam quod bonis legibus, & pacis studiis ii populi erant recreandi, qui nuper venerant in nostram societatem, danda etiam opera fuit ut tueri libertatem possent in quam se asseruerant. Cæterum Venetæ urbis situs utpote quæ condita est in mediis æstuariis, minime patiebatur nostros cives impensius operam dare bello terrestri, illiusve studio diutius detineri, sine magno periculo

sedi-

ſeditionis civilis. nam cives illos qui terreſtris belli ſtudiis addicti fuiſſent, majorem anni partem agere in continenti, ibique & equos alere, & terreſtribus certaminibus ſe exercere: quin ut peritiores rei militaris fierent, opus fuerat ut ſi quando domi ocium ab armis fuiſſet, externa bella adirent, in hiſque animum pariter & corpora durarent, ut in ea functione cum laude verſari poſſent & patriæ prodeſſe: ſecus autem ſi fuiſſent, propemodum non tantum imperatores, verum etiam milites futuri fuerant. Hæc vero frequens conſuetudo continentis urbanæque intermiſſio factionem quandam civium facile paritura fuerat ab aliis civibus disjunctam. quapropter procul dubio res Veneta brevi ad factiones ac bella civilia deducta fuiſſet. Omitto interim quam magnos ſpiritus animi civium concepiſſent, cum plurimum armis potuiſſent, habuiſſentq; frequentes adſectatores: ut hominum natura ſemper ad malitiam pronior eſt. quæ res, ut ex priſcorum monumentis facile intelligi poteſt, ſemper Romanam rempublicam vexavit, contumaceſque non paucos Romanos cives reipublicæ legibus & ſenatus decretis reddidit, ac demum Iulium Cæſarem tyrannum Romani imperii fecit. Ne ergo hujuſmodi quiſ-

di quispiam morbus in Venetam civitatem obreperet, satius majores nostri esse statuerunt, ut continentis imperium externo potius ac conducto milite quã Veneto defenderetur. stipendium vero illis statuit ex vectigalibus totius provinciæ. æquum enim erat ejus regionis impensis militem vivere, qui ad eam tuendam accersitus fuerat. in quam militiam plurimi cives ditionis nostræ socii adscripti sunt: quorum nonnulli ad summam imperii in nostro exercitu devenere, atque ob res egregie gestas Veneta civitate patricioque jure donati sunt. Viget adhuc nostra ætate nomen Bartholomæi Cojonei Bergomensis viri illustrissimi & summi imperatoris, qui multa præclara bella confecit, ac Venetam ditionem auxit: quapropter erecta illi equestri statua in celebri urbis loco à republica honestatus fuit. Cives igitur Veneti ea de causa, quam retuli, terrestris militiæ honoribus privati sunt, omnesq; ad exteros delati, cum lege cautum erat, nullum patricium Venetum pluribus quàm x x v militibus præesse posse. hæc tamen lex nostra tempestate ob bella frequentia quibus vexati fuimus, in desuetudinem abiit. Cum tamen terrestre bellum ingruit, nonnulli patricii ordinis cives in exercitum mittuntur, qui dum bellum urget

tempo-

temporarium magiſtratum gerunt. quæſtores ii ſunt, item legati, qui imperatori exercitus externo homini ſemper adſtent: neque ei quicquam aut facere aut decernere licet, niſi ex legatorum conſilio. Bello finito utrique magiſtratus domum revertuntur ac in ordinem rediguntur, nec quicquã amplius juris habent. hæcque eſt belli terreſtriſve militiæ ratio apud Venetos. Bello vero maritimo ac navali civitas noſtra magis idonea eſt natura, cujus ſtudiis ſemper Veneti ſtuduere. nam in mari urbs condita parum timere poterat terreſtres copias, quæ ei negocium faceſſerent: ac non tantum iniquum, ſed etiam valde incommodum erat, comparare exercitum ex civibus, quem in continentem traiicerent, ac finitimos populos bello laceſſerent. At à mari timeri injuria poterat, tum etiam facile erat illatam ab exteris vindicare: quamobrem univerſa civitas ad ſtudia rei maritimæ converſa eſt, atque juventutem legibus inſtituit, ac totius vitæ conſuetudine firmavit. hic enim mos inſtituendi patritios homines ſemper fuit, ut à teneris annis uſque ad pubertatem ſub pædagogi diſciplina degerent, ac latinis literis imbuerentur pro cujuſque captu. ab ea ætate, præter paucos quoſdam qui literarum

ſtudiis ſe mancipàrant genio naturaque ducti, omnes fere rei maritimæ ac familiari operam darent. ac alii quidem navigabant ad longinquas oras, ubi mercaturæ induſtria rem domeſticam augebant, ſimulque efficiebantur periti morum ac conſuetudinis legumq; multorum hominum. plurimi conſcendebant triremes armatas atque à teneris annis & corpus laboribus firmabant, & animum excolebant rei maritimæ diſciplina, necnon navalis belli peritia: quibus artibus ſemper Veneti excelluere. Quin lege cautum fuit, quæ ad uſque noſtra tempora pervenit, ut in unaquaque triremi armata ſtipendium ex ære publico non exiguum daretur duobus adoleſcentibus patricii ordinis: quorum officium nullum aliud eſſet, præterquam imbui diſciplina rei maritimæ: ac ut id facilius aſſequerentur, exigua quædam munera eis incumbunt, in quorum functione exercitantur ac proficiunt, ſicque idonei fiunt ad majora capeſſenda. In gravibus vero triremibus ſeu ad claſſem & rem bellicam inſtructæ fuerint, ſive privatim civibus locatæ ad mercaturam, octo juvenes patricii quandoque deſtinati ſunt: nec mediocre eis ſtipendium conſtitutum, vel ex pecunia publica, vel ex ære privato. tunc ad mercationes locantur,

cantur, qui nauticis ac bellicis ſtudiis in eis aſſueſcant. Quin etiam privatorum navibus hoc onus legibus impoſitum eſt ad publicam utilitatem, ut ex ære domini privati hominis uni ſeu duob. ſi navis major fuerit, patriciis adoleſcentibus ſtipendium ſolvatur, quorum aliud nullum officium ſit præterquam exerceri muniis nauticis. Conceſſa quoque his adoleſcentibus facultas eſt, ut in triremibus onerariis ac in navibus privatorum quibus adſcripti ſunt, ferre queant certam mercium ſummam nullo *naulo* ſoluto: quam ſi non habeant, jus hoc ſuum aliis concedunt ac locant. Qua lege conſultum fuit non ſolum exercitationi juventutis, verumetiam utilitati tenuiorũ civium, qui anguſtia rei familiaris premerentur: Qua de re facile intelligi poteſt à quocumque curam inſtituendæ juventutis minime à *majoribus* noſtris prætermiſſam fuiſſe, ut nonnullis videtur: imo in ea navium triremiũ copia ducenti & amplius nobiles adoleſcentes legis iſtius beneficio alienis impenſis ad rem nauticam inſtruebantur: præterquam quod civili conſuetudine ac more patrio quilibet patricius juvenis aut literis aut ſtudiis rei maritimæ operam dabat: in qua exercitatione tum ſibi plurimum, tum rei domeſticæ nonnihil conſulebat ac prode-

rat.

rat. Hæ priscæ leges et hujusmodi instituta etiam nostra tempestate perdurant, licet plerique adolescentes ambitione aut luxu post ampliatum imperium corrupti patrias institutiones neglexerint : ac civium copia adeo crevit ut nostra ætate ingruentibus bellis ac rerum domesticarum stipendiis longe plures effecti sint pauperes, quam quod satis consuli illis queat istius legis beneficio. Ita namque natura comparatum est, ut nihil inter homines perpetuum esse possit: verum cuncta quāvis initio perfecte constituta esse videantur, post aliquot annos natura in deterius labente instauratione indigent: adeo ut quemadmodum corpus prandio saturatum diutius incolumitatem servare non potest nisi post aliquot horas cœna successerit : sic in unaquaque re opitulari oporteat naturæ ad interitum labenti, atque instaurationem adhibere. Hujusmodi rationem nos quoque deo bene juvante imitabimur, ac aliquod remedium excogitabimus. quo fit ut hac etiam in parte nihil sit in nostra republica desiderandum. sed de his hactenus. Nunc à nobis recensendi sunt magistratus qui præficiuntur rei maritimæ. Vnaquæque triremis ad bellum instructa præfectum habet virum patritium, qui in ea triremi omnium potestatem obtinet

net præter quam ultimi ſupplicii infe-
rendi. ac veluti in terreſtri militia Cen-
turio ſeu aciei præfectus eorum curam
habent qui fuerint in ſua acie. Hic trire-
mis præfectus nautas cunctaque quæ in
ſua triremi ſunt, & quæ ad ejus appara-
tum faciunt, diligenter curat. Quotannis
quamvis nulla neceſſitas ſit, Veneti ali-
quot triremes armant, quæ reddant ma-
re tutum navigantibus, ſecuramque na-
vigationem compreſſis piratis præſtent
viris bonis qui res ſuas agunt ſine alicu-
jus injuria. Præter triremium præſides
eſt totius claſſis legatus, qui imperium
habet in univerſam claſſem, ac in cun-
ctos triremium præfectos. hic veluti le-
gatus exercitus, niſi adſit imperator, jus
habet & capite mulctandi quos velit &
dirigendi claſſem quo maluerit. hic quo-
que magiſtratus ſemper ferè etiam pacis
tempore creatur, præficiturque his trire-
mibus, quæ armatæ ſunt. Quod ſi tem-
pora reipublicæ ita poſtulent ut magna
claſſis paranda ſit, tunc univerſæ claſſi
præficiunt imperatorem, qui tum in claſ-
ſe tum in cunctis provinciis maritimis
ampliſſimam poteſtatem habet, ac eam
propè quam olim in Romana republica
Dictator retinebat, niſi quod omnibus
in rebus paret authoritati ſenatus & rei-
publicæ decretis. ſummum tamen illi jus

tribu-

tributum eſt, cum in claſſem, præfectos, legatoſve claſſis, tum in prætores ac magiſtratus omnes qui cum imperio ſunt in locis inſuliſque maritimis, ac munus publicum exercent: adeo ut cum claſſis imperator ad aliquam civitatem acceſſerit, continuo ei ſacerdotum clerus obviam prodeat, claves portarum & arcium ei dentur, jura prætorum ſileant, ab omnibus magiſtratibus ad imperatorem liceat provocare. Quin ſi ita ei libuerit, poteſt ſolus jus dicere, ſolus adminiſtrare pecuniam publicam, ac denique ſolus omnium poteſtatem habet. Nullus eſt apud Venetos magiſtratus majoris authoritatis, idcirco raro admodum claſſi imperator præficitur. Non enim temere niſi rerum neceſſitas ita exigat, alicui conceditur tam magna poteſtas ut omnia unius civis arbitrio pendeant. Hoc in loco ea lex non eſt à nobis prætermittenda, imperatorem, legatum, præfectumve claſſis ullum non poſſe cum triremibus armatis ingredi Venetam urbem, neq; etiam tunc cum in patriam redit: ſed cum primum Iſtriam pervenerit, quæ provincia centum fere milibus paſſuum ab urbe diſtat, ſtipendium nautis ex legis decretis ſolvi debet, ibique omnes dimitti: deinde triremes à paucis Venetias deduci ſolebant, ac in

navale

navale ſubuehi ſub tecta in eum uſum ædificata, ubi tutæ ſervantur à ventorũ & pluviarum injuria. nunc lex hæc non ita omni ex parte ſervatur, quemadmodum patrũ noſtrorum temporibus ſervabatur. Recenſiti à nobis ſunt omnes fere magiſtratus, quibus veluti coronam & apicem majores noſtri impoſuere eos, quos vernacula lingua à Græca appellatione educta, ſyndicos dicere conſuevimus. nos eos appellamus recognitores, novo fortaſſe vocabulo, ſed ſatis idoneo ad idem munus explicandum. Hi poſt quatuor quinqueve annos creari ſolent, ac mitti tum in continentis oram noſtræ ditionis, tum in regiones maritimas ac inſulas: recognoſcuntque geſta omnium prætorum atque aliorum qui foris publicam poteſtatem habuerint. In quos animadvertunt ea propemodum authoritate quæ Advocatoribus tributa eſt. Nam, ut ſapienter Ariſtoteles inquit, hi qui in poteſtate ſunt, niſi ex aliis pendeant, ægre in officio perſiſtunt propter ingenitam cuique malitiam. Peregimus jam omnes patritiorum hominum magiſtratus, quibus reſpublica Veneta domi foriſque adminiſtratur: reliquum eſt, ut ea ratio à nobis referatur, qua prudentiſſimi homines majores noſtri ſemper in officio plebẽ ac univerſum

popu-

populum continuerunt, rem certè supra omnium fidem, tot annos populum gubernationis publicæ expertem nunquam patritiorum imperium detrectasse aut ægrè tulisse, nec quippiam unquá molitum esse ut mutata reipublicæ forma ipse quoque ad jus publicum admitteretur, imo semper amantissimum atque obsequentissimum nobilitatis se præstitisse. Verum si quis præter situs opportunitatem valde commodi ad rempublicam tuendam, moderationem nostram in regendo animadverterit, comperiet populum non omnino repudiatum fuisse: sed ad ea munera fuisse admissum, quę ei committi poterant absque rei communis detrimento. Ideoque facile perspicere poterit, id in hac republica temperamentum extitisse, quod cæteris hominibus tum priscis tum junioribus semper defuit. Quamobrem evenisse etiam comperiet, ut in cunctis aliis tumultus populares frequenter fuerint excitati, qui tandem omnes respublicas everterint: econtra in nostra civitate ob eam causam nullum unquam tumultum popularem aut seditionem extitisse. necessarium namque fuerat, ut in exordio operis dixi, si recte respublica instituenda erat, populum à gubernatione reipublicæ excludi. qua in parte majores nostri non tantum autho-

authoritatem summorum philoſophorum ac rationem ſecuti ſunt, verumetiam imitati ſunt Seſoſtrim antiquiſſimum Aegyptiorum legiſlatorem. qui, ut in Politicis Ariſtoteles perhibet, genere diſtinctos voluit eos qui armis regionem tuerentur, qui ve de bono publico conſultarent ac judicia exercerent, ab agricolis mechanicaſque artes exercentibus, ac mercenariam operam locantibus. Verum inſtitutum hoc facile evertere rempublicam poterat, niſi temperatio ea adhibita fuiſſet, quam majores noſtri ſapientiſſimi homines adhibuere. Primum ergo apud Venetos conſtantiſſime hoc obſervatum fuit, ut omnibus æquum jus eſſet, neque ulli impune liceret vel hominem ex infima plebe injuria afficere: patricium vero hominem contumeliam facere plebeio, pro ſacrilegio ac ſcelere maximo ſemper habitum fuit. Quod ſi quis temerarius hujuſmodi quippiam perpetrare auſus unquam fuit, nullus quoque ei. fuit impunitatis locus: ſed tanto graviores pœnas dedit, quanto majoris exiſtimationis dignitatiſve extitit. Præterea diligenter à ſenatu conſulitur tum annonæ triticeæ, tum omnium rerum copiæ, quæ faciunt ad victum civium & ad incolumitatem totius populi: adeo ut magna interdum diſpendia fa-

ciat publicum ærarium, ne civitas penuria laboret. quod exploratum cuilibet esse potest ex his quæ supra à nobis dicta sunt, cum de præfectis annonæ triticeæ ac de curatoribus publicæ salubritatis ageremus. Ac populi quidem hæc duo potissimum requirunt à rectoribus civitatũ, ut scilicet commode vivant in rerum copia, neque obnoxii sint injuriæ potentissimorum civium: quę cum assecuti fuerint, res suas agunt cæterorum securi. Nihil vero à majoribus nostris omissum fuit, quod ad ea duo pertineret. quin potius multa præterea addita sunt, quibus mirifice consulitur populi commodo, atque eorum hominum inopiæ qui in studiis honestis reipublicæ utilibus versantur, aut olim versati sunt, nec amplius per ætatem aut imbecillitatem valetudinis id muneris obire queunt. Nam Venetiis innumeræ domus ædificatæ sunt satis idoneæ aptæque rei domesticæ, quæ hominibus iisce gratis conceduntur, in quibus cum familia degant quoad vixerint sine rei familiaris dispendio. His adde, quod in navali amplissimo, quod vicem oppidi obtinet, constitutum stipendium est non mediocri hominum multitudini: qui tamen nil agunt, seu propter seniũ seu ob incommodum acceptum, cum tamen tunc cum in florenti ætate essent,

suum

ſuum munus in ædificandis triremibus aut in hujuſmodi quopiam munere reipublicæ utili obierint. Præterea veteri inſtituto in contractibus emptionis venditioniſq; mercium precioſarum alterutrer, emptor ſcilicet aut venditor, certum quippiam ſolvunt pro ſumma mercium: quod pauperibus nautis impartitur, qui amplius ei officio ſatisfacere minime poſſint propter ætatem, quam tamen in ea functione conſumpſerint. Cæterum hæc optima inſtituta ad continendam plebē in officio. Reipub. nonnullas alias leges recenſebimus, quę ſapientiſſime mihi à majoribus noſtris inventæ videri ſolent, ut pro eorum hominum conditione ſatisfactum pulcherrime ſit ambitioni & honoris cupiditati, quæ in cunctorum animis natura inſita eſt, nec tamen propterea gubernatio nobilitatis ulla in parte perturbetur. Vniverſus populus in duo genera eſt diſtributus. nam quidam honeſtioris ſunt generis, alii vero ex infima plebe, ut artifices, & id genus hominum, quod ab Ariſtotele in Politicis ſervorum publicorum eſſe perhibetur utriſq; meo judicio conſultum eſt nec incommode nec inique. Nam plebeiis hominibus qui ſuapte natura parum honori ſtudent, ſed potius rei familiaris ſtudio inſerviunt, modica etiam

jura concessa sunt, suique honores. in tot etenim classes distributi sunt, quot sunt artificia in quibus degunt, ac unicuique classi proprie quædam datæ sunt leges, sub quibus sua quisque exercet officia. His præficiuntur totius classis suffragiis ex eorum numero nonnulli, qui non incommode artificii illius præfecti appellari possunt. horum jussu multa præscribuntur, nonnullæque leviores lites horum arbitrio dirimuntur. Quo fit ut plerique omnes artifices cum ejus honoris compotes fuerint facti, in eo munere sibi placeant, putentque se non parum dignitatis esse assequutos, cum eo pervenerint, ut à sui ordinis hominibus ea præfectura digni habiti fuerint. Sunt præterea in unaquaque classe inferiores quidam præfectorum, qui tamen nonnullius existimationis sunt. hoc igitur modo magna in parte satis fit honoris cupiditati, quæ indita esse videtur animis etiam plebejorum hominum ac infimæ plebis. Alterum populi genus honestius in Veneta civitate honoratiorem quoque locum habet, cui privata quædam ac propria munera sunt constituta decora atque honesta, quibus patritii ordinis viri privati sunt, nec ad ea ulla ratione accessum habent. quorum multa sunt, ut nec patricium hominem tum propter e-
molu-

molumentum tum honoris titulum eorum pœnitere poſſit. Scribarum ordo honeſtiſſimus eſt, qui magiſtratibus quibuſque aſſident. id munus plebis tantum hominibus datur, patricio nulli : quod quamvis illuſtre non ſit, eſt tamen honeſtũ. horum namque fidei & ſolertiæ codices ſcriptaque publica quibus res omnis privata & publica continetur, commiſſa ſunt. cui provinciæ qui dignus habeatur, is jure optimo & probi viri & induſtrii nomen habet, ac exiſtimationem ſibi vendicaverit. atque id pleriſque omnibus ſtipendium conſtitutum eſt, ut rei domeſticæ non tantum tuendæ ſed etiam amplificandæ ſatis ſit. Ad hoc hi omnes, qui ſunt à ſecretis ſenatus, ex populo ſunt, patricius nullus. Hic ordo ſuperiore honeſtior eſt, idcirco illi ex populo qui nobiliori genere orti ſunt, eo munere fungi ſolent. reditus habent ex ære publico non mediocres, neque ullum ſenatuſconſultum hos latet. ſemper namque interſunt & collegii ac ſenatus conſultationibus, ex qua re in magno precio ab omnibus habentur. Ex his nonnulli ſeliguntur qui decemviris miniſtrant, eorumque acta in codices referunt, ac conſcii omnium ſunt quæ ab collegio aguntur. quo in honore perdurant quoad vixerint, non per vices, quemadmodum

patricii viri in ſuis magiſtratibus, quorum nullus præter procuratorium perpetuus eſt. Horum qui à ſecretis ſenatus ſunt, unus primas partes tenet, ac Cancellarius Venetiarum nominatur, qui in maximo eſt honore. Nam à quovis patricio ei loco ceditur præterquam à procuratoribus. nullum is reipublicæ ignorat arcanum: magni quoque ſunt ei reditus ex ære reipublicæ conſtituti: ac cum diem obierit, funebri oratione honeſtatur: quæ dignitas nulli in Veneta civitate deferri conſuevit, præterquam duci, aut cuipiam civi, qui ſit extra aleam, ut dici ſolet, præterea nemini, quaſi Cancellarius ducem ex populo referat. hic unus creatur comitiis magni conſilii. Cæterì omnes qui à ſecretis ſunt decemviris eliguntur, atque ſubduntur eorum cenſuræ, ſi quid in functione publica quam habent deliquerint. Omnes etiam populares cœtus, ut artificum claſſes & cujuſque artificii præfecti, nonnullique alii de quibus infra dicemus, ex arbitrio decemvirûm pendent ac eorum ditioni ſubjecti ſunt: illiuſque collegii authoritate & initio conſtituti fuêre & ſnunc continentur. Sapiens certe inſtitutum, ut is magiſtratus provideat, ne hujuſmodi cœtus qui ad bonum publicum unt inſtituti, quandoque ſimulatione officii

ficii aliquid in rempublicam molirentur: qui ad ejus morbi cautionem initio creatus fuit, ne qua ſcilicet malorum civium conſpiratio faceſſeret negocium reipublicæ. Sunt præterea Venetiis quinque ſocietates initæ ſub divorum quorundam nomine & religione, innumeri homines ſunt & plebei & patricii ordinis. Harum ſuas quæque veſtes habet ſuaq; inſignia, quibus tamen non ſemper ac paſſim utantur, ſed cum ſimul coacti prodeunt, aut ad honeſtandum cujuſpiam funus, aut ad ſacrum quodpiam munus. Feſtis diebus ſtatutis cuncti fere in ſuam ſocietatem coguntur. ibi ſacris primum interſunt. deinde inviſunt templa deorum immortalium, deumq; optimum ſupplicationibus pompaq; ſoléni venerantur. harum quæq; ſocietatum propriam ædem habent, in qua amplum atrium ædificatum eſt, quo ſtatutis diebus conveniunt, ut exhibeant officium religioni quod debent. Etenim celebrant quandoque ſacra myſteria, interdũ ſimul coacti templum cujuſpiam divi inviſunt, ſæpius exequias ac funus fratris exornant, cum eorum quiſpiam diem extremum clauſerit: cujus etiã delicta expiant ſacrificio ac precibus identidẽ repetitis. Præter ampliſſima illa atria ſingulæ deſtinatũ conclave habent, in quod coguntur ſocietatũ præfecti. qui

magiſtratus eſt annuus, atque inter plebejos non mediocris dignitatis. hi ſimul congregati de agendis conſultant, dantq; operam ne qua in parte deſint bono ſocietatis. eorum quoq; fidei magna vis pecuniæ pauperibus erogandæ commiſſa eſt. nam priſcis temporibus tam ingentis fuerunt exiſtimationis hæ ſocietates, ut plurimi qui rem ſuam teſtamento legaverant in uſum pauperum diſtribuendam, hos potiſſimum tutores fecerint, quorum arbitrio ea pecunia erogaretur. quo effectum eſt ut harum ſocietatum aliquæ copia facultatum quæ in hos uſus erogandæ ſunt, quotannis procuratoribus divi Marci concedant: qui magiſtratus patricius ampliſſimus eſt. Ad hunc honorẽ, præfecturam ſcilicet iſtam ſocietatum, patriciis viris nullis eſt acceſſus, quamvis ſint è numero fratrum: ſed plebeii tantum homines illius dignitatis compotes eſſe queunt, ut hac etiam in parte populus nobilitatem æmularetur. hi namque ſocietatum præfecti quodammodo in populo referunt procuratoriam dignitatem. Verum ne qua ratione hujuſmodi ſocietates atque hi præfecti reipublicę officerent, omnes ſub poteſtate decemvirũ continentur, ut ne quid immutare queant, aut in unum cogi præter tempora ſtatuta, niſi ex eorum arbitrio

trio ac potestate à decemveris impetrata. Huiusmodi honores in nostra republica viris plebeiis vtriusque ordinis constituti sunt, ut omnino expertes non essent juris publici ac civilium munerum, & cupiditati honoris ambitionisve hac ratione satisfacerent, non sollicitato perturbatione statu nobilium. Quo gubernationis temperamento id est respublica nostra consequuta, quod priscarum nulla alioquin illustrium. nam à primis initiis usq; ad hæc tempora mille ac ducentis annis tuta perseveravit, non tantũ ab exterorum hominum dominatu, verum etiam à civili seditione quæ fuerit alicujus momenti. quod adepta est non vi ulla aut armatis satellitibus seu munita arce, sed æqua ac temperata ratione regendi: adeo ut populus libenti animo pareat nobilitati: neque ullam mutationem rerum optet, quin potius egregie sit affectus nobilibus. Quæ res nostra tempestate potuit esse compertissima. Nam cum omnes Christiani principes conspirassent in perniciem atq; exitium nominis Veneti, fusúsque noster exercitus fuisset à Ludovico Gallorum rege juxta Cassanum oppidum agri Cremonensis ingenti clade accepta, imminerentque inde Germani, hinc Iulius Romanus pontifex, ac universa penè continen-

tinentis ora ab imperio Veneto descivisset: ea rerum angustia perturbatus Venetus populus, adeo nihil in nobilitatem est molitus, ut lachrimantes omnes seseque obtulerint ad reipublicæ defensionem, reque ipsa præstiterint. Nam Patavio urbe propter incolarum animum erga nos egregie propensum nullo negocio recuperata, cum Maximilianus Imperator undique contractis auxiliis ingenti exercitu eam urbem obsedisset, quam plurimi non tantum patricii verum etiam plebeii ordinis sponte cum militibus stipendio eorum privato conductis ad tuendam illam civitatem profecti sunt, egregiamque in ea expeditione operam navarunt: adeo ut imperator coactus fuerit reducere exercitum expugnatione urbis non tentata. nec minori negocio aliæ quoque civitates recuperatæ sunt, maximo populorum omnium favore ex alieno imperio ad Venetum veluti ad portum tutissimum confugientium. Evidens certe argumentum justæ dominationis cum volentibus imperatur. quod non absque ratione contigisse, si quis bene attenderit, facile comperiet. Cuique etiam civitati quæ in societatem Veneti imperii venit, municipales leges relictæ sunt, multisque honoribus cives in sua quaque civitate potiun-

tur.

tur. nonnulla oppida in agris urbium ſitæ eorum ratione gubernantur. His adde quod prætoribus civitatum qui illuſtres ſunt, aſſident cum jus popul[illegible] cant homines juriſperiti : quibuſc[illegible] ut conſultant antequam quippiam decernant. qui honos eſt non exiguus, nec modicum inde emolumentum ad eos venit. hujus generis magiſtratibus fungi patricii Veneti non poſſunt, ſed vel ex Veneto populo, vel, ut plerumque, ex ſociis civitatibus deliguntur. Ex quibus facile quivis intelliget, eam adhibitam fuiſſe in hac republica moderationem, quæ maxime videatur rerum naturam imitari. Nam in animantis corpore videndi officium reſpiciendique munus ſolis oculis eſt attributum. reliqua vero munera ignobiliora cæteris membris relicta ſunt, quæ uſu videndi careant, ſed pareant, nec aliquo pacto obaudiant his quæ ab oculis ita eſſe nunciata fuerint, neve aliò ferantur quam quo oculi ea direxerint: ſicque optime univerſum corpus conſiſtit & conſervatur. Non diſſimili ratione in republica Veneta ſumma rerum gubernatio patritio ordini eſt demandata, veluti quibuſdam oculis civitatis, ignobiliora officia cæteris ex populo: ſicque tanquam bene compactum corpus Veneti fœliciſſime vivunt, cum

oculi

oculi reipublicæ non ſibi tantum ſed univerſis membris proſpiciunt: cæteræ vero civitatis partes non tantū ſui habe[illegible] rationem, verumetiam hiſce oculis v[illegible]ti potioribus membris reipublicæ libentiſſime obtemperent. Quod ſi in quapiam republica eo inſaniæ venerint cives, quod in pleriſque contingit, ut populus videndi munere fungi velit ac oculorum officium uſurpet, continuo univerſam rempublicā neceſſe eſt everti. Quod ſi etiam patricii cives ſibi tantum proſpexerint, alia vero civitatis membra cōtempſerint, irritato populo ad perniciem nobilitatis procul dubio reipublicæ male ſucceſſerit. Noſtri majores naturam imitati utrique incommodo providere, illamque præſtitere moderationem, ut nullus niſi invidus locum habeat obtrectandi tam legitimæ quam optimæ inſtitutioni. Quam deum optimum precamur diu ſervet incolumem. ſi enim quippiam boni à deo immortali hominibus provenire eſt credibile, hoc præcipue divinitus Venetæ urbi obtigiſſe perſuaſiſſimum eſſe debet.

VRBIS

VRBIS VENETÆ DESCRIPT. F. LEANDRI ALBERTI.

QVanquam decere nunc & conveniens esse videatur, ut priusquam ad hujus magnificentissimæ civitatis descriptionem accedamus, eximias ejus dotes laudesque quas meretur, recenseremus, tamen quoniam in earum commemoratione multos excellentes scriptores potius defatigatos, quam plenè id quod præstare cupiebant consecutos animadvertimus, haud visum nobis fuit in re infinita laborare: partem vero talium si quis cognoscere volet, monumenta facundissimi Sabellici, qui de hac urbe diligenter & copiosè scripsit, itemque Blondus qui volumen ejusdem argumenti edidit, & Benedictus Burdonius in libris insularum, suppeditabunt. Itaque de nobili hac civitate dicere ejusmodi ordine instituemus, ut primo nominis Venetiarum originem & causam, dein quibus auctoribus condita urbs sit, & quo situ, itemque qualem respublica statum habuerit, postremo illustres quos edidit homines referamus, & quidem qua maxima fieri possit brevitate: absolutoque hoc instituto reliquo, demum totius

Italiæ, quemadmodũ ab operis initio suscepta est, descriptionem perfecerimus. Venetias urbem hanc numero multitudinis olim finitimæ regionis Venetiæ gentes nominavere quum condiderunt, domiciliis ex ora continentis in has stagnorum modicas insulas translatis. Regio ipsa quæ civitatis nomen genuit, unde Venetia fit dicta, superius in Marchia Tarvisina commemoravimus abundè: at quod urbem Venetias plurali numero proferamus, rationem nonulli reddunt, quoniam non ab unius urbis sed multarum populis ædificata sit. quanquam enim prima ejus initia fundamentaque Patavini jecere, tamen aucta dein est uti ostendemus variarum gentium accessione: proindeque Venetiæ multitudinis numero haud absque ratione dicuntur, nimirum ut ab regione Venetia discrimen nominis urbs habeat. Sitæ sunt in intimo sinus Adriatici recessu Venetiæ, mediis in stagnis quæ æstibus irrigua marinis, affuso ab oriente mari, quod recta in exortum M. P. DL. hinc patet, at secundum oram usque ad promontorium Leucæ mill. DCC. enavigatur. Summovet id à stagnis terrenus agger tenuis (litus vocant) artificio providæ naturæ prætentus ad tutelam exilium insularum in his stagnis, contra fluctus & irati maris

ris violentiam. Excurrit in longum millia ferè XXXV. curvus instar arcus, & ostiis quinis interruptus quæ singula portum modicum efficiunt, & cum mediocribus navigiis, tum ipsis aquis marinis aditum ac viam in æstuaria præbent. de quibus postea dicemus. Habet itaque ab Austro urbs partem ejus aggeris cum continente, pariterque à Septentrione & occasu. Stagna his finibus inclusa propemodum millia LXXX. longitudine patent, nimirum ab insula Gradu usque ad Lauretum olim non inhonestum oppidum juxta Padum, ubi in Transpadana Romanula Padi ostium Fornaces descripsimus: latitudo admodum est varia, quippe quia vix certi termini æstuariorum qua è mari diffunduntur, statui possunt, aquis passim diversis euripis hæc stagna complentibus usque ad continentem, adeo ut perdifficile omnino foret atitudinem tam diversam investigare. Condita igitur mediis in his paludibus, quas tum aquæ marinæ per ostia litoris quina de quibus supra commemoravimus effusæ, tum multi continentis amnes huc se exonerantes creant, urbs nobilissima Venetiæ est, modicis primum in insulis ferè sexaginta parvo inter se spatio disiunctis, intercurrentibus euripis. ut herculè non minus per se tuto

loco,

loco, quam ad imperia multarum gentium & nationum moderanda idoneo ac opportuno ſita ſit. Primordium ejus in diverſum trahunt auctores. Blondus in libris de rebus Venetorum & item in hiſtoriis Italiaque ſua illuſtrata, veluti etiam Candidus in Commentariis Aquilejenſibus ſcribit, cum debellatus ab Aetio duce Romani nominis Athila in campis Catalaunicis non procul Toloſa eſſet, reparatoque dein maximo exercitu rurſus è Pannonia in Italiam movens conſilio invadendi Romam, paſſim in ſclavis qua irruebat, omnia vaſtaret perderetque, objectas tum gentes quo ſe tam diri hoſtis immanitati eriperent, in loca profugiſſe tuta, multoſque ſic Aquilejenſium in inſulam Gradum, Concordienſes in Caprulas, Altinates ad Torcellum & Majorbium & Burianum Murianumque & Conſtantiacum & Amianum, Montiſſilicenſes Ateſtinoſque & Vicentinos cum Euganeorum collium populis ad Methamaucum, Albiolam, Paleſtrinam, & Foſſam Clodiam conceſſiſſe. Patavinos autem, cum allatum eſſet, ad Aquilejam habere caſtra hoſtem, urbemque obſidere, pretioſa quæque ſuarum opum & Eccleſiæ theſauros una cum imbelli multitudine modicam in inſulam Rivum altum miſiſſe, valida juventute ad urbis defen-

ſenſionem retenta domi: mox Aquileja exciſa, cum progreſſus Hunnus Patavi-tum, Montemſilicis, Ateſte, Vicentiam, & Veronam quoque ſubvertiſſet, tum qui patriæ ſuperſtites fuerant Patavinos etiam in has ſtagnorum inſulas quæ Patavinæ diœceſis erant, præcipueque Rivum altum ad uxores liberoſque ſe contuliſſe: pariterque cæteros regionis populos vel metu barbarorum, vel ob urbium ſuarum interitum migra viſſe in paludes. Primum ſic anno poſt C. N. CCCCLVI. ante diem VII. Cal. Apr. locum hunc inhabitari cœptum volunt, quanquam ut Volaterranus refert, CCCCXXII. Laurentius monachus prodiderit. Aliter autē primordium & initia Venetiarum Sabellicus relatis diverſorum ſententiis memorat, hoc modo. Cum jam Hunnici belli terror Italiæ populos invaſiſſet, eſſetque omne Venetum nomen ut periculo propius, ita ob id vehementer ſollicitum (vulgo enim ferebatur Hunnos in Italiam moturos) eorum feritas quæ pluſquam barbare in Chriſtiani nominis viros eſſe tradebatur, effecit, ut ex priſcis Venetis qui circa Adriaticum ſinum amœniſſima loca incolebant alii alias propinquas maris inſulas fuga occuparint: fueruntque viri illuſtres ac magna præditi religione à quibus fuga orta di-

citur. De reliquis locis omnino non habeo quod affirmé.ex duabus clarissimis Venetiæ urbibus Aquileja Patavioque tum primum migratum manifesto constat, ut Aquilejensium quidam Gradum cum liberis et pretiosa supellectile confugerint, ex Patavio quoque non pauci atque iidem clari sese in Rivum altum receperint. Fuerunt olim ea loca ubi nunc urbs ipsa residet, insulæ quædam angustiores parum inter se distantes, quas placidissimi amnium meatus sinuoso ambitu in mare decurrentium pelagi æstu alternante discriminabát.Incolebát repostas sedes marinæ tantum volucres, quæ illuc a pricatū ex alto se recipiebant. ac fortassis piscator aliquis sed omnino rarius in his locis agebat.Patavini igitur qui Rivum altum tenuere (est locus ipse nunc in media ferme urbe) primi omnium ædificare cœpisse dicuntur. Sic prima volunt esse jacta urbis novæ fundamenta. quod ipsumque piè riteque sit factum ex eo potest intelligi, quod quanto quis ea tempestate veræ pietatis studiosior fuerit, eo magis Hunnum reformidans, quem utique Christianum nomen & odio & crudelitate plusquam Hunnica persequi non ignorabat, quærendæ salutis effugio & quæsitæ munitiore loco tuendæ sese aliis & ducem & aucto-

auctorem præbuit. Piis itaque votis nuncupatis qualia ſanè à viris optimis in re tanta nuncupari oportuit, fortunata mœnia fortunato ſolo ſtatui cœperunt. Non deſunt qui eo loco ubi nunc auream D. Marci ædem conſpicimus primo ædificari cœptum non dubitent affirmare: in eo ferè omnibus convenire video VII. Cal. April. primordia urbis cœpiſſe. Quod ſi eximia quædam opera naturæ quæ eodem die edita dicuntur conſiderare volumus, non abſurdum erit dictu nihil ea luce inchoari potuiſſe, quod non idem magnificum eſſet, amplum, perpetuum, humanarumque rerum faſtigium ſuperaturum. Divinæ literæ teſtantur eodem die ipſum humani generis parentem à Deo optimo formatum, ipſum quoque Dei filium in virginis utero conceptum, cujus myſterii amplitudinem ſupra humanum creditur ingenium non modo verbis explicare, quod fieri non poteſt, ſed mente & intellectu concipere. Et poſt, creſcebat indies nova civitas multitudine & ædificiis: cum ignis repente ortus ex architecti domo momento temporis IIII. & XX. caſas continuato incendio abſumſit, & cum materiis ad ædificandũ temerè disjectis ipſũ incendium aleretur, appareretque humana ope conceptam peſtem tam facile

cile restingui non posse, in preces versa civitas, votaque D. Iacobo æde urbs à præsenti clade servata est. Ædem ad hunc diem inter Rivaltinas mensas cum vestibio vetustatis cernimus. Sed primam nanc de qua loquor ædificationem, tenuem admodùm fuisse crediderim, cujus speciem magis domorum frequentia quam apparatus ullus fecerit, multis in præsentem usum sibi ex palustri materia domicilia parantibus, consilio non multo post in continentem abeundi si Hunnus Italiam non invasisset. Sic quoque quia Athilæ adventus in aliquot annos dilatus, à multis in pristinas sedes inde remigratum ferunt. Post enim tanti belli famam Subthar Manduchi frater, cujus auspiciis tunc omnia gerebantur, in Germaniam movit. quo postea extincto, Athila qui illi cum fratre successerat diu Galliam pervagatus in Tolosanis Campis cum Aetio Romano & Theodorico Gothorum rege cruenta acie dimicavit, hinc pene victus in Pannoniam abiit, ubi quinquennio in reparatione exercitus absumpto Italiam prorsus invadere statuit. Nec brevis interim parumve laboriosa fuit expeditio illa qua Illyricum latus, Dalmatiam, Histriamque domuit. ita ut IIII. & XX. anni à primis Hunnorum motibus quibus

Da-

Danubium ſuperarunt, uſque ad Aquilejæ everſionem interfuiſſe credantur. Tantiſper nova urbs circa Aquilejam convaleſcere cœperat: ſed non uſque adeo. verum quantacunque per id tempus fuit, conſtat, conſulari poteſtate rempublicam illic adminiſtratam, de quo in tempore dicetur. Vbi vero Hunnus Italiam infeſtiſſimis armis vexare cœpit, tunc undique promiſcuè omnis ordinis & fortunæ viri cum conjugibus, liberis, cæteraque ſuppellectile in propinquas inſulas qua cuique proximum fuit, ſunt dilapſi, urgenteque neceſſitate pro ſe quiſque nova tecta ponere, vicum vico continuis operibus jungere. quot erant inſulæ, vici, metæ, tot nova oppida ædidificari putaſſes: multæ videbantur parvo ambitu condi civitates quum nomine & re una conderetur. Et hæc illa Venetiarum celebratior conditio eſt, quam recentiſſimus quiſque probat, a c ſub ipſum Aquileiæ excidium contigiſſe affirmat: ſed ego priorem illam Rivaltinam veram urbis originem primariamque habendam exiſtimo. Cæterum recentiores ædificationes incrementa potius dicenda, quæ non Hunnicis tantum, ſed Gothicis quoque Longobardiciſque tumultibus modicis intervallis ſunt poſtea conſecuta. quod licet diverſo tempore

ut plenè oſtendimus, ſit huc ventum, quia tamen Hunnica tempeſtate id frequentius ſit factum, incenſa enim & everſa patria adempta jam ſpe reditus quum ſtudioſius aliquanto ac frequentius quam unquam alias conſtet in inſulas concurſum, factum eſt ut ea vulgo credita ſit Venetiarum conditio, quæ ſub Aquilejæ everſionem contigit, quum verius fuerit incrementum quam conditio dicenda. Hæc ferè Sabellicus: idemque & poſtea, Scriptorum, inquit, è numero fuiſſe conſtat, quoſdam, qui originem urbis ad annum Salutis LVI. ſupra CCCC. rejiciant, eſtque in illis Forlivienſis Blondus, ſecutus & ipſe eorum opinionem qui poſt everſam Aquilejam, urbem ædificari cœpiſſe arbitrati ſunt: ſed quam apertè decipiantur vel ex eo intelligi poteſt, quod ſexto antè anno qui L. ſupra CCCC. ab Chriſti incarnatione fuit, Aquileja, ut quidam tradiderunt, ab Hunno cœpit obſidione premi. ajuntque eam obſidionem in tertium annum non amplius diſtractam. Sed fac etiam longiorem fuiſſe, nemo eſt ita rerum humanarum ignarus, qui non videat fugam ſub barbari adventum factam, & non poſtquam omnia oppreſſa ſunt, cum ſanè parum utilis atque omnino irrita fuiſſet. Certè igitur ita contigit,

git,ut aliquot annis antequam Aquileja everſa ſit, in inſulis ſecundo cœptum ſit ædificari. Nec eo inficias ipſam urbis originem ad primum Gothicum tumultum (neque enim res Hunnicas multum præceſſit) aliqua ex parte referri poſſe, quo Venetam oram barbaris armis concuſſam proditum eſt memoriæ. Sed tanquam omnium veriſſima illa nobis ſemper celebrabitur quæ primo poſt viceſimum & quadringenteſimum Salutis anno eſſe cœpit. Hactenus Sabellicus. Itaque jam ex iis quæ dictæ ſunt rationibus, evidenter ſatis apparet prima hujus inclytæ urbis initia in annum à C. N. CCCCXXI. incidere, quo tempore fama jam erat ſparſa trangreſſuros Danubium Hunnos Italiæ invadendæ cauſa. proptereaque etiam gentes hujus oræ tuta in his ſtagnis inſularum loca primum cœperunt occupare. Neque vero primus ille hominum cœtus ex piſcatoribus, aut paſtoribus, aut omnino flagitioſis ac infamibus viris, ſed ex nobilibus optimique generis civibus conſtitit. quales nimirum auctores eſſe oportebat civitatis, quæ poſtea tam auguſtum & amplum mari terraque imperium conſequeretur, quale & ſuperioribus ſeculis habuit, & in hunc uſque diem habet. Prorſus itaque & nobis uti doctiſſimi homines

quamplurimi faciunt, de primordio Venetiarum una cum Sabellico libet sentire, nimirum anno post C. N. uno supra CCCCXX. initia earum prima posita: sed CCCCLVI. Blondus citat secundo fundatam, ut sic auctores hi luculenti ipsa quidem de re conveniant. pariter enim de posteriore urbis ædificatione sentiunt etsi primam eam unus, alter secundam vocet. Post hoc geminum ut dici potest principium rursus sub Clefi Longobardico rege tanta urbs incrementa accepit, quum ob iliius sævam tyrannidem crudelitatemque multarum Galliæ transpadanæ urbium cives, veluti è Mediolano, Ticino, Verona, Vicentia, & oppidis aliis huc deserta patria confluxissent, ut tam multitudine populi, quam ædificiorum auctu condita tum recenter ex parte videretur. Id porro sævitia barbarorum quibus Italia prædæ tum erat, evenit: direpti enim ubique ab iis & vexati indigenæ tanquam in tutum huc se recipiebant. unde dictum illo seculo natum legimus, aliis in locis uberibus matrum nutriri pueros quorum juventute postea Venetiæ fruerentur. Exin autem perpetuis incrementis, quod sigillatim ostendemus, urbs adeo crevit, ut nunc in admirabilem fabricam unum que corpus illæ circa Rivum altum insu-

læ LX. pontibus connexæ cernantur: quas nimirum insequentium temporum industria crescensque paulatim res in hanc formam evexit. adiectis tandem etiam populi commodo aliis duodenis. Suspicari libet insularum fana ejus Divi nomen servavisse, quod locus habebat prius, easdemque jam vicorum appellationes manere. Creverunt igitur in tantum Venetiæ: nunc ut circuitu passim millia VIII. colligant. Aedificiis nitent splendidissimis, populo pernobili, opulento ac potente: rebus omnibus cum ad hominum usum necessitatemque, tum ad delitias & voluptates utilibus affluunt: quanquam enim nihil penè quicquam apud se, quoniam mediis in stagnis sitæ sunt, ut diximus, habeant, ex omnibus tamen orbis partibus annona importatur. Primum hic pro anni tempore fructus omnigeni habentur, optimi pepones, vuæ varietas omnis, poma, pyra, similesque fruges, & olerum mirabilis abundantia. dein phasiani, pavones, coturnices, turdi, pipiones, & avium alia genera, cum multitudine pullorum & quarumcunque sylvestrium volucrum infinita. butyrum, caseus dulcis, salsus, cæteraque similis annona. frumenti sępe tanta copia ut exportetur. vini adsunt omnia genera, malvaticum, apia-

num, ſiriolum aliaque nobilia: rei piſcariæ frequentia multis commemorari poſſet, toto enim anno tum marini, tum fluviatiles piſces adeo fora complent, ut obſtupeſcere cogant ſi primum videas: ſalſamentorum vero quæ variis ex partibus adferuntur, copia mirabilis eſt. Abundantiam equidem annonæ, rerumque ad hominum neceſſitatem ac etiam delitias utilium, quæ diverſis ex oris & regionibus non ſolum Italiæ, ſed Illyrici Græciæque inſuper & Aſiæ huc deportantur, niſi longiſſima narratione conſequi haud poſſemus. Innumera hic mortalium variis ex orbis partibus, corporum vario cultu multitudo negotiatur. quæ res profecto ſummam & incredibilem admirationem habet. Civitas tota triplici ordine populi conſtat: patritii ſunt, & cives quos vocant, & plebs artificum. Imperii ac reipublicæ auctoritas apud patritios conſiſtit, qui cum ipſam urbem, tum civitates oppidaque ditionis Venetæ moderantur: cives honeſtiſſima ſcribarum & aliorum honorum munera gerunt, patritiis publicam judiciorum poteſtatem exercentibus: nec enim ad magiſtratum vel juris functionem quiſquam niſi patritius aſpirare poteſt. Magiſtratus omnes conſilii communis quod magnum vocant, ſuffragiis
crean-

creantur. in quo nec genere quidem patritiis ante V. & XX. ætatis annum locus datur, niſi ſorte ductis ex certa civitatis lege apud magiſtratum cujus hac de re poteſtas eſt. Decemviri ſunt qui publicæ rei curam præcipuam ſuſtinent, una cum Principe qui in Curia civitatis habitat; quo præcognitores, ipſi ſapientes, magnos vocant. item Conſiliarii aliique magiſtratus ad conſilia peragenda coëunt. Princeps in publicum raro procedit, nempe feſtis duntaxat diebus quibuſdam, & quidem cum comitatu tum plus centenorum è primoribus ſplendido habitu ornatorum, uti vel à Pontifice Max. vel Imperatore Auguſto Regeve aliquo vel Principe virtutis cauſa fuerunt inſigniti. Quum è Curia procedunt, vexilla proferuntur octo ex ſerico, bina cyanea, totidem alba, cætera rubentia. tubæ argenteæ ſex, ulnarum trium, ſella, pulvinar, umbraculum aureum & fax cum enſe. Principis honor perpetuus. Major cum nobilium, tum plebejorum civium pars mercaturam exercet. Vrbs in regiones eſt diviſa ſenas, proinde Sexteria vocant: in univerſum vicos ſeu plebanicas congregationes habent LXXII. cœnobia XLI. quorum decemſeptem conventus monachorum ſunt, IIII, & XX. virginum. Pro templis areæ ſingulæ

singulæ sternuntur ad civitatis decorem, una D. Pauli æde excepta. Frequentantur omnes areæ nundinis die qui Mercurii dicitur. at sabbato D. Marci forum maximo frequentissimoque conventu, qui vel mercatui urbis cujusvis totius Italiæ comparari queat. Forum hoc non unum est, sed conjuncta tria. In capite quod litus spectat, areæque cæterarum postremæ est, columnæ peringentes binæ cernuntur, quarum una D. Marci leoninum alatum signum, altera D. Theodori statuam sustinet. In ipso intercolumnio supplicia de condemnatis sumuntur. Vt huc deportatæ sint, postea narrabimus. Forum hoc in longum ped. CCCC. in latum CXXX. patet, undique nobilibus ædificiis clausum. Præoccupatur sumptuosissimo ac mirabili téplo D. Marci, quod alterius fori medii longitudinis ped. D. latitudinis CXXX. frontem exornat: alterumque caput ejus exadversum ædes nobili lapide perfecta D. Geminiani tenet. Latera claudunt splendida è marmore ædificia cum eximiis porticibus & variorum artificum tabernis. Aedes Marciana tota è nobilissimo pretiosissimoque marmore, nec minori artificio quam sumptu constructa est. Pavimentum inprimis nobile habet porphyreticis, opheticis, aliisque

pretio-

pretiosissimis lapillis tessellatum cum variis emblematis, inter quæ nonnulla Ioachimi Abbatis Sanflorii jussu ferunt effecta, quibus ingentes Italiæ clades & gravissimi casus olim prænuntiabantur. veluti duo sunt galli cristis insignes vulpem inter se ferentes: quo signo nonnullis placet binos Galliæ reges Carolum VIII. & Ludovicum XII. denotatos, qui Ludovicum Sfortiam è principatu Mediolani forent elaturi: sic enim hoc symbolum aliqui ut diximus interpretati sunt: præterea leonum pinguium & eximio corporum habitu in aquis, juxtaque macilentorum aliquot in terra procumbentium effigies cernuntur, quibus imperii Venetorum cui insigne leo, conditionem & fatum significari autumant, eos nimirum opimos, divites, potentesque fore quamdiu maritimis commerciis studebunt: at quum illa deserent, seque ad continentis dominatum ac terrena solum negotia convertent, tum opibus & re lapsuros. Ita hæc emblemata exponunt multi: plurimi etiam aliter. Variæ porro cernuntur & aliæ pavimenti hujus picturæ, quæ curiosa ingenia diversis conjecturis exercent. In parietibus quoque nobili marmore crustatis ad lævam binæ tabulæ sunt varii lapidis; candorem nigræ lineæ distinguunt, in quarum

rum commissura signum virile tam excellenti artificio cernitur expressum, ut summam prorsus habeat admirationem: cujus memoriam uti rari operis etiam Albertus Magnus literarum monumentis celebravit. Inclyto in hoc fano ac inter Europæ totius magnificentissima censendo XXXVI. columnæ stant ex marmore solido præstantissimo, crassæ diametro pedes duos, altæque convenienti statura. Tum ad aræ summæ penetralia gradibus aliquot nobilissimi lapidis ascensus est. Ipsam aram testudo tegit quaquaversum in crucem fornicata, lapide ophetico, quaternis fulcita marmoreis columnis, quæ totæ signis integris palmi paulo amplius magnitudine, cælatæ perfectæque sunt, & sumptuosissimo mirabilique prorsus opere veteris ac novi testamenti historiam exprimunt. Post aram alabastreticæ columnæ passuum duorum, perlucidæ vitri instar, quatuor, religioni ac decori sacratissimi corporis Christi positæ stant. Ipsum delubrum utrinque antè suggestum habet, in quorum uno festivis diebus cum Senatus adesse sacris solet, musicorum chorus solennia modulatur vota: in altero quotidie Diaconus Evangelium canit. Sustinent hæc pulpita columnæ variorum lapidum nobilissimæ.

Sum-

Summam aram insignis tabula decorat ex auro argentoque facta, multisque infiniti pretii gemmis & margaritis exornata, quam non queas non vehementer admirari. Dextra mox in parte, basilicæ medio, lata sublimisque porta cernitur opere tessellato perillustri elaborata tota, cum imaginibus D. Dominici D. que Francisci, quæ signa Ioachinum prædictum effingi curavisse ferunt multis annis ante, quam sancti illi viri in lucem editi fuere. Intra portam hanc thesauros illos inclytos D. Marci Procuratores servant: qui jam olim nobis visi cum in comitatu Francisci Ferrariensis universi prædicatorum ordinis magistri ageremus, & hercule divitiarum immensus acervus stupendæque prorsus opes sunt. Primum ab illis magnificis viris ostensæ nobis coronæ maximi pretii duodenæ, totidemque thoraces puro ex auro, & cum mirabili gemmarum variarum multitudine. Sunt hic carbunculi quos rubinos vocant, item smaragdi, topazii, chrysolithi, cæteraque genera gemmarum, et margaritæ magnitudinis pene incredibilis, adeo quidem ut obstupescere nos harum planè coronarum & thoracum nobilitas cogeret. Deinde bina vidimus cornua monocerotis, eximia proceritate, tertiumque brevius, item car-

carbunculos, aurea vaſa, cochleas ex achatis & jaſpidibus non modicas, carbunculum ſeu rubinum maximum à Dominico Grimano Cardinale his theſauris illatum, item urceolum ex pretioſiſſimis gemmis, quem olim Vſum Caſſanes Perſarum rex Venetæ reip. donopmiſit, aliaque tam multa ingentium pretiorum vaſa, cum thuribulis ex auro & argento, prorſus ut ad ſtuporem ſi primum videas adigare. Poſtremo mitram ſeu galerum qui novo Duci imponitur conſpeximus, undique puro auro per orãs perque tranſverſum deornatum, & in zophoro nobiliſſimas gemmas, in ſummo apice carbunculum infiniti pretii tenentem. Adſunt etiam ingentia candelabra, pateræque aureæ, aliaque tam multa maximarum opum, ut niſi longiſſima narratione comprehendi omnia haud queant. Equidem non facile puto divitiarum acervum uno aliquo in loco tam ingentem poſſe invenire. Nobis cum in Italia, tum extra, præſertim in oppido Galliæ D. Dionyſii juxta Lutetias magna vis pretioſiſſimarũ rerum viſa eſt, at hercule quanta hic, nuſquam. Vt ad ædem ipſam oratio reducatur, atrium habet ea duo ejus latera claudens, cujus auream teſtudinem opere teſſellato veteris teſtamenti hiſto-
riæ

riæ depictæ nobilitant, nec pavimentum ipsi ædis interno cedit. Quaternæ hic valvæ aditum in templum præbent, cum XVI columnis è nobili marmore crassitudinis duorum pedum, aptæque staturæ. Duas portas octonæ harum faciunt marmoris atri cum niveis onychinis maculis, aspectu jucundissimæ. Porticus hujus exterior frons (tria quippe templi latera cum coronis prominent) CXIIII columnis porphyreticis opheticisque & marmoreis aliis altitudinis ped. XIV sustinetur, aliusque sequitur huic impositus ordo columnarum, non quidem pari cum inferioribus magnitudine, sed tamen ejusdem nobilitatis, CXLVI, quarum coronis ambulationem apertam complectitur supra vestibulum templi, quæ pariter uti ipsa porticus frontes ædis externos cingit, spondisque forinsecus munitur ex marmoreis columellis. Hoc in ambulacro sacerdotes festo die Palmarum Senatu ac Principe subter astante certas quasdam solennes cæremonias peragunt. Supercilium frontis quod majori portæ (quinas enim hæc facies æreas habet, quarum binæ aperiuntur indies, totidem non nisi quibusdam festivis diebus, una perpetuo clausa est) respondet, equi ex ære vetusti quatuor inaurati, forma magnitudineq; Turcici vivi, mirifice

ornant. A ſolo hujus ambulationis uſque
ad templi faſtigium omnia græcanico o-
pere cum emblematis inaurata ſunt: cre-
bræque per ordinem eminent ſtatuæ Di-
vorum ex marmore perinſignes, cum ba-
ſibus anaglyphis opere foliaceo item ex
marmore. Quædam ex his ſignis anno
MDXI poſt C.N. VII. Cal. Apr. decidêre.
Tectum fani totius quinque conſtat he-
miſphæriis, plumbeo tegumento. Contra
baſilicam intervallo ped. LXXX. turris eſt
eminentiſſima tintinnabulorũ, lata qua-
quaverſum XL ped. alta CCXXX, cum alati
ſummo in apice genii ſigno, ventorum
indice, quoniam verſatile eſt, & aura qua-
vis circumagitur. Sublime faſtigium to-
tum aureis veſtitur tegulis; quarum ful-
gor ſolis repercuſſu longiſſime conſpi-
cuus eſt. Multa præterea de hoc ſum-
ptuoſiſſimo ditiſſimoque templo ſcribi
poſſent, uti quoque de curia magnifi-
centiſſima conjuncta, in qua Dux habi-
tat & conſiliarii coëunt, præcipue vero
de comitio illius longe ampliſſimo nobi-
liſſimis ſummorum pictorum operibus
exornato, cum arcano armamẽtario, mi-
rabili armorum itemque ſpoliorum quæ
variis è bellis relata ſunt, & aliarum inſu-
per rerum ſingularium uti vidimus co-
pia conſerto: ſed hæc omnia nunc brevi-
tatis gratia præterimus, ut urbis ipſius re-
liquam

liquam ſpeciem & conditionem perſequamur. Vicos habet ea quamplurimos, totidemque propemodum Euripos, ut univerſa tam pedibus quam naviculis peragrari queat. Vicos ipſos rivi dividunt: at tranſitus ubique pontibus jungitur vel ligneis, vel lapideis: quorum in univerſum tam publici, quam privati cccc cenſentur. publici in communi civitatis uſu ſunt, privati in uniuſcujuſq; ędes ducunt. Pręcipuus vero eſt euripus, Canalem Magnum vocant, qui urbem totam interſecat, & circa medium ligneo ponte maximo tabernis utrinque tanquam ſpondis conſtipato jungitur. Is propemodum pons in urbis umbilico ſitus eſt, ponſque Rivi Alti dicitur. Ante caput ejus alterum area modica panditur undique concluſa porticibus, ubi tabernæ cum venali panno, certiſque diurnis horis mercatores ad negotia tractanda conveniunt. Euripus ille magnus qua urbem permeat longitudine ferme paſſ. MCCC colligit: tranſmiſſus habet locis ternis denis, ad quæ navicularum certus numerus conſidet; etiam ipſi trajectus vocant, ſuntque commodis inter ſe ſpatiis diviſi, maxima oportunitate, quoniam cum unus tantum pons rivum hunc jungat, niſi naviculis paſſim tranſmiſſio fieret, multis magno incommodo circumeũda pontis eſ-

 ſet

ſet via. In latum patet paſſ. XL totuſque ſplendidiſſimis ædibus utrinque clauſus eſt, quæ ſummum omnino ornatum delectationemq; ac admirationem habent; quanquam hujuſcemodi magnificis ædificiis urbs conferta ſit tota Navicularum qua civitas peragratur numerus VIII. mill. amplius eſſe putatur; gondolas vocant, quarum pleræque meritoriæ ſunt, cæteræ patritiorum aliorumque civium. Eſt etiam intra urbis ambitum navale, locus paſſ. mille duorum circuitu, mœnibus undique validis munitus, & cum opportunis ad cuſtodiam turribus, quem Arſenale nominant. Intus CCCC hominum operis perpetuo naves ædificantur; quorum ſtipendia MCC in hebdomadam aureorum nummûm ſunt. Iuxta locus alius, Tana, funium & rudentum intorquendorum ad naves officina. Navali in ipſo navium longarum quæ in pontibus ad omnem occaſionem paratæ perpetuo ſtant numerus ad CC eſt, præter alia navigia minora: nec hercule majoris admirationis locus ullus, ut puto, ſpectari queat, unde vires opeſque & amplitudo rei Venetæ, quæ profecto nunc Italici nominis gloria decuſque ſola eſt, facile poſſunt intelligi. Officinarum quæ in hoc navali ſunt, item apparatus, & operum artificumque plena narratio longiſ-
ſima

ſima mehercules foret, ac propemodum infinita. Multas quotannis naves Veneti varias in orbis partes negotiandi cauſa mittunt, unde maximum reipublicæ vectigal accedit, adeo ut ex portorio vini, ſalis, olei, cæteræque ſimilis annonæ millies ſeſtertium ferè capiat, præter urbium aliarum quæ in ditione ſunt, vectigalia. De numero patritiorum qui nunc quidem cenſeri queant hoc habemus, quod Donatus Ianotius Florentinus in libro de republica Veneta, vicies mille propemodum lares ſeu familias hac in urbe eſſe, quarum ſingulæ ſi binos homines præſtent, qui ferendis armis idonei ſint, numerus efficitur XL milljum: patricios autem ad tria millia reperiri ſcribit. Venetias Facius in hanc ſententiam memoravit.

Ea via qua ad Foſſam Clodiam itur,
Præter alia verba, Venetias commeavimus.
Flectentes, ubi Adria ſupercilia facit.
Inter Chriſtianos urbem hanc celebrari
Mirum non eſt, tam propter ſitum,
Quam ob ædificia magnifica ad quæ adnavigatur.
Quantum ex multis intellexi,
Heneti fuerũt & Paphlagones & Trojani,
Qui domicilium hoc in litore ſibi conſtituere.

Primordio ac amplitudine civitatis hujus qua nunc est, dicta, consequitur ut formam reipublicæ dicamus; qua narratione simul incrementa tum populi, tum ædificiorum, & imperii quoque tam maritimi, quam terreni species commemorabitur. Ab initio itaque Consulum magistratus, dein Tribunorum, ut diximus, nempe sub imperii Romani nomine habuit; at quamdiu, nec satis inter auctores constat. Sabellicus scribit annos fere CCLXXXII, ut aliqui voluerunt, quidam CCXCVII, alii CCXCVI, nec minus CCXXX sub iis magistratibus exactos tradunt; tanta hîc authorum varietas. His temporibus autem maxima civitas incrementa sumpsit, accessione magnæ multitudinis quæ Roma, Mediolano, Ticino, Brixia, Mantua, Verona, Vicentia, Patavio, multisq; prçterea ex locis huc confluebat ob Italiæ vastitatem, quam Athila, Gothi, Longobardi, aliæque barbaræ gentes effecerant, uti aperte Blondus & Sabellicus in historiis perscribunt. Tribunis etiam potestatem urbis gerentibus cum Narses eunuchus Imperatoris Iustiniani legatus in Italiam contra Gothos venisset, rege tunc illorum Totila, profectum ad hæc tum Venetæ civitatis initia vehementer admiratum legitur ædificiorum in stagnis tam multorum tamque magnifico-

gnificorum ſitum, & maximam item populi frequentiam; ideoque votum D. Theodoro D.que Geminiano nuncupaſſe, ſi victoria potiretur, iis hîc templa conſtituendi; victoremq; ſubinde reverſum voti fidem perſolviſſe ſtructis illorum Divorum templis ad pomarii caput. Auctu igitur ingenti circa hæc tempora crevit, quum aliarum Italiæ variarum quas barbari indies vaſtabant coloni huc confluerent, maximeque circa Rivum altum conſiderent. Ædificavêre tum quoque Patavini Caſtellum Olivolenſe, quod poſterioribus ſeculis Epiſcoporum Caſtelli qui nunc Patriarchæ dicuntur, ſedes ac domicilium effectum eſt. Narſetem etiam Veneti contra Gothos magnis auxiliis navium aliiſque belli ſubſidiis juvêre, & aquis interrupta itinera munivêre pontibus, quibus ab Tarviſio Ravennam exercitus Romanus commode traduceretur, uti à Procopio, Blondoque ac Sabellico memoriæ proditum eſt. Sub Tribunorum etiam poteſtate D. Martini Divique Ioannis Bragolani fana dedicata. Priuſquam in magiſtratuum ſerie ſucceſſioneq; procedamus, dicenda quædam viſa ſunt prius, quæ ad ſequentium intellectum neceſſaria ſunt, & à nobis qua maxima fieri poſſit brevitate memorabuntur. Circa DCX à Chriſti nativitate

annum Gisulphus Dux Forijulii Patriarcham fecit veteris Aquileiæ Ioannem Abbatem, superstite tum adhuc Candiano Novæ Aquileiæ Patriarcha: dignitatem enim illam Pontifices Romani jam tum ante Gradum transtulerant. Quinto igitur anno post bini hi Patriarchę depacti inter se sunt, ut Aquiliensis continente potiretur, ad Gradésis vero diœcesim pertinerent omnia in stagnis loca quæ nunc Ducatus Veneti nomine complectuntur. Exin anno XIV quum Rhotaris Longobardorum rex Opitergium everterat, & ejus urbis Episcopus Magnus in æstuaria tanquam in tutum concessisset, ibi ex auctoritate Severini Pontificis Romani ac Imperatoris Heraclii civitatem insignem condidit, Heracliamque denominavit in gratiam Cæsaris, uti in regione Venetia diximus. Eodem anno Paulus Altinatium antistes cum ea multitudine quæ deleto à Longobardis Altino superfuerat Torcellum commigravit, ibique sedem Episcopatus ex auctoritate quoque Severini Pontificis Romani fixit, quæ in hodiernum usque diem ipso in loco manet. Pręterea domicilium Præsulatus antistes etiam Patavinus ad Methamaucum ejusdem etiam Pontificis consensu transtulit, Arrianæ hæresis contagium fugiens, quæ tum iis in locis indies gliscebat. Hoc ipso

ipso quoque tempore stagnorum& paludium incolæ ac eorum magistratus cum regibus Longobardis pacto convenerunt, ut universa regio Venetia, quæ continentem amplectitur, ab Addua flumine usque ad ipsam oram & æstuaria Longobardiæ nomen caperet; quicquid autem in stagnis marinis situm erat, id Venetiæ retinerent. Ita Sabellicus. Dein anno post Christi nativitatem DCL Constantinus Imperator Heraclii filius Romam cogitans, cum Torcellum venisset, primum ejus vicum à se Constantiacum vocari voluit. Circa hæc quoque tempora prægravans Heracliam multitudo laxiorum sedium causa vicinam occupavit insulam, urbemque novam in ea condidit Æquilium. Ita cum stagna hæc jam multitudine populorum frequentarentur, qui prius Consulum, deinde Tribunorum magistratus (nam ut Donatus Ianottus scribit, insula quæque Tribunum creabat suum) habüêre, nimirum annis fere CCXXXII Blondo Sabellicoque auctoribus, etsi quidam CCLXXXII alii CCXCVI nonnulli etiam CCLXXVI dixerint; tandem omnium populorum consensu novum magistratum erigere, veteremque formam publicę potestatis Duce creato mutare visum fuit. Itaque conventu apud Heracliam Patriarchæ Gradensis sacer-

dotumque ac Tribunorum primariorumque civium cujusque populi Dux creatus Paulinus, seu Paulatius Heraclianus, anno post Christi nativitatem DCXCVII. sed ut Ianottus scribit DCCIII. ab conditis Venetiis CCLXXXII. Primus igitur ille Dux populorum consensu votisque communibus appellatus, imperio sumpto, quanquam nihilominus adhuc insulæ Tribunos legerent, ab iis quippe ad Duces provocatio erat, pacem cum Longobardis fecit, & Heracliæ fines à majori planitie usque ad minorem protulit. Diem functus anno principatus IIXX successorem accepit Vrsum Heraclianum, quem septimo anno populi concursu cæsum Blondus auctor est. Sabellicus aliter Paulatium anno imperii vigesimo, mense septimo fatis interceptum, successorem habuisse Marcellum Heraclianum scribit, cui annis novem Ducatu potito sublectus sit Orleus Hipatus cognomento Vrsus, quem undecimo imperii anno populus occiderit. Apparet igitur horum auctorum non mediocris circa primos Duces varietas, quippe quia Blondus unum præterire videtur: consentiunt tamen Vrso cæso novum magistratum conditum, Ducisque nomen in Magistri militum. qui Ducis plane potestatem haberet.

ret, commutatum, idque Sabellicus quadragesimo anno post Ducem primum creatum accidisse perhibet. Itaque primum Magistrum militum Veneti fecêre Dominicum Leonem; cui post annalem magistratum mortuo populi suffragiis Fœlix Cornicula suffectus, Fœlici Theodatus Vrsi ducis interfecti filius ab exilio revocatus, Theodato Iulianus Ceparius, vel ut quidam volunt Hepates, post hunc Cianus Fabricianus qui Magister militum quintus fuit, anno quinto scilicet post conditum magistratum, ut Sabellicus memoriæ prodidit. Blondus tamen quatuor tantum Magistros militum fuisse refert, Dominicum Leonem, Fœlicem Corniculam, Iulianum Ceparium, & Ioannem Fabricianum quem Sabellicus Cianum nominat. Is magistratu inito populi seditione captus orbatusque luminibus, & ab imperio depositus est. Quidam hoc anno graviter inter se conflixisse scribunt Heraclianos & Iesulinos loco qui nunc Canalis Arcus ab illa spectabili cruentaq; pugna dicitur; eaque de causa tam magnam hominum multitudinem ex Heraclia, Iesulo, Æquilioque migravisse. Post id certamen conventu apud Meduacum indicto Ducum magistratum restituere visum est; simulq; Dux tum Theodatus Vrsi Ducis interfecti filius

filius appellatur, ut sic Magistrorum Militum nomine inducto circa DCCXLII. à Christi nativitate annum Ducaria potestas redierit. Theodatum qui sedem Ducatus ab Heraclia Methamaucum transtulerat, cum ibi ad ostium Meduaci arcem ædificaret, eaque propter in suspicionem tyrannidis & vi retinendi imperii venisset, anno principatus XIII populus per tumultum cepit, oculisque spoliatum à magistratu deposuit, sublecto in locum ejus Galla. Sed & is cum anno XIV principatus seditione popularium captus orbatusque luminibus & ab imperio dejectus fuisset, novum publicæ potestatis institutum est formatum Duce creato Dominico Monetario Methamauceno, & additis illi per suffragia populi binis Tribunis, qui una rempublicam pari authoritate ac annuo magistratu gererent. Vix tamen annum primum imperii Dux ille implere potuit, quin multitudinis furore luminibus orbatus principatu detruderetur. Exin imperii potestas iterum ad Heraclianos venit Duce creato Maurizio Galbio, qui exacto anno primo ut filius sibi in principatu collega daretur effecit, pernitioso ad posteros exemplo. Hoc anno Adrianus primus Pontifex Romanus Obelaltum Marinum Olivolensi Ecclesiæ primum Episcopum dedit;
qui

qui dein ædem D. Mosis condidit. Post hæc Castelli nomen accepit Olivolum, quod in urbis parte est; ubi insulæ quædam olim ipsi Olivolo subjectæ. Mauritius Dux superbia magna fuit, adeo quidẽ ut Ioannem Patriarcham Gradersem verberibus graviter cæciderit, ex quibus paucos post dies mortem obiit: successorq; Fortunatus cum in ultionem necis ejus conjuravisset, populi impetu exactus in Franciam profugit. Dein autem Ducatus patri filioque abrogatus est, Obelerio tum Methamauci Tribuno sublecto qui, post Christi nativitatem DCCCIII annus fuit. Is nondum expleto magistratus anno primo, seditione multitudinis pulsus Tarvisium se recepit, ibique Dux iterum ab exulibus Venetis creatus fratrem Beatum collegam sumpsit. Circa hæc tempora nempe post Christi nativitatem DCCC annum cum Pipinus Caroli Magni filius Italiæ rex factus Fortunati Patriarchæ ac Obelerii Beatique suasu bello Venetos peteret, ii non procul Tarvisio acie victi his conditionibus pacem cum Carolo Pipinoque fecerunt, ut Obelerius cum Beato fratre in principatum restitueretur. Ita nonnulli prodiderunt scriptis, adduntque, post abitum Pipini cæsum cum uxore Obelerium populi seditione, Beatumque solum in Principa-

cipatu relictum. Alii scribunt utrumque relegatum ad Methamaucum, nec unquam exin ad imperium reversos; suffectumque populi suffragiis Valentinum eorum fratrem natu minimum. Vtcunque tamen, inquit Sabellicus, hoc se habeat, quintum eos annum principatus constat haud excessisse. Eodem anno quo cum Pipino depugnatum est, Heracliam Veneti excidêre; quamobrem magna tum inde nobilium hominum multitudo Venetias traducta non mediocri incremento urbem auxit: quorum deinde plurimi reipublicæ gubernacula tenuêre, ac posteri in hodiernum usque diem regunt. Iisdem temporibus & ex Aquileia multi huc domicilia sedesque transtulêre; quorum accessione præter alios ex variis indies urbibus Venetias quoque se recipientes in tantum civitas aucta tum est, ut iterum hoc tempore condita posset dici. Accidit porro id Gallorum metu, qui illa tempestate Venetiam habebant infestam. Itaque Duce tum Angelo Particiaco Heracliano, Tribunisque cum illo duobus rem publicam gerentibus, quia tam frequens circa Rivum altum concursus hominum fiebat, ut ibi simul consistere omnes haud possent, insulæ vicinæ pontibus connecti LX cœpere quo laxius habitaretur. Deinde quia

quia nobiliores potiſſimaque civitatis pars Rivum altum incolebat, iſque majori dignitate locus, & magis reipublicæ gubernationi idoneus eſſe videbatur, ſententia communi ſedes Ducatus eo translata eſt. Sic igitur Angelus Dux huc commigravit, ædeſque magnificas in loco extruxit, quarum in hodiernum uſque diem reliquiæ ſuperſunt; qua occaſione tum civitatis mutari nomē cœpit, ut pro Venetiis Rivuſaltus diceretur, ut Blondus auctor eſt: pariterque templum Olivolenſe ab Caſtello quod juxta erat, Caſtellanum vocatum. Triennio poſt Angelus Dux Heracliam refecit, at non eadem qua fuerat amplitudine, civitatemq; novam denominavit; quæ nunc quidem adhuc appellatio ſupereſt, nec tamen ideo quod locus incolatur, ſed propter Epiſcopatum. Idem Dux cœnobium D. Zachariæ fundavit illatis ejus ſancti viri oſſibus. Circa hæc quoque tempora Caſtellanam ædem Urſus Epiſcopus D. Petro dedicavit. ejuſq; gentiles templa duo binis inſulis erexêre D. Severo D.q; Laurentio. Dein Angelus Dux collegam imperii ſumpſit Ioannem filium natu minorem: quapropter cum Iuſtiniani majoris natu ab imper. Leone Bizantio reverſi indignationem in ſe convertiſſet, quo ejus animo ſatisfaceret, Ioannem populi judicio

judicio Constantinopolim exulatú mitti curavit, simulque in imperii societatem Iustinianum cum Angelo nepote ex Ioanne filio relegato sumpsit. Exin detecta conjuratione Ioannis Tornarici, Bonique Bragadini contra Duces eos tres inita, reis comprehensis & morte multatis Duces periculo defuncti sunt. Circa hæc tempora gens Tornaricorum, Bonusq; Bragadinus ædem D. Danielis condidêre. Mox anno à Christi nativitate DCCCXXVII fatis intercepto Angelo Duce, solus in principatu Iustinianus filius superfuit, nec tamen supra biennium. Ejus ultimo anno D. Marci Evangelistæ corpus ex Asia Venetias allatum traditur. Iustiniano diem functo frater ejus Ioannes ab exilio revocatus Bizantio, Duxque nominatus est. Is ædis augustissimæ D. Marci quæ Curiæ Ducali cohæret fundamenta jecit, magnaque cum religione sancta D. Marci ossa delubro intulit. Hoc tempore Veneti maximis copiis in Methamaucenos missis Obelerium interfecêre, quem eum in locum relegaverant; urbemque ipsam everterunt: quamobrem Dux tum in Franciam ad Regem citatus eò ivit. Sabellicus tamen scripsit ejectum conjuratione nobiliorum aliquot civium, principe conjurationis Carosio Bonicis filio, eaque propter in Gal-
liam

ſiam profugiſſe, Caroſium verò Ducatu præter auctoritatem populi occupato, mox Baſilii Traſimundi, Ioannis Martunii, ac Dominici Ortianici prætereaque xxx primariorum civium, quos libertatis publicæ deſiderium impellebat, conſpiratione captum, & oculis ademptis in exilium actum, occiſo prius Theodato Aureo, Marino Patriciaco, Dominico Monetario, aliiſque ex factione Caroſiana plurimis. Commiſſa tum reſpublica donec Ioannes è Gallia rediret Vrſo Olivolenſi Epiſcopo, Baſilioque Traſimundo & Ioanni Martunio eſt. Reverſus Ioannes non diu poſt inimicitias cum Maſtalicia familia contractas in æde Divi Petri circumventus, & ornamentis ducalibus ſpoliatus adempta barba capilloque, magiſtratus anno octavo relegatus in Franciam eſt, ubi ſacris inauguratus vitæ ſupremum diem cum mœrore finivit. Ducem illi populus ſublegit Petrum Tradonicum Polæ natum, qui Gallico tumultu Æquilio pulſus Venetias ſe receperat. Is filium in principatu collegam poſtulavit Ioannem, & claſſe LX triremium Michaëlem imperatorem Conſtantinopolis adverſus Saracenos Apuliam infeſtantes juvit, ideoque Protoſpatarius ab eo dictus, qui tum temporis ſecundus ab imperatore Græciæ cenſeba-

tur honor. Dux hic D. Pauli ædem ædificavit. Quarto dein anno Sclavi Caprularum urbem delevêre sub Pontificatu Maximo Sergii, qui prius Os porci dictus fuerat: eodemque anno fanum D. Margaritæ Maurus Episcopus Castellanus condidit. Dein orbatús filio Dux Petrus, & rempublicam solus gerens, quum in reditu à D. Zachariæ domum, à conjuratis quibusdam anno principatus XXIX fuisset occisus, populi conventu Tresviri creati Petrus antistes Æquilius, Ioannes archidiaconus Gradensis & Dominicus Massonius, qui de conjuratis & percussoribus haberent quæstionem; ipseq; Dux in D. Zacharię tumulatus anno post C.N. DCCCLXIV. quemadmodum Blondus scribit. Sublecto tum Vrso Patriciaco, cæsi principis familia non prius ædes Ducales ut populo traderet adduci potuit, quam insula sibi Pupilia cum immunitate & conditionibus certis incolenda concederetur, ut Blondus auctor est. Sabellicus tamen aliter, quosdam ex principis interfecti domesticis reos ejus cædis in exilium ejectos, quosdam ad quintum à Venetiis lapidem Pupiliam in insulam relegatos scribit, qui eo cum uxoribus ac liberis profecti tantis incrementis augeri cœperunt, ut frequentissimum id oppidum post evaserit; quod deinde Genuensi

bello

bello deletum est. Locus nunc vulgo Poveia nominatur; antiqui Pupiliam, ut ait Sabellicus, dixêre. Dux Vrsus an. principatus XIII populi consensu Ioannem filiũ collegam assumpsit. Multa præclare contra Saracenos gessit qui Anconem cremaverant; hostemq; ipsum ora maris Adriatici tota propemodum ab Hydrunte Anconam usq; direpta vastataq; ad sinũ Tarentinum ut idem ibi faceret conversum, magna cum multitudine Christianorum persecutus, tãta fortitudine virtuteq; petiit, ut ingenti cum detrimẽto ejus fugaret; rursusq; dein ad insulam Gradũ profectum, eamq; diripientem, tanta vi tantoq; animo aggressus est, ut fugere quam ocyssime cogeret: nec insequi destitit usq; dum ex Adriatico sinu prorsus ejectã peste Italiam parte hac pacatam tutamque reddidisset. Hac de causa cum ab Imper. Constantinopolitano Basilio Protospatarius Apocrisanorũ fuisset appellatus, honoris illius gratiam eximio munere XII ingentium ex ære tintinnabulorum rependit anno post C.N. ut Blondus auctor perhibet DCCCLXX. Prima hæc omnino tintinnabula, vulgus campanas vocat, Græcia vidit. Maxima deinde gloria rerum gestarum inclytus Vrsus vita concessit anno principatus XVII Ioanne filio solo Duce superstite. Nihil & hic a vestigiis

laudatissimi patris deflectens, Comaclum Ravennatibus ademit: at anno tertio post ob valetudinem infirmam cum populi voluntate fratrem sibi Petrum substituit, confirmatusque dein collegam retinuit. Is æde DD. Cornelii & Cypriani in Methamauceno litore condita diem obiit. Tum Ioannes majorem fratrem Vrsum accepit collegam cum populi voluntate: quo post dies paucos imperio se abdicante, Ioannes etiam dein idem valetudinis causa fecit, sexto post obitum patris anno. Sic cum ambo Duces magistratu ultro cessissent, populus per comitia Ducem legit Petrum Candianum prudentiæ consiliique maximi virum, anno à Christi nativitate DCCCLXXXVII. Hic præclara classe Naretanos seu Sclavos superavit, & iterum adversus eosdem pugnans in conflictu cecidit quinto mense principatus. Hujus ob mortem turbatis vehementer populi animis Ioannes Patriciacus quem abdicavisse magistratum modo diximus, gubernacula Ducatus recepit ad tempus, donec tranquillis comitiis Dux alius designaretur, uti sexto post interitum Candiani mense contigit. Electo itaque tum Petro Tribuno, qui à Christi nativitate DCCCLXXXVIII annus fuit, Ioannes novo Duci magistratum cessit. His temporibus in

Italia

Italia duo reges caput efferre cœperunt Francis spretis. Berengarius fuit Forojuliensis, & Guido Spoletinus. Petrum Tribunum Ducem Bizantinus Imperator Protospatarium etiam appellavit. Is Venetias mœnibus cinxit à Rivo Castelli usque ad D.Mariæ Iudenicæ; quo in loco magnū canalem ab æde Iudenicæ usq; ad D.Gregorii catena ducta clausit. Hoc anno Italiam vehementer afflixerunt Hungari, qui ab Tarvisio Mediolanum usque ferro flammaq; cuncta vastarunt, & stagna quoque Venetorum navibus repente factis ingressi, Civitatem novam, fossamque Clodiam & Caput aggeris diripuerant. Fusi tamen dein à Berengario qui exercitum *xv mill.* armatorum contraxerat, verum non tam affecti quin iterum acie dimicantes copias illius propemodum ad internecionem cæderent: quamobrem cum hostem vi pelli haud posse Berengarius animadverteret, ad artes & munera conversum largitione effecisse ut ad sua reverterentur, Blondus & Sabellicus perhibent, qui copiose temporum horum calamitates monumentis prodidêre. Petrus Tribunus Dux gloria rerum præclare gestarum insignis diem supremum explevit anno principatus XXIII. populus Vrsum Patriciatum suffecit ut Blondus scribit, sed Vrsum Badoarium

 dicit

dicit Sabellicus. Is prudentia bonitateque vir summa fuit, & Protospatarius etiam ab imperatore Constantinopolitano appellatus. Circa hæc tempora Conradus Germanus Imperii Romani gubernacula adeptus est: quamobrem turbatis passim Italiæ rebus maximam ejus partem occupavere Saraceni. Dux Ursus post gestam sapienter rempubl. annis fere XIX, imperium populo restituit, & in D. Fælicis Amiani cœnobio vitam reliquam instituto monastico sancte exegit. Successit illi Petrus Candiannus qui & Sanutus; nam Candianorum gentem Sanutos postea dictos Sabellicus auctor est. Patrem is habuit Petrum Candianum Ducem, qui uti prædiximus in pugna cum Narentanis cecidit. Protospatarii quoq; dignitate ornatus uti superiores Duces ab Imperatore Bizantino est. Primus imperium Venetum in Liburniam Dalmatiamque provexit; tam enim eo seculo res Imperatorum afflictæ jacebant, ut quacunque vi facile ditionem suam occupari paterentur. Genua quoque tum à Saracenis direpta, cum ejus urbis maritimæ opes viresque labefactatæ graviter ea clade fuissent, Veneti subinde mari potentes esse cœperunt, & exin continuo processu ad tantum maritimæ fortunæ culmen evecti sunt, ut hoc tempore non modo

rem

rem aliorum quamvis æquent, verum etiam plurimas excedant, quemadmodum exemplis documentiſq; frequenter conſtitiſſe Blondus, Sabellicus, Platina, multique præterea ſcriprores docent. Petro Duci poſt annum alterum fere principatus, vel ut alii tradunt, ſeptimum, fatis intercepto, populi ſuffragiis Petrus Badoarius Urſi olim Ducis frater ſuffectus eſt; cui quóque biennio poſt diem functo populi item ſententiis creatus ſucceſſit Candianus Badoarius filius. Is à patre collega prius voluntate populi aſſumptus, propter inſolentiam ab imperio depoſitus fuerat; verum in melius dein mutato vitæ inſtituto, caſtigante mores ætate, tantam opinionem virtutis collegit, ut ſumma totius civitatis voluntate ac lætitia patri defuncto in principatu ſublegeretur quo dejectus antea fuerat. Itaque Dux factus populi conſenſu Petrum filium natu minorem imperii conſortem aſcivit, qui poſt ob morum feritatem & inſolentiam non ſolum poteſtate publica ſpoliatus, verum etiam in carcerem detruſus & capitis condemnatus eſt; Vitam tamen patris impetravêre preces, ut Ravennam exulatum mitteretur; ubi poſtea nullis in patriam injuriis abſtinuit, ut ea propter

mærens pater anno principatus septimo, vel ut alii volunt, undecimo de vita migraret. Huic tamen per comitia filium eundem qui carcerem & exilium tulerat, uti jam diximus, Petrum Candianum civitas suffecit. Is anno XVIII vel XIX. Ducatus tyrannice gesti cum per seditionem popularium circumsessus in Ducali domo fortiter inde cum suis se tueretur, flammis in ædes ab tumultuantibus injectis, ardente tecto fugam capiens una cum filiolo crudeliter obtruncatus est; incendioque illo non solum curia Ducalis, sed etiam D.Marci, D.Theodori, Divæque Mariæ Iudenicæ templa, privatæ vero domus supra CCC conflagrarunt. Blondus triumDucum qui hunc Petrum Candianum ordine præcessêre, memoriam omittit, nempe Petri Candiani primi, Candiani & Petri Baduariorum; nonnullaque sub hoc ultimo Petro Candiano commemorat, quæ sub primo contigêre; & rursus quædam primi temporibus attribuit, quæ sunt posterioris, ut hæc tempora liquido confundat, fortasse quia non animadvertit geminum fuisse Petrum Candianum Ducem. Creatus exin pacata post interitum Petri Candiani civitate Dux Petrus Vrseolus, qui provinciam oblatam magna constantia recusavit, & vix tandem ut susciperet precibus

se

ſe amicorũ ſummis ſivit permoveri, maturus vir & ſapiens. Inito itaque licet invito magiſtratu, D. Marci baſilicam refecit, magnaq cum religione ſanctiſſimas ejus reliquias quæ flammis ardente templo fuerant ereptæ, ſuum in locum repoſuit. Tabulam quoque ditiſſimam illam & artificioſiſſimam ex auro mirabili nobilitate Gemmarum ornatam, quæ ab Conſtantinopoli delata tum erat, & in hodiernum uſque diem hîc viſitur, in aram templi ſummam collocavit. Hoc tempore Ioannes Maurocenus monachus D. Georgii cœnobium auxit. Dux haud diu poſt clam in Aquitaniam anno imperii ſecundo profugiens, monaſticum inſtitutum vitæ cepit, in luctũ & lachrymas cuncta civitate merito propter amiſſum tanta ſapientia humanitateq; Principem effuſa. Sublectus illi Vitalis Candianus Petri tertii filius; at non diu rempublicam geſſit: etenim anno altero cauſa valetudinis abdicato, Ducatu in cœnobium D. Hilarii ſe deferri voluit, ubi fato deinde conceſſit. Ejus ædis ruinæ adhuc ſuperſunt ad Brentam in pago Gambararum à Venetiis VIII lapide. Lectus hinc per comitia Dux Tribunus Memus, prudentiæ ſingularis ſed admodum taciturnus & verborum parcus vir. Hunc anno XIV principatus magiſtratum abdicare,

monasticamque vestem sumere populus coëgit; cui injuriæ nec diu superfuit. Depositum ab eo magistratum civitas paribus sententiis ad Petrum Vrseolum detulit, sub quo res Veneta non solum finitimis in locis, verum etiam extra stagna longè lateque crevit: subjunxit quippe in ditionem Parentium & Polam, itemque Iaderam; dein & omnem oram Dalmatiæ quę mari apposita domuit, etiam Belgrado Traguriốque Dalmaticis insulis cum Epetio parere coactis. Corcyram nigram insuper expugnavit, & vi quoque cepit Lesinam evertitque. Epidaurios in amicitiam accepit: Naretanis imperia dedit; breviter universum Dalmatiæ tractum circa mare cum insulis finitimis ab Istria usque ad extremos Illyrici fines ditionis effecit Venetæ. Cum hac insigni rerum gestarum gloria reversus, ex Senatusconsulto Dux Venetiarum & Dalmatiæ dictus est, ita quidem ut hoc nominis ad posteriores exinde principes etiam commearet. Vrbem quoque Gradum instauravit, quam Pepo Aquileiensis Patriarcha fraude captam everterat: refecit ibidem etiam ædem splendidissimam illatis summo cum honore DD. Fortunati, Hermacoræ, Dionysii, Largi, & Hermogenæ ossibus. Domum quoque nobilem secessus causâ sibi struxit Heracliæ,
cum

cum ſummo templo. Circa hæc tempora Venetias Roma venit Imperat. Cæſ. Otho, civitatemque munere liberavit aurei pallii quod imperatoribus Romanis in annos ſingulos ex pacto præſtabat. Poſt hæc voluntate populi collegam ſibi Dux Petrus filium aſſumpſit Ioannem. His temporibus Faletrorum gens nobilis ædem D. Benedicti cum cœnobio fundavit, additis ad alimenta monachorum fundis plurimis. Petrus Dux annis XI principatu geſto cum jam ante Ioannes filius deceſſiſſet diem obiit; ſepultus in atrio D. Zachariæ. Sublectus eſt Otho filius. Is virtuti paternæ haudquaquam impar Adrianos apud Lauretum tanta ſtrage cæcidit, ut ea dies extremum urbis Adriæ fatum ac interitum habuiſſe viſa ſit, quæ mari Adriatico propter celebritatem olim nomen dederat, uti in Romanula tranſpadana diximus. Idem Dux Valerianos etiam quorum regio nunc Corvatia, devicit: tandem vero conjuratione Dominici Flabonici hominis nefarii circumventus, ademptaque barba in Græciam exulatum miſſus, ibi poſt dies paucos mœrens animam edidit poſt V fere ſumpti Ducatus annũ. Suffecit populus PetrumCentranicũ vel Barbolanum, nam utrũq; nomen ejus familię fuit. Sub hoc Duce Pont. R. Gradenſem Eccleſiam

regionis Venetiæ cæterarum metropolitanam constituit. Quarto principatus anno seditione popularium auctore Vrso Grandense Patriarcha Dux Petrus captus, & barba spoliatus cum habitu monastico in exilium ivit. Imperium mox Vrso Patriarchæ commissum, donec Otho Vrseolus frater ab exilio revocatus adveniret: at postquam eum vita jam prius decessisse constitit, Vrsus Patriarcha Ducatus gubernationem apud populum deposuit; quem mox Dominicus Vrseolus præter auctoritatem civitatis capessere ausus, non ultra biduum potuit tenere: impetu enim multitudinis ad cædem quæsitus fuga Ravennam evasit, ubi judicatus exul post dies paucos mortem obiit. Eo itaque fuga dilapso Dominicus Flabonicus per comitia Dux creatur. Is & auctor prius fuerat, ut Otho Vrseolus in exilium truderetur, & principatum adeptus propter inimicitias odiumque quod cum Vrseola gente privatum exercebat, omnibus viribus contendit effecitque quo gens illa plebiscito vetaretur ad Ducatum aliosve magistratus ac honores unquam aspirare, jusque suffragiorum etiam in civitate deinceps habere ullum. Legem vero & utilissimam reipublicæ rogavit, ne posteris Ducibus collegam in imperio sumere, quod superiores

riores plerique fecerant, jus porro esset. Decimo principatus anno gravis ætate vitam finivit. Blondus in horum Ducum recensione plurimum deficit, uti & in sequentium; quamobrem Sabellicum nos sequemur, quod hactenus etiam fere fecimus. Dominico Flabonico Duci vita defuncto populus Dominicum Contarenum suffecit. Hic Iaderam quæ ab imperio defecerat, expugnavit: intereaque Pepo Aquileiensis Patriarcha, Gradu iterum capto majori ibi clade quam prius, incendio ac vastatione grassatus est. Dominicus Contarenus Dux cœnobium D. Nicolai litorei, nec procul hinc aliud D. Angeli fundavit. Animam edidit post annum magistratus XXVI, & ad D. Nicolai litorei funere publico elatus est. Ibi tum in exequiarum ejus solennibus repente Dux novus à populo communibus votis & ingenti totius civitatis lætitia nominatur Dominicus Sylvius. Vxorem is habebat nobilem è Constantinopoli, tantæ ambitionis superbiæque ac tantarum deliciarum mulierem, ut quemadmodum à Petro Damiano proditum est, aquam puram ad manus aut aliam corporis partem abluendam indignaretur, cibum non digitis, sed furcillis aureis caperet, odoribus exoticis & aromatibus pretiosissimis adeo perfunderet conclavia,
ut

ut earum rerum insolentes ad ingressum stupidi attonitique tanquam consisterent. At hercule nihil in rebus humanis fragilibus caducisque quicquam brevius. & minus perpetuum hujuscemodi esse deliciis posse, quantoque majores sint, tanto periculum majus secum trahere, res ipsa docuit, quum tantis voluptatibus sepulta mulier, quæ puram aquam contingere prius abhorrebat, tandem sanie purulenti humorisquo toto corpore scatebat, liberare se haudquaquam potuit; exemplo sane mortalibus spectabili qui studium conservandorum corporum in has molles delicatasque voluptates collocant. His temporibus Dominico Olivolensi Episcopo mortuo, Ducis filius suffectus Henricus, qui Olivolensem Ecclesiam Castellanam jussit vocari, quod nomen hinc ad posteritatem manavit. Ducem Sylvium cum in Normannos ad Dyrrachium esset profectus, anno principatus XIII male gesta re Venetias reversum populus ab imperio deposuit. Alii tamen anno XXIII Principatus fato concessisse prodiderunt, & in D. Marci sepultum. Successit rite per comitia Vitalis Falerius, qui per legatos ab imperatore Constantinopolitano Alexio, Dalmatiæ Corvatiæque imperium obtinuit, primusque regionum illarum omnium Dux, uti in quibus-

ut earum rerum insolentes ad ingressum stupidi attonitique tanquam consisterent. At hercule nihil in rebus humanis fragilibus caducisque quicquam brevius & minus perpetuum hujuscemodi esse deliciis posse, quantoque majores sint, tanto periculum majus secum trahere, res ipsa docuit, quum tantis voluptatibus sepulta mulier, quæ puram aquam contingere prius abhorrebat, tandem saniei purulenti humorisquo toto corpore scatebat, liberare se haudquaquam potuit; templo sane mortalibus spectabili qui -dium conservandorum corporum in -s molles delicatasque voluptates colloc-it. His temporibus Dominico Olivo-lensi Episcopo mortuo, Ducis filius suffe-ctus Henricus, qui Olivolensem Ecclesiam -stellanam jussit vocari, quod nomen -c ad posteritatem manavit. Ducem -vium cum in Normannos ad Dyrra-chium esset profectus, anno principatus male gesta re Venetias reversum po-s ab imperio deposuit. Alii tamen XXIII Principatus fato concessisse -iderunt, & in D. Marci sepultum. -essit rite per comitia Vitalis Falerius, -r legatos ab imperatore Constanti-nopolitano Alexio, Dalmatiæ Corvatiæ-que imperium obtinuit, primusque re-gionum illarum omnium Dux, uti in quibus-

quibusdam annalibus legitur, appellatus est. Circa hæc tempora Venetias ab Tarvisio venit Imperator Henricus IV, qui admiratione summa propter situm loci ac descriptionem ædificiorum commotus, post multa de laudibus civitatis dicta, Regnum eam nuncupavit, quoniam regni formam tot insulæ confertæ tectis habere videbantur. Hoc anno quoque sacrum Divi Marci Evangelistæ corpus, quod diu abditum latuerat, repertum, & maximis populi honoribus affectum traditur, Marcus quoque Iulianus cœnobium Virginis tum quod Charitatis dicitur, ædificavit. Deinde Laureti castellum quod ob antiquitatem pene conciderat, Dux Vitalis refecit, additis immunitatibus permultis quo frequentius incoleretur locus. Defuncto eo duodecimo Principatus anno, vel, ut alii, decimo tertio, Vitalem Michaëlem populus Ducem duxit. Is classem ducentarum navium in Ioniam misit quo tempore Christiani ad bellum sacrum in Asiam ivêre. Obiit anno Ducatus quinto; suffectusq; civitatis suffragiis Orlafus Falerius, sub quo Balduinus rex Hierosolymarum Venetis ob res maximas contra Saracenos gestas ædem, vicum, forum, aream, una cum Francis habere permisit apud Ptolemaidem, ubi jus arbitrio exer-

exercent suo;nec solum ea in urbe, sed in Hierosolymitani regni omnibus ubi vellent idem concessit, additis præterea multis prærogativis. Hoc tempore quoque Venetiis incendium vastissimum est obórtum, quo plurima tecta magnaque pars urbis conflagravit: etenim à domibus Henrici Zenonis evagata flamma usque ad ædem D. Apostoli processit; cremataque tota hac regione trans canalem magnum vento acta, etiam D Cassani insulam absumpsit: hinc insuper usque ad Martis Domini fanum omnia hausit; & ulterius etiam D. Agathæ vicum, D. Augustini, Diviq; Stephani trans canalem vastavit. Ignem hunc alius est secutus major, altero vel paulo amplius mense, qui ab ædificiis Zancanorum in insulam D. Laurentii processit; hinc evagatus utrinque denas senas urbis insulas exedit cum parte Ducalis domus quæ ad ædem D. Bassi erat conversa. Blondus auctor est plebanica templa fere viginti arsisse. Eodem tempore Methamaucum etiam incendio flagravit, paucosque post dies cum terræmotibus, tum inundatione deletum pene totum est: quibus casibus etiam Venetiæ tum magna ex parte conquassatæ. Mirum porro videri debet nemini, tanta his temporibus incendia coorta, neque solum Venetiis, verum etiam

iam

exercerent [illegible] solum ea in urbe, sed in Hierosolymitani regni omnibus ubi vellent [illegible] concessit, additis praterea [illegible] prærogativis. Hoc tempore quoque Venetiis incendium vastissimum est obortum, quo plurima tecta magnaque pars urbis conflagravit: etenim à domibus Henrici Zenonis evagata flamma usque ad ædem D.Apostoli processit; cremataque tota hac regione trans canalem magnum vento acta, etiam D Cassani insulam absumpsit: hinc insuper usque ad Martis Domini fanum omnia hausit; & ulterius etiam D.Agathæ vicum, D.Augustini, Diviq; Stephani trans canalem vastavit. Ignem hunc alius est secutus major, altero vel paulo amplius mense, qui ab ædificiis Zancanorum in insulam D.Laurentii processit; hinc evagatus utrinque denas senas urbis insulas edit cum parte Ducalis domus quæ ad ædem D.Bassi erat conversa. Blondus auctor est plebanica templa fere viginti arsisse. Eodem tempore Methamaucum etiam incendio flagravit, paucosque post annos cum terræmotibus, tum inundationibus deletum pene totum est: quibus casibus etiam Venetiæ tum magna ex parte quassatæ. Mirum porro videri debet [illegible]ini, tanta his temporibus incendia [illegible]a, neque solum Venetiis, verum etiam

iam aliis in urbibus Italiæ, quemadmodum apud Bononienses atque Mediolanenses, uti in historiis Bononiæ scripsimus; quippe quia tum domus plerumq; materia constabant lignea, uti etiamnum in Gallia Germaniaque; quamobrem accensus uno in loco ignis facili momento ventorum vi longe lateque spargebatur. Hujus quoque Ducis temporibus Gradonici fanum D.Cypriani cum cœnobio condidêre Muriani, quo virgines à Methamauceno D. Cypriani monasterio translatæ. Pariter & domus Hilarianæ Methamaucenæ sodales ædem D.Sorboli incolendam acceperunt, Badoariique templum Sanctæ Crucis cum virginio fundavêre. Post hæc Ordelafus Dux Iaderam recepit quæ à Venetis ad Hungariæ regem defecerat; ac dein bellum adversus Hungaros in Illyrico gerens, ictu lanceæ periit anno principatus XIX, Venetiasque delatus sepulchrum in D.Marci magnis cum honoribus adeptus est. Comitiis inde protinus indictis Dominicus Michael Dux appellatur, qui classem CC navium in Turcas Syriam infestantes Christianis duxit auxilio; maximisque rebus in Asia gestis domum se recipiens apud Chion insulam glorioso D.Theodori corpore potitus, id maximis cum honoribus Venetias attulit. Methonem etiam in Pelopon-

loponneso domuit, vique Tragurium & Epetium cepit. Hac tempestate D.Donati ossa Venetias à Pera delata, religioseque in ejus æde posita sunt. Dominicus Dux anno magistratus XI fatis interceptus in vestibulo templi D. Georgii sepultus est. Successorem illi populus dedit Petrum Polanum generum. Hujus sub principatu Fanum in Venetam ditionem venit, Petrusque Gatilosius ædem D. Clementis cum Xenodochio juxta Canalem orphanum extruxit;odia quoque gravissima discordiæque inter Venetos & Pisanos exortæ. Dux hic Corcyram insulam cepit, & Emanuelem imperatorem adversus Ruggerium Siciliæ regem adjuvit: tandem principatu annis XIX gesto vita concedens successorem habuit ex auctoritate populi DominicumMaurocenum,qui urbes Istriæ tributo devinxit. Sub hoc turris eximia D. Marci tintinnabulorum, Campanile vocant,ædificari cœpta, cujus fundamenta quę latent plus operis habere credi,quam ad auras extet,ait Sabellicus, &summum fastigium adeo sublime est, ut aurei tecti fulgor in alto navigantibus ad CC stadium veluti sidus appareat,ipsaq; ex turre naves ab Istria Liburniaq; solventes conspici queant.Sed antea satis multa hoc de opere diximus. Eodem tempore fanum D.Vir-

lopon[illegible] domuit, usque Tragurium & [illegible] cepit. Hac tempestate D.Do-[illegible] Venetias à Pera delata, [illegible] in ejus æde posita sunt. Dominicus Dux anno magistratus XI satis intere-[illegible] in vestibulo templi D. Georgii se-pultus est. Successorem illi populus de-dit Petrum Polanum generum. Hujus sub principatu Fanum in Venetam ditio-nem venit, Petrusque Gatilosius ædem D. Clementis cum Xenodochio juxta Canalem orphanum extruxit; odia quo-que gravissima discordiæque inter Ve-netos & Pisanos exortæ. Dux hic Cor-cyram insulam cepit, & Emanuelem im-peratorem adversus Ruggerium Siciliæ regem adjuvit: tandem principatu an-nis XIX gesto vita concedens successo-rem habuit ex auctoritate populi Domi-nicum Maurocenum, qui urbes Istriæ ut-huro devinxit. Sub hoc turris eximia D. Marci tintinnabulorum, Campanile vo-cant, ædificari cœpta, cujus fundamenta quæ latent plus operis habere credi, quam ad auras extet, ait Sabellicus, & summum fastigium adeo sublime est, ut aurei te-cti fulgor in alto navigantibus ad cc sta-dium veluti sidus appareat, ipsaq; ex turre naves ab Istria Liburniaq; solventes con-spici queant. Sed antea satis multa hoc de opere diximus. Eodem tempore fanum D.Vir-

D.Virginis quod crucigerorum dicitur, conditum, item ædes D.Matthiæ Apo-stoli à Gausonibus, aream concedente Bernardo Cornario. Supremum spiritum Dux Dominicus edidit, anno fere princi-patus octavo; tumulatus honorifice in æ-de Cruceia. Populus subinde Ducem ap-pellavit Vitalem Michaëlem secundum, qui sumptis imperii solennibus pacem cum Pisanis fecit, Tragurium excidit, par-tem murorum Epidauri dejecit, insulam insuper Chion in ditionem subjunxit. Tandem inclyta virtute homo principa-tus ann. XVII circumventus inimicorum invidia trucidatusq; est, qua re intellecta populus comitiis coactis, creatisq; statim decemviris, rempub. donec de summa re-rum statueretur illis commendavit. Dein communibus sententiis Aureus Malipe-tra vir optimus Dux appellatur; qui recu-sato principatu auctor populo fuit ut Se-bastianum Cianum ingenii summi ac spe-ctatæ virtutis hominẽ eo magistratu or-naret, qemadmodũ etiam statim factum est. Hujus temporibus Venetias è Græcia navibus onerariis quas vulgo zattaras vo-cant, tres eximiæ magnitudinis columnæ sunt advectæ. Quidam Constantinopoli delatas tradidêre, nulla pene diversitate, quoniam & illa Græciæ urbs censetur. Quũ ex navibus in terram deponerentur,

 una

una molis vi fractis artificum organis in aquas decidit, ubi etiamnum imo in fundo cerni potest: aliæ duæ circa fori Marciani caput locatę modico inter se spatio, quemadmodum nunc conspiciuntur, de quibus supra mentionem fecimus. Artem qua tam vastæ moles erigi potuêre Sabellicus præscriptam se reperisse testatur, asperginem validissimorum rudentum, & funes novos aquis madefactos paulatim se contrahentes; inventorem rei Longobardum fuisse, nec aliud industriæ postulasse præmium, quam ut aleatoribus hoc intercolumnio ludere vel dolo malo impune liceret. Primus hic Dux pontem Rivialti fecit. Temporibus ejus Venetias accessêre Pontifex Romanus Alexander III, & Imperator Cæsar Fridericus Ænobarbus, quos in gratiam invicem restituit; quamobrem ut se gratum rursus pontifex ostenderet, itemque Fridericus imperator, prçter dona multis eum etiam prærogativis ornarunt. Inter cætera dedêre tubas argenteas octonas, umbraculum, facem candidam, jusque in plumbum signandi. Sub hoc etiam sapientissimo Duce D. Marci templum auctum est. Decessit dein anno imperii septimo, vel ut alii scribunt octavo, gravis admodum ætate; sepultus in D Georgii. Tum comitiis coactis populus quatuor viros

una molis vi fractis artificum organis in
aquas decidit, ubi etiamnum imo in fun-
do cerni poteſt: aliæ duæ circa fori Mar-
ciani caput locatę modico inter ſe ſpatio,
quemadmodum nunc conſpiciuntur, de
quibus ſupra mentionem fecimus. Ar-
tem qua tam vaſtæ moles erigi potuère
Sabellicus præſcriptam ſe reperiſſe teſta-
tur, aſperginem validiſſimorum ruden-
tum, & ſunes novos aquis madefactos
paulatim ſe contrahentes; inventorem
rei Longobardum fuiſſe, nec aliud indu-
ſtriæ poſtulaſſe præmium, quam ut alea-
toribus hoc intercolumnio ludere vel
dolo malo impune liceret. Primus hic
Dux pontem Rivialti fecit. Temporibus
ejus Venetias acceſſère Pontifex Roma-
nus Alexander III, & Imperator Cæſar
Fridericus Ænobarbus, quos in gratiam
invicem reſtituit; quamobrem ut ſe gra-
tum rurſus pontifex oſtenderet, itemque
Fridericus imperator, pręter dona multis
eum etiam prærogativis ornarunt. Inter
cætera dedère tubas argenteas octonas,
umbraculum, facem candidam, juſque in
plumbum ſignandi. Sub hoc etiam ſa-
ctiſſimo Duce D. Marci templum au-
ctum eſt. Deceſſit dein anno imperii ſe-
xto, vel ut alii ſcribunt octavo, gravis
admodum ætate; ſepultus in D Georgii.
comitiis coactis populus quatuor
viros

viros creavit deligendorum quadragin-
ta virorum à quibus Dux diceretur. Ita
Dux factus Aureus Malipetra qui prius
imperium recuſaverat. Is induſtria ſum-
ma Piſanos ab Anconitanorum amici-
tia diſiunctos in ſocietatem Veneti no-
minis pertraxit; tandemque nono anno,
vel decimo quarto vel vigeſimo princi-
patus, tanta quippe hîc auctorum varie-
tas, depoſito magiſtratu vitam monaſti-
cam in cœnobio Sanctæ Cruciscapeſſivit,
ubi ſupremũ edidit ſpiritum. Huic igitur
imperium abdicanti ex plebiſcito de qua-
draginta viris electoribus Dux ſuffectus
eſt Henricus Dandalus. Is Polam à Piſanis
occupatam recepit, & mœnibus nudavit;
deinde pace cũ Piſanis facta claſſem ccxL
navium pręter LX triremes quas ab initio
belli inſtructas Veneti habuerant, in Tur-
cas miſit: Iaderam quartum expugna-
vit: una cum Francis Iſacum olim Impe-
ratorem ab Alexio fratre luminibus or-
batum in imperium Conſtantinopolis
reduxit Alexio pulſo. Deinde necato A-
lexio alterius Alexii Mirtilli filio ſimul
cum Francis Conſtantinopolim cepit,
quum ſortibus ductis imperium Francis,
patriarchatus cum imperii quadrante
Venetis ex pacto ceſſit, quemadmodum,
nonnulli prodiderunt. His ipſis tempo-
ribus inſula Creta Venetis à Balduino

Gallo Imperatore Bizantii condonata est. Diem postea functo hoc Duce, & in atrio D.Sophiæ tumulato, sententiis XL virorum Dux creatur Petrus Cianus Sebastiani olim Ducis filius;sub quo Venetis civibus diversis loca hæc concessa, sic ut auctoritas imperii summa penus remp. Venetam maneret, Corcyra, Methone, Corone, Gallipolis, Naxos, Paros, Melos, Herina, Andros, Chalcis, Tenos, Mirina, Sciatos, Philocalos & Lemnos. Concessionis ea causa fuit quoniam ab ipsis quibus concedebātur,in ditionem subjunctę fuerant: diu vero deinceps in Veneti nominis potestate constitère. Deducta etiam hoc tempore colonia est Caudacem, uti olim vocabatur,quæ Candia nunc,in Cretam: equites ex patriciorum ordine; pedites è plebe deducti. Tabulam quoque sub hoc Duce auream in D.Marci ara qua de supra memoravimus plurimum nobilissimis gemmis & Margaritis uti nunc cernitur, ornavit Angelus Falerius reip. procurator. Dux jam ętate confectus an. imperii XXII quum se porro negotiis curisq; reipub. sufficere haud posse putaret, vitamq; reliquam in otio sancte cuperet exigere, deposito sponte magistratu cœnobium D.Georgii ingressus nec diu post vitam finiit, illatus monumento juxta patrem. Deinde quadragintavirorum suffra-

Gallo Imperatore Bizantii condonata est. Dein postea functo hoc Duce, & in atrio D.Sophiæ tumulato, sententiis XL virorum Dux creatur *Petrus Cianus Sebastiani olim Ducis filius; sub quo Venetis civibus diversis loca hæc concessa*, sic ut auctoritas imperii summa penus remp. Venetam maneret, Corcyra, Methone, Corone, Gallipolis, Naxos, Paros, Melos, Herina, Andros, Chalcis, Tenos, Mirina, Sciatos, Philocalos & Lemnos. Concessionis ea causa fuit quoniam ab ipsis quibus concedebátur, in ditionem subjunctę fuerant: diu vero deinceps in Veneti nominis potestate constitère. Deducta etiam hoc tempore colonia est Caudacem, uti olim vocabatur, quæ Candia nunc, in Cretam: equites ex patriciorum ordine; pedites è plebe deducti. Tabulam quoque sub hoc Duce auream in D.Marci ara qua de supra memoravimus plurimum nobilissimis gemmis & Margaritis uti nunc cernitur, ornavit Angelus Faletius reip. procurator. Dux jam ętate confectus an. imperii XXII quum se porro negotiis curisq; reipub. sufficere haud posse putaret, vitamq; reliquam in otio sancte cuperet exigere, deposito sponte magistratu cœnobium D.Georgii ingressus nec diu post itam finiit, illatus monumento juxta trem. *Deinde quadragintavirorum* suffra-

suffragiis Dux creatus est Iacobus Theupolus. Hujus principatu Iadera quintum à Venetis defecit; protinus tamen recepta, concedente quoque Bella Hungarorum rege jus omne quod ad Hungaricum regnum ex ea urbe pertineret. Iacobus annis XX repub. gesta moriens, sepulcro conditus est in DD. Ioannis & Pauli æde quam Prædicatorum familia tenet, primusq; Ducum tumulo hoc fanum nobilitavit. Successorem in Ducatu habuit Marinum Maurocenum, novo instituto designatum, ut prodidit Sabellicus: condita namque tunc alia Ducum creandorum ratio, quam si quis cognoscere velit, apud Sabellicum inveniet, qui libro hac de re composito summum ingenium summamq; prudentiam legis auctorum celebravit. Commemoratur etiam à Donato Ianotto Florentino. Decessit Marinus Dux anno imperii quarto, conditusq; monumento in D.Marci. Successorem nactus est per Electorum suffragia Raynerium Zenonem, cujus tempore magna cum Genuensibus mari bella gesta, quemadmodum Blondus & Sabellicus memoriæ prodiderűt. Mortem is obiit an. principatus XVII sepulcroq; conditus in DD. Joan. & Pauli. Suffectus Laurentius Theupolus Iacobi Ducis filius, à quo præliis aliquot cum Bononiensibus ad Primarium

varia fortuna fractis, tãdem ad conditiones & pacta ventum, uti apud Blondum & item in Bononiensium annalibus perscriptum legitur. Ita dein anno is imperii summa cum laude ac gloria gesti sexto defuncti, monumento DD. Ioannis & Pauli juxta patrem illatus est. Electores communibus sententiis Iacobum Contarenum suffecère. Sub hoc armis in potestatem retracti Iustinopolitani Istriæ qui defecerant, pugnæque graves cum Anconitanis in mari factæ, cum quibus tamen & pax deinde composita. Confectus ætate Iacobus imparque jam reipublicæ curis magistratum patribus restituit: nec diu post vita concedens in sodalium Minorum æde sepultus est, primus omnino Ducum eo illatus. Post ejus abdicationem communi consilio Dux electus absens Ioannes Dandalus, sub quo Ptolemaidem Saraceni ceperunt. Animam edidit anno principatus decimo, magnaque pompa funus ductum ad ædem DD. Ioannis & Pauli, ubi monumento majorum illatus. Peractis statim exequiis seditio in civitate gravis oborta plebis, minaciter & acerbe de patriciorum ordine conquerentis, & Iacobum Theupolum virum gravem prudentemque Ducem postulantis; qui re cognita, studio reipub. libertatisque patriæ ductus

plebi

[illegible] tractis, tādem ad conditio-
[illegible] venturum, uti apud Blondum
[illegible] Senoniensium annalibus per-
[illegible] legitur. Ita dein anno is imperii
[illegible] cum laude ac gloria gesti sexto
decessit, monumento DD. Ioannis &
Pauli juxta patrem illatus est. Electores
communibus sententiis Iacobum Con-
tarenum suffecere. Sub hoc armis in po-
testatem retracti Iustinopolitani Istriæ
qui defecerant, pugnæque graves cum
Anconitanis in mari factæ, cum quibus
tamen & pax deinde composita. Confe-
ctus ætate Iacobus imparque jam reipu-
blicæ curis magistratum patribus resti-
tuit: nec diu post vita concedens in soda-
lium Minorum æde sepultus est, primus
omnino Ducum eo illatus. Post ejus ab-
dicationem communi consilio Dux ele-
ctus absens Ioannes Dandalus, sub quo
Ptolemaidem Saraceni ceperunt. Ani-
mam edidit anno principatus decimo,
magnaque pompa funus ductum ad æ-
dem DD. Ioannis & Pauli, ubi monumen-
to majorum illatus. Peractis statim e-
us exequiis seditio in civitate gravis ob-
orta plebis, minaciter & acerbe de patri-
orum ordine conquerentis, & Iacobum
Theupolum virum gravem prudentem-
que Ducem postulantis; qui re cognita,
consilio reipub. libertatisque patriæ ductus

plebi

plebi sapienter restitit; sed ut vi & furori multitudinis obviam iri haud posse videt, insequenti nocte clam ad Marocium capit fugam; ibiq; tantisper latuit donec tumultus consideret. Dein ex instituto ac lege civitatis Dux creatus est Petrus Gradonicus, tum temporis in Prætura Iustinopolis absens. Hujus principatu durante Veneti à Genuensibus classe victi, conjuravitque Baiamontes Theupolus cum Quirinis, Barociis, Doriis, Badoariis, & Basiliis in necem Ducis aliorumque plurimorum imperii occupandi causa; sed proditis eorum consiliis rei supplicio affecti. Iaderani sexto defecerunt. Excessit Dux Petrus, imperio annis XII, mensibus IX gesto: sepultus in D. Cypriani. Secutus per Electorum suffragia Marinus Georgius, qui cœnobium D. Dominici fratrum Prædicatorum observantiæ ut vocant, fundavit, & mense principatus X fatis interceptus, monumento in DD. Ioannis & Pauli æde jacet. Huic rite successit Ioannes Superantius, qui Ducatus sexto mense XVI anni Iaderanis in ditionem receptis supremum diem explevit, situs in D. Marci templo juxta Baptisterium. Sublectus patrum suffragiis Franciscus Dandalus cognomento Canis ob pietatem erga patriam insignem, ut Blondus & Sabellicus in historiis perhibent.

 bent.

bent. Is bello Scaligeros petiit Veronæ Pataviique regulos,& Tarvisium, Bassianum, Castellum Baldi, aliaq; multa oppida cepit. Castellum Baldi tamen & Bassianum S.C. Carriensibus Patavinorum regulis postea condonata. Diem Franciscus obiit anno principatus XI successitque lege civitatis Bartholomæus Gradonicus. Hoc Duce spatiosissimũ illud comitium in Curia factum, ubi patriciorum ordo magistratibus tum urbanis, tum provincialibus creandis coit, & nonnuquam diebus integris octo dum sententiis variaretur, nec priusquam conveniret abscedendi esset facultas, commoratus est, uti Sabellicus tradidit. Comitium id summorum pictorum opera nobilitant, præcipueq; Belinorum: & visuntur hîc Iacobi Sannazarii, Petri Bembi Cardinalis & Andreæ Navagerii doctissimorum hominum expressæ ad vivum imagines. Sabellicus scribit tradidisse quosdam, his temporibus primum omnium ex urbe magistratus Methamaucum, Pupiliam, & Palestrinam missos. Bartholomæus Dux annum alterum, menses novem in principatu tantum vixit, monumento illatus magna cum pompa in D.Marci æde. Successit rite designatus Andreas Dandalus ab insigni benignitate humanitateque, nec major annis XXXVI, mansue-

bem. In bello Scaligeros petiit Veronæ Patavii ...gulos, & Tarvisium, Bassa... Castellum Baldi, aliaq; multa oppi... Castellum Baldi tamen & Bassa... S.C. Carrienſibus Patavinorum re... postea condonata. Diem Franciſcus ... anno principatus XI ſucceſſitque le... civitatis Bartholomæus Gradonicus. Hoc Duce ſpacioſiſſimũ illud comitium in Curia factum, ubi patriciorum ordo magiſtratibus tum urbanis, tum provincialibus creandis coit, & nonnuquam diebus integris octo dum ſententiis variaretur, nec priuſquam conveniret abſcedendi eſſet facultas, commoratus eſt, uti Sabellicus tradidit. Comitium id ſummorum pictorum opera nobilitant, præcipueq; Belinorum: & viſuntur hic Iacobi Sannazarii, Petri Bembi Cardinalis & Andreæ Navagerii doctiſſimorum hominum expreſſæ ad vivum imagines. Sabellicus ſcribit tradidiſſe quoſdam, his temporibus primum omnium ex urbe magiſtratus Methamaucum, Pupiliam, & Paleſtrinam miſſos. Bartholomæus Dux annum alterum, menſes novem in principatu tantum vixit, monumento ...atus magna cum pompa in D. Marci ...e. Succeſſit rite deſignatus Andreas ...dalus ab inſigni benignitate huma... ...eque, nec major annis XXXVI, man-

ſue-

ſuetiſſimus appellatus. Literarum ſtudiis admodum deditus erat, & non inelegantes, ut Franciſcus Petrarcha teſtatur, hiſtorias ſcripſit, nominatimque celeberrimas rerum Venetarum. Hac tempeſtate Iaderani ſeptimo defecerunt; ſed armis & vi protinus in poteſtatem redire coacti. Claſſem quoq; Genuenſium apud Sardiniam Veneta devicit. Anno deinde principatus magna cum laude geſti duodecimo Andreas fato cum conceſſiſſet, in æde D. Marci conditus monumento eſt. Sublectus rite Marinus Faleriis Vallis Marinæ Comes & Eques auratus, legatione ad Max. Pontificem abſens. Hoc tempore claſſem Venetam Paganus Aurius Genuenſium claſſis præfectus rupit. Dux Marinus ob affectatam tyrannidem imperii menſe nono cæſus eſt, ſublectuſq; Ioannes Gradonicus cognomento Naſonus, qui pacem mox cum Genuenſibus fecit, & poſt menſem imperii decimum quartum fato interceptus, honorifico funere delatus ad ædem Sodalium Minorum ibi ſepultus eſt. Dux tum dictus abſens Ioannes Delphinus, qui principatus anno quinto ſupremum diem clauſit, inque Divorum Ioannis & Pauli æde jacet. Patres Laurentium Celſum abſentem quoque tum ſuffecêre, ſub quo cúm

ab

ab imperio defecissent Cretenses, domiti mox armis & bello sunt ductu auspiciisque Ludovici Vermii copiarum Veneti nominis præfecti. Tertio dehinc anno, mense decimo principatus exacto Laurentium fata rapuêre, qui magna cum pompa sepultus apud Cælestinos. Successorem accepit Marcum Cornalem; cujus temporibus cum iterum Cretenses defecissent, armis in potestatem redacti sunt. Obiit post anni tertii mensem octavum; situs in DD. Ioannis & Pauli. Ducatus hinc ad Andream Contarenum rite delatus. Is accepto de se civitatis judicio clam in agrum Patavinum se subduxerat: multis tamen conjunctorum amicorumque consiliis adactus, qui patrum mentem voluntatemque certam esse docebant magistratum capere eum oportere; sin minus, exilio multatum tanquam patriæ hostem, domoque direpta bona ejus in publicum redigenda, suscepit quidem imperium, at prorsus invitissime. Circa hæc tempora cum Tergestini defecissent, bello petiti atque in ditionem retracti sunt. Pugnatum etiam cum Genuensibus frequenter, qui fortunam belli secuti maximis jam cladibus affecta re Veneta Fossam Clodiam usque pervenerant. Vicit tamen ad extremum Veneta classis, & exinde feliciter hostem per-

secuta

[illegible] defecissent Cretenses, domiti [illegible] & bello sunt ductu [illegible] [illegible] Vermii copiarum Veneti[illegible] præfecti. Tertio dehinc anno, [illegible] decimo principatus exacto Laurentium fata rapuêre, qui magna cum pompa sepultus apud Cælestinos. Successorem accepit Marcum Cornalem; cujus temporibus cum iterum Cretenses defecissent, armis in potestatem redacti sunt. Obiit post anni tertii mensem octavum; situs in DD. Ioannis & Pauli. Ducatus hinc ad Andream Contarenum rite delatus. Is accepto de se civitatis judicio clam in agrum Patavinum se subduxerat: multis tamen conjunctorum amicorumque consiliis adactus, qui patrum mentem voluntatemque certam esse docebant magistratum capere eum oportere; si sit minus, exilio mulctatum tanquam patriæ hostem, domoque direpta bona [illegible]us in publicum redigenda, suscepit qui[illegible]m imperium, ac prorsus invitissime. [illegible]ca hæc tempora cum Tergestini de[illegible]ssent, bello petiti atque in ditionem [illegible]acti sunt. Pugnatum etiam cum Ge[illegible]nsibus frequenter, qui fortunam bel[illegible]uti maximis jam cladibus affecta re[illegible]ra Fossam Clodiam usque pervene[illegible] Vicit tamen ad extremum Vene[illegible]is, & exinde feliciter hostem per-

secuta

secuta Fossam Clodiam decimo mense postquam à Genuensibus occupata fuerat, recepit. Pax dein anni sexti mense quarto post inceptum bellum facta. Contarenus supra XIV annum princeps fato raptus, in D. Stephani æde sepultus est. Patres insignia Ducatus Michaëli Mauroceno tradidere, qui post quartum mensem vita decedens in DD. Ioannis & Pauli sepulchrum habuit. Successit Antonius Venerius absens electorum votis dictus. Is tanta integritate severitateque fuit vir, ut filium obscuro carcere necari voluerit propter stuprum virgini oblatum civis filiæ: quanquam & occidendum publice decreverat, nisi patrum intercessissent preces, quibus se permoveri hactenus est passus, ut in carcere supremum vitæ diem agere eum pateretur, exemplum hercule nec impar gloriæ Bruti Torquativi. Vita concessit tam justus ac severus Princeps anno Ducatus XVIII, delatusq; est in ædem DD. Ioannis & Pauli. Successorem accepit Michaëlem Stenum; sub quo in Venetam venêre ditionem Verona, Vicentia, Colonia, Feltrium, Bellunum, Patavium: Iaderamque Ladislaus Hungariæ rex Venetis vendidit. Diem functus anno principatus XIII honorifice delatus est in ædem D. Marinæ. Traditum à quibusdam scimus,

ulti-

ultimum eum familiæ suæ, Stenorum extinxisse nomen. Sublectus patrum sententiis statim Thomas Mocenicus, qui tum legationem ad Gabrinum Fondulum Cremonæ tyrannum obibat. Eo insignia Ducatus tenente Venetum in imperium venêre Civitas forijulii, Opitergium, totaque Forijulii regio: Basilica D. Marci incendio conflagravit, instaurataeque Ducales ædes. Post decimum principatus annum, mensem tertium mortuus, in æde DD. Ioannis & Pauli monumento conditus est. Patres Franciscum Fuscarum suffecerunt, sub quo ad Veneti nominis auctoritatem se contulêre Brixia, Bergomum, & Ravenna. Clades etiam ad Caravagium à Francisco Sfortia Mediolanésium legato accepta; cum quo deinde contracta societas in imperiũ accepta Crema, rursusq; bellũ gestum, tandem vero cum Dux Mediolani esset factus, amicitia denuo inita fœdusque percussum. His temporibus Venetias venit Fridericus III Imperat. cum Eleonora imperatrice, quibus haud diu ante Pontifex Max. Augustalem coronam Romæ posuerat. Eos Dux & patres summis honoribus exceptos amplissimis quoque muneribus ornavêre. Ducem hunc dein annum ętatis nonagesimum agentem prudentissime repub. gesta auctaq;, quoniam

... cum familiæ suæ, Senorum
... nomen. Sublectus partim sen...
...tum Thomas Mocenicus, qui
... legationem ad Gabrinum Fon...
...lum Cremonæ tyrannum obibat. Eo ...
... Ducatus tenente Venetum in im...
perium venére Civitas forijulii, Opiter...
gium, totaque Forijulii regio: Basilica D.
Marci incendio conflagravit, instaura...
tæque Ducales ædes. Post decimum
principatus annum, mensem tertium
mortuus, in æde DD. Ioannis & Pauli
monumento conditus est. Patres Fran...
ciscum Fuscarum suffecerunt, sub quo ad
Veneti nominis auctoritatem se contulê...
re Brixia, Bergomum, & Ravenna. Clades
etiam ad Caravagium à Francisco Sforzia
Mediolanénsium legato accepta; cum quo
deinde contracta societas in imperiũ ac...
cepta Crema, rursusq; bellũ gestum, ta...
dem vero cum Dux Mediolani esset fa...
ctus, amicitia denuo inita fœdusque per...
cussum. His temporibus Venetias venit
Fridericus III Imperat. cum Eleonora im...
peratrice, quibus haud diu ante Pontifex
Max. Augustalem coronam Romæ po...
suerat. Eos Dux & patres summis hono...
ribus exceptos amplissimis quoque mu...
neribus ornavére. Ducem hunc dein an...
num ætatis nonagesimum agentem pru...
dentissime repub. gesta auctaq; quoniam
ob

ob decrepitam ætatem publicis amplius curis haud sufficere videbatur, patres ab imperio deposuêre, sublecto Pascale Malipetra: qua re senex intellecta, principatus anno xxxiv, quoniam in affecto corpore vis tamen animi vigebat, non diu post ex dolore mæroreq; mortem obiit; delatusque est in ædem sodalium Minorum habitu insignibusq; Ducalibus exornatus, in pompa funeris comitante novo Duce cum patribus magistratibusq; urbis vestem atram ac lugubrem indutis; quod omnino absq; temporum superiorum exemplo contigisse, nimirũ ut Dux alter alteri funus duceret, etiam Sabellicus testatur. Pascalis vero post annum quartum, mensem sextum & ipse vita concessit, in DD. Ioannis & Pauli situs. Successit rite Christophorus Maurus, qui Anconam ad Pium II Pontificem cum triremibus aliquot profectus, operam suam in bellum Turcicum de quo consilia tum erant inita, obtulit. Sub hoc Principe Chalcidem expugnavit Othomanus Turcarum rex. Ædem cum cœnobio D. Iobis struxit; annisque novem, mensibus sex republica gesta spiritum supremum edidit, monumento positus in Divi Iobis æde. Patres Nicolaum Tronum suffecêre, qui nummum argenteum percussit cum sua imagine, Tronos vocant, &

post

poſt vigeſimum Ducatus menſem exceſ-
ſit, ſitus in æde ſodalium Minorum. Sub-
lectus inde NicolausMarcellus, qui num-
mum & ipſe cum ſuæ gentis appellatione
ſignavit, & vix xv menſe principatus exa-
cto moriens ſepulcrũ habuit in D.Mari-
nę. Secutus eſt Dux rite deſignatus Petrus
Mocenicus, à quo nummus dictus gemi-
ni Marcelli pretio Mocenicus. Fato con-
ceſſit anni principatus ſecundi menſe al-
tero, in DD. Ioannis & Pauli ſitus. Ejus
temporibus in Forumjulium incurſa-
runt Turcæ, ferroque & incendio cuncta
vaſtavêre paſſim, ut Sabellicus in hiſto-
ria rerum Venetarum copioſe perſcri-
pſit. Succeſſit in Ducatu patrum ſen-
tentiis Andreas Vendraminus, qui anno
principatus altero diem ſupremum fini-
vit, delatuſque eſt funere in ædem Ser-
vorum. Excepit hunc Ioannes Moceni-
cus Petri olim Ducis frater; ſub quo Sce-
dram Turca cepit ob præfecti ſocordiam
quem Venetus præſidio loci impoſuerat;
maximumq; bellum ac diuturnum cum
HerculeAteſtino Ferrarię regulo geſtum:
in quo totius propemodum Italiæ prin-
cipes adverſus Venetos pugnavêre: ſed
cum ii de magnitudine animorum ac vi-
ribus nihil quicquam demitterent, tan-
dem pax hujuſcemodi conditionibus fa-
cta eſt, ut Policinium Rhodiginum apud
ipſos

post vigesimum Ducatus mensem excessit, sepultus in æde sodalium Minorum. Subinde Nicolaus Marcellus, qui ... & ipse cum suæ gentis appellatione ..., & vix XV mense principatum consignavit ... moriens sepulcrū habuit in D. Marinæ. Secutus est Dux rite designatus Petrus Mocenicus, à quo nummus dictus gemini Marcelli pretio Mocenicus. Fato cessit anni principatus secundi mense ... tero, in DD. Ioannis & Pauli situs. Ejus temporibus in *Forumjulium* incursarunt *Turcæ, ferroque & incendio cuncta vastavêre passim*, ut *Sabellicus in historia* rerum Venetarum copiose perscripsit. Successit in Ducatu patruni ... tentiis Andreas Vendraminus, qui anno principatus altero diem supremum ... vit, delatusque est funere in ædem Servorum. Excepit hunc Ioannes Mocenicus Petri olim Ducis frater; sub quo Scodram Turca cepit ob præfecti socordiam quem Venetus præsidio loci imposuerat; maximumq; bellum ac diuturnum cum Hercule Atestino Ferrariæ regulo gestum: in quo totius propemodum Italiæ principes adversus Venetos pugnavêre: sed cum ii de magnitudine animorum ac viribus nihil quicquam demitterent, tandem pax hujuscemodi conditionibus facta est, ut Policinium Rhodiginum apud ipsos

ipsos relinqueretur. Ducales etiam ædes hoc tempore conflagrarunt, refecitque mox Ioannes. Eo dein principatus anno septimo diem functo, ac in DD. Ioannis & Pauli æde tumulato, Marcum Barbadicum patres Ducem appellarunt, qui fato raptus ingenti cum civitatis dolore, quoniam mirifice diligebatur, monumento illatus est in fanum Charitatis. Successorem habuit Augustinum Barbadicum fratrem. Is cum Ludovico Franciæ rege fœdus icit de Ludovico Sfortia Mediolani imperio pellendo. Societatis erat perscriptum legibus ut Cremona & Soncinum cum tota Abduæ Glarea Venetis cederet, uti etiam evenit. Antea quoque Ferrandinus rex Neapolis bello Caroli octavi Francorum regis qui regnum Neapolitanum cepit, Brundusium, Monopolim, Hydruntum, & Manfredoniam magna pecuniæ vi accepta Venetis oppignoraverat. Hujus insuper Ducis temporibus Methonem & Coronem in Peloponneso, item Naupactum Baiazetes Othomanus Turcarum rex occupavit. Imperio dein annis XV gesto fatis absumptus Augustinus in æde Charitatis monumento positus est. Successorem habuit Leonardum Lauredanum virum bonum ac sapientem, cujus temporibus omnes propemodum orbis Christiani

principes societatem contraxerant adversus Venetos; quos cum Ludovicus XII Franciæ rex in Italiam exercitu adducto, memorabili apud Ripaltam pugna cæcidisset, imperium eorum exuêre, Bergomum, Brixia, Cremona, Verona, Vicentia, Patavium, cum maxima Forijulii parte, Crema item & Soncinum, & alia plurima Lombardiæ Marchiæque Tarvisinæ oppida, Romanulæ quoque Ravenna, Cervia, Faventia, Ariminum, Apuliæ Monopolis, Brundusium, Trinium, & Hydruntum. Vidit tamen idem Princeps receptum primò Patavium, deinde cum Veneti Ludovicum regem ejusque successorem Franciscum fœdere sibi conjunxissent, etiam Bergomum, Brixiam, Vicentiam, totumque Forumjulium. Mortuus, annis XIX, mensibus VIII, diebus XX sapientissime gesta republica, post Christi nativitatem MDXXI anno. Funus maxima pompa ductum ad DD. Ioan. & Pauli ædem, ubi situs est. Patres Antonium Grimanum postridie Nonas Iunii sublegêre, senem admodum, & ætatis annum LXXXVI, mensem VI agentem. Is fortunæ ludum variis casibus tulerat: nam cum olim ob rem infœliciter adversus Turcas mari gestam, summa sane cum dignitatis & existimationis jactura exulare in Creta uno & centum annis fuisset jussus,

principes societatem contraxerant ad-
versus Venetos; quos cum Ludovicus XII
Francorum rex in Italiam exercitu adducto,
memorabili apud Ripaltam pugna contri-
disset, imperium eorum exuere, Bergo-
mum, Brixia, Cremona, Verona, Vi-
centia, Patavium, cum maxima Forijulii
parte, Crema item & Soncinum, & alia
plurima Lombardiæ Marchiæque Tarvi-
sinæ oppida, Romanulæ quoque Raven-
na, Cervia, Faventia, Ariminum, Apuliæ
Monopolis, Brundusium, Trinium, &
Hydruntum. Vidit tamen idem Princeps
receptum primò Patavium, deinde cum
Veneti Ludovicum regem ejusque succe-
sorem Franciscum fœdere sibi conjunxis-
sent, etiam Bergomum, Brixiam, Vi-
centiam, totumque Forumjulium. Mor-
tuus, annis XIX, mensibus VIII, diebus XI
sapientissime gesta republica, post Christi
nativitatem MDXXI anno. Funus maxi-
ma pompa ductum ad DD. Ioan. & Pauli
ædem, ubi situs est. Patres Antonium
Grimanum postridie Nonas Iunii suble-
gêre, senem admodum, & ætatis annum
LXXXVI, mensem VI agentem. Is for-
tunæ ludum variis casibus tulerat: nam
cum olim ob rem infœliciter adversus
Turcas mari gestam, summa sane cum
dignitatis & existimationis jactura exu-
lare in Creta jusso & centum annis fuisset
jussus,

jussus, difficilimis inde reipublicæ tem-
poribus, amisso pene toto continentis
imperio, post Christi nativitatem MDX
anno revocatus ab exilio, Divique Mar-
ci Procurator erat factus; ad extremum
Dux insuper appellatur. Decessit in hoc
magistratu anno secundo, à Christi nati-
vitate MDXXIII; funere delatus honorifice
ad D. Antonii Castellani fanum. Hoc itaq;
summi ingenii ac sapientiæ viro orbata
civitas, Andream Grittum Ducem nacta
est, eximium hominem, & tam corpo-
ris, quam animi dotibus egregie decora-
tum: erat enim præclara statura, com-
modissimoque membrorum qui homini
contingere queat habitu, humanus, fa-
cundus, & usu rerum maximarum pacis
bellique temporibus exercitus. Multos
calamitosis reipublicæ temporibus pro
patria labores obiverat, quum illa totius
fere continentis amisisset imperium; nec
unquam defatigari se ulla in re erat pas-
sus. Eadem vero commendatione prin-
cipatum gessit qua superiores reipub-
licæ curas omnes, sapienter nimirum
& juste moderateque. Vita concessit
anno post Christi nativitatem millesi-
mo quingentesimo trigesimo octavo,
mense Decembri, magno sui apud mor-
tales desiderio relicto; sepulchroque
conditus est in Divi Francisci Venialis.

Patres insequenti mense M D X X X I X anno Petrum Landum appellavêre Ducem, qui consiliis optimis summaque prudentia rem maritimam itemque continentis rexerat, & maximam apud omnes virtutis opinionem erat consecutus. Præfuit ad annum usque M D X L V à Christi nativitate, quo mense Novembri fatis concessit. Funus ductum in D. Antonii Castellani ædem, ubi monumentum vivus ipse sibi nobile posuerat. Successorem habuit eodem anno ac mense designatum Franciscum Donatum, exploratæ notæque virtutis & summæ severitatis prudentiæque virum, qui nunc insignia Ducatus gerit. Hactenus imperii forma, quam illustris & præclara hæc civitas à primordio sui in hunc usque diem habuit, exposita, consequitur ut celebrium ac nobiliorum ejus alumnorum memoriam quoque referamus. Non tamen dicentur omnes quippe quia tam multos in lucem edidit, ut nisi longissima narratione complecti haudquaquam possent. Itaque ex iis primum qui in Ecclesiæ Romanæ gubernatione ac honoribus enituerunt, tres Pontifices Max. urbs hæc genuit, Gregorium XII familia Coraria natum eximiæ prorsus integritatis hominem, Eugenium IV ex Condulmeria gente sapientissimum virum,

&

Patres insequenti mense M D XIIII an-
no Petrum Landum appellarêt Ducem,
qui nobilis optimis summaque pruden-
tia rem maritimam itemque contine-
tis rexerat, & maximam apud omnes
virtutis opinionem erat consecutus. Præ-
fuit ad annum usque M D X L V à Chri-
sti nativitate, quo mense Novembri fatis
concessit. Funus ductum in D. Antonii
Castellani ædem, ubi monumentum vi-
vus ipse sibi nobile posuerat. Successo-
rem habuit eodem anno ac mense desi-
gnatum Franciscum Donatum, explo-
ratæ notæque virtutis & summæ severi-
tatis prudentiæque virum, qui nunc in-
signia Ducatus gerit. Hactenus imperii
forma, quam illustris & præclara hæc ci-
vitas à primordio sui in hunc usque diem
habuit, exposita, consequitur ut cele-
brium ac nobiliorum ejus alumnorum
memoriam quoque referamus. Non ta-
men dicentur omnes quippe quia tam
multos in lucem edidit, ut nisi longis-
sima narratione complecti haudqua-
quam possent. Itaque ex iis primum qui
in Ecclesiæ Romanæ gubernatione ac ho-
noribus enituerunt, tres Pontifices Max.
urbs hæc genuit, Gregorium XII familia
Coraria natum eximiæ prorsus integri-
tatis hominem, Eugenium IV ex Con-
dulmeria gente sapientissimum virum,
&

& Paulum secundum ex Barborum ma-
gni ingenii virum. de quibus copiose Pla-
tina in eorum vitis, itemque Blondus &
Sabellicus scripserunt. Cardinales Vene-
tiis orti quamplurimi, Petrus Mauroce-
nus, Marcus Landus literis & moribus
admodum ornatus vir, Antonius Grego-
rii Pontificis quem commemoravimus,
nepos, Ioannes Amadeus, & nostra me-
moria Ioannes Baptista Zeno, Domini-
cus Grimanus, qui & Aquileiensis Patriar-
cha disciplinarum studiis eximiaque mo-
rum gravitate perornatus fuit, adeo qui-
dem ut insigni sua doctrina virtuteque
dignitatem Cardinalatus illustrare magis
videretur, quam ipse ab illa decorari. Bi-
bliothecam reliquit voluminum amplius
VIII mill. partim Græcorum, partimque
Latinorum, ex omni scientiarum genere.
Multis de huius viri tum scriptis, tum
humanitate commemorari posset, ve-
rum causa brevitatis quam hîc institui-
mus, memoriam ejus honorificam pro
nostræ facultatis modulo celebrabimus
alibi. Genuerunt etiam Venetiæ Cardi-
nales Marcum Cornarium, itemque Ma-
rinum Grimanum Dominici nepotem
Aquileiæ quoque Patriarcham, qui an-
nis superioribus fato concessit, insuper
Gasparum Contarenum virum optimum
ac doctissimum, qui à Paulo III. Pontifice

 Max.

Max. Cardinalium ordini allectus est, & legationem Bononiensem gessit, ubi supremum vitæ explevit diem anno post Christi nativitatem MDXLII. Doctissimus & ipse erat, & Doctorum alter Mœcenas. Accedit his Petrus Bembus quem Paulus quoque III Pontifex in Cardinalium collegium ob insignem virtutem adoptavit; de cujus ornatu ac elegantia tam in sermonibus quam scriptis, neque solum latinis & græcis, verumetiam vernaculis, quæ jam Europa tota legit & admiratur, multa profecto dicere possemus, sed in alium locum quicquid ejus est rejicere cogimur. Mortem obiit Romæ summo cum dolore literatorum anno post Christi nativitatem MDXLVII. Vivunt adhuc Franciscus Cornarius Marci de quo dictum est frater, & Franciscus Pisanus Cardinales. Existimatione summa fuit Marinus Grimanus Cardinalis & Aquileiæ Patriarcha, vir eloquentissimus doctissimusque; cujus industria Pontifex Romanus in multis legationibus est usus, veluti in Parmæ ac Placentiæ Gubernatione, quas urbes eximia prudentia rexit. Orator etiam ad Franciscum primum, Galliæ regem bello cum Imp. Carolo V contendentem gratia conciliandæ pacis ivit. Superest ejus frater Ioannes Aquileię Patriarcha, disertus homo & ingeniorum pater,

Mar. Cardinalium ordini allectus, & legationem Bononiensem gessit, [illegible] vitæ explevit diem anno post Christi nativitatem MDXLII. Doctissimus [illegible] erat, & Doctorum alter Mæcenas. Accedit his Petrus Bembus quem Paulus quoque III Pontifex in Cardinalium collegium ob insignem virtutem adoptavit; de cujus ornatu ac elegantia tam in sermonibus quam scriptis, neque solum latinis & græcis, verumetiam vernaculis, quæ jam Europa tota legit & admiratur, multa profecto dicere possemus, sed in alium locum quicquid ejus est rejicere cogimur. Mortem obiit Romæ summo cum dolore literatorum anno post Christi nativitatem MDXLVII. Vivunt adhuc Franciscus Cornarius Marci de quo dictum est frater, & Franciscus Pisanus Cardinales. Existimatione summa fuit Marinus Grimanus Cardinalis & Aquileiæ Patriarcha, vir eloquentissimus doctissimusque; cujus industria Pontifex Romanus in multis legationibus est usus, veluti in Parmæ ac Placentiæ Gubernatione, quas urbes eximia prudentia rexit. Orator etiam ad Franciscum primum Galliæ regem bello cum Imp. Carolo V contendentem gratia conciliandæ pacis [illegible]. Superest ejus frater Ioannes Aquileiæ Patriarcha, disertus homo & ingeniorum pater,

pater, item Cardinalis, cum Victore alio fratre gravissimo viro, reipublicæq; cumprimis studioso, ac eloquente, qui D. Marci Procuratorem agit, dignus plane tam illustri stirpe: quodq; nullum adhuc successorem familiæ genuerit, cuncta civitas summe dolet. Alios præterea celeberrimos Præsules Venetiæ tulerunt, inter quos Pantaleon Iustinianus primus latinorum Bizantinus Patriarcha, postquam ejus urbis imperium ad Francos devenerat. Successerunt ei nobiles alii viri. Fuit etiam Hermolaus Barbarus non minori rerum publicarum usu, quam eruditione præditus. Insignem ejus doctrinam cum in latinis, tum græcis literis monumenta scriptorum quæ reliquit abunde testantur; patriæ nomen profecto mirifice illustravit. Aquileiæ Patriarcha creatus est ob summas virtutes ab Alexandro sexto Pontifice Romano Laurentius Iustinianus ex ordine Cælestinorum monachus primum Episcopus Castelli, dein Patriarcha Venetiarum & Primas Dalmatiæ nuncupatus ab Eugenio IV Pontifice mirifica sanctitatis opinione claruit; eamque miracula testata sunt, plurima beneficia Deo mortalibus elargiente qui patrocinium ejus invocassent. Secutus hunc est in Patriarchatu Maphæus Contarenus instituti

Cælestinorum sodalis, dein Andreas Bondelmerius Canonicus regularis, Gregorius Corarius, Ioannes Boratius, Maphæus Gerardus ex ordine Camaldulorum postea Cardinalis, Thomas Donatus ordinis prædicatorum, Antonius Syrianus instituti Carthusiani, Ludovicus Contarenus Cœlestinorum, Antonius Contarenus Scopetinorum, Hieronymus Quirinus Prædicatorum, qui nunc sedem tenet. Insuper & alios insignes Ecclesiarum præsules urbs hæc edidit, uti Episcopos Henricum Contarenum Castelli, Dominicum Dominicum, Petrum Æmilianum Vicentiæ, Fantinum Patavii, Petrum Monteum Brixiæ, Iacobum Zenonem Feltrii Bellunique, Dominicum Torcelli, omnes doctrina moribusque perornatos. cum Antonio Pizamano Feltrinorum antistite, qui non solum doctrina, sed etiam sanctitate claruit, & diem functus anno à Christi nativitate MDXII Venetiis, tumuloque conditus in D. Petri Castellani miraculis illustratus est, Deo Opt. Max. mortalibus eximia munera concedente qui in illius nomen rogarent, maximeque MDXX anno, quum aperto sepulcro corpus ejus integrum adhuc apparuit. His addendus Hieronymus Trevisanus cum philosophiæ, tum juris peritus, Episcopus Cremonensium &

Cælestinorum sodalis, dein Andreas Bon-
delmerius Canonicus regularis, Grego-
rius Corarius, Ioannes Boratius, Ma-
rius Gerardus ex ordine Camaldulen-
sium postea Cardinalis, *Thomas Dona-*
tus ordinis prædicatorum, Antonius Sy-
rianus instituti Carthusiani, Ludovicus
Contarenus Cœlestinorum, Antonius
Contarenus Scopetinorum, Hieronymus
Quirinus Prædicatorum, qui nunc se-
dem tenet. Insuper & alios insignes Ec-
clesiarum præsules urbs hæc edidit, uti
Episcopos Henricum Contarenum Ca-
stelli, Dominicum Dominicum, Petrum
Æmilianum Vicentiæ, Fantinum Patavii,
Petrum Monteum Brixiæ, Iacobum Ze-
nonem Feltrii Bellunique, Dominicum
Torcelli, omnes doctrina moribusque
perornatos. cum Antonio Pizamano Fel-
trinorum antistite, qui non solum do-
ctrina, sed etiam sanctitate claruit, &
diem functus anno à Christi nativitate
MDXII Venetiis, tumuloque conditus
in D. Petri Castellani miraculis illustratus
est, Deo Opt. Max. *mortalibus eximia*
munera concedente qui in illius nomen
rogarent, maximeque MDXX anno, quum
aperto sepulcro corpus ejus integrum
adhuc apparuit. His addendus Hierony-
mus Trevisanus cum philosophiæ, tum
juris peritus, Episcopus Cremonensium,
&

& Abbas apud D. Thomam Burgundio-
num Torcelli, quo in cœnobio jus patro-
natus habet Trevisana familia. Præter
hos vero tam multos Venetiæ nobilissi-
mos Præsules ediderunt, ut omnes refer-
re nimis longum foret; ex quibus tamen
in urbis ipsius Episcoporum catalogo
nonnullos adhuc commemorabimus.
Vivit etiam nunc Aloysius Lippamanus
antistes Veronensium, literis & virtuti-
bus insignis homo; qui catenam auream
in vetus testamentum elegantissimam
composuit. Nec minori numero littera-
tos viros urbs hæc tulit quam Præsules;
quanquam & ex illis exornati doctrina
multi fuerint, uti ostendimus. In docto-
rum cohorte fuit Andreas Dandalus Dux,
quem historiam insignem scripsisse præ-
diximus, & Petrarcha, Blondus, Sabelli-
cusque perquam honorifice memorant.
Carolus Zeno non solum apprime do-
ctus, verumetiam eximius classium præ-
fectus fuit, uti Blondus & Sabellicus in
historiis perhibent. De Genuensibus
triumphum egit, itemque Francicam fu-
dit classem cui Bucicaldus imper. præe-
rat validissimus homo, Carrariensibus
Patavii regulis auxilio missus. Memo-
riam Caroli summo cum honore cele-
brat Leonardus Iustinianus oratione
quadam funebri, item Petrus Paulus Ver-

Q 5 gerius

gerius duabus elegantissimis epistolis. ZachariasTrevisanus non minori sapientia prudentiaq; polluit in consiliis, quam erat literarum disciplinis excultus; idque probant orationes ejus editæ, nominatim illa quam coram Gregorio Pontifice habuit, qua rationem Ecclesiæ pacandæ, nam terni tum erant Pontifices, commemorat; nec solum eloquentiam insignem, verumetiam ingenium summum ea in re excogitanda testatur. Leonardus Iustinianus fuit vir maximi consilii parisque facundiæ. Iuvenis adhuc versus lingua vernacula plurimos arte magna panxit. ætate vero confirmata dein eloquentissimus ac literatissimus evasit: neque solum oratione soluta, verumetiam recitatione carminis sermone vernaculo mirifice delectabatur, usque adeo ut inter ætatis suæ doctissimos homines sit habitus, præterquam quod eximius reipublicæ consiliarius erat. Marcus Lippamanus scientia juris enituit, itemque tam linguæ Græcæ quam Latinæ. Franciscus Barbadicus consilio maxime valuit; pariterque Daniel Veturius ordinis patritiorum egregium ornamentum, reipublicæ summe studiosus. Franciscus Barbarus in quo græcæ latinæque linguæ cognitio pariter cum eloquentia gerendæque reipublicæ prudentia collu-

cebat,

gerias dedit elegantissimis epistolis. Zacharias Trevisanus non minori sapien- tia prudentiaq; polluit in consiliis, quam etiam literarum disciplinis excultus; idque probant orationes ejus editæ, nomina- tim illa quam coram Gregorio Pontifice habuit, qua rationem Ecclesiæ pacandæ, nam terni tum erant Pontifices, com- memorat: nec solum eloquentiam insi- gnem, verumetiam ingenium summum ea in re excogitanda testatur. Leonardus Iustinianus fuit vir maximi consilii pari- que facundiæ. Iuvenis adhuc versus lin- gua vernacula plurimos arte magna pan- xit, ætate vero confirmata dein eloquen- tissimus ac literatissimus evasit: neque solum oratione soluta, verumetiam re- citatione carminis sermone vernaculo mirifice delectabatur, usque adeo ut in- ter ætatis suæ doctissimos homines sit habitus, præterquam quod eximius rei- publicæ consiliarius erat. Marcus Lip- pamanus scientia juris enituit, itemque tam linguæ Græcæ quam Latinæ. Fran- ciscus Barbadicus consilio maxime va- luit; pariterque Daniel Veturius ordi- nis patritiorum egregium ornamen- tum, reipublicæ summe studiosus. Fran- ciscus Barbarus in quo græcæ latinæque linguæ cognitio pariter cum eloquentia gerendæque reipublicæ prudentia collu- cebat,

cebat, non satis hercule scio literatusne ac disertus & sapiens & bonus appellari debeat potius quam fœlix, ob eximias ejus res quæ memoriæ sunt proditæ, in acquirenda conservandaque adversus Philippum Vicecomitem Mediolani ducem Brixia gestas. Mentionem ejus in historiis Blondus, Simoneta, Sabellicus honorifice faciunt. Andreas Maurocenus & Hermolaus Donatus, quanquam reipublicæ curis assidue vacaverint, eruditionis tamen etiam eximiæ documenta perillustria dederunt, relictis heroico carmine suorum temporum historiis. Zacharias Trevisanus alterius Zachariæ filius laudatissimo comparandus patri fuit, primo literarum studiis, dein administratione reipublicæ. Genuit etiam urbs hæc pernobilis Barbonum Maurocenum, Ludovicum Fuscarum, Vitalem Landum, Candianum Polanum, Nicolaum Canalem cum Lauro Quirino cunctos juris consultissimos, & cum humanitatis artibus eloquentiaque, tum in publicarum rerum administratione mirifica ingenii præstantia pollentes, ideoque non minus ob literarum scientiam in honore habitos, quam propter optima prudentissimaque consilia. Ioannes Cornalis & Paulus Barbus nobilissimi viri præter insi-

insignem gravitatem latinarum quoque literarum scientiam habebant. Andreas Iulianus & Bernardus Iustinianus Leonardi F. item Hieronymus Barbadicus Francisci F. cum Nicolao Barbo singulari ingenio maximaque doctrina viri fuerunt: uti quoque Vitalis Landus, Petrus Thomas, Ludovicus Donatus, Franciscus Dedus, Marcus Sanutus, & Hieronymus Donatus omnes præclari Senatores, & docti, facundi, prudentes, ingeniiq; summi homines; præcipue vero postremus, quem Græce Latineq; dicentem omnes cum stupore mirabantur ob orationis majestatem, qua cum antiquis illis Græcis aut Romanis oratoribus conferri poterat. Nec prætermittendus est Andreas Navagerius, qui cũ illustri vita tum literis perornatus fuit, ideoq; scribendis Venetorum historiis per Senatusconsultum Marco Antonio Sabellico successit. Diem functus est annis superioribus. Vivit nunc Ioannes Baptista Egnatius vir doctissimus, uti literaria ejus opera testantur. Præter eruditos vero homines urbs hæc etiam præstantissimos duces edidit, præcipueque classium, qui maximis victoriis potiti, Venetamq; rem mari terraq; plurimum auxerunt. Ex his fuêre Ioannes & Raynus Polani, qui Corcyram in ditionem subjunxerunt, item Marinus Gradonicus

insignem gravitatem latinarumque
literarum scientiam habebant. Andreas
Iulianus & Bernardus Iustinianus Leo-
nardi F. item Hieronymus Barbadicus
Francisci F. cum Nicolao Barbo singula-
ri ingenio maximaque doctrina viri fue-
runt: uti quoque Vitalis Landus, Petrus
Thomas, Lodovicus Donatus, Franciscus
Dedus, Marcus Sanutus, & Hieronymus
Donatus omnes præclari Senatores, &
docti, facundi, prudentes, ingeniiq; sum-
mi homines; præcipue vero postremus,
quem Græce Latineq; dicentem omnes
cum stupore mirabantur ob orationis
majestatem, qua cum antiquis illis Græ-
cis aut Romanis oratoribus conferri po-
terat. Nec prætermittendus est Andreas
Navagerius, qui cú illustri vita tum lite-
ris perornatus fuit, ideoq; scribendis Ve-
netorum historiis per Senatusconsultum
Marco Antonio Sabellico successit. Diem
functus est annis superioribus. Vivit nunc
Ioannes Baptista Egnatius vir doctissi-
mus, uti literaria ejus opera testantur.
Præter eruditos vero homines urbs hæc
etiam præstantissimos duces edidit, præ-
cipueque classium, qui maximis victoriis
potiti, Venetamq; rem mari terraq; plu-
rimum auxerunt. Ex his fuêre Ioannes &
Raynus Polani, qui Corcyram in ditio-
nem subjunxerunt, item Marinus Grado-
nicus

nicus cum Dominico Mauroceno, à qui-
bus capta Pola, tributoq; Parentini sub-
acti: Ioannes Basilius & Thomas Fale-
rius Pisanos mare infestantes domue-
runt. Reinherus Dandalus cum Ruge-
rio Permarino classe xxx navium actua-
riarum Methonem & Coronem expu-
gnarunt. Ioannes Trevisanus novem na-
vibus duodenas Genuensium apud Dre-
panum Siciliæ cepit. Insignem etiam ar-
tem virtutemque militarem adversus
Cretenses qui defecerant, præstitére Pe-
trus Thomas, Ioannes Grittus, Nicolaus
Balestrerius, Marcus Bonus, & Andreas
Thealdus. Maximam classem regis Exa-
gonorum & Ioannis Vatasii, cui Bavala
præerat dux, juxta Constantinopolim vi-
cêre Leonardus Quirinus & Marcus O-
nissorus. Iaderam cum defecisset Reine-
rius Zeno obsedit, & in imperium Vene-
tum retraxit. Laurentius Theupolus clas-
sis præfectus tres & viginti Genuensium
naves in portu Ptolemaidis confregit, ac
dein una cum Andrea Zenone spectabili
pugna Genuenses apud Tyrum aggressus,
eorum navibus magnis xxv potitus est,
insignemq; victoriam retulit. Classis quo-
que præfecturam Marco Gradonico de-
dit ob eximiam virtutem Balduinus Im-
perator Constantinopolis. Marcus Mi-
chaël ııxx navium classe circa Tenedum
cum

cum Genuensibus depugnans, quorum classis navium magnarum viginti erat, eos in fugam vertit, ac ita Chalcidem cepit. Gilbertus Dandalus præfecturam duarum & triginta triremium gessit. Iacobus Dandalus & Marcus Gradonicus quem supra nominavimus, cum classe Genuensium viginti octo navium longarum apud Drepanum congressi, viginti quatuor ex iis cepère, reliquis incendio absumptis. Idèm Marcus alia præter hæc memorabilia multa gessit, quæ nisi longissime referri haud possent, & in Sabellici Decadibus rerum Venetarum, ac item ultima Enneadum parte legi poterunt. Ruggerius Maurocenus L X triremium imperator res maximas confecit, Ioannes Superantius cum XXV Theodosiam in Taurica Chersoneso expugnavit, & Benedictus Iustinianus magnam Græcarum navium multitudinem cepit. Primus omnino in Turcas Dux belli à Venetis ivit Petrus Zeno, qui potentissima classe multas victorias retulit insignes. Successerunt illi deinde Marinus Falerius, Andreas Cornalis, Petrus & Marcus Canales, Marcus Iustinianus, omnes strenui bellatores, fortissimique duces. Primi Legati quos Provisores vocant, exercitibus additi Andreas Maurocenus & Simon Dandalus,

lus,

lus, posteaque Nicolaus Gradonicus & Pancratius Iustinianus : quæ munera patrum sententiis ob eximiam in consiliis prudentiam illis viris demandata. Nicolaus Pisanus classis præfectura summam quoque laudem meruit cum Ioanne Delphino, pugnaque una Genuensibus quinquaginta naves ademit. Secuti sunt eum in re navali Paulus Lauredanus, Marcus Michaël, & Ioannes Sanutus. Nec his minori virtutis commendatione fuit Marcus Cornalis quem supra memoravimus, præclaro libertatis patriæ studio, cum Senatus occiso Marino Falerio Duce rempublicam illi commisit, donec princeps rite nominaretur. Gloriam quoque ductu classium adeptus est Bernardus Iustinianus. Victoris Pisani memorabilis sapientia fortitudoque fuit in casibus fortunæ superandis: etenim magna patrum totiusque civitatis opinione ac gratia præfectus classis designatus, cum post rem initio fœliciter gestam, dein reluctante fortuna, carceri traditus inique fuisset, Genuensibus jam Fossam Clodiam tenentibus, Venetis autem adeo perculsis, ut ad hostis quascunque conditiones se depacturos essent professi, vocibus popularium in libertatem postulatus, tanta moderatione fuit ut ad-

ut admirari ſatis nequeas; & dux belli dictus Victoriam inſignem obtinuit. Sabellicus hoc de viro perhibet, cum mature ad ſenatum è carcere venire eſſet juſſus, etiam in cuſtoſtia pernoctare voluiſſe, ac ſacerdoti explicata mente ſacram Euchariſtiam accepiſſe, ſimulque per id ſacroſanctum Chriſti corpus teſtatum, ignoſcere ſe cunctis quorum ulla injuria fuiſſet affectus, neque minores deinceps pro republica labores ſuſcepturum quam feciſſet unquam. Itaque ſic tum è carcere profectus in Senatum, maximis honoribus exceptus, & præfecturæ claſſis inſignibus ornatus eſt, tantoque patrum populique ſtudio contra Genuenſes movens, eos ſpectabili victoriá devicit, uti diximus, Blondus Sabellicuſque memoriæ prodiderunt. Dominicus Michaël quatuor & viginti longis navibus octoque myoparonibus Cretam quæ defecerat in poteſtatem retraxit. Illi in claſſis præfectura deinceps ſucceſſère Creſſus Molinus, Michael Delphinus, Iacobus Maurus, Marcus Iuſtinianus, Carolus Zeno, qui Clodiana quoque pugna cum Genuenſibus egregiæ virtutis documenta præbuerat. Magna etiam gloria rem navalem exercuère Michaël Iuſtinianus, Petrus Hemus ſummi conſilii vir, Fantinus Georgius, Marcus Grimanus, Ioannes

nes Barbus, Victor Barbarus cohortium etiam præfectura nobilitatus Brixiano contra Philippum Mariam Vicecomitem Mediolani Ducem bello. Laudem insuper classis ductu Franciscus Bembus est adeptus, qui classem myoparonum aliarumque navium haud spernendam adversus Philippum Mariam Pado subvexit, ut Blondus, Sabellicus, & Corius in historiis tradunt. Præfectura navali bello Genuensium etiam Petrus Lauredanus inclytus fuit, cui Andreas Mocenicus successit. Et Stephanus Contarenus classis Dux in Pado fuit contra Philippum Mariam Mediolani Ducem postquam in Venetum imperium Brixia concesserat. Aloysium Lauredanum illa contra Turcas expeditio in qua Pontificis Eugenii Burgundionumq; Ducis classes una iverunt Imperatorem habuit, maximisque rebus gestis & egregiis victoriis illustrem fecit. Secutus est in præfectura classis Victor Capellus sapientissimus & prudentissimus vir, qui ob virtutem summam iterum quoque Præfecturam accepit. Huic Vrsatus Iustinianus, Iacobus Lauredanus, Nicolaus Canalis, Petrus Mocenicus, Victor Superantius strenui Præfecti omnes successère. Gloriam quoque magnam re navali consecutus est Hieronymus Canalis, qui Maurum Alexandri-

num piratam admodum nobilem & insignem cepit. Vicentius etiam Capellus classis Imperator Venetæ magnam virtutis commendationem meruit, uti insuper Andreas Trevisanus eques auratus ob virtutem factus; qui opinione in urbe tanta fuit ut si fata vitam concessissent, insignia Ducatus adepturus crederetur. Sed & præterea multos homines illustres Venetiæ tulerunt, veluti Antonium Cornarium, Nicolaum Priolum, Hieronymum Georgium Equitem auratum & maximum oratorem, qui legationes plurimas ad varios principes obivit; nominatim ad Carolum VIII Franciæ regem, aliosque non paucos, quorum memoriam aliis celebrandam tradimus. Nec desunt nunc in hac fœlicissima republica maximi ingenii summique consilii, & ad quævis ingentia negotia tractanda prompti viri, quorum è numero Marcus Fuscarus, Thomas Contarenus, item Laurentius Amulius, qui classis præfecturam gerens anno post Christi nativitatem millesimo quingentesimo quadragesimo octavo Sabarnessam nobilem piratam cepit. Vrbs hæc maximorum animorum homines & ingenia præclara semper magna multitudine habuit; nec in præsentia talibus quoque caret, uti ostendimus. Et hactenus de

Vene-

Venetiis dictum sit satis; consequenter autem Episcoporum & Patriarcharum quos habuêre catalogus cum annis quibus ad illum honorem quisque pervenit, annectetur.

I Primus urbis hujus Episcopus ab Romano Pontifice institutus est anno 774 post Christi nativitatem Obelaltus Ma[illegible]inus Eneagri tribuni Methamauceni filius.

II Alter Christophorus Damiatus Græcus, anno à Christi nativitate 792. creatus. Secuti deinceps:

III Christophorus Tancredus Græcus an. 809.

IV Vrsus Badoarius Venetus 841.

V Ioannes Sanutus Venetus sodalitatis Humiliatorum Monachus 842.

VI Maurus Vincentius Venetus 852.

VII [illegible]nicus Badoarius Ven. 862.

[illegible]ius Facius 873.

IX [illegible]annes Sanutus Venetus 889.

X Ioannes Aventuratis Aquilinus 891.

XI Laurentius Timensdeum monachus albus 918.

XII Dominicus Maurus Venetus 936

XIII Dominicus David Venetus ex ordine Eremitanorum 946.

XIV Petrus Malefactus Paravinus 971.

XV Vrsus Magaditius Venetus 981.

XVI Dominicus Badoarius Venetus 992.

XVII Petrus Quintavallis Venetus 1001.

XXXIX	Iacobus Contarenus Ven. 1303.
XL	Bartholomæus Quirinus Venetus 1325.
XLI	Michaël Catergus Ven. ordinis Eremitanorum 1332.
XLII	Angelus Delphinus Ven. 1336.
XLIII	Nicolaus Maurocenus Venetus 1340.
XLIV	Ioannes Barbus Venetus 1349.
XLV	Paulus Fuſcarus Venetus 1359.
XLVI	Ioannes Amadeus Venetus Cardinalis 1379.
XLVII	Angelus Corrarius poſtea Rom. Pontifex Gregorius XII Venetus 1379.
XLVIII	Ioannes Lauredanus Venetus 1385.
XLIX	Franciſcus Falerius Ven. 1390.
L	Leonardus Delphinus Ven. 1312.
LI	Franciſcus Bembus Venet. 1398.
LII	Marcus Landus Venetus 1416.
LIII	Franciſcus Malipetra Ven. 1425.
LIV	Laurentius Iuſtinianus Venetus ex ordine Cæleſtinorum 1432. quem dein anno 1450 Pontifex Max. Eugenius IV Patriarcham Venetiarum & Primatem Dalmatiæ dixit, tranſlata huc Gradenſi Eccleſia Patriarchali, ac illa dignitate tributa Venetiis.
I	Primus igitur is Patriarcha fa-

ctus est anno post Christi nativitatem 1450. Secuti deinceps hi:

II. Maphæus Contarenus Venetus ex ordine Cœlestinorum 1451.

III Andreas Bondelmerius Veneti ordinis Canonicorum regularium 1460.

IV Gregorius Corrarius Ven. 1465.

V Ioannes Barotius Venetus 1465.

VI Maphæus Gerardus Venet. sodalitatis Camaldulorum, postea Cardinalis 1466.

VII Thomas Donatus Venet. ex ordine Prædicatorum 492.

VIII Antonius Syrianus Ven. monachus Carthusianus 1504

IX Ludovicus Contarenus Ven. instituti Cœlestinorum 1508.

X Antonius Contarenus Ven. sodalitatis Scopetinorum 1508.

XI Hieronymus Quirinus Ven. ex ordine prædicatorum 1524.

Sic Episcopis & Patriarchis enumeratis insulas etiam quæ civitati huic nobilissimæ passim in stagnis circumjectæ adjacent in curiosorum gratiam commemorabimus.

IN-

I N S V L Æ
Circum
V E N E T I A S.

SVnt circum Venetias insulæ modicæ permultæ cum ædificiis, templis, cœnobiis, aliisque domibus pietati dicatis. Primum ad Austrum insula mill. pass. longitudine splendidis ædificiis & cultissimis hortis itemque cœnobiis monachorum ac virginum plebanicisque fanis aliquot nitens, ab urbe lato fere quingentos passus euripo submovetur, aditurque cimbis trajectus causa semper hic considentibus. Iudaicam nunc vocant; alioque nomine Dorsum Durum appellavére. Non procul inde in stagnis D. Angeli Concordiensis virginium sequitur: ultraque ad occasum versus D. Georgii Algani conventus: dein eadem parte versus occidentem si Venetiis consistas, D. Claræ domus quę ponte urbi Venetæ adhæret. Eodem in latere D. Secundi cœnobium est; nec procul à continente D. Iuliani fanum. Deinde Septentrionali urbis latere D. Christophori ædes in euripo quo Murianum ab urbe navigatur occurrit, moxque D. Michaëlis cum cœnobio, postremum ipsum Muriànum in Venetiarum originibus commemoratum,

quod Altinates & Opiterginos Hunnicis temporibus anno CCCCL post Christi nativitatem incolere cœpisse Sabellicus perhibet, Athila jam tum ad Venetiam appropinquante. Distat ab urbe *mill.pass.* estque perjucundus & amœnus locus, situ quidem ædificiorumque descriptione Venetiis par, at amœnitate longe præcellens, quippe quia singulæ pene domus hortos ornatissimos & variis arboribus fructiferis confertos habent. Templa colit haud ignobilia XIV, nominatim D. Petri Martyris cum cœnobio sodalium prædicatorum luculenter ædificato, ubi etiam bibliotheca præclara voluminibus optimis plena. Vitreamina tam excellenti hîc arte faciunt, ut tum varietate, tum artificio cætera totius orbis vasa vitrea longissime superent. Nec desinunt artifices ad materię pretium indies ornamenta nova rationesque varie figurandi præstantiores ac elegantiores excogitare. Colores etiam quoscunque jam mirabili industria reddunt, ut omnino existimem Plinium si nunc reviviscerer summa cum admiratione vasa hæc supra fictilia tum Aretinorum, tum aliarum gentium longe collocaturum. Vidi ego præter cætera hîc miranda: navem rostratam exacta dimensione factam ex vitro, longitudine unius ulnæ, cum instru-

mento

mento univerſo tam convenienter, ut miraculo prorſus eſſet ea ex materia partes omnes ejuſcemodi operis adeo plene formari potuiſſe. Conſpeximus etiam organa parva vitreis tubis, quarum maxima longitudo ferme trium cubitorum tanto artificio juſtam ad proportionem erat ducta, ut inflato ſpiritu, ac pulſatis à muſicis perito modulis, ſuaviſſimum concentum ederent. Magnitudinem vaſorum quæ hîc cernuntur non commemoro, quippe quia fidem eorum qui non vidêre, ſuperatura res foret. Equidem mirari ego ſatis haudquaquam potui, tanta vitreæ materiæ copia quî colligi, & in tam varias infinitaſque ſpecies ingentium vaſorum figurari queat. Et inſignis hæc Murianorum ars jam univerſæ nota eſt Europæ, propterea quod eorum opera nobiliſſima cunctas in ejus partes exportantur. Officinas exercent XXIV, in quibus operis artificum perpetuis vaſa fiunt. Locus populo valde frequens eſt; maximaque pars aut artifices vitrearii vel negotiatores; aut piſcatu vivit. Scinditur in partes duas inſtar Venetiarum amplo euripo. Circuitu millia tria colligit. Cœlo eſt bono ac ſalubri, quod ab igne perpetuo vitrarias urente fornaces proficiſci arbitramur. Nobilitavit Murianum Franciſcus Balarinus, qui arte ac

industria super omnes adhuc formandis vasis artifices excelluit. Sequitur ad Septentrionem versus ædes D. Iacobi Palustris, ultraque D. Nicolai. Dein Maiorbium quatuor & viginti à Muriano stadiis, iisdem Hunnicis temporibus habitari cœptum ab Altinatibus, & unius portæ nomine quæ Altini fuerat ut refert Sabellicus, dictum. Insula hæc infrequenter nunc colitur: gens modica, vel piscatu, vel hortorum cultura vivit. Torcellum inde succedit civitas, item ad Septentrionem, à Majorbio mille pass. cujus Episcopus Torcellanus dicitur, cathedralis ædes D. Fuscæ virginis & martyris, quæ hîc monumento sita cum D. Malica nutrice, Ravenna delatæ simul ubi martyrium subiêre. Torcelli quoque nomen pro Turricello nunc ab Altini quondam sextante superest; cujus, uti prædiximus, coloni Athilę temporibus in hæc æstuaria commigrarunt. Vrbs & hæc uti Majorbium infrequens colonis, vel piscatu vel hortorum cultura viventibus. Abbatia non ignobilis adjacet monachorum D. Bernardi. Cælum hîc admodum grave. Nec procul Buranum haud inhonestus in insula vicus, ad exortum Majorbio Torcelloque obversus, pari intervallo mille pass. ab utroque; nomen etiam ab Altinatibus, uti quæ supra memorata

sunt,

ſunt, habens. Hinc tum ex plaga Septentrionis in orientalem Venetiarum tendenti, domus D. Franciſci quæ à Deſerto cognominatur apparet, propluſq; Venetiis Lazaretum novum, item verſus orientem Carthuſianus conventus, juxta mox D. Helenæ, viciniorque dein ad urbem, D. Georgii Majoris; tum D. Servuli, D. Lazari, & infra Lazaretum vetus, quod ad meridiem ſpectat, cum æde Virginis quæ gratiarum dicitur, ultraque D. Clementis, & porro in Auſtrum, Sancti Spiritus: tum Pupilia eſt, ſic olim, uti ſupra memoravimus, dicta, quinque millibus à Venetiis. Inſulam hanc quondam admodum frequentem populo fuiſſe Blondus & Sabellicus perhibent; maximaque circa Ducatum Vrſi Patriciati incrementa cepit, quum Petri Tradonici Principis familiæ conceſſa eſt cum uxoribus & liberis inhabitanda, quemadmodum in catalogo Ducum retulimus. Auctus igitur & excultus à Tradonici famulitio ejuſque prole locus eſt adeo ut ad honeſti oppidi formam creſceret; quod poſtea Genuenſium bello cum ii Foſſam Clodiam cepiſſent, habitari deſivit. Sequitur Methamaucum vicus, olim Ducis Veneti ſedes, ubi portus Meduaci fluminis profundiſſimus, de quo jam antea ſcripſimus. XXV dein ab urbe

Veneta

Veneta millibus alter est portus Clodianus, juxtaque oppidum Fossa Clodia, quemadmodum à Ptolemæo nominatur, quod Clodium Albanorum Ducem condidisse Volaterranus refert ex auctore Sexto, Sabellicus tamen prodidisse quosdam scribit ab Atestinis & Silicensibus ædificatum qui Hunnicis temporibus in stagna ex continentis ora profugerant: verum hoc tamen ut constare sibi queat non video, cum Plinius & Ptolemæus qui plurimis ætatibus Hunnicas in Italiam irruptiones præcessère, Fossæ Clodiæ memoriam usurpent. Dici fortasse posset Athilæ temporibus ab Atestinis Silicensibus domo profugis auctum, cum jam prius existeret: ut ita quod Sabellicus refert non omnino veritati adversetur. Civitas effecta est sub Ordelafo Falerio Duce M C V post Christi nativitatem anno, translato huc Methamauceno episcopatu, cum eam urbem inundatio vastasset. Divorum etiam reliquiæ simul inde tum ad Clodianos asportatæ. Primum locus momenti pene nullius erat, uti in Venetis annalibus priscis, maximeq; Bertucii Veneti se legisse Ioannes Petrus Ferrettus Ravennas homo doctissimus nobis affirmavit. Vndique stagnis marinis circumfunditur, in longum protenta, spatiosaq; & longa platea divisa, in quam
utrinque

utrinque vici plurimi instar spinæ piscis exeunt. Circum urbem salinæ passim, ubi mensibus æstivis è marinis aquis sal conficitur ingenti Venetæ reipubl. compendio. Genuenses anno post Christi nativitatem MCCCLXXX cum huc bello contra Venetos classe pervenissent, victoriamque jam in manibus haberent, insolentia rem corrupisse, sic ut mutata fortuna victores ipsi vincerentur, plurimiq; capti magno cum triumpho abducerentur Venetias, Blondus Sabellicusque nec uno loco memorant. Clodiani nunc fere piscatu, vel hortorum cultura, vel salinis exercendis vivunt. Hinc ad Venetias redeunti litoris apparent campi amœni cum hortis nitidissimis, quorum fructus Venetias deportantur. Proveniunt hîc pro anni tempore varia fructuum hortensium genera; nominatim pepones, cucumeres, anguriæ, brassicæ lacuturres, sabellicæ, cæteræque species & id genus fruges aliæ, unde quæstum Clodiani maximum faciunt. Vrbem hanc ortu nobilitavit Petrus Calotius ordinis prędicatorum monachus, qui admodum exacte ingentia duo volumina de vitis Divorum scripsit, quæ in bibliotheca Dominicana Bononiæ servantur. Hîc Venetiarum finis.

SYNOPSIS REIPVBLICÆ VENETÆ,

Auctore

IOANNE COTOVICO Vltrajectino I. V. D. & Milite Hierosolymitano.

CAP. I.

Reipublicæ Venetæ idea generalis.

RESPVBLICA VENETA mixtionem omnium Statuum refert: videlicet,

Monarchiam, sive Regium Principatum; qui penes Ducem est:

Aristocratiam, sive Optimatium gubernationem; quæ constat ex Senatu, qui cxx Senatores habet; Decemviris, quorum Collegium XVII Senatorum numerum explet; & Seniorum seu Præconsultorum Collegio, quod è XVI constat Senatoribus.

Democratiam, seu Populare regimen. Idque ex universo civium constat conventu, ac Venetorum Magnum Consilium constituit: à quo universa pendet Respublica.

CAP

CAP. II.

De Duce, ejusque munere.

DVx itaque primum in Republica locum tenet.

Regiam præ se fert potestatem.

Regiam speciem habet, ac gravitatem dignitatemque Regis servat.

Venerabilis in eo est cultus: purpura & holoserico in omni tempore vestitur; aureoque interdum pallio, ac stola candida usus, in publicum prodit; caputque tenui vitta obtectum habet, & coccinea infula (quam limbus aureus præcingit) fronte decore aptatur, ac retro in teretis formam cornu attollitur; albæque armellinorum pelles circum scapulas ad medium usq; demissæ majestate plenum conspectum reddunt. Gestat & picturata sandalia, fibulasque aureas, & baltheum gemmatum.

Sedē habet in suggestu veluti Regiam.

Præter publicos, peculiares etiam officiales & ministros habet, variis nominibus titulisque insignitos, & è publico stipendiatos. Cancellarium nimirum, quem vulgo Inferiorem vocant: Equitem, vulgo Ducis appellatum: Sacellanum, Clericum, & Domicellos duodenos, vulgo *Donzellos* dictos: qui omnes, dum in publicum prodit, præcedunt & honoris causa comitantur.

Omnes

Omnes cives tum privati, tum magistratum tenentes, detecto capite,& stantes, sedentem alloquuntur: ipse vero nulli assurgit.

Cunctæ epistolæ Reipublicæ sub nomine ipsius prodeunt, obsignanturque sigillo plumbeo.

Decretorum, Legum, ac Senatusconsultorum promulgationes nomine ejus fiunt.

Nummi omnes, tam aurei quam argentei cum nomine ac figura ejus excuduntur.

Orator quivis, Prætor, Præfectus, aut quilibet alius ad Senatum scribere quid volens, literas ad ipsum destinat.

Ducis munus est, ut

Magno Consilio cæterisque Collegiis Optimatium dum vixerit præsideat:

Quoscunque magistratus in officio ita contineat, atque ea ratione moderetur, ut veluti quadam harmonia omnia consonent communi bono:

Singulis diebus Mercurii magistratus omnes adeat, eorumque subsellia visitet, sui muneris ut reminiscantur, privatorum causas ne negligant, neve negligentia publicæ utilitati officiant, admoneat:

Nulla privata functione utatur, sed ubique boni communis curam habeat, & tanquam in alta Reipublicæ specula positus,

positus, quid unusquisque, præsertim qui publicis funguntur muneribus, agant, diligenter inspiciat & inquirat:

Si quempiam suo deesse officio comperiat accersitum coram universo Collegio verbis primum acriter objurget; aut si ita res ferat, Advocatoribus, seu Decemvirorum præfectis mandet culpam ejus dignosci:

Omnibus se adjungat magistratibus, ac par cum singulis habere suffragium libere possit:

Solus nihil efficere valeat: aliis vero magistratibus adiunctus, non amplius auctoritatis obtineat, quam quivis alius eorum qui eo magistratu funguntur:

In comitiis denique neque gentili, neque consanguineo competitori suffragari possit.

Ex his facile liquet, omnem Principi facultatem esse ademptam. Principatu abutendi, aut pro tyranno se gerendi; & licet speciem Regis in eo ubique cernas, potestatem tamen nusquam consideres.

CAP. III.

De Senatu, ejusque munere.

SENATUS centum viginti Senatores habet. Ex iis sexaginta Ordinarii, sexaginta *Della gionta* appellati.

Sexaginta ordinarii ſingulis creantur annis, publicis Magni Conſilii ſuffragiis, Auguſto nempe & Septembre menſibus; eo ſervato ordine, ut ſingulis Comitiis ſex eligantur Senatores, quouſque ſexaginta electorum expleverint numerum. Hic honos vocationem non habet, ut cæteri magiſtratus: is enim qui prius electus fuerit, poteſt denuo eligi.

Sexaginta reliqui, vulgo *Della Gionta* appellati, adſcripti ſunt prioribus, qui ad tertium Kalend. Octob. coacto Senatu à ſingulis primi ordinis Senatoribus eliguntur, & ſi poſt plura dimidiis, aut ſaltem dimidia Magni Conſilii ſuffragia tulerint, eo anno adſcripti Senatui habentur; ea lege ne plures quam duo gentiles in eorum numero ſint; cum tres tantum ejuſdem gentis in numero Senatorum Ordinariorum eſſe queant.

His centum viginti Senatoribus pari jure adjunguntur; Dux, Conſiliarii ſex, Præconſultores ac cæteri Prudentum ordines, Decemviri, Quadragintaviri Iudices capitalium cauſarum, Salis & Annonæ frumentariæ præfecti, Salubritatis & Arſenatus ſeu rei navalis præfecti, D. Marci Procuratores; multi præterea alii Magiſtratus. Adeo ut ſumma omnium bis centum & viginti Senatores excedat. Hi

Vni-

Vniversæ gubernandæ Reipublicæ curam habent:

Paces & bella publico decreto suscipiunt:

Pecuniam omnem Reipublicæ exigi jubent:

Nova tributa & decimas imponunt:

Eligendi Oratores, qui ad exteros Principes mittantur, jus habent:

Collegium etiam Sapientum qui Senatum cogunt, & ad ipsos referunt, aliosque præterea magistratus primarios creandi auctoritatem habent.

CAP. IV.

De Decemviris, eorumque Collegio.

DECEMVIRORVM Collegium septemdecim Senatorum numerum explet. Ex his decem numero Magni Consilii suffragiis eliguntur, & ordinarii sunt; eamq; vacationem habent, ut ei qui per diem in eo magistratu fuerit, fas non sit proximo biennio procurare, quod de se in decemviralibus comitiis mentio habeatur. Ex horum numero singulis mensibus sorte eliguntur tres Senatores. Hi Principes Collegii sunt, vulgo *Capi de Dieci* dicti, & jus cogendi decemvirale collegiũ habent, referendiq; ad illud: conclave item privatum, in quo quotidie conveniũt, nec non

privatos miniſtros, janitores, apparitores, ſtipatores habent: Literas ad Collegium decemvirale ſcriptas legunt, & de illis ad idem referunt. Ne tamen temere cogatur collegium, duo ſint opus eſt qui referre velint de eadem re; ſeu quatuor Conſiliarii, qui etiam cogendi illud jus habent.

Decemviris enim hiſce adjunguntur:

Princeps, de quo ſpeciatim ſupra actum eſt; tum

Conſiliarij ſex. Horum peculiare eſt, ut

Ex ſenis tribubus ſeu regionibus (in quas univerſa civitas diviſa eſt) ſinguli eligantur: hoc ſervato ordine, ut tres citra magnum Rivum, tres vero alii ultra, ex unaquaque Vrbis regione aſſumantur:

Octo menſibus Duci aſſideant:

Quatuor vero menſibus Præfectos Quadragintaviralis Conſilii (cui capitis graviores cauſæ ſunt demandatæ) agant:

Simul cum Principe omnium quæ ad Rempublicam ſpectant, curam habeant:

Publicis literis quatuor ſaltem ſubſcribant; non his quæ prodeunt, ſed illis quas Scribæ publici primùm ſcripſerunt, ac poſt edita exempla ſervant:

De rebus maximi momenti ad Magnum Conſilium ſoli vel cum triumviris referant:

Ad Senatum quoque cùm Præconſultoribus,

toribus, & ad Decemvirale consilium cum ejus Consilii Præfectis referendi jus habeant.

Princeps itaque, Decemviri & sex Consiliarii simul *Decemvirale* seu septemdecim Senatorum constituunt Collegium: quod summæ est auctoritatis, ad instar Dictatoriæ potestatis. Præcipue nimirum curam habent,

Ne qua inter cives discordia, quæ seditionem pariat, oriatur:

Ne qua factio, aut ne quis perniciosus civis Reipublicæ insidias moliatur:

Ne quis nummos adulterinos cudat:

Ne Venere mascula quispiam utatur:

Neve alia gravissima quælibet crimina & enormia facinora quis committat:

Si qui contra faciant, in omnes summam auctoritatem animadvertendi habent.

CAP. V.

De Collegio Seniorum seu Præconsultorum, &c.

SENIORUM seu PRAECONSULTORUM Collegium è sedecim constat Senatoribus & in tres ordines divisum est.

Primus sex continet Senatores, cives primarios, vulgo *Savij grandi*, Sapientes magnos, appellatos: qui alios & digni-

tate & rerum experientia facile antecellunt, deque administranda Republica, de bello & pace, atque aliis majoribus rebus præconsultant, & ad Senatum referunt.

Secundus quinque cives habet, vulgo *Savij di terra firma.* Sapientes Continentis dictos: qui etsi parem auctoritatem referendi ad Senatum habeant, superioribus tamen & dignitate & æstimatione longe inferiores sunt. Curam verò præcipue habent militum, qui Reip. stipendio aluntur, & merent sub Veneto Imperat.

Tertius ex quinque constat civibus, iisque adolescentibus, ac primæ lanuginis hominibus, eruditioribus tamen & in literis versatis: qui ceteris inferiores sunt, & de rebus maritimis ad Senatum referunt; dicunturq; vulgo *Savij de gl'ordini.*

Hisce præconsultoribus adjunguntur, Princeps, Consiliarii Sex, Triumviri, seu Quadragintavirûm causarum criminaliũ Præfecti. Ita ut universum Collegium reapse ex XXVI Senatoribus, seu Patritii ordinis civibus, constet.

Hujus Collegii consessus talis est. Sedet Princeps medio sublimis solio; juxtaque eum Consiliarii, ii qui ex senis tribubus Vrbis eliguntur; hoc pacto, ut tres dextrum, tres vero sinistrum cingant latus, parique ratione & Præconsultores primæ

primæ & secundæ classis sequuntur. Tertii autem ordinis Sapientes, loco paulò inferiori consident.

Horum omnium officium est:

Singulis diebus (Dominicis festisq; majoribus exceptis) in Ducario convenire:

Ad tertiam diei horam privatos audire homines, quibus aliquid rei est in Republica, aut cum quopiam magistratu, easque causas decernere, aut delegare, aut ad Senatum referre:

Postea Epistolas omnes quæ ad Senatum mittuntur (legente eas Scriba, qui à Secretis Reipublicæ est) audire:

Demum si Oratores fuerint Principum, qui audiri velint, auscultare.

Præconsultoribus tamen peculiare: ut

Semestrem magistratum gerant:

Singulis diebus privatorum causis, atque Oratorum Principum auditis petitionibus, in Conclave consultaturi de negotiis publicis, secedant, hoc servato ordine:

Præfectus septimanæ (nam per vices singulis hebdomadibus quilibet præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit de qua Consilium sit adeundum, singulosque sententiam rogat.

Primæ classis consultores, & ex iis qui proximis septem diebus præfuit, primo respondet; deinde maxime senex, atque

inde cæteri, prout ætate præstiterint. Postremi autem ordinis Consultores silent nisi de maritima re agatur. Vltimus omnium qui alios rogat, remque deliberandam proposuit, sententiam suam adfert. Re discussà, sive in eandem sententiam convenerint, sive in duas aut tres divisi fuerint, Principem conveniunt & Consiliarios. Denuo re iterum tractata, omniumque sententiis recitatis; cui Princeps Consiliariique adhæserint, scriptis mandatur. Postremo cogitur Senatus; coram quo quæ à Collegio Præconsultorum deliberata fuerint, primum tractantur; eorumque sententiæ, quibus plures quam dimidia pars Senatorum fuerint suffragati, pro decreto habentur.

CAP. VI.

De Scribis publicis, deque Magno Cancellario.

SIngulis Optimatium Collegiis, quæ Aristocratiam in Republica Veneta repræsentare dictum est, *Scribæ Publici*, qui à Secretis Senatus sunt, atque ex populi honestioribus censentur, publicisque Decemvirûm suffragiis eliguntur, assident. Hoc illis injuncto munere:

Vt semper Collegii & Senatus consultationibus intersint;

Nul-

Nullum eos Senatusconsultum lateat:

Eorum fidei & solertiæ codices scriptaque publica (quibus res omnis privata & publica continetur) commissa sint.

Stipendio hinc gaudent ad id cuique è publico constituto non mediocri.

Ex his rursum nonnulli seliguntur, qui Decemviris ministrant, eorumque acta in codices referunt, ac conscii omnium sunt, quæ in illo Collegio aguntur. Quo in honore perdurant quoad vixerint.

Ex his demum Magni Consilii suffragiis unus seligitur qui primas partes tenet ac vulgo *il Gran Cancelliero* nominatur, id est, *Magnus Cancellarius* Venetiarum, & in maximo est honore & pretio:

Nam Equestri dignitate insignitur:

A quovis Patritio ei loco ceditur, præterquam à Procuratoribus D. Marci:

Nullum in republ. ignorat arcanum:

Magni sunt ei reditus ex ære publico constituti:

Cumque diem obierit, funebri oratione honestatur: quæ dignitas nulli in Veneta Civitate deferri consuevit præterquam Duci.

Ita ut Cancellarius Ducem quasi ex populo referre videatur.

CAP. VII.

De Consilio Magno.

MAGNUM CONSILIUM ex universo Civium constat conventu: ab eoque universa pendet Respublica. Collectum est autem ex solis Patritii ordinis civibus, qui vigesimum excedentes annum, postea quam ab Advocatorio magistratu, nobili seu patritia se ortos familia, non spurios, sed matrimonio legitimo natos duobus testibus fide dignis probaverint, patris insuper seu matris, aut iis orbati, proximioris consanguinei jurejurando vigesimum se excessisse annum docuerint, sortis beneficio jus suffragii ferendi in Comitiis adipiscuntur. Vel quibus sors non faverit, ubi vigesimum quintum annum exegerint, tandem publicæ potestatis participes fiunt, atque in hunc nobilitatis cœtum admittuntur.

Hujus munus est,

Leges omnes quæ ad constitutionem Reipublicæ pertinent sancire; quod Interregni plerumque tempore fieri consuevit:

Omnes item Magistratus, cum Vrbanos, tum Exteros, seu eos qui foris jus habent publicæ potestatis, communibus suffragiis eligere.

CAP.

CAP. VIII.

De Magistratibus in genere.

MAGISTRATVS omnes ſunt vel Vrbani, vel Exteri.

Vrbani pertinent ad

Ius, tam in cognitione criminalium ſeu capitalium cauſarum, quam civilium.

Adminiſtrationem publicarum pecuniarum; quę vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur; vel, reditibus reip. impenſis non ſufficientibus, à civibus pro cujuſque cenſu ſolvuntur, & in publicum inferuntur:

Commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

Exteri Magiſtratus ſpectant ad Gubernationem Civitatum & Oppidorum; aut Claſſium & exercituum.

Hiſce non immerito addendi ſunt Magiſtratus cæteri extra ordinem creari ſoliti: Syndici videlicet tres, Proviſor generalis Cretæ: &c.

Ceterum omnibus hiſce magiſtratibus certum limitatumque tempus conſtitutum eſt. Sunt enim

Vrbani, vel ſemeſtres, vel octimeſtres, vel annales:

Exteri

Exteri Continenti duplo longiores quam vrbani:

Maritimi biennales, aliqui triennales:

Claſſium quinquennales.

CAP. IX.

De Iudicibus Vrbanis cauſarum Civilium primæ inſtantiæ.

IVs biſariam diviſum eſt; in cognitione ſcilicet Criminalium, ſeu capitalium cauſarum, itemque Civilium. Quocirca inter Magiſtratus Vrbanos duo ſunt genera Iudicum: alii enim Forenſibus cauſis præfecti ſunt; alii Criminalibus ſive rerum capitalium Iudiciis præſunt.

Forenſibus cauſis præfecti, ſunt etiam duum generum:

Iudices primæ inſtantiæ:

Iudices appellationis.

Iudices primæ inſtantiæ in plura diviſi ſunt ſubſellia.

Prima *Iudicum Proprietatum.* qui de litibus quæ ad ædes ſiye fundos intra fines Venetiarum poſitos, id eſt, in æſtuariis exiſtentes, pertinent, cognoſcunt & dijudicant: quos item adeunt viduæ dotes ab heredibus maritorum defunctorum repetentes.

Secunda *Iudicum Procuratorum.* hi ſi de fundis Continentis oræ controverſia

ſit,

ſit, judicant, & de pupillorum cauſis, deque dote aſſecuranda judicium dicunt.

Tertia *Iudicum* ſeu *Conſulum Mercatorum*. qui ſi de mercimoniis quæſtio inciderit, aut de rebus mercaturam ſpectantibus lis oriatur, adeundi ſunt.

Quarta *Iudicum Advenarum*. hoſce ſi inter exteros homines lis fuerit, vel quiſpiam civium hoſpiti diem dixerit, aut actione locati vel conducti convenire quempiam voluerit, accedat neceſſe eſt.

Quinta *Iudicum Petitionũ*. apud quos omnes cauſæ contractus ac ſtipulati (ex quibus quiſpiam ab altero ſibi aliquid deberi contendat) agitantur.

Sexta *Iudicum Mobilium*. coram quibes minimæ quædam cauſæ & minutulæ lites ventilantur.

Septima *Iudicum* quos vulgus *Cattaveros*, quaſi, Veritatis inquiſitores, nuncupat. qui ſi quid inventum fuerit, aut clam reconditum, aut nuper amiſſum, ad ærarium, an ad privatum quempiam, an vero ad eum qui repererit, res ea pertineat, decernunt.

Octava *Iudicum Publici*, vulgo *Piovegi*. qui de validitate aut robore contractuum, ac ſtipulationum, utrum uſurariæ ſint nec ne, judicium dant; curantque ne quis privatus ædificiis vias publicas canaleſve Vrbis occupet aut impediat;

liteſque

liteſque his de cauſis motas dijudicant.

Nona *Iudicum* quos vulgus *Sopragaſtaldos* vocat. hi bona condemnatorum ſub haſta vendunt: Publicæ venditioni prædiorum decretum interponunt: Lites ſuper executione ſententiarum ab aliis Iudicibus latarum ſuo judicio diri-munt.

Decima *Iudicum examinatorum*. hi teſtes ad futuram rei memoriam examinant: de venditionibus immobilium, an juxta formam legum peractæ fuerint, cognoſcunt: Alienationes prædiorum ratas habent: inſtrumentis donationum ſubſcribunt: Sequeſtres agunt: Legatorum conditiones, ne quid contra voluntatem teſtatoris alienetur, in publicis codicibus deſcribunt.

Vndecima *Iudicum Præfectorum noctis*. hi vulgo *Civiles* dicti, ad differentiam aliorum, quos vulgus *Criminales* appellat, judices ſunt executionis ſententiarum: Curiæ advenarum: Taxant expenſas litium: In cauſis vertentibus inter famulos & ancillas, eorumque patronos patronaſve, judicium dant.

CAP.

CAP. X.

De Iudicibus Appellationis; in causis Forensibus: & appellationum ordo.

IVDICES Appellationis in quatuor divisi sunt classes.

Cum enim appellatur ad superiorem de causis levioribus,

Si sententiam dixerint Iudices primæ instantiæ non excedentem summam quinquaginta quinque aureorum, ad *Auditores veteres* pertinet causæ cognitio, maxime si ab Vrbano magistratu sententia lata sit.

Si vero exteri judices, Præfecti videlicet & Prætores urbium & oppidorum, sententiam tulerint, & ab ea provocetur; ad *Auditores novos* spectat appellatio: qui si omnes in eandem sententiam convenerint, possunt ipsi absque Collegiorum auctoritate rem decernere.

Si de minimis litigiis, nec summam vigintiquinque aureorum excedentibus provocetur, ad *Auditores novissimos* spectat causæ cognitio.

Si de sententiis Iudicum Executionis, quos vulgus *Sopragastaldos* indigitat, provocatum fuerit, ad *Iudices* vulgo *Superiores* dictos defertur appellatio.

His addi possũt bina collegia, quę vulg⁹

Septem

prius Auditorum Magistratus adeatur, apud quem ultro citroque causa appellationis prius agitari debet. Qui si de causa cognoverint, & vel omnes simul, vel unus eorum intercesserit, causam ad Consilium sive Collegium introduxerit, prioribusque judicibus diem dixerit, aut vel omnes intercessionem negaverint, tum demum Collegium, ad quod appellatio ipsa spectat, adire licet.

CAP. XI.

De Iudicibus Vrbanis causarum Criminalium graviorum, seu insigniores facinoris.

INter Vrbanos quo ad jus Magistratus, alios esse diximus Civilium causarum Iudices, alios Criminalium. de illis actum est Capitibus præcedentibus.

Criminalibus vero, sive rerum capitalium judiciis qui præsunt, quoque bipartiti sunt. Vel enim agitur de minutioribus delictis & maleficiis; de quorum Iudicibus capite sequenti: vel de gravioribus causis & insignioribus facinoribus.

Horum cognitio ad majores Magistratus pertinet: videlicet,

Decemvirale Consilium. De hujus munere & auctoritate supra satis cap. 4.

 Qua-

Quadragintavirale Criminale Consilium.

Gerunt hi Quadragintaviri magistratum octimestrem, postquam in Quadragintavirali Consilio Novo & Veteri Iudicis munere functi fuerint : nec enim prius ad Quadragintavirale Consilium Criminale admittuntur.

Suffragiis sententias dicunt, à Præfectisque Consilii suffragia numerantur. Quod si plures dimidiis reum absolverint, confestim pronunciatur absolutus: si vero plures dimidiis damnaverint, pronuntiatur damnatus. Quod si pœna locum habeat, decernitur demum quanam pœna in reum animadvertendum sit. Advocatores pænam acriorem, Præfecti mitiorem proponunt. Initis suffragiis, eorum prævalet sententia, qui plura dimidiis suffragia tulerint.

Habent Triumviros ex suo ordine, qui singulis binis quibusque mensibus sorte educuntur, ac per vices semper Duci & Consiliariis assident, paremque illis auctoritatem ad Senatum ac Magnum Consilium referendi de quacunque re voluerint, habent. His adjunguntur tres Consiliarii Ducis, qui præfectos Consilii agunt.

Advocatores Communis numero tres. Hi ne legibus aliqua in parte officiatur,

tur, summopere procurant: ut vero vim legum tueantur, ad Quadragintavirale Consilium de levioribus, de majoribus ad Senatum, de maximis interdum ad Magnum Consilium referendi jus habent.

In parvis causis contra reos statuendi auctoritatem habent:

Conclave privatum, itemque privatos ministros, janitores, apparitores, scribas habent.

Quilibet vero eorum intercedendi in criminalibus potestatem habet. Crimine enim ad hos delato, vel ab omnibus, vel ab uno eorum interdicitur, & reus efficitur ille cujus nomen delatum est. Deinde ab intercessore refertur ad Consilium Quadragintavirale, vel ad aliud quod voluerit; ibique causa recitata, de Consilii sententia decernitur, an reus in carcerem conjiciendus & quæstioni adhibendus sit; an potius solutus causam dicere debeat. Post id vel accersitur reus, vel clam capitur ab apparitoribus; ibique sive solutus, sive in vinculis coactus, de quo crimine rogatur, respondet: testes utrimque citantur: omnia scriptis mandantur, sive pro reo, sive contra reum faciunt. Hac ratione tota causa in codicem relata, omnium quæ scriptis mandata sunt, reo fit copia, constituiturque tempus quo

causam dicere & consulere advocatum possit. Quod si reus tenuis fortunæ fuerit, ut advocatum, qui suas partes tueatur, conducere suis sumptibus nequeat, Advocatus, qui conductus Reipublicæ stipendio est, inopis illius tuendas partes suscipit. Advocatores dein reo diem constituunt, quo causam dicturus sit, Consilio coacto. Quia vero accusatoris vice funguntur, quod nemini privato licet, orationem Advocatorius Magistratus in reum acerrimam habet, crimina & facinora objicit, testibus confirmat, ac verisimilibus conjecturis adstruit. Postea agitur causa rei ab eo patrono, quem sibi adsciverit: replicandi & duplicandi utrique parti facultas relinquitur. Causa utrimque agitata, & perorata, & reus, & patronus discedunt è Curia Iudicum. Cum Iudicibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumq; scribæ, qui de puniendo reo sententias rogant, an scilicet puniendus videatur, nulla adhuc constituta pœna. Suffragia ineunt Iudices: si plures dimidiis reum absolverint, declaratur absolutus; si vero plures dimidiis damnaverint, pronunciatur damnatus: quo casu decernitur quanam pœna in eum animadvertendum sit. Advocatores pœnam acriorem; Præfecti, ut diximus, mitiorem proponunt. Postea suffra-
gia

gia ineunt; eorumque prævalet sententia quæ plura dimidiis suffragia tulerit.

CAP. XII.

De Iudicibus Urbanis, ad quos Spectant Iudicia de minoribus delictis.

MAGISTRATUUM inferiorũ qui de minutioribus delictis & maleficiis, quæ vel ratione delicti, vel personæ, leviora sunt, cognoscunt, alii Præfecti noctis, alii Capita tribuum dicuntur.

Præfecti noctis jus capitis habent: causas vero reorum agitant, ac scriptis mandant quæ testes dixerint, quæq; vel sponte vel coacti tormentis rei confessi fuerint; atque ita totam causam expediunt, & sententiam dicunt. Si capitale sit crimen, capite damnant: si levius fuerit delictum, vel virgis cædendum reum, vel carcere coërcendum jubent, aut ad remos damnant.

Capita Tribuum sex numero sunt. De capite autem judicium ferre non possunt, sed in vilissimos homines & meretrices animadvertunt: quos vel virgis cædi jubent, vel in carcerem conjiciunt, aliasque pœnas corporales infligunt.

Præterea utriusque hujus magistratus officium est, ut vicissim, modo Præfectus noctis, modo caput tribus, suam tribum

(in sex siquidem tribus divisam esse totam Civitatem diximus.) ad gallicinium usque circumeant, cum publicis stipatoribus & apparitoribus armatis.

CAP. XIII.

De Magistratibus penes quos publicarum pecuniarum est administratio.

PVblicæ pecuniæ bifariam dividuntur. Nam vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur; vel interdum, cum reditus Reipublicæ impensis minime satisfacere posse videntur, à civibus pro cujusque censu solvuntur & in publicum inferuntur.

Vectigalia publica vel exiguntur,

Ab his quę exportantur ex Vrbe:

Ab iis quæ in Vrbem importantur:

Ex civitatibus, quæ in societatem imperii Veneti sunt adscitæ.

Hisce singulis diversi Magistratus pecuniarii præfecti sunt: quibus varia vulgo indita sunt nomina, dicunturque: *Signori alla Dogana. Signori o Officio del datio del vino. Signori della ternaria vecchia. Signori di Ragion nuove. Signori à i Dieci officij. Signori della Tavola dell' intrada. Signori della Tavola dell' uscita. Signori Extraordinarij. Signori sopra le camere. Signori della Messettaria.*

Quorum

Quorum omniũ officium illud eſt, ut

Caveant ne per dolum fraudemve aliquid publicæ pecuniç avertatur, aut per inertiam pereat:

Omnes controverſias, quæ ad id genus pecuniæ pertinent, dijudicent:

Pecunias quas quiſque exegerit, ad magiſtratus deferat, ad quos pecunia publica defertur.

Magiſtratus ad quos publica pecunia defertur, bini ſunt numero:

Gubernatores redituum, vulgo *Gouvernadori dell' Intrade.*

Quæſtores Vrbani, vulgo *Camerlenghi.*

Gubernatores Redituum ſunt numero tres.

Magni momenti eſt magiſtratus & emolumenti maximi; qui non niſi inſignioribus & provectæ ætatis civibus conferri ſolet.

Creant Apparitores, Viatores, Lictores, omneque id genus miniſtrorum Reipublicæ.

Publicæ pecuniæ curam & cuſtodiam habent, eamque in uſus publicos impendunt ex ſupremi Collegii decreto.

Acceptum & expenſum in publicis codicibus deſcribunt.

Quæſtores Vrbani numero item tres,

Ius ſenatorium propemodum habent, & emolumenta maxima;

Publicam pecuniam ex Senatus decreto in usus publicos impendunt:

In codicibus suis & acceptum referunt; & expensum ferunt:

Quia vero operosum est officium, & laboris non exigui; junioribus plerumque, nec nisi nobilitate generis & vitæ innocentia claris Magistratus hic committi consuevit.

Magistratus pecuniis, quæ in necessitate Reipublicæ à civibus pro cujusque censu solvuntur, exigendis diversi præficiuntur: qui vel à taxis vel à decimis nomen habent, aliisque variis nominibus insigniti sunt, dicti vulgo: *Li Casudi. Dieci Savij. Signori sopra i conti. Signori sopra le Camere di monti nuovi, novissimi, & del subsidio.*

Quibus omnibus id muneris incumbit, ut

Pecunias à civibus colligant:

Bona eorum, si solutionem negligant, sub hasta vendant:

De controversiis eas pecunias concernentibus cognoscant, & sententiã dicant:

Rationes in publicis codicibus diligenter inspiciant, ac ne qua fraus publicis reditibus atque ærario fieri possit, summopere curent:

Pecunias quas quisque exegerit, ad supra nominatos magistratus deferat.

CAP.

CAP. XIV.

De Magiſtratibus varijs pertinentibus ad commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

COmmodum & utilitas, decuſque reipublicæ, & alia ad bene beateque vivendum facientia, cum varie conſiderentur, diverſi in Republica introducti ſunt Magiſtratus. Potiſſimum autem hi:

Paci Præfecti quinque. Hi querelas eorum qui vel in ripa ſe invicem vulnerarunt, vel conviciis & injuriis lacerarunt, vel pugnis concertarunt, auſcultant, eoſdemque reconciliare, ac pacem inter partes componere ſatagunt.

Præfecti pannis auratis, vulgo, *Signori di panni d'oro*. Hi

Textoribus ſericariis, & polymitariis præſunt:

Ne qua fraus in texendis ſericis, auleis, polymitis, aliiſque byſſinis auro & argento intertextis committatur, ſummopere curant:

Legum tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta mulctant.

Farinæ Præfecti, vulgo *Signori alla farina*. Hi

Farinæ publicæ curam habent, eamq;

commeatus causa emtam in horreis publicis recondunt:

Quandoq; ,si res exigat, aut si farinam rancidam futuram timeant, eam revendunt, aliamque in locum venditæ publico ære comparant.

Salis annonæ Præfecti, vulgo *Signori al Sale*. Hi

Omnem salis copiam ex publicis Salinis Venetiis advectam distrahunt, & in publicis horreis reponunt: nulli enim privato salem vendere licitum est, nisi ab hoc magistratu comparaverit:

In codicibus suis & acceptum referunt, & expensum ferunt:

Lites ea de re occurrentes suo judicio dirimunt.

Monetæ aureæ argenteæque Præfecti tres, vulgo *Proveditori della zeccha*. Horum munus est,

Providere ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius quam lex cudi debere statuit, aliquo pacto cudatur:

Neve excusi nummi pondere sint minores quam lex jubeat.

Annonæ Triticeæ Præfecti tres, vulgo *Signori delle biave*. His id muneris incumbit, ut

Cum nulla prope frumenti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æstuariis amplissimis ambiatur, civitasque

vitasq; populosissima existat, rei frumentariæ curam habeant, ne populus rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur:

Si quandoque timeatur annonæ caritas, Principem, SapientumqueCollegium ut adeant; reque inter eos discussâ decernant, quæ ad frumenti copiam comparandam præcipua esse videantur:

Necessitate exigente triticum à mercatoribus comparent, qui polliceantur certam vim frumenti statuto tempore ex destinatis provinciis se Venetias delaturos: quod nisi præstent negotiatores, pecuniaria mulcta taxantur. Emunt autem vel magno pretio; sed vendunt vili, ut commodo & inopiæ populi consulatur.

Salubritati Venetæ Vrbis Præfecti tres, vulgo *Signori alla sanita*. Horum præcipuum officium est,

Ne aliquo pacto ex contagione tabes serpat in Civitatem, providere:

Quod si clam quandoque obrepserit, sedulo operam dare ne longius vagetur:

Ne quid putridum, aut quod incolumitati Civitatis officere possit, vendatur; atque ut quam saluberrime Venetiis agatur, summopere curare:

Quod si quempiam contagione infectũ

cog-

cognoſcant, illico ad publicas quaſdam ædes in æſtuariis ædificatas, trium millium paſſuum ſpatio ab Vrbe diſtantes, deferri curare:

Si quis cum morboſo conſuetudinem aliquam habuerit, ne alios inficiat, proprios deſerere lares, & ad alias ædes publicas extra Vrbem conditas migrare, ibique quadraginta continuis diebus permanere compellere: qui ſi ſanus perſtiterit, eo tranſacto tempore, domeſticis laribus reſtitui jubere:

Nullas præterea naves nullaſque merces aliunde advectas admittere ut terram captent, niſi publico teſtimonio ſe ex loco ſalubri, nec contagioni obnoxio, ſolviſſe doceant: quod ſi non præſtiterint, ad dictas publicas ædes ut ſe conferant, ibique permaneant ſuo pro arbitrio, imperare.

Ædiles Communis, ſeu Proviſores Vrbani, tres, vulgo *Proveditori di commun*. Hi

Præſunt Fraternitatibus minoribus, trajectibus, bibliopolis, & librorum recens impreſſorum precium edicunt:

Pontium, puteorum, viarum, aliarumque hujuſmodi rerum publicarum reſarciendarum curam habent:

Ne naves nimio onere prægraventur, diligenter curant:

In

In transgressores pœna statuta animadvertunt.

Navalis, seu Arsenalis, publici Præfecti tres, vulgo *Proveditori all' Arsenal*. Hi

Amplissimo Navali præsident, ejusque curam habent, atque omnia provident quæ in ejus usum necessaria fuerint:

Fabros cum lignarios, tum etiam ærarios, cæterosque opifices, qui ad opus faciundum admitti debeant, seligunt; diligentemq; adhibent operam ne quispiam officio suo desit: singulis vero octiduis cuique promissum stipendium ex publico ærario persolvunt.

Aquis Lacunisque publicis Præfecti, vulgo *Signori all' acque*. Horum officium est,

Providere ne quis publicis aquis rivisve noceat, aut detrimentum ullum adferat, neve immunditias quis aquis immisceat, navigationemve impediat: in transgressores vero severe animadvertere: ea ratione quod aquæ Venetis pro muro sint, adeoque veluti mæniorum jus sortitæ sacrosanctæ habeantur:

Procurare ut Vrbis lacunarumque rivi emundentur, excaventurque:

De navium statione decernere, ceteraque quæ ad aquas spectant negotia expedire.

Censores. Hi

Vt leges Comitii serventur, summopere curant:

Si qui contra decreta quid egerint, pœna legibus constituta puniunt.

Ambitus etiam reos pœna pecuniaria mulctant:

In servos & ancillas, qui heris suis quid furati fuerint, animadvertunt:

De litibus occasione stipendii inter servum ancillamve & patronum cognoscunt.

Syndici. Hi

Scribarum publicorum magistratibus Vrbanis inservientium acta recognoscunt: in eosque, si quid contra leges egerint, aut illicitam exegerint mercedem, vel rite officio suo functi non fuerint, animadvertunt:

Leges stipendiorum magistratuum omnium ministris præscribunt.

Lites iisdem de rebus judicio suo dirimunt.

Archiconsules, vulgo *Sopraconsoli.* Hi

De causis mercatorum, qui vel creditoribus, vel foro cedunt, ac solum vertunt, cognoscunt:

Hos item à carceribus præservant, ac commeatum concedunt:

Certum denique tempus, & ad summum bimestre iisdem præfigunt, ut interim cum creditoribus paciscantur:

Quod

Quod ſi credirores paciſci recuſent, aut ſe difficiles exhibeant, publica auctoritate ad pacta eos inducunt:

Bona fugitivorum ad uſum creditorum ſub haſta vendunt:

Depoſita ad uſum jus habentium cuſtodiunt, dominiſque ad quos ſpectant, ubi de dominio docuerint, reſtituunt.

Mercaturæ Præfecti, vulgo *Signori alla mercantia*. Hi

Mechanicis ſalaria ſtatuunt, eorumque lites, mercium ſeu operum occaſione motas, ſuo judicio dirimunt:

De precio mercium cognoſcunt, eaſque moderantur:

Ne mechanicarum artium opifices fraudem ullam in ſuis opificiis committant, ſummopere curant, & tranſgreſſores pœna pecuniaria mulctant.

Adipatis Præfecti, vulgo *Signori della graſcia*. Hi

Caſei, butyri, olei, carnium ſalitarum, ſuminis & laridi inſtitoribus præſunt:

Precium his vendendis indicunt, præſcribuntque:

In tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta animadvertunt.

Rationi veteri Præfecti, vulgo *Ragion vecchie*. Hi

Expenſas Principũ occaſione, eorumve

Ora-

Oratorum in urbem advenientium, Senatus decreto factas, in publicis codicibus describunt:

Id quoq; summopere curant, ut dum in urbe Principes morantur, quam honorifice tractentur.

Iustitiæ veteri Præfecti, vulgo *Giustitia vecchia*. Hi

Mensuris ponderibusque præsunt, curantque ut res venales quæ pondere & mensura veneunt, justo pondere & mensura venundentur:

Fructibus, cæterisq; eduliis venalibus precium indicunt præscribuntque:

In transgressores ad legis præscriptum animadvertunt:

Mechanicarum item artium opificibus præsunt: quorum si quis novum insigne erigere, aut vetus mutare proponat, ab his veniam prius impetret oportet:

Si puerum quis aut famulum conduxerit, hos adeat, pacta denunciet, necessum est: secus si fecerit, pacta inutilia sunt, nec stare quis cogitur.

In publicis codicibus post contrahentium denunciationem pacta describunt.

Iustitiæ novæ præfecti, vulgo *Giustitia nuova*. Hi

Cauponis, œnopoliis, ceterisque Vrbis diversoriis præsunt:

Horum

Horum institoribus ut vectigalia debita solvant imperant:

Vinum ne mucidum aut acidum vendatur, summopere curant:

Lites deniq; hisce de causis motas suo judicio dirimunt.

Pompæ Præfecti, seu Triumviri Sumtuarii, vulgo *Signori sopra le pompe.* Hi

Sumtuariarum sanctionum curam & custodiam habent, ideoque sumtui immoderato vestium, epularum, & domesticæ supellectilis, aliarumque rerum quæ ad usum & victum quotidianum pertinent, modum apponunt, immodicasve impensas coërcent, ne civium patrimonia nimia intemperantia abligurientur & profundantur:

Legum transgressores pœna ad id statuta mulctant:

Lites ea de causa dijudicant.

Procuratores Divi Marci. Hi

Summa & perpetua Senatorii ordinis dignitate fruuntur, ac jus suffragii ferendi cum legitimis Senatoribus habent:

Magistratum gerunt non tempore præfinitum, ut cæteri; sed cum vita perdurantem, instar Ducis Cancellariique Magni:

Iique tantum cives huic officio delegantur, qui jam publicis fere omnibus muneribus defuncti, spectatæ sunt pro-

bitatis; in quo verſantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinent Reipublicæ adminiſtrationem:

Summo itaq; honore omnes eos proſequuntur; digniorique ſemper ſede, quocunq; loco ſedeant, honeſtantur; & ab omnibus etiá ſenioribus ubiq; illis ceditur.

Tutelam pupillorum habent, quibus parentum teſtamentis nullus tutor eſt datus.

In tres claſſes (ſive ut vocant) Procuratias diviſi: quorum ſingulis tres præſunt Procuratores.

Primæ claſſis Procuratores Patroni ſunt ampliſſimi & auguſtiſſimi Templi D. Marco dicati, unaque cum Duce ejuſdem gubernacula tenent, redituum omnium ad Templum ſpectantium, qui ampliſſimi ſunt, adminiſtrationem habent: omnibus inibi miniſtrantibus, ac ſacris addictis, menſtrua ſolaria erogant; ceteraque omnia, quæ ad tantæ Baſilicæ ornatum & ſplendorem ſpectant, quam diligenter curant.

Secundæ claſſis Procuratores, qui à prioribus nomen obtinent, licet Templi curam non habeant, Veteris (ut vocant) Procuratiæ adminiſtratores ſunt, ac pupillorum omnium citra Rivum magnũ (qui Vrbem mediam interfluit) habitantium curam habent.

Tertiæ

Tertiæ claſſis Procuratores idem nomen obtinent, & Novæ Procuratiæ præſunt, eorumque pupillorum hæreditates curant, qui ultra Rivum magnum proprios lares habent.

Singulæ hæ claſſes, cum eorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commiſſa fuerit, ingentes opes in uſum pauperũ, carceratorũ; atq; etiam pro redimẽdis captivis, & in miſera ſervitute apud Turcas degentibus quotidie diſtribuunt.

CAP. XV.

De Magiſtratibus Exteris ad Civitatum & oppidorũ gubernationem ſpectantibus.

EXteri Magiſtratus ſpectant ad gubernationem Civitatum & oppidorum: Claſſium & Exercituum.

Civitatum & oppidorum ad Magiſtratus quod attinet,

Inſignioribus urbibus IV Magiſtratus pręficiuntur: nempe, Prætor; Præfectus; Quæſtor, aut unus, aut duo quandoque; Cuſtos arcium, alibi unus, alibi plures.

Minoribus urbibus ſeu oppidis unicus præeſt Magiſtratus, nomine Prætor.

Inſigniorum itaque urbium

Prætor, Omnibus civitatis incolis jus dicit, & forenſes lites dijudicat, & in ſontes animadvertit; habetq; aſſeſſores Iuriſ-

peritos, non patritios, sed exteros, quorum consilio utitur.

Præfectus, militibus præest qui urbem vel agros coluerint, iisque jus dicit, & in noxios animadvertit. Arcis præterea, mœnium, portarumque curam habet; nec non vectigalium & redituum omnium, cum urbis, tum agri totius.

Ab hisce in causis forensibus appellare licet vel ad Auditores Novos, vel ad consilium Quadragintavirale Novum, aliaque Collegia quæ supra memoravimus; eo servato ordine, quem in urbanarum causarum litibus observari diximus.

In criminalibus vero quandoque ad Advocatores Communis datur appellatio: quod tamen raro contingit.

Quæstor, aut unus, aut duo quandoque. Hi pecuniam publicam administrant, impendunt & exigunt, habentque codices publicarum rationum: nihil tamen fere nisi ex mandato Præfecti, ac interdum utriusque, puta Prætoris & Præfecti, expendere illis fas est. In insulis etiam titulo Consiliariorum gaudent, & in jure dicundo Præfectis assident. Iurisdictionem tamen nullam habent.

Custos arcium, alibi unus, alibi plures. Hi militibus præsident qui arcem tuentur, curamque habent armorum, commeatus, & tormentorum, quæ ad munitio-

nitionem contra hostes in arce posita sunt. Non tamen ita quisquam præest arci, quin Præfecti imperio subjectus sit. Nullam itidem jurisdictionem habet.

Minorum autem Vrbium seu oppidorum *Prætor* utriusque partes agit. Nam & Præfecti & Quæstoris quoque munere fungitur: Oppidanis jus dicit, & in sontes animadvertit; publicæque pecuniæ administrationem habet. A quo parimodo appellatur, idemque servatur ordo quem supra recensuimus.

CAP. XVI.

De Magistratibus Exteris Classium & Exrecituum gubernationi præfectis.

MAGISTRATVS Exteri qui ad gubernationem classium & exercituum spectant, duorum sunt generum.

Terrestris enim belli copiis præficiuntur, Summus Imperator Continentis; Legati exercitus; Quæstores.

Classi, seu rei navali, vel bello maritimo præsunt, Præfecti triremium, Præsides triremium; Classis Legatus, Classis Imperator.

Imperator Summus Continentis non ex ordine Patriciorum eligitur: sed externo Principi seu militi id munus tribuitur: Amplum ex publicis vectigalibus stipendium meret:

Nihil nisi ex Legatorum consilio (qui patricii ordinis sunt cives) facit aut decernit: nec ut quicquam solus decernat, illi jus est.

Legati Exercitus Imperatori Exercitus, externo homini, semper adstant, cumque consilio juvant:

Stipédia militibus ut solvãtur, curant,

In id deniq; summopere incumbunt, ut Reipublicæ commodo consulatur.

Quæstores publicæ pecuniæ administrationem habent:

Militibus stipèndia debita ex Legatorum & Imperatoris decreto exsolvunt:

In codicibus suis acceptum referunt, & expensum ferunt.

Præfecti Triremium, singuli in ea triremi cui præsunt (nam unaquæque triremis ad bellum instructa Præfectum habet) omnium potestatem habent, præterquam ultimi supplicii inferendi:

Nautas, remiges, cunctaque quę in sua triremi sunt, & quæ ad ejus apparatum faciunt, diligenter curant.

Præsides Triremiũ singuli quinque aut quatuor triremibus pręsunt:

Pacis tempore plerumq; quatuor numero sunt:

In hoc maxime incumbunt, ut mare tutum navigantibus reddant:

Piratas comprimant, ac securam naviga-

vigationem omnibus bonis pręstent.

Classis Legatus imperium habet in universam Classem, ac in cunctos triremium Pręfectos:

Veluti Legatus exercitus, nisi adsit Imperator, & capite mulctandi quos velit, & dirigendi Classem quo maluerit, jus habet:

Semper & pacis & belli tempore creari solet.

Imperator Classis bello ingruente creatur, & universæ Classi pręficitur:

In Classe atque etiam in cunctis provinciis maritimis amplissimam potestatem habet instar dictatorię:

In omnibus tamen rebus pârêre habet auctoritati Senatus, & Reipublicæ decretis.

CAP. XVII.

De Magistratibus Exteris extra ordinem creari solitis.

MAgistratibus hisce non immerito addendi sunt Magistratus cæteri extra ordinem creari soliti. videlicet:

Syndici numero tres. Hi

Singulis quinquenniis creari solent, ac mitti cum in continentis oram Venetæ ditionis, tum in regiones maritimas, ac insulas Veneto imperio subjectas:

Gesta omnium Prætorum, ceterorumque Magistratuum, qui foris publicam potestatem habent, recognoscunt:

Si quos contra leges quicquam perpetrasse comperiant, in hos animadvertunt, ea propemodum auctoritate quæ Advocatoribus tributa est.

Provisor Generalis Cretæ. Hic

Reipublicæ necessitate exigente Senatus suffragiis creari & ad insulam mitti solet:

Vniversæ insulæ præest, ac supremæ est auctoritatis, instar dictatoriæ:

Si ad aliquam civitatem arcem ve accedat, claves portarum & arcium ei offeruntur:

Solus jus dicere, solus administrare publicam pecuniam, si ei ita libuerit, potest; solus de omnium magistratuum sententiis cognoscit; solus denique omnium potestatem habet, nisi Senatus obstiterit, aut aliter jusserit.

Provisor Generalis Continentis. Hic

Quoque Senatus suffragiis (si res ita ferat) extra ordinem creari solet:

Vniversæ præest Continenti, summa cum auctoritate:

Summum in omnes militię Pręfectos, Duces, Magistratusque cæteros Continentis Veneti imperii jus habet:

Nihil tamen quod alicujus momẽti sit, absque

absq; Senatus cõsilio statuit aut decernit.

Proconsules Mercatorum Syriæ & Ægypti. Hi

Senatus suffragiis creantur, & triennio in magistratu perdurant:

In Alapia seu Alepo Syriæ urbe, vel in Cayro Ægypti regia, toto Magistratus tempore domicilium habent:

De litigantium causis, maxime Venetorum in singulis provinciis degentium, cognoscunt:

Apud Bassas Reipublicæ nomine Oratorum munere funguntur.

Oratores. Hi ordinarii, vel Extraordinarii.

Ordinarii ex Præconsultorum Collegio Senatus suffragiis creantur:

Reipublicæ nomine ad exteros Principes singulis trienniis mittuntur:

Solent autem ad Papam, Imperatorem, Reges Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Vngariæ, nec non Ducem Sabaudiæ, & Turcarum Principem ablegari.

Extraordinarij pari modo iisdemque suffragiis extra ordinem creantur:

Officii tantum causa ad Principes exteros, cum vel congratulandi vel condolendi occasio se offert, Reipublicæ nomine mittuntur:

Senioribus, nec nisi plurimis perfunctis legationibus, id munus demandatur.

RELATIO PHILIPPI HONORII De REPVBLICA VENETORVM.

SCripſiſti ad me, Vir illuſtriſſime, cum tibi diverſas præteritis diebus Venetorum Legatorum Relationes, quæ ad Principes, eorumq; ditiones & opespertinebant, mirabili eloquio conſcriptas miſerim, cupere te vehementer, ut Venetorum Imperium ob oculos tibi ponam. Quamobrem obſequii cauſa hanc tibi deſcriptionem hujuſce Reipublicæ mitto, in tria diviſam capita. Primum Venetę ditionis terminos terra marique, reditus, expenſas, civitatum dotes, præſertim quas in continenti poſſident, mores, opes, paupertatem populorum explicabit. Alterum docebit, quot navium numerum poſſint inſtruere, unde eas apparent, quo pacto triremes armentur; & comparatæ triremibus cæterorum Principum quid præſtent. Poſtremo, quibus legum inſtitutis præclariſſimi illi viri Rempublicam ſuam gubernent, populos judicent, cujuſmodi ſint Conſilia, tribunalia, mores, denique omnia, quæcunque

que relatu digna mihi visa sunt, intelliges.

Venetiæ, ut omnibus patet, civitas est in maris Adriatici æstuariis collocata, pulcherrima, ac singulari suo situ admirabilis præ cæteris civitatibus; quibus nulli cedit, sive spectetur magnificentissimarum ædium eximia pulchritudo, sive incolentium splendor sive opes publicæ ac privatæ, sive templorum ornamenta, inter quæ Sancti Marci fanum principatum obtinet; sive religio, quæ Venetos cives supra cæteros exornat, sive advenarum multitudo, qui terra marique conveniunt, sive mercium opulentia, quibus civitas mirum in modum abundat. Veruntamen etsi urbs illa pulchra est, dives, pomposa, amœna, nihilominus ipsa quoque suis vitiis, ut res humanæ sunt, carere non potest: hoc autem non prætermittam, canalium illorum alveos aliquando sordibus ita repleri, ut fœtentissimam exhalent mephitim. Sunt Veneti aspectu formosi: mulieres lascivæ sunt, Gratiisque debent plurimum; peregrinis delectantur, eorumque amorem pretio, aut officiis sibi studiose conciliant. Solent viduæ, virgines, ac meretrices per vias incedere nigris vestibus, facie operta, item nigris velaminibus: sed uxoratæ vestibus coloratis utũtur, apertamq; faciẽ gerunt.

De præcipuis Venetorum civitatibus in Continente.

PAduā nobilissima civitas cunctas Serenissimæ hujus Reipublicæ civitates amplitudine sua excedit: novem millium passuum circuitu ambitur, propugnaculis, arcibusque, quæ ad eam defendendam requiruntur, munitissima. Bini illam regunt Senatores Præturæ ac Præfecturæ nomine, qui cæteris civitatum Rectoribus dignitate præcedunt. Habet Padua celeberrimum Gymnasium, & cæteris in Italia præstantissimum, cum ob Iuristarum, Philosophorumque excellentiam, tum etiam ob adolescentium studiosorum multitudinem, qui nonnunquam quater mille numerantur. Frugum, vini, cæterorumque fructuum affatim suppetit copia, majorque suppeteret, nisi Venetias vicinas haberet. In agro Patavino castella permulta videntur, ac nullum valde munitum, iisq; patricii Veneti gubernandis præfecti sunt. Patavini cives natura superbi habentur, & quidam ex nobilioribus reditus possident annuos xxv millium aureorum; plurimi depauperati sunt, quia Veneti agros ipsorum sibi vendicaverunt, & absque studiosorum subsidio, qui pecuniam afferunt, urbemq; exornant,

ornant, civitas illa incommodius ſeſe haberet. Peregrinos oderunt, & ſine Gymnaſio libentius viverent, cum quia à ſtudioſis perſæpe injurias patiuntur, tum potiſſimum quia perpetuo coguntur eſſe zelotypi uxorum ſuarum, quæ eo manſuetiores ſunt, & benignæ erga amaſios ſuos, quo natura formoſæ ſunt ac perelegantes. Reditus, quos ex hac urbe Veneti colligunt, ſunt aurei 140000.

Viginti milliaribus Patavia diſtat Vicentia, civitas etſi parva, tamen pulchra, jucunda, prædives, fæcunda, & civibus multis exculta, ſed nullis munita propugnaculis. Sunt Vicentini opulenti, factioſi, homicidæ, neque pejores uſquam homines tellus ulla in Venetorum ditione progenerat: nulla iis fides: ipſorumque ſcelera atque homicidia fere impunita remanent, quia urbis rectores, etſi juſtitiæ aſſertores, nequeunt criminales, ut ajunt, cauſas decernere abſque Conſultatione quorundam ex præcipuis Vincentiæ civibus, qui hoc privilegio fruuntur antiquitus, ut criminalia delicta ſimul cum magiſtratu ipſi quoque dijudicent: qua de cauſa hæc gens criminibus patrandis adeo aſſuefacta eſt, tantamque ſibi arrogavit licentiam, ut nihil ſupra. Ex hac civitate colligit quotannis Reſpublica aureos 36000.

Verona abest ab urbe Vincentia triginta millibus passuum, pulcherrima omnium quæcunque in Venetorum ditione quiescunt, & paulo minor est Patavio. Circa mœnia latissimis cingitur fossis, ante mœnibus, propugnaculis amplissimis solidissimisque. In media urbe castellum est munitum, & bellicis tormentis instructum: Civitas jucunde sita est, eamque præterfluit Athesis, magnus ac limpidus fluvius: multæ ibi antiquitates conspiciuntur, præsertim amphitheatrum, quod Romano Colossæo persimile est, sed hoc pulchrius ac perfectius: ager sterilis ut plurimum est. A duobus gubernatur Venetis Patriciis, adhibito numero civium, qui instar Vicentinorum Consultationi, judiciisque intersunt, sed ii majore judicant integritate. Habet Veronensis ager duo Castella præcipua; videlicet Liniacum, quod cum agro Mantuano terminos habet, & Pescheriam, quæ cum Brixiensi: illud ad ripam Athesis positum, procul ab urbe milliaribus sexdecim, hoc ad Benacum lacum; Liviacum vero singularis est arx, & propugnaculum non solum Veronensis territorii, sed etiam Patavini, ac Vicentini. In utroque castello, titulo Provisorum, patricii sigillatim habentur, cum equitum peditumque cohortibus. Ex hac civitate Res-

Respublica annuum vectigal habet aureos 90000.

Brixia nobilissima Lombardiæ civitas quadraginta millibus passuum distat Verona, quæ sicuti pulchior, sic hæc ditior est cunctis Venetorum civitatibus. Quinque milliarium circuitum habet, solidissimis mœnibus, ac propugnaculis, fossisq; profundissimis præcincta. Arx in colle sita civitati imminet, & quamvis ab arte munitissima esse videatur, tamen à vicinis qui prædominantur, montibus oppugnari potest: Sic civitas domibus pulchris exornatur, sed palatiis & fanis exquisitum in modum ędificatis caret, cum cives ædium suarum magnificentiæ parum existant curiosi: Brixiensis ager amplissimus, & Veronensi ac Patavino simul amplior est. Civitas, quantum domus capaces sunt, habitatur: artificibus abundat, potissimum qui arma parant, quorum copia per multas orbis terrarum partes distrahitur: ager plerisque fluviis irrigatur, unde rivis mirabili arte deductis, fertilis redditur. Oppidis magnis incolitur, ut Salodio, cujus territorium latum est non minus, quam Vicentinum territorium: situm est oppidum hoc ad ripam Benaci sub monte quodam, unde precipua loci amœnitas. Sunt etiam Asulę & Orcinovi arces: illa ad fines Mantuano-

rum

rum visitur: hæc Mediolanensium agro adjacet: & utrique impositus est Patricius Venetus nomine Generalis Provisoris, aliique Gubernatores cum delecto milite: Verum huc, & ad alia oppida ac municipia, Prætorum loco, mittuntur cives Brixienses à suo Consilio electi; qui civilia & criminalia judicia exercent, & vitæ necisque potestatem habent. Divites sunt & superbi, multoque oblectantur famulitio, ipsique & mulieres suæ pompose incedunt: equis, curribus, ornamentis utuntur splendidis, & ante omnia convivantur opipare: armigeri sunt: viri formosi sunt: fœminæ pudicitia magis quam forma insignes. Duo urbem gubernant, ut alias, præfecti, sed melius quam alibi administratur justitia, quod Consultationem civium, ut Veronæ ac Vincentiæ, non habeant. Præter extraordinaria subsidia pendet hæc urbs Reipublicæ aureos 1000450. subsidiis autem ejusmodi populus ille persæpe gravatur.

Parum hinc distat Bergomum civitas genialis, paucis abhinc annis permunita, prout necessitudo postulare videbatur, cum ad fines imperii Veneti sita sit. Magno insignitur agro, sed sterilibus interstincto vallibus: frugibus minus abundat, neque vix pro semestri victum suppeditat: unde Bergomates per totum terrarum

rarum orbem dispersi adeo sua exacuunt ingenia, etsi loquelam rudem habent, ut quocunque vadant, divitias sibi comparent, & per hæc tempora inveniuntur Bergomates palatiorum immensarumque opum possessores, quorum parentes bajulabant. Continet Bergomum vivacia & excitata ingenia, præsertim in re poëtica. A binis præsidibus regitur, redditque Reipub. annuos aureos 60000.

In Forojulio possident Veneti celebrem urbem Vtinum, quæ tamen munita non est: adeo ut hostes ipsam aggredi ex tempore & offendere queant absque ulla repugnantia, & recta Tarvisium contendere, quæ civitas duodeviginti milliaribus abest Venetiis, de qua dicemus nonnihil inferius. Forumjulium sterilis est, & pauperibus incolis habitata regio: hi vero ingenio rudes, & natura sordidi, & inhonesti sunt, & Germanorum moribus quibus adjacent, fere simillimi. Habet multa castella, Pordonorum, Cividalem, & alia: regitur uno præside titulo Locumtenentis: & ex hac provincia colligit Respublica quotannis aureos 30000.

Tarvisium non admodum magna est civitas, sed munita valde, & inter fines Patavii, Forijulii, Venetiarum collocata: nobiles alit cives, satisque opulentos, quod ejus territorium latissimum sit,

multaque habeat castella;frugibus abundat,vinoque, sed agri pars major à civibus Venetis possidetur. Tarvisini natura avari sunt, & imbelles, & pigritantur libenter, nunquam à patrio nido abscedentes,unoque Præside reguntur,& pendunt Reipub.aureos annuos 90000.

Hactenus præcipuas continentis urbes descripsi, oppidorum & separatarum jurisdictionum mentione posthabita. Crema arx est & civitas munitissima. Polesinum quoq; præcipuis castellis frequentatur,ut Rhodigio,Lendenaria,& Badia, quod totum territorium Athesi irrigatur :·prætermisi etiam innumera alia castella & municipia,quibus Patricii Veneti imperitant.

Omnibus arcibus præficiuntur Patricii, & includuntur milites ad custodiam sufficientes,& ex ditionibus hisce militia terrestris, ac maritima non parvo numero deligi potest. Sforcia Palavicinus Dux est Generalis Reipublicæ, qui experientia,prudentia, virtute plurimum valet, post ipsum habet Respublica cataphractorum Duces:illi vero tres viritim equos in lustrationibus offerre tenentur.

Ad

De Provinciis maritimis.

AD provincias maritimas Venetis subjectas devenio. Catharum, & Iadram arces maximi momenti possident, & honestis exornatas ædificiis, atque civibus: ex tota Dalmatia decem millia aureorum exigunt. Possident præterea Corcyram atque Cretam insulas: quæ sumptum majorem, quam censum afferunt, siquidem ibi præsidia militum detinentur, salaria præsidibus ac ministris plurimis constituta sunt, ædificia, & mœnia construuntur, ac reparantur, armamentaria & navalia sustinentur: ob quæ & similia gravamina vix dimidiam fructuum partem Respublica inferre potest ærario publico.

Pars Secunda.

POst hæc de classe Venetorum instituam Centum Venetiarum civitas triremes educere potest, quarum omnium remiges jam descripti habentur: quinquaginta à collegiis opificum urbis instruuntur: aliæ vero, quæ Palatinæ triremes vocantur, navicularum urbanarum remigibus armantur, aliisque. Hisce omnibus Patricii præficiuntur, Palatinis tamen præstantiores: nautas, operarios, milites urbs ipsa suppeditat: duodecim triremes, quæ salisetæ dicuntur, im-

plentur hominibus, qui deliguntur in oppidis & pagis continentis, & similiter à Patriciis reguntur. Iterum duodecim per Histriam, Dalmatiam & Slavoniam armantur, hoc est, Iustinopolis duas, Vegla unam, Spalatrum unam, Tragarium unam, Curzola unam, & Catharum alteram: quarum præsides cives sunt earundem civitatum, ab ipsarum Consilio electi. Est quoque Provisor classis, qui semper in mari versatur, cujus imperium in omnes extenditur, sexque ducit secum triremes liberás, apud Corcyram perpetuo residens, ut Orientem versus excurrat, atque custodiat. Reliquas decem armat Creta insula, & liberis remigibus implentur, quibus indigenæ cives præficiuntur. Est in sinu Adriatico magistratus alius nomine Capitanei, cui in Pharo insula residenti quatuor subsunt triremes cum uno duce. Habent quoque gubernatorem unum cum quatuor triremibus, quæ ab invitis militibus remigantur: hic apud Corcyram stationem habet sub vexillo Provisoris, & apud Cretam hybernat, ut si verno tempore bellum ingruerit, decem præsto sint triremes: at pacis tempore quatuor tantum armantur, quibus cum ad Provisorem Corcyram versus revertitur.

Præterea in finibus fere sinus Adriatici Capita-

Capitaneum Fuſtarum, hoc eſt, minorum triremium, detinent cum quinque fuſtis totidemque navigiis armatis ad reprimendos inſultus Vſuccorum, quę gens Signiam incolit, ſub ditione Regis Romanorum, plurimaque damna inferre conſuevit. Triremes liberæ ferunt homines duos & quinquaginta: coactæ totidem; & utræque bellicis tormentis, aliiſque neceſſariis munimentis inſtructæ ſunt: præfecti vero ſalarium habent centum ſexaginta aureos menſtruos.

Vt dixi, omnes hi Præſides Duceſve à Republica ſtatuta loca, ubi reſideant, & excurrant, habent, neque oportet eos mandata vel tantillum tranſgredi. Hæ triremes optime navigant, ſed in navigationibus ſuis timidæ ſunt, quia ante veſperas portum petunt, & nunquam noctu iter faciunt.

Præſides ſingularum triremium, & Proviſores triennio abſunt, mox revertuntur in patriam magiſtratum depoſituri, & ſucceſſorem accipiunt, adque alia eliguntur munia. Etſi bene remigant, tamen in velificando tardæ ſunt, humileſque nimium, adeo ut ab irato mari impedimentum habeant, quo minus progredi poſſint: ſed affabre, ac perfectæ ædificatæ ſunt, habentque remigum ordines ſex & viginti.

Venetiis visitur navale, in quo trecentæ sunt triremes, omniaque armamenta ad illas instruendas necessaria: & postulante necessitate Veneti, quotlibet triremes omnis generis armare queunt: sed quanquam id efficere possunt, & pecuniam thesaurosque admirandos possident, eas tamen sustentare difficillimum illis esset, cum frugem, vix suffecturam Venetiis, in ditionibus suis colligant, nedum classium egestati satisfacturam.

Verum hæc Respublica ejusmodi pollet sapientia, ut pacem colat, & amicitiam tueatur omnium Principum, præsertim Christianorum: adeo ut ex Sicilia aliisque partibus commeatus defuturi non sint, & milites ob celebrem stipendiorum promptitudinem libenter advolaturi: qua de causa classes eorum formidabiles esse oportet.

Pars Tertia & ultima.

Reliquum est, ut Politia consideretur. Totam Rempublicam quadraginta fere Senatores tractant. Hi sunt procuratores Sancti Marci sex, qui gradus excepto Principe supremus est. Et nonnulli ad hanc dignitatem eliguntur, quod in minoribus magistratibus, & Reipublicæ administrationibus honeste ac laudabiliter

ter ſeſe geſſerint: alii magnam pecuniæ ſummam erogaverint, ut hoc gradu cohoneſtarentur. Sequuntur hos conſiliarii ſex, & Decemviri: tres ſapientes, ut vocant, magni, tres continentis. Qui omnes magiſtratus, exceptis Procuratoribus qui perennes ſunt, paſſim immutantur, ſuntque cæteris omnibus honeſtiores, utpote penes quos totum regendæ Reip. pondus recumbit.

Princeps autem etſi id nominis habet, tamen omni caret auctoritate: quia nihil ſine Conſiliariis efficere, & ne epiſtolam quidem aperire valet: quolibet octiduo, Mercurii die, ſalarium exigit centum zecchinorum: aulam non alit, ut liberi Principes, ſed congruam ſolum familiam. Iiſdem fere veſtibus, quo ad formam, utitur, quibus dicti Senatores, excepto, quod pileum fert ab uno latere acutum, quaſi in cornu deſinat. Quoties terra marive progreditur, univerſus eum Senatus comitatur, maximo quidem cum decoro ac majeſtate egredi è civitate abſque Senatus venia non licet. Primus Dux Venetiarum creatus fuit anno Chriſtiano ſeptingenteſimo ſexto, & ad hæc uſque tempora fuêre Duces octuaginta novem. Decemviri cæteris magiſtratibus præſtant, quia coram iis graviora Reip. negotia agitantur, & delicta

plectunctur, ut falsæ monetæ, læsæ Majestatis, patriciorum homicidia, aliique atrocissimi casus. In hoc Decemvirorum Consilio interveniunt etiam Dux, & Consiliarii cæteri cum supranumerariis.

Quicunque Collegium constituunt, numero sunt septem & viginti, hoc est, Consiliarii sex, sapientes magni sex, totidem sapientes continentis, tria capita quadragesimi ordinis, & quinque sapientes ordinum. Verum cum aliquid arcani tractandum est, capita decemvirûm vocantur, quæ tria sunt: quia singulis mensibus capita creantur: qui cum advenerint, jubentur egredi tria capita quadragesimi ordinis, & quinque capita ordinum: tuncque deliberant inter se, quicquid necesse est.

In Consilio Rogatorum, hoc est, in Senatú comprehenduntur urbani fere omnes magistratus, & nonnullorum tantum capita, seu limitatus numerus, quorum plerique suffragii jure carent, omnesque circiter centum quinquaginta sunt. Leguntur in hoc Senatu epistolæ, quæcunque ad eum scribuntur à Principibus totius orbis terrarum, à Legatis, à rectoribus urbium, aliisque suis ministris, & politica negotia quælibet tractantur, bellumque aut induciæ decernuntur. Cuilibet Senatori licet in materia, qua de agitur,

agitur, disserere, suamque interponere sententiam: sed per suffragia concluditur, sicuti in cæteris Consiliis usitatum est. Ad hoc Consilium omnes omnium preces porriguntur, Ducum, militum, aliorumque administrorum, qui benemeriti alicujus causa, vel laudabili aliquo opere præmium poscunt, vel justa aliqua ratione petunt admitti ad se purgandum: & revera in exorandis precibus benignum est hoc Consilium. Referunt in Senatum Sapientes Magni quolibet octiduo de omnibus, quæ agenda sunt, factisque relationibus epistolæ tribuuntur necessariæ. Omnia Consilia suos habent epistolarum magistros, sed ii majore sunt in existimatione, qui Decemviris inserviunt, hique à Senatu eliguntur, & stipendia merent gradibusque multis fruuntur.

Sunt etiam diversi magistratus, qui causas civiles & criminales separatim determinant, limitatis jurisdictionibus. Horum magistratuum sententiæ definitivæ sunt, neque ab iis datur provocatio: sunt quoque minores magistratus, quos enumerare supervacaneum puto. Illud tamen non prætermittam, solere quolibet Solis die Consilium congregari, in quod omnes patricii omnis ætatis supra vige-

ſimum annum ingrediuntur : in quo Conſilio omnes terra marique magiſtratus eliguntur : graduſque juxta meritorum proportionem diſtribuuntur:ad civitates autem regendas viri provectæ mittuntur ætatis. Quod ſi laudabiliter ſe geſſerint, ad ma ora promoventur : ſin minus, deprimuntur adeo, ut nunquam amplius ad honores emergere queant : quod ſi iniquitates commiſerint, ſevere puniuntur : ſingulis trienniis aut quinquenniis conſuevit Reſpublica terra marique Syndicos expedire, quorum munus eſt in acta omnium rectorum inquirere,quicunque ſubditos gubernaverunt, aut gubernant : cumque rediverint Venetias,in jus vocant reos,& cauſa tractatur, donec de jure terminetur. Revera hujus Reipublicæ leges, quæ tam pulchrum imperium tamdiu ſervarunt, ſummis laudibus efferendæ ſunt. Fruuntur Veneti in præſens pace cum omnibus Principibus, & quia timidi ſunt potius, quam militares, tranquillitatem pacis turbis anteponunt. Nullam tamen à quoquam injuriam tolerant, & à nemine præter Turcam ſe timere profitentur: qui Turca,quia omnibus Venetorum ditionibus maritimis imminet, ab iiſdem omnia quæ vult extorquet : ſtatim enim atque malum aliquem affectum iis oſtendit,

dit, illi muneribus ipſum placare conantur. Et nihilominus ſi ab ipſo vexarentur, poſſent adjunctis auxiliis Principum, ac præſertim Hiſpanorum, à tanto tyranno ſatis ſe & ſua defendere.

Reditus Venetiarum in pluribus conſiſtunt: ex vino ſunt aureorum octuaginta millia. Ex oleo ſex millia. Ex mercium portoriis centum millia. Ex ingreſſu mercium quadraginta millia. Ex triceſima quadraginta millia. Egreſſu mercium triginta octo millia. Ex tritici portorio viginti millia. Ex ferro decem millia. Ex carne triginta millia. Ex fructibus ſex millia. Ex lignis octo millia. Ex Paneriis octo millia. Ex molendinis octo millia. Hique fere ſunt omnes Reipublicæ reditus, præter eos, quos ex ſingulis civitatibus colligi retulimus.

FINIS.